magazin istoric

SERIE NOUĂ – IUNIE 1996

Nonarb.

lutio pfru ꝛ cans nos tribue
meritis adiuuari. P dnm

Rome na[t. 5]
tale sci saturnini mr
tris.et semis et sisimus dia
con sb maximiano. Qui
rum primo inter alios fuit
ter damnatus ad fodiendum
arenam : ad faciendos ibi ther
mas ducturianas. Quoꝛ
unum sisimiu presentatum
sibi : cum interrogassi ubi eum
maximianus qs necari iussit.
Rndit. Ego peccator sili

Eius qui nos beati saturni
martyris au xcedis nata

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Director – redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Revistă de cultură istorică
Anul XXX – nr. 6 (351)
iunie 1996

Bucureşti, strada Ministerului, nr. 2, parter – Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70109, Telefon: 222.38.50, interioare 406, 917

ECHIPA REDACŢIONALĂ

Secretar general de redacţie: Ioana Ursu
Redactori: Florentina Dolghin (responsabil de număr), Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Doina Pascu, Marian Ştefan
Secretar de redacţie: Theodor Lianos
Macheta artistică: arh. Marian Oproiu
Corectura: Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram
Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre
Consilier onorific: Radu Ion Popescu
Editor: Fundaţia Culturală Magazin Istoric. Revistă tipărită la R.A.I. – IMPRIMERIA „CORESI" – Bucureşti, director general Dumitru Constantinescu; director economic M. Vlădeanu; director M. Soare

SUMAR

Substratul naţional al culturii: D. Marmeliuc 2
Aprilie, 1941. S.S.I. avertizează: Cristian Troncotă 3
1941. Frontierele noastre orientale: Al. Cretzianu 8
„Dumnezeu să binecuvânteze România": Cardinal Luigi Poggi 13
1938. Inaugurarea ansamblului Brâncuşi de la Tg. Jiu 15
Cultul eroilor: G.T. Kirileanu 16
Din secretele spionajului rus: E.M. Primakov 19
Marea Britanie. SIS la lucru: C. Popişteanu, D. Matei 23
Din cronica aviaţiei 30
Operaţiunea Tismana devine publică după 50 ani: C. Păunescu, M. Ştefan 33
Războiul rece a început în România: Elizabeth Hazard 37
Iunie 1944. Când s-a prăbuşit cerul: V. Avram 43
Drama generalilor români – N. Dragomir: Al. Duţu, Fl. Dobre 47
S-a discutat la Montréal: C. Popişteanu, D. Matei 53
În Bucureşti, acum 50 ani 54
Vasile Stoica îl previne pe Petru Groza 58
Amintiri despre părinţii mei: Maica Alexandra 61
Politică şi încuscriri: Paul Cernovodeanu 64
1866-1996. Clio sub cupola Academiei Române 69
Astrologi din Evul Mediu 72
Kyoto şi marele complex imperial: Anna Eva Budura 76
Magia monumentelor istorice germane: D. Hîncu 81
Kremlinul Moscovei – veacuri de istorie 84
Iubiri celebre. Amiralul Nelson – Emma Hamilton 87
● Premiile Fundaţiei Culturale Magazin Istoric ... 36 ● Istoria şi şcoala ... 92 ● Concursul lunii aprilie 1996. Răspunsurile la întrebări ... 93 ● Rebus istoric ... 94 ● Dialog cu cititorii ... 95

Cartea dumneavoastră de istorie în fiecare lună

D. MARMELIUC

Substratul național al culturii

Hotarele vechi politice s-au năruit pentru totdeauna. Hotare noi au fost trase în jurul pământului patriei noastre întregite. La acestea trebuie să fie ațintite cu toată grija privirile noastre, acestea trebuie apărate cu întreaga noastră ființă etnică, care trebuie consolidată în primul rând prin cultură.

Și pentru că cultura este fenomenul spiritual prin care un popor se impune vecinilor săi și, în general, celorlalte popoare, grija principală a conducătorilor sufletești ai neamului nostru trebuie să se îndrepte spre această problemă esențială de existență a noastră ca popor independent.

Problema aceasta a culturii nu se pune numai la noi. În chaosul de după război, spirite de elită au ajuns să se îndoiască de posibilitatea de dăinuire și aprofundare a culturii europene, întemeiată pe clasicismul greco-roman. În fața ei se ridică mesianismul asiatic al lui Rabindranath Tagore, care predică redeșteptarea spiritului asian, și a găsit în Rusia bolșevică și în Germania frământată, de la război încoace, de atâtea valuri, aderenți cari, ca filosoful Spengler, sunt convinși de peirea Occidentului și înălțarea Orientului. Problema consistenței fiecărei culturi naționale se pune deci ca actualitate urgentă.

Se ridică astfel și problema culturii românești, definită în timpul din urmă „ca o colaborație sufletească vie, care merge înainte și prinde și pe orice om din societate... Pe când civilizația privește mai mult viața practică și este mai mult internațională, cultura este un eflux al vieții spirituale și operă de solidaritate națională". [N. Iorga].

Substraturile ei sunt pretutindeni, în primul rând, naționale. Culturile europene au impregnat însă aceste substraturi naționale cu esența veșnic tânără și fecundă a clasicismului greco-roman.

Se pune întrebarea: ce-am făcut noi, românii, pentru făurirea minunatului fenomen spiritual, care se cheamă cultura românească? Cum am înțeles noi să utilizăm substraturile culturii noastre naționale, cum le-am adâncit, cum le-am armonizat cu ceea ce ne-a venit din afară, pentru a clădi o cultură care să poarte totuși, în toate manifestările ei, pecetea etnică a poporului nostru?

Coborâtori din două neamuri de origină comună indo-europeană, din dacii vânjoși și viteji, și din romani aducători de disciplină și civilizație, ori pe unde istoria le-a purtat pașii, românii au fost moștenitori a două culturi deosebite. Când romanii au străbătut în Dacia, au găsit aici un popor cu veche așezare politică și cu o cultură mai veche, deși nu tot atât de strălucită decât aceea a cuceritorilor, cultura tracică, din care găsim și astăzi destule urme în folclorul românesc. Din amestecul acestor două culturi, din întrepătrunderea lor, trebuie să se înfiripe noua cultură românească.

Așezați însă la poarta dintre Orient și Occident, în vadul tuturor năvălirilor și tuturor migrațiunilor, viața nou închegatului popor românesc a fost un necurmat zbucium, o necontenită luptă cu oardele năvălitoare, o continuă spulberare a avutului fiecărui locuitor, o continuă bejenie.

Dezvoltarea culturală a unui popor necesită ani și ani de așezare liniștită, perioade de pace și înflorire gospodărească, care în istoria românească sunt atât de rari, sunt aproape inexistente până în veacul al XIX-lea.

Și totuși, în vremuri de răstriște, cum nu le înregistrează istoria nici unui popor, neamul românesc, cu o mână pe coarnele plugului și cu cealaltă pe paloș, a întemeiat, pe substrat autohton, o cultură a sa, izvorâtă din vlaga sa sufletească.

(Fragment din *Clasicismul greco-roman și cultura românească,* în volumul *Omagiu lui Ion I. Nistor,* Cernăuți, 1937)

Aprilie, 1941.

S.S.I. AVERTIZEAZĂ

ASUPRA IMENSULUI POTENȚIAL AL U.R.S.S.

CRISTIAN TRONCOTĂ

Obiectivul principal al politicii externe duse de guvernul condus de Ion Antonescu, instaurat în septembrie 1940, l-a constituit recuperarea, într-o primă etapă, măcar a unei părți din teritoriile cedate prin dictat în vara anului 1940. Antonescu a decis, întrucât un război între Germania și U.R.S.S. era inevitabil în viitorul apropiat, că locul României era alături de Germania. Prin participarea la războiul contra U.R.S.S., România putea relua teritoriile pierdute în iunie 1940. Iar în perspectivă, Antonescu spera să pună în discuție și statutul Transilvaniei și să obțină de la Hitler anularea dictatului de la Viena.

Nu este rostul acestui articol să discute justețea sau inteligența politicii adoptate de Ion Antonescu. Sigur că până la un punct, el s-a aflat într-o conjunctură deja creată și pe care putea să o influențeze în prea mică măsură. Dincolo de acel punct, existau mai multe opțiuni. Generalul Antonescu a optat pentru una dintre ele. Vremuri mai calme vor putea – poate – permite o discuție istorică doar științifică pe această temă.

Atunci când a făcut opțiunea sa, Antonescu trebuie să fi luat în calcul și informațiile primite de la diferitele servicii secrete române. Asupra acestui aspect vrem să ne concentrăm în continuare atenția. Cercetări de arhivă ne-au permis să descoperim o serie de asemenea documente. Sigur, nu avem pretenția că am putut parcurge toate **documentele ce au fost elaborate, dar credem că ne-am putut formula o opinie despre spiritul care domnea în armată și în Serviciul Special de Informații, ce funcționa pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri.**

În iulie 1940, în urma pierderii teritoriului dintre Prut şi Nistru şi a nordului Bucovinei, România renunţa unilateral la garanţiile anglo-franceze. Prin dictatul de la Viena – ce aducea o nouă cedare teritorială, a nord-vestului Transilvaniei – Reichul german se angaja să garanteze frontierele României. A doua zi după instalarea sa în fruntea guvernului, la 7 septembrie 1940, generalul Ion Antonescu relua cererea făcută de Carol II ca Germania să trimită o misiune militară în România. El extindea cererea iniţială, propunând să se trimită în România unităţi constituite, care să concretizeze garanţiile germane.

12 octombrie 1940, Misiunea militară germană în gara Băneasa

În p. 3: *moment de doliu pe străzile Bucureştiului, după ocuparea Basarabiei şi a părţii de nord a Bucovinei de către U.R.S.S.*

Armata roşie şi cea a Cominternului

Este adevărat, U.R.S.S. exercita o presiune deosebită la noua frontieră cu România. Astfel, la 28 septembrie unităţi sovietice au pus stăpânire pe braţul Chilia, iar la 28 octombrie au debarcat pe ostrovul dintre Musura şi Stari-Stambul. Atunci când Antonescu i s-a plâns şi lui Mussolini, acesta i-a replicat: „ştiu că Stalin vă mănâncă în fiecare zi câte o insulă". Firesc deci ca Ion Antonescu să ceară lui Eugen Cristescu *(Magazin istoric,* nr. 6-9/1992), numit în fruntea S.S.I. în noiembrie 1940, să urmărească îndeaproape evoluţia relaţiilor sovieto-germane, pe de o parte, şi pregătirile făcute de sovietici.

Nu ştim prea multe lucruri despre sursele de care dispunea Eugen Cristescu în tabăra sovietică. Probabil că el nu a moştenit mare lucru de la Mihail Moruzov *(Magazin istoric,* nr. 3-5/1996). Rezidentul S.S.I. la Moscova, locotenent-colonelul Pleşca, acoperit în cadrul Legaţiei române, nu dispunea de prea multă libertate de mişcare. Şi Eugen Cristescu şi şeful compartimentului de informaţii externe, colonelul Lissievici, s-au plâns în timpul anchetelor postbelice de la Securitate că nu dispuneau de agentură corespunzătoare pe teritoriul sovietic. Şi totuşi...

Şi totuşi, rapoartele înaintate de S.S.I. asupra intenţiilor şi pregătirilor făcute de sovietici au fost foarte aproape de realitate şi oricum mult mai echilibrate decât cele furnizate de alte organisme similare. Probabil că o contribuţie au avut şi legăturile stabilite cu Abwehrul german, dar şi cele cu reţeaua britanică din România. Imediat după ce a aflat despre numirea lui Cristescu în fruntea S.S.I., maiorul Gibson i-a trimis întregul material despre U.R.S.S. pe care îl avea la Lisabona. De ajutor a fost şi ministrul Spaniei la Ankara, prieten cu Mihai Antonescu, şi care a oferit informaţii culese de agentura pe care o conducea. Desigur că Eugen Cristescu şi-a creat şi propria reţea de agenţi.

O atenţie deosebită a acordat S.S.I. vizitei lui Molotov la Berlin, din noiembrie 1940. Iată ce notau analiştii serviciului: „Nu este exclus ca în schimbul menţinerii sale în neutralitate, U.R.S.S. să fi ridicat o serie de pretenţii, conform vechiului său principiu de a câştiga fără război în dauna unui stat aflat în situaţie critică... În ceea ce priveşte România, desigur că U.R.S.S. va fi formulat anumite cereri, pe care însă Germania nu le-a putut admite, întrucât satisfacerea Sovietelor în această direcţie ar fi însemnat ca Berlinul să piardă bogatele resurse şi în special petrolul cât şi spaţiul strategic şi de influenţă de care dispune astăzi". Chiar dacă autorii raportului nu cunoşteau amănuntele întrevederii Molotov-Hitler, care ne sunt astăzi accesibile *(Magazin istoric,* nr. 6/1995), ei sesizaseră cotitura intervenită în raporturile sovieto-germane.

După cum rezultă din documente sovietice recent publicate, la acea dată Marele Stat Major sovietic finalizase deja elaborarea planului desfăşurării strategice pentru etapa imediat următoare. Substanţa lui era ofensivă. Se prevedeau două lovituri: una principală, pe direcţia Varşovia-Berlin, şi o alta secundară, prin România. La rândul său, Hitler emisese, la 19 decembrie, directiva operativă nr. 21 – planul „Barbarossa" – pentru invadarea U.R.S.S., în care se prevedea şi participarea armatei române, fără consultarea lui Antonescu. Acesta i-a aflat conţinutul la 12 iunie 1941, fără să i se spună însă data şi ora exactă a declanşării operaţiunilor militare.

La sfârşitul lunii decembrie 1940, agentura Frontului de Est (compartimentul din S.S.I. care răspundea de culegerea informaţiilor despre U.R.S.S.), împreună cu Secţia II din M. St. M. elaborau un amplu document, de 37 pagini, intitulat *Kominternul, metoda sa de lucru şi colaborarea cu armata roşie.* Concluzia era că Uniunea Sovietică dispunea, practic, de două armate: una vizibilă şi alta invizibilă (structurile Comin-ternului), cea din urmă subordonată şi ea între timp Marelui Stat Major sovietic.

Antonescu hotărât să riposteze

În cursul vizitei pe care i-a făcut-o lui Hitler în ianuarie 1941, Antonescu s-a plâns din nou de presiunile exercitate de sovietici la frontiera cu România şi mai ales în Delta Dunării. În acea perioadă imediat premergătoare rebeliunii legionare, documentele elaborate de S.S.I. insistau asupra a două aspecte: concentrarea permanentă de trupe sovietice la graniţele cu Germania şi România şi faptul că, în ciuda tensiunilor tot mai evidente, Moscova nu era încă pregătită pentru confruntarea decisivă cu Germania. Iată ce reţinea Buletinul informativ al S.S.I. pentru intervalul 20-26 ianuarie 1941 în privinţa intenţiilor U.R.S.S.: „Uniunea Sovietică duce o politică de strictă neutralitate şi expectativă, cu tendinţa vădită de a nu fi amestecată în actualul conflict armat. Scopul U.R.S.S. nu este de altfel să ia parte la conflictul dintre «statele capitaliste şi imperialiste», ci să se întărească cât mai bine din punct de vedere militar. U.R.S.S. aşteaptă momentul favorabil pentru a căpăta o situaţie teritorială şi politică mai bună, realizându-şi astfel tendinţa imperialistă de totdeauna şi dându-i o nuanţă adecvată regimului comunist."

Cititorii revistei *Magazin istoric* ştiu deja (nr. 1/1994) că în perioada rebeliunii legionare S.S.I. a lansat un serios avertisment în privinţa pregătirilor făcute de armata roşie staţionată în Basarabia pentru o posibilă intervenţie în România. În Buletinul informativ din 16 februarie 1941 se revenea cu o explicaţie: „Balcanii au constituit totdeauna pentru U.R.S.S. un bun punct de sprijin pentru realizarea vechiului său program de expansiune spre sud. În acest scop s-a folosit de orice mijloc de propagandă pentru a atrage ţările balcanice în sfera sa de influenţă. De aceea, amestecul oricărei alte puteri în politica acestor ţări a fost considerat de Moscova ca un act îndreptat împotriva intereselor sovietice. Cu toate acestea Sovietele nu au luat nici o atitudine faţă de imixtiunea Axei, deoarece – în actuala situaţie externă – Moscova s-a ferit să facă vreun gest care să fie interpretat de Berlin ca un act contrariu intereselor germane. Dacă însă nu a intervenit direct, Moscova a procedat la intensificarea propagandei comuniste în Balcani pentru ca pe această cale să provoace o eliminare totală a influenţei Axei din această parte a Europei".

Este interesant de subliniat că încă la 9 februarie 1941 S.S.I. avertiza că „în curând se va

23 noiembrie 1940, aderarea României la Pactul Tripartit

12 iunie 1941, ultima întâlnire Hitler-Antonescu înaintea declanşării războiului

încheia o convenţie comercială sovieto-japoneză". La 13 aprilie 1941 se semnala semnarea Pactului de neagresiune sovieto-japonez, insistându-se pe grija celor două părţi de a-şi asigura spatele. Şi Grigore Gafencu atrăgea atenţia asupra deznodământului senzaţional „al negocierilor de la Moscova". În schimb, generalul Antonescu nota pe documentul trimis de şeful Legaţiei române din capitala sovietică: „Trebuie aşteptat viitorul. Pactul este, după mine, o mare păcăleală, după cum au fost şi pactele de amiciţie perpetuă recente şi mai de mult încheiate de Serbia, Pactul Balcanic etc. Pactomania s-a dovedit neputincioasă şi ridicolă. Am spus aceasta din 1934 domnului Titulescu de atunci şi i-am arătat că pactele ce încheia erau un mare şi şubred castel de cărţi, cade una, cad toate. Aşa s-a întâmplat cu pactele în trecut, aşa se va întâmpla în viitor. Domnul Cretzianu să ceară de la Statul major studiul ce am întocmit eu în 1934, care în mod grafic sintetiza ceea ce susţineam şi ceea ce ulterior s-a dovedit exact. Acest studiu trebuie completat cu pactele ulterioare, pentru un istoric uşor de urmărit, ale diplomaţiei foarte puţin savantă şi mai puţin practică de după război. Cel mai bun pact este să fii tare". În privinţa pactului de neagresiune sovieto-japonez (esenţial pentru cele două puteri în anii 1941-1944), generalul Antonescu s-a înşelat.

Şi totuşi, analiştii S.S.I. făcuseră o conexiune foarte clară între situaţia de pe teatrul european şi negocierile sovieto-japoneze. La 23 martie ei scriau: „În U.R.S.S. a reînceput să domnească iar credinţa în eventualitatea unui conflict cu Germania; se susţine că acest conflict se va produce chiar în primăvară. Dacă această credinţă este întemeiată sau nu, o va dovedi viitorul, în orice caz este semnificativă grăbirea tratativelor cu Japonia pentru încheierea pactului de neagresiune".

Credem că nu greşim dacă afirmăm că S.S.I. a anticipat atacul Germaniei contra Iugoslaviei şi absenţa unei replici decisive din partea U.R.S.S. Ne bazăm în primul rând pe conţinutul unei note speciale din 27 martie 1941: „Raporturile sovieto-germane trec acum printr-o fază de accentuată răcire, datorită ciocnirii dintre interesele lor. Ambele state caută însă să ascundă această schimbare, Germania pentru a nu-şi crea dificultăţi *acum, când este în ajunul unei noi acţiuni militare* [subl. *C.T.*], iar U.R.S.S. pentru că nu este încă suficient de bine consolidată în interior şi exterior spre a se putea aventura într-un conflict cu Germania". Istoricul Andreas Hillgruber nota şi el că „Antonescu nu a părut surprins de comunicarea lui Neubacher [venit să îl anunţe despre iminenţa atacului german contra Iugoslaviei – *C.T.*]".

În perioada respectivă, generalul Ion Antonescu era tot mai hotărât să riposteze cu armele la violările teritoriului românesc săvârşite de aviaţia sovietică. Ne-o dovedeşte şi un document ce sintetizează discuţiile avute de un emisar neprecizat al Abwehrului cu Eugen Cristescu şi în care se spunea: „Conducătorul statului român doreşte să cunoască în ce măsură ar putea să reacţioneze la aceste provocări. Generalul Antonescu intenţionează să răspundă acestor provocări cu artileria antiaeriană şi cu aviaţia. Întreabă dacă intenţiile sale corespund intereselor Reichului şi în ce măsură poate să reacţioneze la violările teritoriului român de către aviaţia sovietică".

Probabil că Antonescu era încurajat în această atitudine şi de documentele primite din partea armatei. Astfel, într-o sinteză informativă din 12 aprilie 1941, elaborată de Secţia a II-a a Statului major al Armatei a 4-a, cu sediul la Bacău, se enumerau mişcările de trupe sovietice. La capitolul „starea de spirit şi valoarea trupelor" se nota: „lasă de dorit; soldatul nu ştie de ce luptă; ofiţerii foarte slab pregătiţi, iar trupa, cu excepţia unor trupe speciale, slab instruită". După ce se prezentau două acţiuni de protest ale românilor (la Storojineţ se adunaseră în faţa miliţiei, la 31 martie, 5-6 000 oameni, care manifestaseră contra regimului şi ceruseră să li se permită să treacă în România, iar în noaptea de 1 spre 2 aprilie 3-4 000 oameni se apropiaseră de frontieră, cu intenţia de a o trece, dar se trăsese asupra lor cu mitralierele de pe tancuri), urmau concluziile. Iată cum sunau ele: „Ultimele manifestări ale trupelor sovietice lasă impresia că momentan nu se gândesc la acţiuni ofensive. Totuşi, atât gruparea forţelor pe anumite direcţii, aducerea de noi unităţi, în special mecanizate, ne fac să credem că stau gata a acţiona chiar ofensiv, în cazul că se va ivi o ocazie internaţională favorabilă. Populaţia le este ostilă. Valoarea soldatului şi ofiţerilor foarte slabă. Credem că o acţiune ofensivă contra ruşilor va duce sigur la destrămarea unităţilor şi răsturnarea actualului regim comunist, faţă de care chiar multe elemente din armată nu-l mai pot suporta".

„Vă veţi căi"

Am reprodus acest lung pasaj din două motive. În primul rând, pentru că el ilustrează faptul că în opinia unor analişti ai armatei o campanie militară contra U.R.S.S. avea toate şansele de succes. În al doilea rând, pentru că pasajul se repetă identic (inclusiv informaţiile despre represiunile antiromâneşti) într-un document având aceeaşi sursă – dar sub o altă semnătură – elaborat la 10 iunie 1941. Ne este greu să găsim vreo explicaţie, pentru aceas-

tă repetiţie, afară poate de nerăbdarea de a trece Prutul.

Cu totul altfel sunau sintezele şi analizele elaborate în aceeaşi perioadă de către S.S.I. La sfârşitul lunii aprilie 1941, Frontul de Est întocmea un amplu studiu intitulat „U.R.S.S. 1941. Sinteză asupra pregătirii de război". Pe parcursul a 113 pagini, erau evaluate situaţia geografică a Uniunii Sovietice, pregătirea teritoriului pentru război, principiile de recrutare în armata roşie, mobilizarea în vreme de pace şi de război, tipuri de armament şi muniţii, aeronautica şi marina militară. Documentul nu îşi propune să evalueze şansele unei confruntări cu sovieticii, dar oferă suficiente date revelatoare pentru potenţialul lor militar, ce nu aveau în nici un caz menirea de a crea iluzii în ceea ce priveşte şansele de victorie. Chiar de la început, documentul atrăgea atenţia că „*datorită imensului său potenţial minier, agricol şi militar, U.R.S.S. joacă un important rol pentru beligeranţii actuali, care luptă fiecare să-l atragă în sfera sa de acţiune* [subl. *C.T.*]". Erau expuse pe larg apoi măsurile luate de sovietici – pe baza învăţămintelor desprinse în timpul campaniei din Finlanda – pentru reorganizarea armatei. Concluzia capitolului respectiv era: „măsurile disciplinare luate tind să pună armata roşie în situaţia de a egala cu armatele occidentale, faţă de care trebuie să fie gata oricând a apăra independenţa politică a poporului său".

O parte importantă a documentului se referea la noile metode de pregătire, al căror iniţiator era mareşalul Timoşenko. Se sublinia introducerea comandamentului unic, delimitarea atribuţiilor personalului politic şi întărirea autorităţii comandantului. Se analiza şi doctrina militară sovietică, atrăgându-se atenţia asupra faptului că o idee de bază era strămutarea operaţiilor militare pe teritoriul agresorului, unde propaganda făcută din timp de pace trebuia „să atragă masele de muncitori şi ţărani din armata adversă, precum şi populaţia de partea revoluţiei".

În luna mai, după cum nota Grigore Gafencu aflat în post la Moscova în jurnalul său, tensiunea sovieto-germană a părut că se reduce. La 24 mai şi ziarele româneşti au publicat un comunicat prin care erau dezminţite zvonurile alarmiste despre un atac sovietic asupra României. În schimb, S.S.I. atrăgea atenţia, prin Buletinul informativ din 25 mai 1941, asupra măsurilor speciale ce interziceau accesul diplomaţilor străini în regiunile Arhanghelsk, Murmansk, Leningrad, Istmul Kareliei, Ţările Baltice, Bielorusia de Vest, Ucraina de Vest şi Kiev. Concluzia era: „această măsură arată că U.R.S.S. nu exclude eventualitatea unui conflict".

La 10 iunie, cu două zile înainte de întâlnirea Hitler-Antonescu, S.S.I. informa: „Armata germană este gata oricând să treacă la ofensivă". Totodată, se susţinea că în ciuda dezminţirilor oficiale, tratativele sovieto-germane erau o realitate.

La 12 iunie 1941, potrivit lui Andreas Hillgruber, cel care a editat textul stenogramei discuţiilor Hitler-Antonescu, acesta „a oferit de la sine participarea României la războiul împotriva Uniunii Sovietice". Este adevărat, aşa cum am văzut deja, Hitler avusese aceeaşi idee, fără a-l consulta pe Antonescu.

La 18 iunie, Hitler l-a anunţat pe Antonescu despre hotărârea lui definitivă de a ataca U.R.S.S. La 21 iunie, în ziua când Hitler a dat ordinul irevocabil de atac pentru zorii zilei de 22 iunie, S.S.I. a elaborat două documente. Primul era intitulat „Relaţiile Germaniei cu Uniunea Sovietică şi perspectivele unui conflict armat văzute de un englez". Acesta era ziaristul britanic Wickham Steed, care, la 20 iunie, la BBC, nu se arătase prea optimist. Iată cum sintetiza Nota S.S.I. opiniile acestuia: „Totuşi, se crede că în cazul declanşării unui conflict, ruşii vor capitula, cedând pretenţiilor germane, fără lupte, cu toate că infanteria rusească este bine pregătită... Cert este că Germania trebuie să obţină resursele naturale ale Ucrainei de care are absolută nevoie pentru a putea învinge la rândul său Anglia".

Al doilea document era intitulat „U.R.S.S. Raporturile germano-sovietice într-o nouă fază". După ce se făcea un scurt istoric al perioadei de după pactul Ribbentrop-Molotov, se arăta: „Cum însă este sigur că Moscova nu va renunţa la poziţia sa cu toate sforţările ce depune Reichul pentru a se ajunge la o înţelegere prin tratative directe ce au loc actualmente între guvernele german şi sovietic, un conflict armat între cele două puteri devine de neînlăturat, dacă se are în vedere şi masivele concentrări de forţe germane şi sovietice de-a lungul frontierei U.R.S.S., de la Marea Albă până la Marea Neagră". După ce se examinau rezultatele pe care le-ar avea o campanie victorioasă a Reichului, raportul se încheia astfel: „În concluzie, ciocnirea de interese dintre Reich şi Uniunea Sovietică a devenit acută şi imposibil de soluţionat printr-o înţelegere reciprocă, ceea ce va duce inevitabil la un conflict armat".

El a izbucnit a doua zi. La 24 iunie, Molotov, comisarul poporului pentru afaceri externe, îl primea pe Grigore Gafencu cu următoarele cuvinte: „Vă gândiţi la teritorii şi nu vă daţi seama că sunt în joc independenţa şi însăşi fiinţa dv. de stat... V-aţi alăturat ataculului lor banditesc. Vă veţi căi... sunteţi pierduţi. România e în primejdie de a nu mai fi". O frază asemănătoare îi scria şi Hitler lui Carol II la 15 iulie 1940. Iată tragedia României strivită între cele două puteri totalitare. ■

1941.

PROBLEMA FRONTIERELOR NOASTRE ORIENTALE

AL. CRETZIANU

La 25 iulie 1941, după 33 de zile de la intrarea țării în război, trupele române dezrobiseră Basarabia și nordul Bucovinei – intrate în componența U.R.S.S. în urma ultimatumurilor guvernului sovietic din 26-28 iunie 1940 – și au înaintat, alături de forțele germane, dincolo de Nistru (Magazin istoric, **nr. 6/1991).**

Problema continuării campaniei în Est a preocupat opinia publică românească de atunci, cercurile și personalitățile politice. Fruntași ai opoziției s-au adresat în scris generalului Antonescu, susținând oprirea armatelor pe malul românesc al Nistrului: „Nu avem nici un soldat român de sacrificat pentru scopuri străine – arăta Iuliu Maniu, într-un memoriu trimis conducătorului statului la 18 iulie 1941. Trebuie să cruțăm armata noastră pentru scopurile noastre românești, care sunt multe și mari și de tragică actualitate, pentru foarte apropiate vremuri".

După cum se știe, generalul Ion Antonescu, credincios obligațiilor asumate față de Hitler, a decis ca unități ale armatei române să continue lupta alături de trupele germane.

Un document inedit **până acum, după știința noastră, datat 22 iulie 1941 – deci exact la o lună de la intrarea României în război – ne face cunoscut și punctul de vedere al unui înalt funcționar din Ministerul de externe de la București: Alexandru Cretzianu[1], pe atunci secretar general al acestui minister.**

Într-un memoriu intitulat Problema frontierelor noastre orientale, **înaintat ministrului de externe Mihai Antonescu (document păstrat acum, în original, în Fondul Vasile Stoica, de la Arhivele Statului din București), Al. Cretzianu susținea – plecând de la considerente politice, diplomatice, geopolitice, etnice – necesitatea ca România să nu formuleze revendicări teritoriale dincolo de Nistru și, deci, în mod implicit, reconsiderarea participării la campania din Est.**

Documentul este însoțit de următoarea notă, semnată cu inițialele M.A.: „Am dat instrucțiunile pentru punctul nostru de vedere și am explicat domnului Cretzianu care sunt considerațiile. Iluzia sa, a unei înțelegeri cu Ucraina este – cred – prea repede dezmințită de realitate.

De altfel, Ucraina nu este decât o nouă Rhenanie, tot atât de puțin divizibilă de Rusia, cât a fost Rhenania de Germania.

Domnul Cretzianu știe că, în memorandumul scris de mine la 23 aprilie[2] și cel din mai, am pus hotărât problema Ardealului, iar toată chestiunea diplomatică ce am dus, continuând pe a domnului general [I. Antonescu], este hotărât revendicatoare a Transilvaniei. De aceea, am adoptat formula ocupației militare în Transnistria, până vom ajunge la o formulă precisă în ce privește soluția ce se va da problemei ruse. Revendicăm totuși protecția transnistrienilor".

În cele peste cinci decenii trecute de la evenimentele de atunci, faptele istorice s-au derulat cu o cu totul altă turnură decât aceea pe care o întrevedeau factorii politici guvernamentali de la București. Putem spune însă că încheierea păcii în 1947, care a statuat o altă ordine juridică internațională și stare de fapt în această parte a continentului, și după 1990 schimbările din spațiul ex-sovietic care au îndepărtat granița cu Rusia, intrată la rândul ei pe drumul democrației, și ne-au făcut vecini cu Ucraina independentă, au darul să ne atragă atenția asupra opiniilor lui Al. Cretzianu din 1941 care nu și-au găsit confirmarea în anii postbelici. Nu poate scăpa nici faptul că diplomația română a găsit resurse pentru a elabora dinăuntrul regimului Antonescu **un punct de vedere diferit de cel al conducerii guvernului, dar mai realist față de interesele naționale (vezi și rapoartele diplomatice ale lui Grigore Gafencu de la Moscova din 1940-1941;** Magazin istoric, **nr. 5-7/1995).**

În transcrierea documentului am păstrat unele particularități stilistice și ortografice ale originalului. Prin publicarea acestui important și revelator document, încheiem seria actelor necunoscute despre frontierele României contemporane apărute în Magazin istoric **în ultimii ani (I.L.)**

---

[1] Al. Cretzianu (1895-1979), diplomat român. Licențiat în drept (1918) a fost atașat diplomatic în delegația română la Conferința de pace de la Paris (1919), atașat și secretar de legație la Londra (1919-1922), la Roma (1923-1926), la Berna (1926-1929), ministru de externe (1929), membru în delegația României la Societatea Națiunilor (1930-1932), ministrul României la Berlin, apoi secretar general al Ministerului de externe. În anii celui de-al doilea război mondial a fost însărcinat cu afaceri la Ankara.

După război s-a stabilit în Franța. A publicat în țară: *Din arhiva lui Dumitru Brătianu* (2 vol., 1933-1934), iar în exil *The Last Opportunity, The Soviet Ultimatum to Romania, Romanian Armistice Negotiations*. A îngrijit culegerea de studii *Captive Romania* (New York, 1956), despre primii 10 ani de comunism în țara noastră.

[2] La 23 aprilie 1941, Mihai Antonescu, ministru de externe ad-interim, a adresat un memoriu guvernelor Axei în care analiza consecințele pentru sud-estul continentului provocate de înfrângerea Iugoslaviei la 17 aprilie de trupele germane, ungare, italiene și bulgare. M. Antonescu solicita „o revizuire a tuturor granițelor din sud-estul Europei față de toate țările din acest sector și care au câștigat teritorii în 1940-1941, întrucât au fost radical schimbate condițiile echilibrului politic prin evenimentele din Balcani și Iugoslavia"

Înaintarea armatelor germano-române în teritoriul sovietic peste Nistru pune pe primul plan al activității următoarea întrebare: este sau nu oportun, pentru interesele permanente ale României, să formulăm revendicări al căror efect ar fi de a ni se atribui teritorii de peste Nistru sau teritorii aparținând fostului stat polonez.

În cele de mai jos se vor expune motivele din care se desprinde concluziunea că România nu ar realiza, din nici un punct de vedere, nici un folos real formulând asemenea revendicări.

Forța noastră națională nu ar fi întru nimic sporită prin asemenea câștiguri teritoriale.

Învățămintele istoriei sunt concludente: înglobarea unor elemente alogene constituie întotdeauna o cauză de slăbiciune națională. Exemplul Austro-Ungariei, înainte de războiul mondial, iar, după acest război, cele ale Poloniei și Cehoslovaciei sunt caracteristice în această privință.

În teritoriile asupra cărora s-ar purta revendicările noastre, elementul românesc, acolo unde el nu este inexistent, cum este cazul în Pocuția, constituie o minoritate inconsistentă din punct de vedere teritorial, fiind împrăștiat în marea masă ucraineană, așa cum este cazul în teritoriul dintre Bug și Nistru.

Anexiunea acestor teritorii ar însemna deci înglobarea în frontierele noastre a unei minorități ucrainene atât de importante încât ea ar deveni una din problemele cele mai preocupante ale României de mâine.

Ce interes are România de a-și complica existența prin crearea unei minorități atât de puternice și care, după toate probabilitățile, va fi din cele mai rebele din moment ce va găsi o încurajare permanentă la nesupunere și la secesiune în existența viitorului stat ucrainean. Nici Polonia și nici România, înainte de actualul conflict, nu au cunoscut asemenea forță centrifugă, ele având de a face cu minorități ucrainene relativ docile, datorită inexistenței unei comunități naționale ucrainene libere și organizate.

Nu trebuie uitat, de asemenea, că poziționea critică geopolitică a României, așezată tocmai pe punctul în care se întâlnesc tendințele de unificare panslaviste, face ca existența, în cadrul statului român, a unei puternice minorități slave să fie cu mult mai periculoasă decât cea a unei minorități de altă rasă, deoarece ea ar însemna o invitațiune mai mult impulsiunilor naturale ale popoarelor slave înconjurătoare de a realiza un consens politic împotriva României.

Periclitarea securității României și a echilibrului european la Est.

Unul dintre rezultatele actualului război împotriva Sovietelor va fi probabil crearea unui stat ucrainean. Acest stat va avea de îndeplinit o însemnată misiune politică și anume de a contribui la o soluțiune efectivă și durabilă a problemei rusești. Oricare ar fi rezultatul actualului conflict general, un lucru este sigur: acum se pun bazele reale ale echilibrului și securității Europei la Răsărit.

În tendințele sale istorice de expansiune teritorială sau spirituală, Rusia a fost întotdeauna o cauză de instabilitate europeană. O soluțiune reală a problemei rusești în sectorul oriental este una din condițiunile indispensabile unei organizări a păcii pe continentul european.

În acest moment, ne găsim în prezența unei ocaziuni unice, excepțional de favorabile unei rezolvări în interesul general a problemei rusești printr-o soluțiune care ar putea rămâne valabilă oricare ar fi rezultatul conflictului general. Această soluțiune ar fi crearea unui sistem eficace de apărare în contra pericolului rusesc, consistând dintr-o barieră de state în care Ucraina este chemată a juca un rol de căpetenie.

Rațiunea însăși de a fi a Ucrainei, atât din punctul de vedere al statelor direct interesate de expansiunea rusească, cât și din punct de vedere al interesului general al Europei, este de a contribui la întărirea combinațiunei politice destinate a asigura echilibrul la răsărit, iar interesul ce Europa îl va manifesta în menținerea și consolidarea statului ucrainean va fi în proporțiune directă cu modul în care el își va îndeplini această funcțiune.

O condițiune este însă absolut necesară pentru a se asigura eficacitatea și viabilitatea unei combinațiuni politice antiruse, și anume ca între toate statele ei componente să existe raporturi de desăvârșită înțelegere și de strânsă colaborare pentru ca ele să-și poată consacra forțele unite constituirii unui front comun în contra unei expansiuni rusești. Dacă această condițiune nu ar fi independentă, sistemul ar fi, încă de la început, atins de o cauză de paralizie datorită căreia el se va găsi în imposibilitate de a-și îndeplini funcțiunea.

Nu ar trebui trecut cu vederea faptul că, oricât de slăbită ar ieși Rusia din actualul război, oricâte teritorii s-ar desprinde din trupul său pentru a se constitui noi state – oriunde cele mai palide particularități etnice ar permite-o – va rămâne totuși o masă indivizibilă de aproximativ 100 milioane, care va constitui un puternic nucleu capabil de a relua mai târziu lupta pentru reîntregirea ei și unificarea Rusiei divizate. Problema echilibrului la Est rămâne deci una din cele mai importante

pentru Europa de mâine şi ar trebui făcut totul pentru a aşeza acest echilibru pe baze cât mai durabile.

Or, anexarea de către România a unor importante teritorii de populaţiune în mare majoritate ucraineană ar face ca relaţiunile între ţara noastră şi Ucraina să înceapă sub auspiciile cele mai defavorabile. Un diferend ireductibil ar lua astfel naştere, care ar constitui un obstacol la o politică de colaborare activă între cele două ţări. Eficacitatea întregului sistem ar fi astfel încă de la început grav compromisă din moment ce o înţelegere ar fi imposibilă între două din cele mai importante state participante.

Interesele ţării noastre nu ar avea, desigur, decât de pierdut. Aceste interese nu ar putea fi servite în mod real decât creându-se condiţiunile necesare unor cât mai bune raporturi între noi şi Ucraina. Exemplul Poloniei şi Cehoslovaciei care deşi aveau un adversar comun, nu au ştiut totuşi să-şi apere în comun interesele şi au căutat să profite fiecare de dificultăţile celuilalt, tocmai pentru că nu ştiuseră a-şi aşeza de la început raporturile pe baze care să permită o politică de colaborare, ar trebui reţinut ca unul ce nu este de imitat.

Cum s-a arătat mai sus, raţiunea însăşi de a fi a Ucrainei este de a se înţelege cu celelalte state cu care ea este destinată a colabora la o politică de comprimare a expansiunii ruseşti. Dacă această condiţiune nu ar fi realizată, statul ucrainean nu va întârzia de a fi considerat de Europa de mâine ca o construcţiune politică artificială, cum a fost Austria.

Slăbirea drepturilor noastre asupra Transilvaniei.

Expansiunea României spre Est ar putea slăbi drepturile noastre asupra Transilvaniei. Simplul fapt că ungurii nu par a vedea cu ochi răi întinderea României peste Nistru şi că ei au început să răspândească teoria că, prin avantagiile teritoriale ce România ar realiza în această direcţiune se desemnează soluţiunea chestiunii Transilvaniei, ar fi suficient pentru a ne inspira cea mai mare prudenţă.

Însăşi atitudinea binevoitoare ce Germania pare a ne mărturisi ar trebui considerată cu oarecare rezervă. Germania nu-şi poate, într-adevăr, disimula că una din cele mai grele probleme ce i se vor pune în legătură cu organizarea sud-estului va fi găsirea unei soluţiuni de natură a asigura posibilităţile unor raporturi normale între România şi Ungaria. Ar fi, deci, până la un punct relativ explicabil ca în căutarea unei soluţiuni ea să încerce a acorda României largi compensaţiuni în alte direcţiuni pentru a o putea apoi determina de a renunţa la revendicările asupra Transilvaniei şi de a încerca să normalizeze raporturile noastre cu Ungaria pe bazele teritoriale actuale.

Nu este desigur de mirare că, în cererile şi dorinţele lor nesfârşite, ungurii să nutrească speranţe şi mai ambiţioase, ceea ce ar explica faptul că ei au început deja, prin cunoscutele mijloace de propagandă, să răspândească ideea că „compensaţiunile“ ce s-ar acorda României dincolo de Nistru ar trebui urmate de noi concesiuni teritoriale ce s-ar face Ungariei în Transilvania. Dar respingând în modul cel mai categoric o asemenea posibilitate, rezultatul pentru ţara noastră ar fi încă, în perspectiva istoriei, deficitar. Căci prin anexarea unor teritorii,

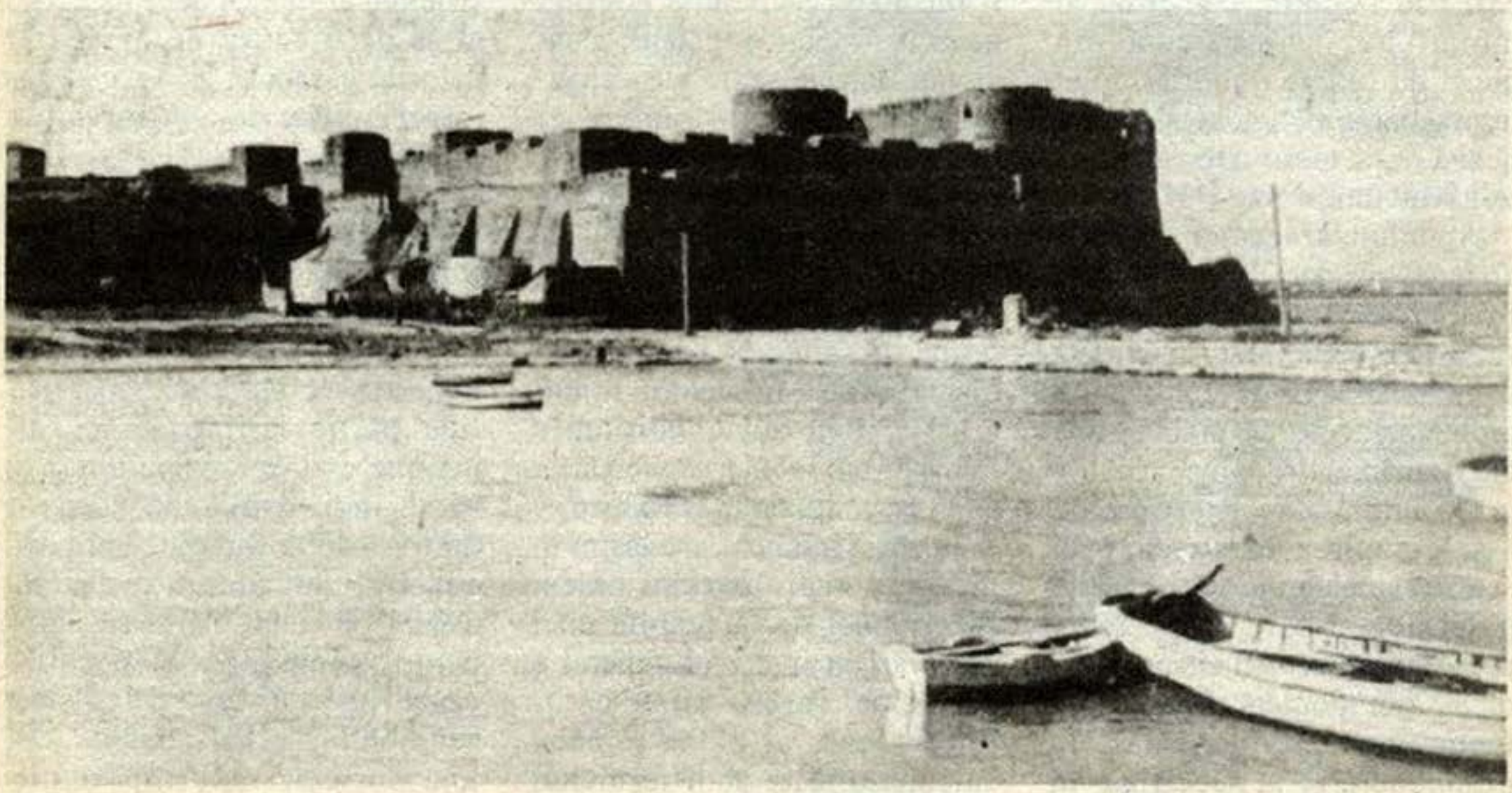

pe care ar fi de altfel îndoielnic că le-am putea păstra şi în care elementul românesc este relativ redus ca număr, iar, din punct de vedere calitativ etnic, desigur mai puţin interesant ca alte ramuri ale neamului nostru, ne-am putea compromite drepturile cele mai legitime asupra unei provincii populate în majoritate de români cu o conştiinţă naţională vie, cu un înalt nivel spiritual, o provincie care este leagănul românismului şi care constituie adevărata *terra iridenta* a poporului român.

Primejduirea poziţiunei internaţionale a României.

Nu putem exclude posibilitatea unei păci de compromis. În asemenea caz, viitorul reglement nu va rezulta din voinţa exclusivă şi unilaterală a Germaniei, ci va ţine seamă şi de influenţa lumii anglo-saxone.

Ori, faţă de anglo-saxoni cazul României nu ar putea, până în prezent, da loc la nici o acuzaţiune justificată, deşi ţara noastră şi-a urmat cu fidelitate politica sa alături de puterile Axei. Regimul generalului Antonescu a făcut, într-adevăr, singura politică posibilă pentru a asigura existenţa statului român şi a conserva forţele comunităţii noastre naţionale.

Venit la cârmă după ce fostul regim cedase mai întâi Basarabia, iar apoi Transilvania de Nord, după ce deci preţul – necesar sau nu, istoria o va dovedi – al colaborării cu Germania fusese plătit, România nu avea de tras de atunci încolo decât avantagii dintr-o politică alături de puterile Axei. În primul rând, o garanţie în contra intenţiunilor ostile ale Sovietelor pe care acestea nu au întârziat a ni le manifesta încă a doua zi după cedarea Basarabiei.

De altfel, orice altă politică ar fi însemnat catastrofa imediată pentru România şi fără nici un folos pentru altcineva, decât pentru duşmanii noştri. Influenţa engleză fiind complet eliminată din această regiune, ce altă alegere putea avea România, decât între Germania şi Rusia sovietică? A pune chestiunea înseamnă a o realiza. O politică alături de Rusia sovietică ar fi însemnat bolşevizarea rapidă a ţării noastre, dizolvarea întregii civilizaţii materiale şi morale construită cu atâta trudă de generaţiile României moderne. Exemplul statelor baltice este caracteristic în această privinţă; nici o iluzie nu era permisă asupra rezultatului final al unei asemenea politici.

Cine ne-ar putea aduce vreo acuzaţiune valabilă de a fi adoptat această politică inspirată exclusiv de interesul nostru naţional legitim şi despre care nimeni nu se putea afirma că a fost determinată de vreo ostilitate împotriva cuiva sau de un spirit de agresiune sau de rapacitate. Câtă diferenţă între spiritul în care Ungaria a aderat la politica Axei şi cel în care România a practicat această politică. România, preocupată exclusiv de salvgardarea intereselor sale celor mai legitime şi celor mai vitale, a propriei sale existenţe; Ungaria, împinsă de pofta de cucerire şi de dominaţiune a unor populaţiuni de altă rasă şi făcând război Iugoslaviei câteva săptămâni numai după semnarea unui pact de amiciţie perpetuă.

Această diferenţă, pe care sunt indicii certe că lumea anglo-saxonă nu a lipsit de a o înregistra, este destinată a juca în favoarea noastră şi în detri-

Aşezări româneşti din Basarabia (în p. 10 *Cetatea Albă) şi Bucovina (Storojineţ, la 1859)*

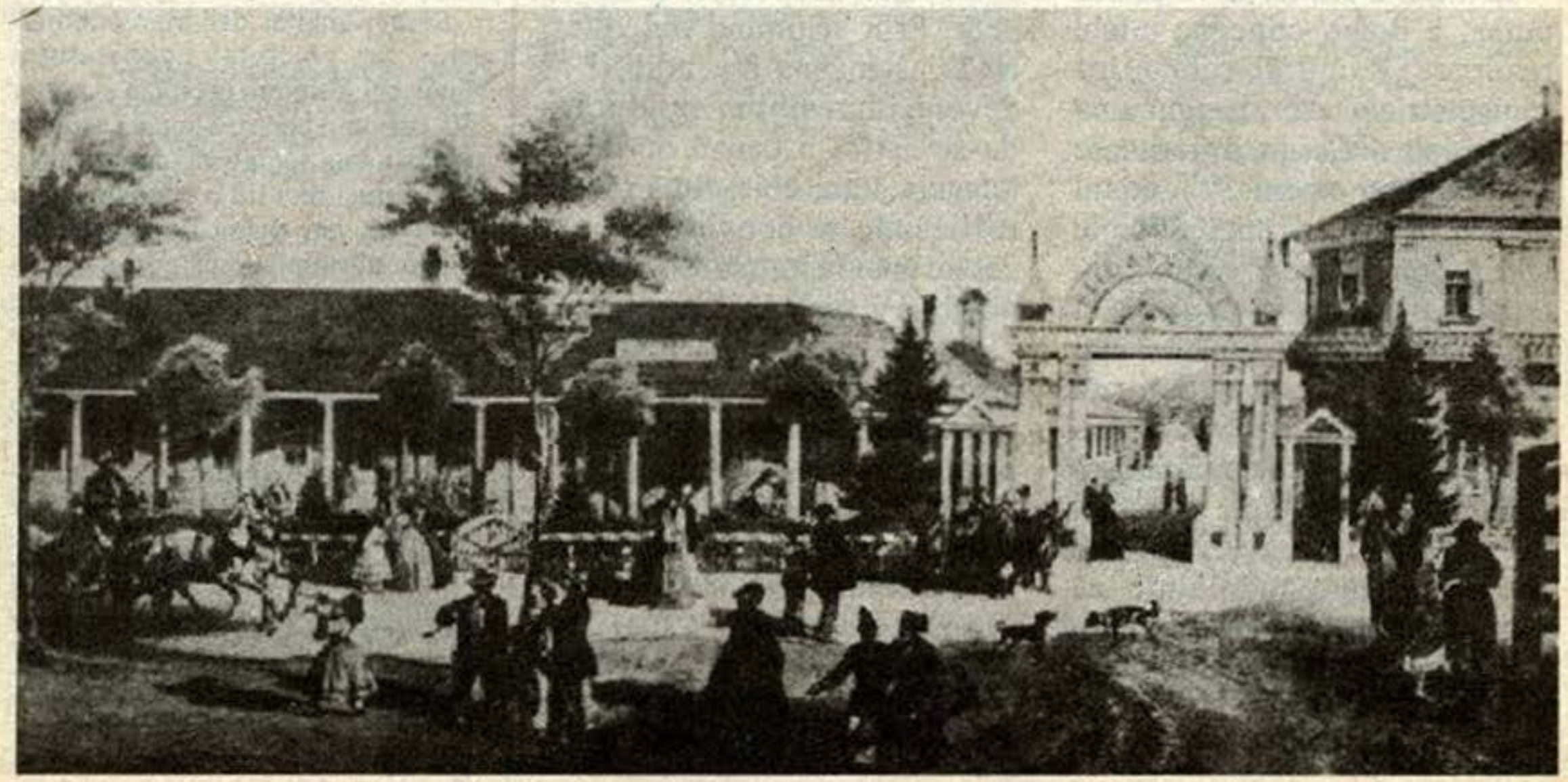

mentul Ungariei în momentul în care ar interveni o pace de compromis. Ea ne va putea fi deci de un preţios ajutor în promovarea intereselor noastre – în special în ce priveşte chestiunea recuperării Transilvaniei – cu prilejul viitorului reglement internaţional.

Nu trebuie să ne ascundem că faptul de a revendica şi de a ni se atribui teritorii asupra cărora drepturile noastre nu sunt mai întemeiate ca cele ale Ungariei asupra Transilvaniei ne-ar pune faţă de toată lumea în acelaşi rând cu Ungaria şi că deci ne-am pierde marele avantaj moral şi politic ce avem asupra acesteia. Drepturile noastre vor fi astfel inevitabil afectate căci, în loc de a fi privite cu simpatie, ele ar fi privite cu indiferenţă.

Din nici un punct de vedere, România nu ar putea deci realiza un beneficiu dintr-o politică de expansiune la Est. Obiectivele noastre principale în această direcţiune ar trebui într-adevăr să fie în primul rând crearea unor condiţiuni de natură a asigura posibilitatea unor cât mai bune raporturi între ţara noastră şi Ucraina şi apoi protecţiunea elementului românesc transnistrian.

În această ultimă privinţă s-ar putea, e drept, concepe unele rezerve. Ramura românilor transnistrieni este desigur una dintre cele mai puţin înfloritoare ale neamului nostru. Prin faptul de a fi rămas mai multe secole sub o dominaţiune străină din cele mai aspre, conştiinţa ei naţională a fost mai mult sau mai puţin adormită, iar datorită încrucişărilor frecvente cu elementele slave înconjurătoare – încrucişări facilitate de faptul de a fi avut aceeaşi religie cu aceştia – este îndoielnic că înglobarea transnistrienilor în comunitatea noastră naţională ar contribui la ameliorarea calităţii etnice a poporului român. În sfârşit, este o întrebare dacă regimul comunist nu a lăsat la această populaţiune reminiscenţe care ar putea avea consecinţe inoportune pentru ordinea socială a statului român.

Dacă, cu toate aceste neajunsuri, s-ar considera totuşi că nu ar trebui să lăsăm pe aceşti români în părăsire şi lipsiţi de orice protecţiune şi că i-am putea admite în sânul comunităţii noastre pentru a încerca, consacrându-le o îngrijire specială, de a le insufla o viaţă nouă, atunci există o singură soluţiune care ar putea da satisfacţiune ambelor obiective mai sus-menţionate.

Această soluţiune ar fi stabilirea frontierei noastre pe Nistru şi efectuarea unui schimb de populaţiuni între ucrainenii din nordul Basarabiei şi Bucovinei şi românii transnistrieni. Principiul acestui schimb de populaţiuni ar trebui impus statului ucrainean încă de la înfiinţarea sa. Ceea ce am avea de cerut Germaniei ar fi deci de a impune această obligaţiune Ucrainei. Căci este puţin probabil că Ucraina să accepte mai târziu de bună voie acest principiu, ea putându-şi rezerva posibilitatea de a formula revendicări asupra regiunilor din Basarabia şi Bucovina de Nord locuite de ucraineni. Prin schimbul obligator, orice asemenea revendicări ar deveni imposibile, înlăturându-se astfel o cauză de neînţelegere între cele două ţări şi realizându-se condiţiunile necesare unor raporturi de prietenie durabilă şi reală.

Ar fi soluţiunea care ar corespunde cel mai bine atât intereselor reciproce ale celor două ţări, cât şi interesului general de a se construi un sistem politic eficace şi viabil pentru asigurarea echilibrului european la răsărit. Ar fi mai ales soluţiunea care nu ar afecta întru nimic drepturile noastre asupra Transilvaniei.■

NOI MĂRTURII DESPRE SPAŢIUL CONCENTRAŢIONAR

În 1991 Radu Ciuceanu publica primul volum al memoriilor sale din perioada mişcării de rezistenţă şi din anii petrecuţi în închisorile comuniste, intitulat *Intrarea în tunel*. În 1994 apare cel de al doilea volum (*Potcoava fără noroc*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1994, 325 pp., 3 800 lei). Introducerea volumului şi notele sunt semnate tot de Octavian Roske.

Relatările despre experienţa autorului din anii când a activat în Mişcarea Naţională de Rezistenţă din Oltenia se împletesc cu cea tragică a detenţiei în penitenciarele Craiova, Piteşti, Jilava, Târgşor, Gherla, Aiud şi Văcăreşti. Opiniile sale sunt foarte tăioase, iar unele portrete pe care le realizează sunt departe de hagiografia anilor de după decembrie 1989. Astfel, Radu Ciuceanu este mai mult decât critic la adresa generalului Ion Carlaonţ, cel care condusese mişcarea de rezistenţă în Oltenia şi care se prezentase, spre stupefacţia ofiţerului de serviciu de la Securitatea din Târgu Jiu, să se predea. „Generalul se predase singur, el, care rămăsese ultimul, el, care îi reprezenta pe toţi, el, pentru care noi, cei arestaţi, acceptasem să ni se frământe matele, el care era ultima licărire de unde se mai putea aprinde vâlvătaia cândva".

Sumar schiţat dar bine conturat este şi portretul generalului Nicolschi, celebrul personaj al anilor '50, cel venit pentru a apăra „ordinea şi legalitatea socialistă" într-o ţară a cărei limbă nici nu o cunoştea prea bine. El, cel prins de grănicerii români dormind, la câteva ore după prima lui infiltrare în România, cu o misiune din partea NKVD-ului sovietic, ajunsese acum unul dintre şefii cei mari din Securitatea de tristă amintire.

Cât despre regimul din penitenciarele comuniste – despre care s-a mai scris şi s-au realizat şi numeroase filme la televiziune – îl asigurăm pe cititor că mai poate afla încă multe lucruri nebănuite datorită domnului Radu Ciuceanu. Aşteptăm cu acelaşi interes volumele următoare.

Cardinalul Luigi Poggi:

„DUMNEZEU SĂ BINECUVÂNTEZE ROMÂNIA“

În după-amiaza zilei de 19 ianuarie 1996, în Salonul Sixtin al Bibliotecii Apostolice Vaticane, – sub îngrijirea ştiinţifică a prof. dr. Ion Dumitriu-Snagov – **s-a deschis** Expoziţia Monumenta Romaniae Vaticana **(vezi** Magazin istoric, **nr. 1/1996). Timp de mai bine de trei luni, mii şi mii de vizitatori din toate regiunile pământului au venit în contact cu cele peste 150 de exponate – cărţi, manuscrise, documente, hărţi – ce ilustrează semnificativ naşterea şi dezvoltarea vieţii creştine pe teritoriul României, evoluţia poporului, a Bisericii şi a statului la români de-a lungul veacurilor.**

Cu prilejul deschiderii expoziţiei, Eminenţa Sa Cardinalul Luigi Poggi, **responsabilul Bibliotecii Apostolice Vaticane şi al Arhivei Secrete Vaticane – două dintre instituţiile organizatoare – a acordat un amplu interviu domnului Titi Dincă şi echipei Televiziunii Române prezenţi la Roma cu acel prilej. Interviul a fost difuzat pe programul 1 al postului naţional de televiziune, în ziua de 12 februarie 1996.**

– Ce semnificaţie are pentru dumneavoastră această expoziţie?

– Toate expoziţiile au un scop. Scopul nostru a fost să ne cunoaştem mai bine. De-a lungul secolelor, relaţiile dintre noi au fost bune, deşi, uneori, lucrurile acestea se uită. Documentele ne spun ce am fost împreună, personalităţile pe care le-aţi avut, ce răsunet au avut în lumea întreagă... De ce să nu fie făcute cunoscute din nou prin intermediul unei expoziţii? Scopul principal este acela de a ne cunoaşte mai bine...

– În documente sunt evocate mari personalităţi ale istoriei, ale religiei, ale spiritualităţii româneşti; aţi putea menţiona câteva?

– Cu multă plăcere. De exemplu, călugărul Dionisie cel Mic. S-a născut în Delta Dunării...

– În Dobrogea...

– ...în jurul anului 470. A murit la Roma în 540. Acest călugăr a avut o idee extraordinară, de o importanţă incredibilă din punct de vedere spiritual. A fost o idee chiar genială. El a spus: trebuie să ne numărăm anii nu de la Diocleţian sau de la un altul încoace, ci de la Iisus, Mântuitorul tuturor oamenilor. Deci, data naşterii Sale e punctul de plecare. Toată lumea civilizată a acceptat acest lucru...

– Chiar şi necreştinii...

– Nimeni n-a ştiut, nici măcar eu, că acest călugăr s-a născut acolo.

O altă personalitate este Ioan Casian, care s-a născut tot acolo; a fost călugăr la Bethleem, a trăit 10 ani în Egipt, unde a studiat anahoreţii şi mistica Egiptului. După asta s-a dus la Marsilia, unde a înfiinţat mănăstiri de călugări şi călugăriţe...

– Dar mai ales Abaţia Sf. Victor...

– Este o personalitate. Apoi Niceta de Remesiana, care a scris *Te Deum,* momentul cel mai solemn al slujbei. Duminica se poate auzi cântarea *Te Deum;* nimeni nu ştia că s-a născut la dv....

Chiar şi legăturile dintre domnitorii români şi Sfântul Scaun... De exemplu, papa Sixt al IV-lea a ridicat Capela Sixtină. În 1475, Sixt IV i-a scris domnitorului Ştefan cel Mare, numindu-l „atlet al lui Hristos“, aşa cum regele Franţei era „Rex Christianisimus“, regele Austriei era „Apostolicus“. Ştefan era la frontierele unei Europe luptând pentru apărarea creştinismului în faţa invaziei otomane. Aş sublinia chiar că, din studiul documentelor expuse, am rămas surprins de fecunditatea vieţii Bisericii în Daco-România chiar de la începuturile creştinismului.

– Şi a rezistat...

– Da, invaziile otomane erau formidabile, dar dv. aţi rămas statornici în credinţă, pe care aţi apărat-o timp de peste 1 000 de ani.

Toată lumea ştia că Sf. Andrei, fratele Sf. Petru, a fost cel care a adus Evanghelia în locurile acelea. Nimeni nu ştia însă concret lucrurile acestea. Acum toate aceste documente vor rămâne timp de trei luni în expoziţie... Salonul Sixtin, care o găzduieşte, se află cuprins în itinerariul muzeelor Vaticanului, chiar şi tinerii vor afla despre trecutul daco-român.

– Sunteţi cardinal responsabil al Bibliotecii Apostolice şi al Arhivei Secrete Vaticane. Este o funcţie foarte importantă. E şi puţin cam incitant: când spunem „arhive secrete“ ne aşteptăm la lucruri mai deosebite ascunse acolo: ce se află în această „Arhivă secretă“?

– În Arhivele Secrete se găsesc hotărârile luate de papi de-a lungul secolelor, în diferite probleme. Din nefericire, s-au păstrat prea puţine documente din primul mileniu. Cele mai multe s-au pierdut, pentru că ele erau mutate în diferite locuri, dar mai ales pentru că fiind scrise pe o hârtie fragilă, nu au rezistat. Arhiva este şi acum la dispoziţia Sfântului Părinte. Nu este secretă în sensul că nu poate fi deschisă. În 1880, Leon al XIII-lea

a hotărât ca arhiva să fie deschisă tuturor cercetătorilor pentru a fi studiată. Fusese ales la o vârstă destul de înaintată, dar era un om foarte instruit şi foarte curajos. El a spus: „Biserica nu se teme de adevăr". Chiar dacă vom arăta păcatele oamenilor Bisericii, indirect, aceasta arată că Biserica este divină. Ea nu trăieşte datorită nouă, ci datorită lui Dumnezeu, a lui Hristos care a fondat-o. V-aş putea spune răspunsul dat de Pius al VII-lea lui Napoleon, în momentul în care negocia Concordatul. Napoleon vroia anumite privilegii şi ameninţa să distrugă Biserica, dacă Papa nu i le acorda. Papa Pius al VII-lea i-a răspuns: „Împărate, noi, preoţii, n-am reuşit s-o distrugem în 18 secole".

Nu vreau să spun că am dori acest lucru, dar dintre noi au ieşit cei mai mari duşmani ai Bisericii. Nestorius, Rufino etc.

– Şi toate ereziile...

– Ereziile au lovit şi i-au distrus unitatea, dar Biserica a rămas aceeaşi. Acum suntem într-o perioadă de căutări, în care dorim să realizăm unitatea Bisericii, căci Hristos însuşi s-a rugat pentru unitatea Bisericii. Ea a fost fondată de El...

Ştiţi că în 1054 a avut loc ruptura între Biserica din Roma şi cea din Constantinopol şi a rămas aşa până azi. Dar s-au făcut studii teologice... În fond, ce ne desparte? Nu lucruri atât de importante; e mai important ceea ce ne uneşte: credinţa în Hristos, sfintele taine şi originea apostolică.

– Credeţi într-un viitor comun al bisericilor apostolice?

– Categoric! Din nefericire, nu putem spune că se va realiza în câţiva ani, dar s-au făcut paşi uriaşi în această privinţă. Baza este în special rugăciunea. Papa o aminteşte de fiecare dată. Fiecare trebuie să se simtă fratele celuilalt, să asculte ce gândeşte, ce spune celălalt şi mai ales să se roage împreună, pentru a putea participa alături de Sfânta slujbă, Euharistia; asta ar fi ideal. Am făcut paşi uriaşi în această privinţă şi vizibili, ei trebuie cunoscuţi de oameni. Problema este simţită chiar de credincioşi, dar mai ales de preoţi. Toţi sunt preocupaţi de această problemă; eu fac mereu slujbă pentru unirea celor două Biserici. Este un bine absolut, dat de Duumnezeu...

– Revenind la Arhiva secretă... Credeţi că aici pot fi găsite cărţi, documente care să dea idei ce pot fi folosite acum?

– Da. Din nefericire, adesea, istoria nu este cunoscută. Influenţa istoriei nu este atât de evidentă, dar eu sunt convins că, dacă am cunoaşte istoria, chiar noi am fi conduşi de concluziile ei şi, astfel, influenţa ei ar fi remarcabilă. Nu trebuie să credem că totul a fost perfect. În privinţa drepturilor omului, în ultimele decenii, în ultimii ani s-au făcut lucruri importante din punct de vedere cultural. Din nefericire, nu toate naţiunile au evoluat în acest sens. Au existat şi dictatori... Papa a lansat chiar la O.N.U. ideea fraternităţii naţiunilor, acestea nu sunt lucruri separate, există o familie umană. Consecinţele sunt formidabile. Într-o familie există fraţi bogaţi şi fraţi săraci? Este de necrezut aşa ceva... Deci trebuie să tragem învăţăminte din istorie; este un lucru foarte important.

– Se poate, oare, vorbi despre secrete care ar putea schimba situaţia mondială de azi? În general, vorbesc...

– Desigur, o cunoaştere mai aprofundată, mai sigură a lucrurilor... E foarte importantă pentru toată lumea... Noi nu ne formăm numai în mediul în care trăim, dar şi prin cărţile pe care le citim, prin adevărurile, prin sursele din care le luăm. Ne apropiem de sfârşitul acestui mileniu; învăţămintele care pot fi găsite în biblioteci, în exemplul semenilor, toate acestea ne-ar putea sugera modalităţi de cooperare. Desigur. De cooperare, de unire, de acord. Putem reînvia această înţelegere universală, această uniune a tuturor... Împăratul unea, teoretic vorbind, toate statele. O.N.U. creează posibilitatea ca toţi să-şi expună nevoile şi ceilalţi trebuie să-i ajute. În principiu, O.N.U. ar trebui să fie un areopag, unde toate statele se pot ajuta mai bine. Pentru începutul celui de-al treilea mileniu, Roma poate fi un centru al lumii pe plan politic, cultural, spritual, chiar dacă nu e posibil să le punem în practică...

În faţa uneia din vitrinele expoziţiei (rândul întâi, de la stânga la dreapta): P.S. Virgil Bercea, episcop vicar de Blaj al Bisericii greco-catolice din România, prof. dr. Ion Dumitriu-Snagov, curatorul expoziţiei, Î.P.S. Ioan Robu, arhiepiscopul romano-catolic de Bucureşti, Eminenţa Sa Cardinalul Angelo Sodano, secretar de stat al Sfântului Scaun, şi Grigore Arbore Popescu, consilier prezidenţial

Acest an a fost gândit de Sfântul Părinte să fie dedicat eforturilor de a uni Biserica. Vom celebra acest fapt nu numai la Roma şi în toate diocezele. La Roma şi la Ierusalim, însă, va fi ceva cu totul special. Ne întoarcem la izvoare: când a fost fondată, Biserica era una. Facem un efort deosebit, prin rugăciuni, pentru că rugăciunile sunt un dar al lui Dumnezeu...

– Vă mulţumesc pentru amabilitate.

– Vă doresc numai bine dv. şi ţării dv., să se poată dezvolta în armonie, în fraternitate şi unitate a Bisericilor. Totul depinde de bunăvoinţa şi înţelegerea noastră a tuturora.

– Vă mulţumim şi sperăm că vom mai avea ocazia să discutăm mai aprofundat...

– Dumnezeu să binecuvânteze România!

Traducere de Roxana ENE

Târgu Jiu, 27 octombrie 1938

PUTERNIC SIMŢĂMÂNT NAŢIONAL

La 27 octombrie 1938, după cum am văzut din numerele 4 şi 5 din acest an ale revistei, la Târgu Jiu a fost inaugurat ansamblul monumental conceput de Constantin Brâncuşi spre cinstirea eroismului ostaşilor căzuţi în bătălia de la Jiu.

Se împlineau 22 ani de la acele memorabile fapte de arme, când trupele române, comandate de generalul Ion Dragalina, au respins puternica ofensivă inamică. Atunci şi-a dovedit vitejia sa deosebită şi cea care avea să intre în cinstirea urmaşilor drept „Eroina de la Jiu", Ecaterina Teodoroiu.

Publicaţiile vremii, atât cele locale *(Gorjanul, Presa Olteniei)* cât şi cele din Bucureşti *(Universul, Curentul)* şi-au informat cititorii[1] despre acest eveniment cu ample rezonanţe patriotice, prin care oraşul de pe Jiu se îmbogăţea cu capodopere ale artei moderne: *Masa Tăcerii, Poarta Sărutului* şi *Coloana fără Sfârşit.* Prin intermediul ziarelor de atunci, să urmărim şi noi filmul festivităţilor.

Coloana în timpul construcţiei

Iniţial, inaugurarea oficială urma să aibă loc pe 18 septembrie 1938. Ziarul *Gorjanul* din 15 septembrie publică un comunicat al Ligii Naţionale a Femeilor Române din Gorj, de sub preşedinţia Aretiei Tătărescu, prin care se anunţa că festivităţile vor avea loc la 14 octombrie. S-a fixat, în cele din urmă, ziua de 27 octombrie.

Referindu-se la contribuţia Ligii la ridicarea ansamblului monumental, ziarul *Presa Olteniei* din 29 octombrie consemna că aceasta „a donat administraţiei comunale Târgu Jiu o stradă completă care face legătura centrului de la digul Jiului, unde au fost luptele, traversează grădina publică (unde s-a înălţat un portal) şi ajunge până în dreptul cazărmilor; aici s-a ridicat o coloană a Pomenirii fără de sfârşit, în amintirea eroilor căzuţi pe câmpul de onoare".

...Este joi, 27 octombrie 1938. În pofida ploii care nu conteneşte, începând de pe la ora opt dimineaţa, pe platoul unde este înălţată *Coloana* începe să se adune lumea. Sunt locuitori ai oraşului, elevi ai şcolilor locale în ţinută străjerească, întreg corpul profesoral, membri ai Asociaţiilor „Virtutea Militară", „Bărbăţie şi credinţă", „Cercetaşii de război", ostaşi ai garnizoanei, cu ofiţerii lor.

La orele 9.00 sosesc autorităţile locale: rezidentul regal al Ţinutului Olt, generalul Romulus Scărişoreanu, Ilie Găvănescu, secretar general al Ţinutului, colonelul Şerban Leoveanu, prefectul judeţului Gorj, Al. Ciocănescu, primarul oraşului. Sunt prezente, de asemenea, Aretia Tătărescu şi Sanda Tătărescu, soţia şi, respectiv, fiica lui Gheorghe Tătărescu, fiu al acelor locuri, fost prim-ministru şi consilier regal.

Un sobor de 16 preoţi, în frunte cu protoiereii Prejbeanu şi Paţica, oficiază slujba de sfinţire a *Coloanei.* Răspunsurile sunt date de corul Şcolii normale, condus de prof. Ion Popescu.

După ce oficialităţile trec în revistă trupa de elevi, aflaţi în careu în jurul *Coloanei,* asistenţa, „într-un impunător cortegiu", după cum scrie reporterul *Curentului,* într-un reportaj publicat la 30 octombrie, se deplasează la biserica Sfinţii Apostoli, unde se oficiază un serviciu divin „pentru odihna miilor de eroi gorjeni căzuţi în luptele din 1916-1919".

Ceremonia continuă „la digul Jiului, în faţa portalului masiv de piatră, lucrat ca şi coloana, de sculptorul C. Brâncuşi".

După colonelul Şerban Lambru, comandantul garnizoanei, vorbeşte col. Şerban Leoveanu, mulţumind pentru „dania Ligii Femeilor Române", care „apare şi mai măreaţă, şi mai pilduitoare", în lumina faptelor de vitejie evocate.

Mai iau cuvântul directoarea Liceului de fete „Ecaterina Teodoroiu", prof. Elena Pârvulescu, şi primarul Al. Ciocănescu. La podul Jiului generalul Al. Mlădinescu, „fost în serviciul statului major în 1916, la luptele de la Jiu", ţine o „impresionantă cuvântare" evocând faptele de arme din urmă cu 22 ani.

De aici, asistenţa se deplasează la mormântul Ecaterinei Teodoroiu „unde s-a oficiat o slujbă de pomenire, păstrându-se câteva clipe de tăcere". Solemnitatea, notează *Curentul,* „s-a încheiat cu defilarea şcolilor, premilitarilor şi oştirii, în uralele mulţimii".

Reporterul *Presei Olteniei,* la 29 octombrie 1938, consemnează şi el: „Manifestaţiunea a fost pătrunsă de un puternic simţământ naţional". ■

---

[1] Din câte cunoaştem, în cei aproape 60 ani care au trecut de la inaugurarea ansamblului monumental realizat de Constantin Brâncuşi la Târgu Jiu, aceste mărturii de presă referitoare la împrejurările de atunci au fost prea puţin cunoscute de marele public.

Le-am prezentat în numărul trecut şi în cel de faţă al revistei.

G.T. KIRILEANU:

„CULTUL EROILOR – GARANȚIA EXISTENȚEI ȘI PROSPERITĂȚII ROMÂNEȘTI“

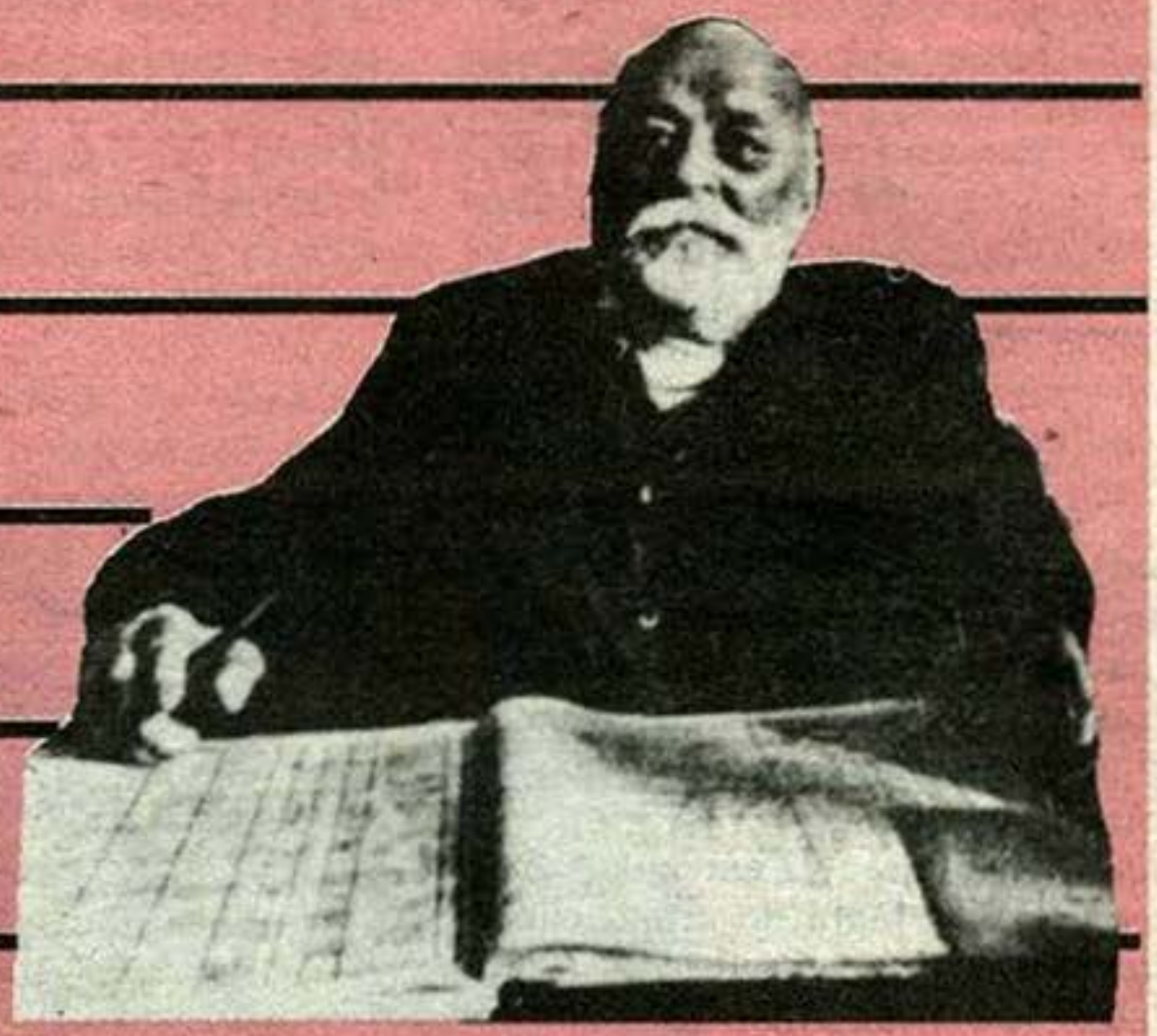

Din bogata moștenire documentară lăsată de G.T. Kirileanu (1872-1960), Magazin istoric **a publicat o amplă selecție din memorialistica sa (nr. 3-6/1982, 7/1984, 10-12/1990, 1-4/1991, 6-12/1992, 1/1993) precum și din corespondența cu Maria Costescu (nr. 1/1993), I. Hudiță (nr. 7/1993) sau cu principesa Ileana (nr. 9/1994).**

Alte și alte documente aflate în colecții particulare din Piatra Neamț (oraș în care G. T. Kirileanu și-a petrecut ultimele decenii de viață) aduc noi mărturii, atât despre preocupările cărturarului, cât și despre viața culturală din anii '40-'50.

Deși marginalizat după 1948 – împreună cu alți intelectuali, precum S. Mehedinți, D. Gusti, I. Lupaș, C. Rădulescu-Motru, a fost scos din Academia Română – G.T. Kirileanu nu și-a abandonat cercetările sale istorico-literare și nici legăturile cu prietenii și colaboratorii de odinioară. În pofida vitregiei anilor de dictatură, a inițiat sau a participat la înfăptuirea unor proiecte culturale, editoriale.

Un astfel de proiect a fost și cel inițiat în 1954 de Simion Mehedinți (1868-1962) privind alcătuirea unei lucrări enciclopedice, Calendarul poporului român, **în care să fie prezentate marile personalități ale istoriei românești din Secolul Renașterii Naționale (1821-1921), care au contribuit la făurirea statului român modern, la realizarea independenței și Marii Uniri.**

Proiect generos și temerar, dar irealizabil în acei ani când adevărul istoric era eludat, iar istoricii de prestigiu erau îndepărtați de la viața științifică sau chiar întemnițați. Este și cazul ginerelui lui S. Mehedinți, profesorul C.C. Giurescu, aflat pe atunci în detenție la Sighet, unde a ispășit o pedeapsă de cinci ani și două luni (Magazin istoric, **nr. 7/1993).**

În alcătuirea sumarului pentru Calendar..., **G.T. Kirileanu s-a consultat și cu profesorul Petru Caraman (1898-1980), eminent filolog și folclorist de la Facultatea de filologie din Iași.**

Scrisorile schimbate cu S. Mehedinți – inedite **până acum – sunt astfel prețioase documente sufletești dintr-un univers cărturăresc care continua să existe și să reziste, în pofida vicisitudinilor vremurilor. Le reproducem în cele ce urmează, cu păstrarea particularităților originalelor.**

Constantin PRANGATI,
Decebal S. KIRILEANU

Piatra Neamț, 30 aprilie 1954

Iubite
domnule Mehedinți,

Din toată inima vă mulțumesc pentru bunele urări de ziua mea și pentru știrile asupra sănătății dv.

Răspunsul în privința celor vrednici de a fi trecuți pentru amintirea urmașilor în *Calendarul poporului român* pentru „Secolul Renașterii" (1821-1921) *l-am tot amânat,* fiindu-mi greu a face alegerea celor 10-20 de morți din acest timp, temându-mă că voi face nedreptăți sau omisiuni. Dv. vă plângeți de slăbiciunea ochilor trupești, iar eu mă plâng de slăbirea ochilor minții și ai memoriei. Ochii și urechile trupești moștenite de la tatăl meu pescar și vânător nu m-au părăsit, dar mintea mi s-a întunecat din ce în ce mai mult, așa că nu mai sunt în stare a lucra ceva cu temei.

Din cauza slăbiciunilor bătrânești octogenare stau mai mult în pat și ca să alung urâtul, fără încordarea minții mele împuținate, răsfoiesc din colecțiile revistelor mai vechi, ca un fel de rămas bun... Luna trecută a venit la rând *Duminica poporului* și m-am simțit întinerit sufletește când am revăzut aici anii dv. de luptă culturală pentru îndreptarea sufletelor de la sate pe calea cea bună, chemând la muncă atâtea suflete alese. Este o dureroasă cronică a *păcatelor din epoca de întregire a hotarelor românești,* după războiul cel mare.

Ajungând în anul 1930, cu venirea pe tron a Regelui Carol II, am văzut cu mirare cum atâtea suflete curate aveau credința că a venit un mântuitor pentru greutățile țării, asemănându-l cu *Vodă Cuza!* Și mi-am adus aminte convorbirea ce-am avut pe atunci, arătându-mi nădejdea dv. în noua domnie și în oamenii noi, ca George Brătianu. Ați rămas mirat de mărturisirea mea că eu n-am încredere nici în moralitatea noului rege, nici în activitatea politică a lui G. Brătianu, înșirându-vă dovezile pe care îmi întemeiam judecata mea. Mi s-a părut că dv. îmi socoteați judecata nedreaptă, fiind pornită din faptul înlăturării mele din postul de bibliotecar ce-l avusesem sub regii Carol I și Ferdinand I, ca unul ce lucrasem în timpul din urmă cu Barbu Știrbei, pe care Carol II îl ura de moarte, deși el fusese un stâlp vrednic și credincios.

Și mă-ntreb, ce ziceți acum despre părerile dv. din 1930 și care vă este judecata definitivă asupra domniei lui Carol II și a vieții ce-a dus departe de țară până la moartea lui în 1953 la Lisabona? Aceeași întrebare i-am făcut-o prietenului V.C. Soarec [reputat avocat – prieten cu S. Mehedinți – *n.n.*], care a avut aceleași păreri ca și dv., amintindu-i vorba preoților catolici: „mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa!". Mi-a cerut colecția *Duminica poporului* din 1930 (pe care-o am legată) făgăduindu-mi că-și va scrie: Mea culpa!

Pe foaia alăturată vă înșir numele celor vrednici de a fi trecuți în *Calendarul poporului român* din „Secolul Renașterii".

Rămâne să mă gândesc și la „gradația de lucrări scurte, dar cât mai exacte și caracteristice": *Calendarul Satului, Ținutului, Țărilor* din felurite regiuni și al țării întregi.

Alt *Calendar al Neamului* ar fi acela cu *martirii* care și-au jertfit viața în războaiele pentru apărarea țării și întregirea neamului *(Duminica poporului* din 9 nov. 1930 cu art. despre Sandu Manoliu – de S. Mehedinți).

Al dv. devotat,
G.T. Kirileanu

Piatra Neamț, 24 mai 1954

Iubite d-le Mehedinți,

În tinerețea mea eram poreclit *Stârnilă,* pentru că stârneam lumea la excursii în zilele frumoase de la Broșteni. Acum la bătrânețe, din cauza incapacității de a mai putea lucra, *stârnesc* pe alții!

Așa am făcut în chestia *Calendarului poporului român* din „Secolul Renașterii" (1821-1921). Prin tovarășul de odae – Ion Tăzlăoanu – care pleacă la Iași, am comunicat planul dv., cuprins în cele două scrisori, distinsului profesor de la Iași – P. Caraman, cu care m-am împrietenit vara trecută când, după o excursie pe Ceahlău, m-a vizitat și pe mine, rămânând încântat de știința, strălucita-i inteligență și rarul său caracter.

Ieri prietenul I. Tăzlăoanu mi-a adus răspunsul pe 8 pagini al prof. P. Caraman cu lista și caracterizarea a 30 de nume pentru *Panteonul Neamului Românesc,* cum ar zice dânsul „acelui Sanctuar în care trebuia cinstite cu pietate marile noastre umbre". Un asemenea sanctuar, zidit din marmură sau din piatră, țara nu posedă, dar românii autentici îl poartă în sufletul lor. Căci cultul eroilor de ieri este garanția existenței și a prosperității românești de mâine. Și, fără îndoială, cultul lor n-a fost niciodată o datorie mai sfântă ca acum.

Urmează apoi înălțătoarea caracterizare a celor 30, începând cu Eminescu, Hașdău, Kogălniceanu, Alecsandri, Bălcescu, Al. Russo... sfârșind cu generalul Averescu, încheind astfel: „Cer iertare că am scris totul prea în fugă, ca să pot trimite scrisoarea prin dl. I. Tăzlăoanu la plecarea-i grăbită din Iași. Am scris totul prea în fugă, fără ordine cronologică și fără o ierarhizare a valorilor. M-am

lăsat dus așa în voia condeiului și a asociațiilor de gânduri... În orice caz vă trimit «a tout hasard» ceea ce am gândit și simțit spontan. Știu că dv. prețuiți spontaneitatea, fiindcă aceasta înseamnă sinceritate și deci, într-o bună măsură, autenticitate".

Îndată ce voi copia în întregime cele 8 pagini, vi le voi comunica. Propunerea titlului *Panteonul Neamului Românesc* arată deosebirea între mentalitatea generației noastre crescută lângă biserică (cu pomelnice și calendare) și cea a generației care ne-a urmat.

Al dv. vechi devotat,
G.T. Kirileanu.

Piatra Neamț, 29 august 1954

Mult iubite
domnule Mehedinți,

Întâi vă rog să primiți sincere felicitări de ziua numelui și urări de sănătate pentru întreaga familie. Cu această ocazie vă trimit un extras din publicația istoricului francez J. Michelet peste care am dat de curând în nămolul de cărți îngrămădite în pod din cauza chiriașilor impuși. Titlul cărții scrisă acum o sută de ani este: *Les soldats de la Révolution,* pag. 285, iar în ea este vorba despre marii luptători pentru libertate, adică un fel de Calendar al fruntașilor neamului la care vă gândiți și dv. pentru neámul românesc.

Cred că la Biblioteca Academiei trebuie să fie întreaga operă a lui Michelet, marele filo-român, dar eu v-am făcut un mic extras din care se poate vedea scopul său, asemănător cu al dv.:

– N. Densușianu – *Demnii glorioși și căpitanii celebri ai Țărilor Române;*

– Eroii Renașterii Naționale, cei jertfiți prin incapacitățile conducătorilor războiului din 1916-1918;

– Jertfele megalomaniei lui Antonescu – conducător în al doilea război – 1941-1944;

– Martirii de după 1944.

Al dv. vechi devotat și iubitor,
G.T. Kirileanu ■

Istorie românească la Sorbona

Între tezele de doctorat în istorie susținute în anul trecut la Paris, s-a numărat și cea a domnului Guy Gauthier, intitulată *Les relations politiques et économiques de la France et de la Roumanie de l'entrée en guerre de la Roumanie en août 1916 au traité d'alliance franco-roumain de juin 1926* (Relațiile politice și economice ale Franței și României, de la intrarea în război a României, în august 1916, până la tratatul de alianță franco-român din iunie 1926). Cu un sentiment de mare bucurie, revista *Magazin istoric* a semnalat mereu asemenea preocupări ale unor istorici străini pentru cercetarea unor momente din istoria noastră.

În 500 pagini, însoțite de o bogată bibliografie, cu numeroase anexe, autorul prezintă poziția României în primii doi ani ai celui dintâi război mondial, alăturarea țării noastre, în ciuda puternicelor presiuni ale Puterilor Centrale, la Antantă, conlucrarea diplomatică stabilită între Franța și România. „Nu putem decât să regretăm că succesul diplomatic n-a fost completat de o pătrundere economică susținută – spune autorul. Cu excepția armamentului, produsele franceze nu au cunoscut decât un succes limitat pe piața românească. Și nu pentru că ar fi fost inferioare din punct de vedere calitativ celor anglo-saxone sau germane, ci din cauza lipsei de combativitate a industriașilor noștri și a comercianților". Caracterizarea finală a relațiilor franco-române în perioada amintită este astfel făcută de Guy Gauthier: „aspectul pasional al relațiilor franco-române, acest amor făcut din exaltare și din decepție, în care excesele românești, ca și lipsa de entuziasm franceză, se găsesc confruntate cu hotărârea unei Germanii pentru care contează doar realitățile politice și economice". Semnificația concluziilor autorului depășește credem cadrul cronologic ales putând fi extinsă și la momente apropiate de noi.

Să mai menționăm că primul dintre cei cărora autorul le mulțumește este profesorul Georges-Henri Soutou, „care mi-a ușurat, după mai mulți ani consacrați dreptului, reîntoarcerea la studiile istorice". De asemenea, îi mulțumește și prințului Alexandru Ghika, cel care i-a procurat cărți de istorie de negăsit în Franța.

Agenția RIA Novosti (Moscova): exclusivitate pentru Magazin istoric

Academicianul Evgheni Maksimovici Primakov, actualul ministru de externe al Federației Ruse, a fost, până în ianuarie 1996, directorul Serviciului de informații externe al Rusiei, calitate în care a transmis redacției Magazin istoric **un text „de casă". Aflăm astfel, dintr-o sursă de primă mână, mecanismul de funcționare al serviciilor secrete ruse, sovietice și din nou ruse, servicii care s-au întrecut în performanțe, într-o neostoită și stimulatoare competiție cu cele occidentale.**

Articolul pus la dispoziția revistei noastre de Agenția RIA „Novosti" reprezintă prefața la lucrarea amplă (șase volume), al cărei redactor-coordonator este academicianul Primakov, lucrare intitulată Studii de istorie a Serviciului de informații externe rusești **și din care la Moscova a apărut până acum numai primul tom. El „expediază" evenimentele desfășurate din cele mai vechi timpuri până în 1917, următoarele cinci volume ocupându-se de istoria cu cea mai mare densitate de secrete: perioada de după revoluția lui Lenin până în zilele noastre.**

În interesantul său cuvânt introductiv, în care își expune considerațiile despre organizarea celor șase volume și aprecierile sale privind această monumentală lucrare, academicianul Primakov afirmă, în cunoștință de cauză, că informațiile externe sunt atât de importante, încât ele pot dispărea numai odată cu statul. Iată punctul său de vedere în acest domeniu.

„Uscăturile" noastre

Am putea oare vorbi despre un specific al serviciilor secrete rusești, despre trăsături proprii exclusive? Evident există o serie întreagă de caracteristici, ce aparțin tuturor serviciilor de informații, independent de naționalitatea lor: metodele și procedeele de lucru, structura, ce permite obținerea de materiale cu caracter politic, militar, științifico-tehnic, economic, folosirea așa-numitului factor uman, cu alte cuvinte, agenturile, legăturile de încredere, întrebuințarea mijloacelor tehnice. Și totuși, aș vrea să mă refer la particularitățile serviciilor secrete *rusești*. Aș spune că ele (să nu se supere pe mine cititorii din străinătate) sunt impregnate de mai mult patriotism și spirit de sacrificiu, de o mai mică influență (din motive atât subiective, cât și obiective) a factorului material în activitatea ofițerului de informații, înclinat mai mult spre sacrificiul de sine de dragul propriului popor.

Desigur că „nu există pădure fără uscături". De altfel, acest aforism se poate aplica serviciilor de informații din întreaga lume. Dar cred că „uscăturile" noastre sunt mai uscate decât ale altora. Aș aminti aici cuvintele foștilor directori ai CIA Helms și Colby, care afirmă că ei nu au cunoscut nici un transfug din serviciile secrete sovietice care să nu fi avut un mobil material, altfel spus, să nu fi acționat pentru câștig. Ceea ce nu se poate afirma, nici pe departe, despre toți străinii care au colaborat cu noi.

În orice etapă istorică, în orice regim politic, în orice împrejurări, serviciile secrete apără interesele statului. De unde și accentul ce trebuie pus pe depolitizarea informațiilor, aspect la care în mod conștient am ajuns astăzi, în perioada post-sovietică. Natural că această depolitizare este relativă. Statul a apărat și apără întotdeauna nu numai interesele general-naționale, ci și pe cele ale grupurilor conducătoare. Iar serviciile secrete au fost întotdeauna și sunt o oglindă a statului. Un agent sovietic de la începutul sec. XX, de pildă, P.I. Racikovski,

„În cazul Anthony Blunt, unul dintre cei cinci membri ai «grupului de la Cambridge», cea mai importantă sursă rămân arhivele Lubiankăi. Ce a făcut, de fapt, Blunt? Ce documente ne-a dat el? Ce importanță au avut ele pentru țara noastră? Pas cu pas, un an și mai bine, am obținut din aceste arhive materiale de la serviciul nostru de informații externe... Deși au trecut 50 de ani de când a acționat Blunt, accesul la documente nu este permis nici acum. Pentru că îl cunoșteam personal pe academicianul Primakov, cu care m-am văzut de mai multe ori, am obținut extrase și, în sfârșit, documentele ca atare. Așa încât, pe baza materialelor serviciului de informații externe, am putut să scriu cu adevărat despre activitatea «grupului de la Cambridge», în general, și despre Anthony Blunt, în particular".

Dr. Victor I. POPOV, ambasador al U.R.S.S. în Marea Britanie (1980-1986), autorul cărții Consilierul reginei – superagent al Kremlinului ***(Moscova, 1996)***

DIN SECRETELE SPIONAJULUI RUS

Academician E.M. PRIMAKOV

a servit nu numai interesele patriei, ci şi pe cele ale Departamentului poliţiei ţariste, când a urmărit emigraţia politică rusă.

Serviciile secrete nu au scăpat nici de tragicele represiuni staliniste. Dar, important de subliniat, nefiind organe de justiţie ele se fac mai puţin vinovate de cele întâmplate. Fiind totodată strâns legate de ţări străine şi incluzând elita forţelor militare, ele au suferit de pe urma represiunilor sângeroase. Zeci, sute de agenţi au fost înlăturaţi, arestaţi, împuşcaţi.

Problemele depolitizării şi dezideologizării serviciilor secrete sunt desigur foarte importante şi actuale. Despre ce este vorba? Serviciile secrete – trebuie spus foarte ferm acest lucru – nu participă la viaţa politică internă a Rusiei. Desigur, fiecare ofiţer, fiecare funcţionar nu numai că poate, dar şi trebuie să nutrească simpatie sau antipatie faţă de o forţă politică sau obştească din Federaţia Rusă. Un robot, lipsit de sentimente, de emoţii, de afecţiune, de atitudine negativă faţă de rău nu poate fi agent. Dar nici nu poate acţiona în munca de zi cu zi mânat de simpatiile sau antipatiile sale politice. În serviciu, el trebuie să aibă în vedere exclusiv interesele naţionale ale ţării. În aceasta şi constă, oricât de paradoxal ar părea, depolitizarea serviciilor secrete. Evident că agentul trebuie să fie ataşat de valorile democratice şi loial legii.

Câteva cuvinte despre eradicarea ideologizării în informaţiile externe. Termenul nu a existat până în 1917. Dar în perioada U.R.S.S., serviciile secrete, ca orice alt instrument al statului, nu puteau să nu fie impregnate de ideologie. Ceka, NKVD, KGB, inclusiv informaţiile externe, au fost o armă a partidului comunist şi, în această calitate, ele au acţionat sub lozinci marxist-leniniste.

Cele mai bune surse, colaboratorii străini, erau racolaţi de serviciile de informaţii sovietice pe criteriul ideologic. În calitatea mea de locţiitor al directorului Institului de economie mondială şi relaţii internaţionale al Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., l-am cunoscut îndeaproape pe cercetătorul principal Donald Maclean, care lucra acolo. Era unul dintre cei mai deştepţi şi cultivaţi oameni pe care i-am întâlnit în viaţa mea. Maclean lucrase şi în trecut în serviciile de informaţii sovietice. Ca director al unui departament important din Ministerul englez al afacerilor externe, el deţinea informaţii de primă mână, vitale pentru Moscova, pe care le-a şi transmis.

Provenit dintr-o familie de lorzi scoţieni, Maclean nu a fost condus de raţiuni materiale. Oricât ne-am reconsidera noi astăzi trecutul ideologic, trebuie spus că tocmai ideile acestui trecut l-au adus pe Maclean – şi pe mulţi ca el – în serviciile secrete sovietice.

Mulţi au prezis că dezideologizarea Serviciului de informaţii externe, în condiţiile actuale, ne va priva de colaborarea unor surse străine de informaţii. S-a dovedit fals. Acum nu mai vorbim despre baza ideologică a obţinerii colaborărilor străine. Dar continuă să acţioneze *interesarea* politică a multor oameni în cooperarea cu serviciile noastre secrete, care sunt acum ruseşti, şi nu sovietice. Au un cuvânt de spus şi preocuparea de a nu se crea o lume „unipolară", şi ameninţarea unor revizuiri de graniţe europene postbelice, şi

Evgheni M. Primakov s-a născut la 29 octombrie 1929 la Kiev. A absolvit Institutul de orientalistică din Moscova (1953) şi cursul postuniversitar de la Universitatea de stat „Lomonosov" (1956). Este doctor în ştiinţe economice, profesor, membru al Academiei de Ştiinţe a Rusiei. În anul 1956 a devenit corespondent, redactor-şef, redactor-şef adjunct apoi, din nou, redactor-şef al Departamentului principal pentru emisiuni radio în străinătate.

Între anii 1962 şi 1970 a fost analist, redactor, corespondent de presă al ziarului Pravda *în ţările arabe, iar între 1970 şi 1977 – director-adjunct al Institutului de economie mondială şi relaţii internaţionale al Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S. Din 1977 până în 1985 a condus, ca director, Institutul de orientalistică al Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S. Între 1985 şi 1989 a fost director al Institutului de economie mondială şi relaţii internaţionale al Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S. Din 1988 a devenit academician şi membru al Prezidiului Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S. Între 1990 şi 1991 a fost membru al Consiliului prezidenţial al U.R.S.S. În perioada septembrie-noiembrie 1991 a îndeplinit funcţia de prim-adjunct al preşedintelui KGB, şef al Direcţiei 1 principale. În noiembrie-decembrie 1991 a avut funcţia de director al Serviciului central de informaţii al U.R.S.S. iar din decembrie 1991 pe aceea de director al Serviciului de informaţii externe al Rusiei şi membru al Consiliului Securităţii Federaţiei Ruse. În perioada 1986-1989 a fost membru supleant al C.C. al P.C.U.S., iar din 1989 membru al C.C. al P.C.U.S. În 1989-1990 a fost membru supleant al Biroului Politic al C.C. al P.C.U.S. Academicianul Primakov este laureat al Premiului de Stat al U.R.S.S., cunoaşte limbile engleză şi arabă, este văduv şi are o fiică*

înțelegerea rolului Rusiei ca factor de stabilitate în Europa și în lume.

Așa încât dezideologizarea serviciilor de informații nici nu le-a lichidat, nici nu le-a afectat statutul de cel mai important instrument al politicii ruse.

Dincolo de euforia „războiului rece"

Sunt sau nu necesare serviciile secrete? O întrebare pur retorică. Nici un stat, fie el mare sau mic – și, mai ales, unul foarte mare – nu se poate descurca fără ele. Ele vor dispărea odată cu lichidarea statelor, dar această perspectivă funcționează numai teoretic, nu în realitate. Au existat totuși două perioade în istoria serviciilor secrete rusești când necesitatea existenței lor fie nu a fost recunoscută, fie a fost pusă sub semnul îndoielii. Prima a fost formarea statului rus, când informațiile nu s-au manifestat ca instituție aparte a puterii de stat, ci au acționat „sub acoperirea" sau ca parte componentă a diplomației. Martori ai celei de a doua perioade am fost cu toții nu de mult, când euforia încheierii „războiului rece" ne-a tulburat atât de tare mințile, încât unii ruși au început să susțină desființarea serviciilor secrete, în epoca unor „relații civilizate", epocă de care se apropie omenirea.

Oare cât de repede se va apropia de noi această epocă? În nici un stat inamic al U.R.S.S. în timpul „războiului rece" problema abandonării serviciilor secrete nici nu a intrat în discuție. S-a vorbit doar despre schimbarea accentelor în activitatea lor, despre renunțarea la unele metode de lucru. Dar nicăieri despre renunțarea la ele ca cel mai important instrument al politicii statului.

În 1992 mi-a luat un interviu un ziarist englez, care m-a întrebat dacă, din punctul meu de vedere, Rusia este pregătită să renunțe la activitatea culegerii de informații desfășurată în Anglia, în condițiile în care Marea Britanie ar adopta aceeași măsură în Rusia. În lumea noastră, aflată în strânsă cooperare, rezolvarea unei asemenea probleme pe bază bilaterală nu este posibilă. Dacă însă toate țările ar hotărî să renunțe la serviciile secrete, atunci mai putem discuta. Sincer vorbind însă numai fanteziștii pot crede într-o asemenea perspectivă.

Una dintre particularitățile serviciilor de informații rusești este continuitatea, fidelitatea față de cele mai bune tradiții ale serviciilor premergătoare de profil. Noi nu ne-am dezis niciodată și nu ne vom dezice de tot ce e bun, util, important pentru stat, societate, popor, de tot ce a fost elaborat de-a lungul a multor decenii și veacuri în Rusia de către predecesorii SVR (Serviciul de informații externe), inclusiv în Uniunea Sovietică. Dar a accepta continuitatea nu înseamnă în nici un caz a contesta atitudinea critică față de istoria acestui serviciu.

La sfârșitul secolului XX, Rusia traversează una dintre cele mai delicate etape ale istoriei sale. Criza economică, nereglementarea relațiilor între centru și o parte a periferiei, amenințarea cu dezintegrarea teritorială sau, în orice caz, răpirea unor teritorii ce aparțin țării, rezistența la procesele de reintegrare pe teritoriul CSI, necesitatea politică de sedimentare a poziției sale de mare putere independentă pe eșichierul internațional, temerile că Federația Rusă va intra în economia mondială preponderent prin materiile ei prime, în vreme ce alte mari puteri se manifestă deja ca puteri ale științei, ca producătoare de tehnologie înaltă – toate acestea sunt trăsături ale unei perioade dificile. Dar și în cele mai grele momente nici un om politic matur nu s-a temut că Rusia – cu enormul său potențial uman, cu marea sa istorie, cu imensa ei contribuție la civilizația mondială, cu resursele-i naturale nenumărate, cu marile rezerve din știința fundamentală – se va împotmoli în această etapă. Ea a fost, este și va fi o mare putere. Alături de alte mecanisme de stat importante, serviciile secrete au ajutat-o, de-a lungul întregii sale istorii, să depășească vremurile grele.

Procesul ieșirii din situația de criză a anilor '90, criză provocată atât de moștenirea trecutului, cât și de greșelile și neajunsurile epocii, a avut loc în împrejurări internaționale complexe. În anii '80 și la începutul anilor '90 a fost încheiat un capitol al relațiilor internaționale, cel în care de o parte și de alta a baricadei stăteau forțe de culori ideologice diferite, gata să se ia la harță. Împărțirea lumii în două sisteme a încetat, a dispărut deci și temeiul de existență a unor inamici etern-*determinați* ai Rusiei. Dar, în această nouă situație, lumea nu a devenit mai puțin complicată. Interesele naționale ale statului nostru – care rămâneseră pe plan secund, iar uneori fuseseră sacrificate pe altarul luptei cu inamici ideologici eterni sau pe cel al sprijinirii unor aliați ideologici eterni – au devenit prioritare. Situația aceasta a avut cel puțin două consecințe: căutarea febrilă a locurilor unde aceste interese se confundă cu ale altor state, iar în cazul necoincidenței lor, identificarea mijloacelor de apărare a intereselor naționale, pe cale politică, fără confruntări.

Am reușit oare întotdeauna? Răspunsul este cu atât mai greu de dat cu cât el se complică cu fenomenul de extindere a zonei conflictelor regionale după dezintegrarea U.R.S.S., zonă ce a cuprins teritoriul multor republici ale fostei Uniuni, ajungând până la granițele Rusiei. Conflictul a penetrat în Europa, unde criza bosniacă nu numai că a generat amenințarea de destabilizare

a Balcanilor, dar a devenit „magnetul“ ce atrage atenţia şi ajutorul material acordat părţilor combatante de state aflate nu numai la sute, ci şi la mii de kilometri.

Pericolul extinderii conflictelor a sporit continuu. Ele au înflorit în condiţiile creşterii terorismului internaţional şi ale răspândirii armelor de nimicire în masă. Aceste conflicte au fost influenţate la modul cel mai negativ – şi vor fi încă mult timp influenţate – de situaţia ce durează de mulţi ani în Afganistan. Extremismul islamic – adică formele violente de răspândire a islamului combatant, care şi-a propus introducerea modelului islamic al statului – şi-a extins influenţa destabilizatoare (şi cu siguranţă şi-o va mai extinde) nu numai asupra Asiei mijlocii, ci şi asupra zonei conflictuale din Caucaz.

După perioada „războiului rece“ s-au acutizat şi conflictele interetnice.

Un organism delicat, ce trebuie ocrotit

Evident că, în toate etapele dezvoltării sale, Serviciul rus de informaţii externe a alimentat conducerea superioară a ţării cu informaţii credibile, convingătoare şi cu aprecierile analitice ale experţilor săi, emise pe baza acestor informaţii. Principala direcţie a activităţii sale a fost şi rămâne urmărirea acelor procese care, în condiţiile unei evoluţii nefavorabile pentru Rusia, ar putea prejudicia interesele ţării. Către sfârşitul veacului nostru între aceste ameninţări putem aminti:

– activitatea forţelor externe ce urmăresc să adâncească şi să exploateze slăbiciunile Rusiei, să amplifice divergenţele ei cu alte state – foste componente ale U.R.S.S.; una dintre sarcinile prioritare ale serviciilor secrete, la mijlocul anilor ’90, a devenit neutralizarea eforturilor de anihilare a tendinţelor centralizatoare atât din Rusia, cât şi din cadrul Comunităţii Statelor Independente;

– perspectivele completării „clubului statelor nucleare“, ale accesului unor ţări din „lumea a treia“ în diferite sisteme de arme de nimicire în masă, adoptarea de hotărâri politice în unele dintre aceste ţări, ce iniţiază acţiuni pentru deţinerea armei nucleare;

– posibilitatea realizării de către unele ţări – foste participante la „războiul rece“ – a unor noi sisteme de armament, destabilizatoare. Serviciile secrete sunt obligate să informeze structurile de stat ale Rusiei despre elaborarea în alte ţări a unor noi tipuri de armament şi tehnică de luptă. Rolul istoric al serviciilor secrete, ce operează cu metodele lor specifice, nu constă doar în culegerea de informaţii, în analiza şi sinteza lor, în prognozarea evoluţiei împrejurărilor, ci şi în acţiunea de realizare a politicii externe a ţării.

În acest context, una dintre sarcinile importante ale serviciilor de informaţii a fost şi rămâne sprijinul acordat în elaborarea unei politici externe active a Rusiei, atât în vest cât şi în est (China, India, ţările arabe, zona Pacificului etc.). Această misiune decurge şi din coordonatele perioadei de după încheierea „războiului rece“, eveniment care nu a condus la diminuarea factorului geo-politic; dimpotrivă, a făcut tot mai necesară o situaţie geo-politică favorabilă Rusiei.

Este de prisos să mai amintim cât de importante au fost şi rămân pentru Rusia legăturile ei economice cu alte state, cu firme particulare străine, evident legături reciproc-avantajoase. Sarcina serviciilor secrete este să anunţe la timp primejdiile, „capcanele“ întinse de unele propuneri străine îndoielnice, în domeniul colaborării economice şi ştiinţifico-tehnice.

Cea mai importantă misiune a SVR a fost ieri, este astăzi, şi va fi şi mâine contribuţia lui la creşterea potenţialului de apărare şi la intensificarea ritmului de dezvoltare social-economică a Rusiei.

La începutul anilor ’90 s-a înregistrat o oarecare dinamică a fenomenului de interacţiune dintre serviciile secrete ruseşti şi cele ale unor state străine, între care ţările NATO. Colaborarea se dezvoltă pe linia preîntâmpinării răspândirii armei nucleare, luptei cu terorismul internaţional, traficul cu droguri, crima organizată, schimbul de informaţii privind „punctele fierbinţi“ de pe glob. Din iulie 1992 serviciile secrete ruseşti acţionează pe o bază juridică, fixată prin Legea privind „informaţiile externe“.

Indubitabil, serviciile secrete sunt un organism delicat, ce trebuie ocrotit. Predestinaţia lor este să dezvăluie nu propriile secrete, ci pe ale altora. Dar conspirativitatea poate fi compatibilă cu transparenţa. Desigur, serviciile secrete trebuie să rămână în unele cazuri secrete, dacă desecretizarea lor pripită prejudiciază interesele statului sau numai ale unei singure persoane, care execută misiuni de spionaj şi care îşi îndeplineşte cinstit datoria. Ceea ce nu înseamnă deloc că totul trebuie ascuns sau „acoperit“. Practica demonstrează că acest procedeu conduce la rezultate negative. Profesia de agent de informaţii este atunci înţeleasă într-un sens denaturat. Există nu puţine exemple când, în goana după senzaţional, sunt publicate revelaţii îndoielnice, puse la dispoziţie cu generozitate de agenţi provocatori. Aşa încât tăcerea de mormânt poate naşte uneori duşmănii sau limbuţii irepresibile şi iresponsabile. ■

În româneşte de
Florentina DOLGHIN

Marea Britanie. SIS la lucru

● Soția se îngrijește de cariera soțului, apoi de cea a amantului ● Nimeni nu are nimic de obiectat ● Doar Canaris pierde un prieten ● Profit bancar dintr-o debarcare ● Călătorie ultrasecretă la Alger sau ce se ascunde în spatele unei permisii necerute ● Comitetul pentru păcăleli ● Dialog Churchill-Canaris ● Colin Gubbins, echivalentul lui Pavel Anatolievici Sudoplatov ● SIS infiltrează SOE ● Amnezic 40 ani ● Președintele Comitetului reunit pentru informații își aranjează autopsia ● Lamentabil dar inevitabil ● Adevărul despre veto-ul lui de Gaulle la intrarea Angliei în Piața Comună

Stewart G. Menzies, șeful Serviciului de informații și contrainformații externe britanic (SIS) s-a opus tuturor inițiativelor de a-l omorî pe amiralul Canaris, șeful serviciului de informații al armatei germane, Abwehr. Apare clar că amiralul a colaborat, cel puțin în câteva momente cruciale ale celui de-al doilea război mondial, cu britanicii. Canaris este socotit unul dintre autorii „Raportului Oslo“, documentul trimis atașatului naval britanic din capitala Norvegiei, la 4 noiembrie 1939. Privit la început de către britanici drept o tentativă de intoxicare, el și-a confirmat valoarea pe parcursul războiului, când ei s-au confruntat pe câmpul de luptă cu toate tipurile de armament necunoscut, dezvoltate de germani. După ocuparea Franței, în iunie 1940, nu există dovezi despre menținerea unor contacte, până spre sfârșitul anului, când, vom vedea în ce context, „C“ a avut inițiativa infiltrării unui agent în rândurile Abwehrului. Deci să reținem că Menzies s-a opus organizării unei operațiuni de lichidare a lui Canaris, dar nu pentru că acesta ar fi fost agentul său. De asemenea, Canaris nu poate fi considerat nici trădător al intereselor germane, întrucât, acționând până la un punct contra lui Hitler, el îl trăda pe acesta, nu Germania. Asasinarea lui Canaris ar fi însemnat pentru „C“ doar înlocuirea lui cu o altă persoană asupra intențiilor căreia nu ar mai fi avut nici un control. La fel, în cazul lui Hitler, deși camarazii săi americani din Oficiul pentru servicii strategice (OSS) visau mereu la planuri pentru uciderea dictatorului nazist, „C“ a considerat întotdeauna că eliminarea lui nu ar fi făcut decât să deschidă calea spre putere unui general într-adevăr capabil și care probabil ar fi creat Aliaților mult mai multe dificultăți.

Același spirit practic britanic l-a făcut pe Stewart Menzies să accepte eliminarea rivalului lui Canaris, Heinrich Heydrich, șeful serviciului de informații și contrainformații al partidului nazist (SD). Acțiunea de la Praga, cunoscută în detaliu și de cititorii revistei Magazin istoric **(nr. 10/1990), trebuie plasată, potrivit lui Anthony Cave Brown (autorul monumentalei biografii** „C“. The Secret Life of Sir Stewart Graham Menzies. Spymaster to Winston Churchill – **„C“. Viața secretă a lui Sir Stewart Graham Menzies. Maestru într-ale spionajului pentru Winston Churchill –, apărută la New York, în editura MacMillan), în contextul pregătirilor pentru debarcarea în Africa. Succesul operațiunii Torch – Făclia –** (Magazin istoric, **nr. 2/1974) depindea, potrivit lui „C“, nu numai de intoxicarea inamicului, dar și de stadiul de confuzie în care erau aruncate serviciile sale de informații. Lichidarea lui Heydrich era esențială, din acest punct de vedere. Să vedem care era raționamentul șefului SIS.**

„Când priveam cu sânge rece lumea în care mă găseam și eu, mă gândeam uneori că, dacă ăsta era sistemul nostru de informații, eram condamnați la înfrângere. Uneori mă încurajam spunând că o astfel de organizație nu putea supraviețui, neschimbată, presiunii războiului; trebuia să fie reformată. De fapt, m-am înșelat în ambele cazuri. Noi am câștigat războiul; iar SIS, la sfârșitul acestuia, a rămas complet nereformat“.

Hugh TREVOR-ROPER (Lord Dacrie), istoric

INEXISTENTUL ȘI ATOTPUTERNICUL „C“

De Gaulle nu se angajează

În 1931, doamna Heydrich – o von Osten – şi-a introdus soţul, dornică să îi asigure o carieră strălucită, la Heinrich Himmler. Acesta – au circulat zvonuri că era pederast – a fost impresionat de inteligenţa şi înfăţişarea lui Heydrich. I-a acordat 20 minute pentru a pune pe hârtie planul serviciului de informaţii şi contrainformaţii al partidului nazist. Heydrich a trecut testul şi a primit sarcina de a organiza Sicherheitsdienst (SD). Adjunctul său, Walter Schellenberg – promovat în 1941, tot prin grija doamnei Heydrich, în fruntea secţiei de informaţii externe – spunea despre şeful SD-ului că avea „o percepţie acută a slăbiciunilor morale, umane, profesionale şi politice ale celorlalţi".

Celebrul istoric german Joachim C. Fest, în monografia sa intitulată *Stăpânii celui de-al III-lea Reich,* – apărută şi în traducere românească – nota: „Caracterul său, împreună cu acea lipsă de siguranţă datorată originii sale l-au împins pe Heydrich să se ocupe în mod deosebit, în cadrul funcţiilor sale din RSHA, de serviciile de informaţii". Conflictul latent cu Canaris se datora şi faptului că amiralul „părea să fie prizonierul acelui complex, larg răspândit, compus din teamă şi fascinaţie, care, din capul locului, îl punea într-o poziţie de inferioritate în faţa lui Heydrich, care acţiona cu o deplină stăpânire de sine. Numai atunci când a putut să-şi procure şi să pună în siguranţă în străinătate fotocopiile unor documente dovedind originea evreiască a adversarului său, Canaris a reuşit să oprească, în sfârşit, declinul progresiv al puterii sale". Heydrich făcuse din SD cel mai puternic duşman al SIS. El îl lichidase pe A-54 (vezi episodul anterior). Existau informaţii că Heydrich – numit Reichsprotektor în Boemia şi Moravia – urma să plece în Franţa, pentru a lichida mişcarea de rezistenţă de acolo. La 21 mai 1942, Heydrich şi Canaris se întâlniseră la Praga. Şeful SD-ului îl acuzase pe cel al Abwehrului că devenise nesigur din punct de vedere politic. Era o acuzaţie extrem de gravă. Apoi Heydrich i-a impus un soi de „decalog" al colaborării dintre SD şi Abwehr în probleme de contraspionaj, prin care serviciul Reichsprotektorului obţinea întâietatea. Dacă „C" – nu ştim nici azi cum a obţinut o relatare atât de exactă a convorbirii – nu reacţiona rapid, agenţii săi din Europa erau confruntaţi cu un grav pericol.

În Comitetul reunit pentru informaţii, în mod neoficial, „C" i-a sugerat generalului de brigadă Colin Gubbins (pe atunci doar şeful Grupului Londra al SOE, ulterior conducător al serviciului şi rival neîmpăcat al lui Menzies) că nu ar avea de obiectat dacă acesta ar fi propus asasinarea lui Heydrich. Desigur, Menzies a recunoscut că operaţiunea ar fi atras o replică dură din partea germanilor, ce ar fi afectat în primul rând reţelele serviciului de informaţii al cehilor din emigraţie. La rândul său, colonelul Moravec, conducătorul acestuia, nu a obiectat nici el la sugestia gazdelor sale, punând la dispoziţie oamenii necesari pentru ducerea la îndeplinire a planului. Care a reuşit şi cu un dram de noroc pentru britanici: lipsa la acea dată a antibioticelor. Dacă ele ar fi existat, Heydrich nu ar mai fi murit în urma septicemiei. La înmormântarea sa a luat parte şi amiralul Canaris care, cu ochii în lacrimi şi vocea tremurând de emoţie, i-a spus lui Schellenberg: „A fost un om mare. Cu el, am pierdut un prieten".

Locul lui Heydrich a fost luat de Schellenberg. Acesta însă nu constituia un pericol la fel de mare pentru „C". În primul rând, deoarece avea serioase probleme de sănătate. În timpul „episodului Venlo" suferise un atac de cord din cauza stressului. Avea mari probleme şi cu ficatul şi cu vezica biliară afectate în urma otrăvirii – bănuia el – pe care o suferise la Lisabona, unde încerca să pună la cale răpirea ducelui de Windsor, fostul rege al Angliei, Edward VIII. Menzies mai ştia şi că Schellenberg nu credea în victoria lui Hitler şi spera să reuşească încheierea unui acord cu britanicii îndreptat contra sovieticilor. Astfel unul dintre obiectivele care îi reveneau SIS în pregătirea operaţiunii Torch fusese atins. În fruntea principalelor două servicii de informaţii şi contrainformaţii germane se aflau două personaje care, în secret şi în maniere diferite, cochetau cu ideea unei posibile înţelegeri cu Aliaţii, contra pericolului bolşevic.

Dacă în cazul asasinării lui Heydrich mâna SIS a fost, în mod clar, pe trăgaci, într-un alt caz nu s-au putut formula decât speculaţii. Este vorba de uciderea amiralului francez Darlan. Acesta era comandantul forţelor franceze declarate loiale guvernului de la Vichy. Amiralul Darlan se afla la Alger în momentul debarcării Aliaţilor. Oficial, venise să îl vadă pe Alain, fiul său, ofiţer de marină, aflat în stadiul terminal al unei boli incurabile. El nutrea o adversitate cunoscută contra britanicilor, fiind un partizan al alianţei cu Germania. Cu toate acestea, în octombrie 1942 trimisese un mesaj, prin care cerea comanda viitoarei expediţii în Africa de Nord, în schimbul căreia promitea alăturarea trupelor franceze cauzei Aliaţilor. Se pare că nu a primit nici un răspuns. Dar prezenţa lui Darlan la Alger chiar în momentul debarcării aliate în Africa de Nord a fost considerată de mulţi istorici mai mult decât o simplă coincidenţă. Părere întărită şi de transferul masiv de franci efectuat de băncile franceze în zona din Africa de Nord, cu două săptămâni înainte de debarcare, Vichyul ştiind că aceasta avea să aibă, printre alte consecinţe, şi o creştere a valorii francului. Departamentul de finanţe al S.U.A. a calculat că băncile metropolitane au scos un profit de cel puţin 50 milioane dolari din această operaţiune.

Britanicii au presupus că emisarul americanilor în Africa de Nord franceză, Robert Murphy, a

fost cel care a stabilit o legătură cu amiralul Darlan. Cert este însă că Darlan a ordonat trupelor franceze să reziste invaziei. Acordul lui Eisenhower ca Darlan să preia comanda trupelor franceze şi să fie recunoscut înalt comisar pentru Africa de Nord franceză a sosit cu mare întârziere, permiţând germanilor şi italienilor să aducă trupe noi din Europa la Tunis. Singurul care nu a fost luat prin surprindere a fost „C", care instalase deja, încă din primăvara lui 1941 şi separat de OSS, mai multe reţele la Tunis. În momentele critice ce au urmat debutului operaţiunii Torch, 67 de agenţi i-au transmis un flux continuu de date despre inamic.

La jumătatea lunii noiembrie 1942, Churchill protesta pe lângă Roosevelt contra acordului Eisenhower-Darlan. După sabordarea flotei franceze în portul Toulon *(Magazin istoric,* nr. 1/1972) – în ciuda asigurărilor date de Darlan că ea avea să li se alăture Aliaţilor – secretarul permanent al Foreign Office-ului, Alexander Cadogan, nota în jurnalul său, în dreptul datei de 14 noiembrie 1942: „Nu vom face nici o treabă până nu îl vom omorî pe Darlan". La un dineu la Savoy Hotel, Cadogan, Anthony Eden (ministrul britanic de externe) şi generalul de Gaullle au discutat problema. Tot Cadogan nota în jurnalul său: „Singura soluţie a lui de G[aulle] este: «Scăpaţi de Darlan». Replica mea este: «Da, dar cum?». Nici un răspuns".

Menzies apelează la Tricicletă

Soluţia a fost aceeaşi ca şi în cazul Heydrich: un locotenent francez, antrenat de SOE, l-a omorât pe Darlan. Imediat după aceea, însă, în cercurile franceze s-a zvonit că SIS se afla în spatele întregii operaţiuni. Zvonul se baza pe mai mult decât cunoscuta opinie a lui Alexander Cadogan că SOE nu era o organizaţie suficient de sigură pentru a i se încredinţa misiuni atât de delicate. Zvonul a căpătat o asemenea amploare – se vorbea de o acţiune mai amplă, de lichidare şi a altor personalităţi – încât britanicii au fost obligaţi (lucru neobişnuit pentru ei) să dea o dezminţire oficială. Persistă încă multe aspecte obscure, ce implică serviciile secrete americane şi engleze, în cazul asasinării amiralului Darlan. Dar cel mai greu de explicat este prezenţa lui „C" la Alger chiar în zilele atentatului. Era de notorietate publică faptul că lui Menzies îi displăceau călătoriile şi nu a plecat peste hotare decât atunci când a fost absolută nevoie. Se ştie că el a plecat spre Africa de Nord la o zi sau două după discuţia de la Savoy Hotel. Asistentul personal al lui Stewart Menzies, Patrick Reilly, îşi amintea: „Acesta a fost, poate, cel mai straniu episod din perioada cât i-am fost asistent personal lui «C». La începutul lunii decembrie 1942, «C» m-a întrebat dacă aş dori să-mi iau o scurtă permisie. Am fost surprins de această sugestie, pentru că a fost singura dată când mi-a făcut-o. Eram cam obosit şi am acceptat-o bucuros; când am plecat, «C» era la biroul său. Când m-am întors,

William S. Stephenson, Temerarul (foto stânga) a fost numit, în ciuda obiecţiilor lui „C", şeful antenei SIS în S.U.A. Relaţiile sale cu William J. Donovan, conducătorul OSS (foto dreapta) au fost prea bune, faţă de aşteptările lui Menzies

«C» era tot la biroul său. Habar n-am avut că fusese plecat într-o călătorie în străinătate şi n-am ştiut acest lucru decât 40 ani mai târziu, abia când Winterbotham mi-a scris şi m-a întrebat dacă am ştiut de ce a mers «C» la Alger. Atunci am remarcat că era o coincidenţă stranie, deşi tot nu pot să afirm că voiajul lui «C» a avut vreo legătură cu omorârea lui Darlan, afară de faptul că «C» se găsea la Alger atunci când s-a întâmplat. Astăzi, înclin să cred că mi-a acordat permisia în acel moment pentru că dorea să nu-i stau în cale cât se afla în străinătate. Dacă nu eram în permisie, m-aş fi găsit la biroul meu de la Broadway [sediul SIS] şi în mod sigur aş fi ştiut că el fusese la Alger".

Winterbotham, cel care răspundea de distribuirea decriptărilor Ultra atunci când lipsea „C", s-a aflat şi el la Alger în momentul asasinării lui Darlan. Potrivit lui, Stewart Menzies s-a grăbit să ajungă în oraşul mediteranean pentru bucuria de a-l revedea pe colonelul Louis Rivet, şeful serviciilor secrete franceze la izbucnirea celui de-al doilea război, care tocmai reuşise să evadeze din Franţa ocupată de germani. Winterbotham credea chiar că cei doi au folosit prilejul pentru a pune bazele unui nou serviciu de informaţii francez, cu baza la Alger. În ziua asasinării lui Darlan, Rivet şi Georges Ronin (fostul şef al secţiei de informaţii aero din serviciul secret francez) au oferit o masă pentru Menzies şi Winterbotham. „La cafea a sosit vestea că Darlan fusese împuşcat în propria-i casă, la câteva sute de yarzi depărtare". Potrivit tot lui Winterbotham, era greu ca vreo altă veste să îi fi tulburat aşa de puţin, discuţia trecând repede peste acest incident. Mai târziu, Cadogan a spus că el nu s-a referit la necesitatea de a-l omorî pe Darlan în sensul strict al cuvintelor.

Din cele două cazuri expuse mai sus – eventual, luând în considerare şi operaţiunea „Autonomous" – cititorul ar putea rămâne cu impresia greşită că SOE fusese creată doar pentru a duce la capăt treburile murdare, lăsând SIS – care depindea direct de Foreign Office – cu mâinile curate. În fapt, raporturile dintre cele două servicii secrete erau mult mai complexe şi au căpătat implicaţii noi pe măsură ce se apropia data debarcării în Normandia. De altfel, pregătirea operaţiunii Overlord pe plan informativ şi contrainformativ s-a făcut cu o grijă maximă. Încă din septembrie 1940 britanicii creaseră Comitetul „W", care reunea reprezentanţii tuturor serviciilor de informaţii şi contrainformaţii. Scopul acestuia era să stabilească natura informaţiilor exacte ce puteau fi strecurate între cele menite să contribuie la intoxicarea germanilor, prin intermediul agenţilor dubli. Era o treabă extrem de delicată: o informaţie reală prea sensibilă putea duce la bombardarea unui oraş întreg sau la scufundarea unui transport preţios. Pe de altă parte, dacă agentul dublu nu furniza suficiente informaţii de calitate şi verificabile, îşi pierdea creditul şi utilitatea de canal de intoxicare. Roştul comitetului era să stabilească raportul cel mai convenabil între profit şi pierderi. Chiar dacă în dreptul ultimului capitol putea fi trecut un oraş întreg, Coventry. Curând, s-a constatat că dincolo de stabilirea respectivului raport, se ridica şi problema coordonării de zi cu zi a agenţilor dubli. Drept urmare, s-a creat o a doua organizaţie, Comitetul XX, plasată din punct de vedere administrativ sub tutela Serviciului de securitate internă (MI 5). În fruntea Comitetului XX (nu era vorba de cifra romană douăzeci, ci de corespondentul grafic al lui „double cross", păcăleală) a fost instalat J.C. Masterman, profesor la Universitatea Oxford, devenit una dintre personalităţile lumii secrete.

Unul dintre cei mai buni agenţi dubli conduşi de acest Comitet a fost iugoslavul Duşko Popov (nume de cod: Tricicleta), din cariera căruia s-a inspirat Ian Fleming când l-a creat pe James Bond. Memoriile sale au fost traduse şi în limba română. El a fost infiltrat în cadrul Abwehrului, aducându-i multiple servicii lui „C". Principalul a constat în evaluările asupra anturajului lui Canaris, mai ales Dohnanyi şi colonelul, apoi generalul Oster, cei care, împreună cu amiralul, erau dispuşi să îl înlăture, în anumite condiţii, pe Hitler. De asemenea, după cum i-a spus chiar Menzies, Tricicleta trebuia să asigure canalul prin care „C" să poată relua dialogul cu Canaris început de Churchill în 1938. Toate informaţiile pe care Tricicleta le obţinea la acest ultim capitol trebuiau transmise direct lui Menzies. Importanţa pe care „C" o acorda acestei misiuni o dovedeşte şi faptul că a acceptat să se întâlnească personal – evident într-un cadru neutru – cu un agent dublu, care putea fi oricând demascat de germani, arestat şi torturat.

Dar să revenim la raporturile lui SIS cu SOE Special Operations Executive (o traducere în limba română ar putea suna: Departamentul pentru operaţiuni speciale) a fost creat din iniţiativa lui Winston Churchill. Prima oară problema a fost discutată la o întrunire din 1 iulie 1940. Ideea premierului britanic era că Europa ocupată trebuia pregătită din vreme pentru momentul când Aliaţii aveau să revină pe continent. SOE urma să creeze reţelele care, la momentul convenit, trebuiau să transforme teritoriul ocupat de trupele germane într-o mare de flăcări, aruncând în aer tot ce se putea şi hărţuind mereu spatele frontului inamic. Pentru aceasta, departamentul D (Distrugeri) din SIS, împreună cu diverse alte organisme ce se ocupau cu sabotarea maşinii de război germane, urmau să fuzioneze într-un singur organism. Până aici, era de acord şi Stewart Menzies. Să menţionăm în treacăt că şi sovieticii îşi creaseră o structură paralelă pentru astfel de operaţii, condusă de Sudoplatov, separată de reţelele Directoratului I din NKVD (cel care se ocupa cu informaţii externe), dar subor-

donată totuşi lui Fitin, şeful respectivului Directorat.

„C" s-a luptat foarte mult pentru a obţine coordonarea noului organism. Argumentele invocate erau cât se poate de raţionale. Oamenii SIS aveau nevoie de linişte în zona în care operau. Acţiunile de sabotaj ori lichidare desfăşurate de SOE nu puteau decât să atragă replica dură a serviciilor secrete germane. Până la urmă însă, SOE a fost trecută în subordinea ministrului pentru problemele războiului economic, Hugh Dalton, care a făcut un puternic lobby în acest sens. Stewart Menzies nu a uitat nici o clipă ofensa suferită şi s-a luptat din răsputeri să pună beţe în roate noii organizaţii. Relaţiile lui cu generalul de brigadă Colin Gubbins, şeful SOE, au devenit tot mai încordate, pe măsură ce acesta încerca să i se substituie aproape peste tot, câştigând şi sprijinul celebrului William Stephenson, Temerarul.

Numai că lucrurile nu s-au oprit doar la relaţii încordate între cei doi şefi. Rivalitatea s-a transpus şi în operaţiunile desfăşurate pe teren.

„Ai aflat veştile, Reilly?"

SOE îşi pusese la punct un sistem de transport şi aprovizionare cu avionul pentru agenţii infiltraţi în ceea ce Hitler numea „Fortăreaţa Europa". Elementul cheie al sistemului, cel care controla întregul trafic clandestin spre şi dinspre regiunea pariziană, era un aviator francez, Henri R.E. Dericourt. El fusese adus în Anglia în 1941 de colonelul Dansey (unul dintre adjuncţii lui „C"), după ce fusese capturat în Siria. Supus unui interogatoriu la M.I.5, a recunoscut că colaborase cu SD-ul, făcând serviciul de curier. Contactul lui în SD era Hans Boemelburg, şeful Secţiei VI (contraspionaj) din Paris. Era un homosexual în vârstă şi alcoolic.

Printr-un intermediar, – comandorul Archibald Boyle – directorul responsabil cu informaţiile din Ministerul aviaţiei – Dericourt a fost prezentat responsabililor SOE cu recomandări excelente. Evident, noilor săi patroni nu li s-a suflat o vorbă despre legăturile lui cu SD-ul. Unul dintre membrii organizaţiei, Nicholas Bodington, fost corespondent Reuters la Paris, ştia însă sigur. Dar şi despre el s-a spus apoi că fusese infiltrat de „C" în SOE pentru a-l informa despre planurile lui Gubbins.

Dericourt a fost paraşutat în Franţa. L-a întâlnit pe Boemelburg, care i-a fixat o nouă legătură operativă, pe Hermann Goetz. Cu acesta, Dericourt s-a întâlnit în mod regulat într-un apartament conspirativ. El l-a informat pe Goetz despre toate transporturile efectuate de SOE. Din descifrarea traficului radio al SD-ului din Paris – care era un apanaj al lui „C", nu al SOE – rezultă că Dericourt le-a spus germanilor tot ce doreau să ştie despre Secţiunea F a SOE, dar aproape nimic despre SIS.

Povestea s-a complicat atunci când Dericourt a fost implicat, în 1943, în operaţiunea Starkey. A fost una dintre numeroasele operaţiuni de intoxicare, menite să-i înşele pe germani în privinţa locului şi datei debarcării aliate în Europa. Ei trebuiau să creadă că Aliaţii, urmau să invadeze Europa de Nord-Vest şi că debarcările din

În timpul celui de-al doilea război mondial, Stewart G. Menzies a părăsit Anglia doar în două rânduri. Aici în timpul zborului din decembrie 1942, la Alger

Generalul maior Sir Colin Gubbins, şeful SOE, adversar înverşunat al lui „C"

Sicilia şi Italia nu constituiau decât manevre înşelătoare.

În operaţiunea Starkey a fost implicat, într-un mod tragic, şi principalul responsabil al Secţiunii F din SOE pentru zona nordică a Franţei, maiorul Frances Suttill. El crease mai multe reţele, dar cea mai importantă se numea Prosper, nume sub care este şi el adesea identificat. Dericourt l-a întâlnit pe Prosper.

În noaptea de 22 spre 23 aprilie 1943 Dericourt a zburat în Anglia, la ordinul Londrei. Motivul invocat: beştelirea lui pentru că pusese în pericol un avion prin plasarea greşită a sistemului de semnalizare la aterizare. Şefii lui au avut nevoie de 12 zile ca să îl certe pentru acel incident. După o săptămână, a fost rechemat la Londra şi Prosper. Şeful Secţiunii F şi-a recăpătat memoria în privinţa motivului voiajului respectiv abia în 1983, când a recunoscut că fusese implicat şi Churchill, cu care Suttill s-a şi întâlnit cât s-a aflat în Marea Britanie. Primul ministru s-a implicat personal în operaţiunea de intoxicare, spunându-i lui Prosper că urma să aibă loc o operaţiune de debarcare, peste Canal, şi i-a cerut să-şi pregătească reţelele în acest scop. Suttill s-a reîntors în Franţa la 12 iunie şi şi-a prevenit subordonaţii despre iminenta debarcare aliată, instruindu-i în privinţa mesajelor ce urmau să îi avertizeze prin BBC. La 24 iunie, Suttill a fost arestat de germani, care îl aşteptau în camera sa de la hotelul din strada Mazagran, o adresă unde se mutase de curând. Toată lumea a fost de acord că era dubios modul în care germanii reuşiseră să afle, cu atâta promptitudine, noul lui adăpost. Aşa s-a născut ipoteza că Dansey a fost cel care l-a vândut pe Prosper germanilor.

Ca principal argument, s-a invocat faptul că şeful reţelelor SOE din nordul Franţei era persoana cea mai credibilă prin care germanii puteau fi intoxicaţi. Lucru perfect adevărat, pentru că se ştie că Hitler a urmărit îndeaproape lichidarea reţelei Prosper, pentru a-i lipsi pe Aliaţi de preţiosul său ajutor.

Problema este că Suttill, deşi torturat, a murit fără să spună nimic, după cum atestă documentele descoperite. Manevra – dacă a fost într-adevăr una – a reuşit totuşi, pentru că unul dintre adjuncţii săi, Gilbert Norman, a cedat torturii şi a colaborat deplin cu germanii. Trădarea lui a provocat pierderea unui număr de agenţi estimat de cei mai optimişti la 400 şi de ceilalţi la 1 500 de oameni.

Generalul Gubbins i s-a plâns atunci Temerarului, aflat în trecere prin Londra, că Dansey a fost cel care i-a trădat agenţii. După cum mărturisea în ianuarie 1986, Stephenson l-a crezut, pentru că, în opinia lui, Dansey era „un om foarte rău, care nu s-ar fi dat în lături de la nimic pentru a înlătura pe cineva din calea lui. De aceea îl şi folosea Stewart“. Şi tot Stephenson era de părere că în loc să fie înnobilat (în iunie 1943), Dansey trebuia trimis în Turnul Londrei, împreună cu Stewart Menzies. Rugat să aducă şi dovezi documentare pentru a-şi susţine acuzaţiile, Stephenson a replicat că a distrus tot ce ţinea de activitatea lui din cel de-al doilea război mondial. Părerea Temerarului era împărtăşită – în ceea ce îl privea pe Dansey – şi de asistentul personal al lui „C“, Patrick Reilly, care relata că imediat după arestarea lui Prosper, „Dansey a intrat în camera mea şi m-a întrebat, cu o faţă pe care i se citea satisfacţia: «Ai aflat veştile, Reilly?». M-am gândit: «Doamne, trebuie că le-am tras-o serios nemţilor». I-am răspuns: «Nu. Ce s-a întâmplat?». Dansey mi-a răspuns, de parcă s-ar fi aflat în cel mai important moment al carierei sale: «Ăia de la SOE sunt în rahat. Au încasat-o în Franţa. Germanii îi nimicesc peste tot». M-am simţit îngrozitor în sinea mea şi am realizat că Dansey era cel mai viclean şi mai perfid om pe care-l întâlnisem în serviciul public şi de atunci nimic nu m-a făcut să-mi schimb părerea“.

„C“ ameninţă cu demisia

Desigur, cei ce au analizat episodul au atras atenţia asupra unor greşeli elementare comise de membrii reţelei Prosper, în primul rând asupra lipsei de compartimentare, ceea ce făcea ca fiecare membru să cunoască prea mulţi participanţi la acţiune şi aproape pe toţi şefii. S-a atras atenţia şi asupra indiscreţiilor incredibile comise, mulţi dintre membrii reţelei trimiţând rapoartele către Londra în clar, indicând nume şi adrese. Şi cum întreaga corespondenţă era citită, graţie lui Dericourt, de către germani, nu era nici o problemă să fie capturată întreaga reţea. Doar că primul arestat a fost Suttill şi noua lui adresă nu figura în acea corespondenţă. Ceea ce ne aduce iar la ipoteza sacrificiului de pion. Pentru că, în comparaţie cu datele pe care le trafica SIS la acea dată, mai ales cele privind construcţia rachetelor germane, şi cu obiectivul final al operaţiunii Starkey, reţeaua Prosper nu juca pe tabla de şah a confruntării mai mult decât rolul unui pion. După cum ne asigură Anthony Cave Brown în cartea deja menţionată, episodul Prosper a afectat grav relaţiile anglo-franceze, cu repercusiuni în anii '60, când generalul de Gaulle, ajuns preşedintele Franţei, a votat contra intrării Marii Britanii în Piaţa Comună.

Prosper a sfârşit în faţa plutonului de execuţie. Dericourt şi-a continuat activitatea până în februarie 1944, când a fost readus la Londra şi supus de către oamenii SOE unui intens interogatoriu. Nu au reuşit să îl acuze de trădare, pentru că avea protectori puternici. Din păcate, în ciuda eforturilor depuse, operaţiunea Starkey s-a soldat cu un eşec. Feldmareşalul Gerd von Rundstedt nu s-a lăsat păcălit. Din cele 36 divizii germane dizlocate în Vest, 27 au fost trimise pe alte fronturi, în special în Rusia, dar şi în Italia.

După eşecul operaţiunii Starkey, „C“ a luat măsuri pentru a preveni

o recidivă. L-a numit pe mai vechiul său prieten, generalul Sir James Marshall-Cornwall, ca adjunct al lui Dansey. Era un mesaj clar, mai ales că Dansey depăşise vârsta de pensionare.

Pe de altă parte, Stewart Menzies nu a renunţat să îi vâneze pe cei de la SOE. Încă din iulie 1943, el prezentase un raport în Comitetul reunit pentru informaţii, în care, printre altele, arăta că inamicul deţinea suficiente date despre mişcarea de rezistenţă din Franţa pentru a o face inutilizabilă scopurilor britanicilor. Dezastrul Prosper, care a urmat, nu a făcut decât să adauge un argument în plus. Premierul britanic a trebuit să arbitreze el însuşi disputa, obţinând un scurt armistiţiu. Plecarea premierului la Conferinţa de la Teheran, în noiembrie 1943, şi afacerea „Polul Nord" au redeschis disputa.

În vederea debarcării, după cum am văzut, atât SIS cât şi SOE (uneori împreună, cel mai adesea separat) îşi implantau reţelele în Europa. Una dintre ţările vizate în mod special era şi Olanda. Acolo au fost trimişi unii dintre cei mai bine antrenaţi agenţi. Câteodată se întâmpla să nu ştie exact pentru care serviciu lucrau. Dar aşa cum afirma unul dintre ei, Hubert Lauwers, aveau un lucru în comun: „o puternică dragoste de ţară şi, în activitatea lor, o încredere oarbă în superiori". Lauwers avea să descopere foarte repede că asemenea frumoase sentimente nu erau suficiente în periculoasa meserie pe care şi-o alesese. Hubert Lauwers s-a numărat printre cei cinci agenţi (trei ai SIS şi doi ai SOE) care au fost capturaţi. După o primă tentativă eşuată cu un alt prizonier, Abwehrul l-a convins pe Lauwers să colaboreze la un joc operativ, cu numele de cod Englandspiel. Scopul lui: stabilirea unei legături radio cu Londra, pentru a afla unde urmau să fie paraşutaţi următorii agenţi.

Lauwers a reuşit să introducă în transmiterea mesajului greşelile convenite cu Londra pentru a semnala că emitea sub control. În mod inexplicabil, cei de la Londra nu au reţinut semnalele disperate ale lui Lauwers, deşi acesta le-a repetat în mai multe rânduri. Drept urmare, timp de 14 luni germanii au arestat 55 agenţi trimişi de Londra. Folosind emiţătoarele lor, germanii au stabilit 17 legături radio cu centrala SOE. Cea mai mare parte a agenţilor capturaţi au fost executaţi. Numeroase reţele SOE au fost infiltrate, aproximativ 150 olandezi din mişcarea de rezistenţă au fost ucişi şi 12 avioane RAF doborâte, cei 50 membri ai echipajelor fiind ucişi.

Abia atunci când doi olandezi au reuşit să evadeze în Elveţia, în noiembrie 1943, a aflat Londra adevărul. „C" i-a recuperat pe cei doi prin oamenii săi şi i-a adus în Marea Britanie. Efectul a fost imens, mai ales că venea atât de aproape de cazul Prosper. Senzaţia a fost că întregul sistem creat de SOE în Europa era inutilizabil. S-a declanşat o vastă anchetă. Agenţii SIS au căpătat o nouă însărcinare: să stabilească în ce măsură fuseseră penetrate reţelele SOE din Europa.

Atmosfera care domnea în comunitatea serviciilor secrete engleze este poate cel mai bine descrisă de preşedintele Comitetului reunit pentru informaţii, Cavendish-Bentinck: „Cei de la SOE m-ar fi lichidat bucuroşi. Aranjasem cu Victor Rothschild că, dacă muream subit, el trebuia să îmi facă autopsia". Documentele Comitetului reunit pentru informaţii ar fi trebuit să devină accesibile în 1994. Nu ştim dacă s-a întâmplat aşa ceva şi nici nu avem ştire despre vreun articol sau carte pe această temă. Ceea ce se ştie este că activitatea SOE a fost aspru criticată în cadrul Comitetului. Problema a fost înaintată spre soluţionare ministrului de externe, Anthony Eden, dar nici acesta nu a putut lua o decizie în lipsa lui Churchill care, pe drumul înapoi de la Teheran, fusese ţintuit la Marrakeş de o pneumonie.

Primul ministru britanic s-a reîntors la Londra abia la 18 ianuarie 1944. Primul lucru pe care l-a făcut a fost să îl cheme pe „C", care ameninţase cu demisia atunci când aflase că SOE căpătase totuşi prioritate faţă de SIS în operaţiile desfăşurate în Olanda şi Franţa. Ştim doar că Menzies nu a mai demisionat. Singurul comentariu cunoscut al premierului britanic asupra conflictului dintre SIS şi SOE a fost că este un lucru „lamentabil, dar probabil inevitabil, o trăsătură a afacerilor noastre".

Era evident însă că, pe măsură ce ziua debarcării se apropia şi apoi pe măsură ce ţările europene erau eliberate de sub ocupaţia germană, zilele organizaţiei conduse de Gubbins erau numărate. ■

(Va urma)

Cristian POPIŞTEANU,
Dorin MATEI

UN GÂND PE LUNĂ

„Opiniile sunt libere, dar nu și obligatorii".

I. L. Caragiale

DIN CRONICA AVIAȚIEI

Iată-ne ajunși la capătul incursiunii noastre în cronica aviației. După ce am urmărit faptele eroice ale pionierilor aviației, după ce am asistat la dezvoltarea transportului de pasageri din perioada interbelică, vom prezenta în acest număr evoluția avioanelor de după cel de-al doilea război mondial. Ne vom axa (pe cât posibil, căci mare parte a priorităților au fost deja adjudecate) pe elementele de noutate. Ghid ne vor fi lucrările menționate deja la primul episod, cu aceeași mențiune specială pentru cartea lui Gheorghe Rado, Priorități și recorduri mondiale de aviație.

Adaptarea aviației la condițiile postbelice s-a făcut cu mult mai multă rapiditate decât după primul război mondial. Aliații au fost ajutați foarte mult și de „preluarea" moștenirii Luftwaffe. Abia după ce au obținut planurile germane, au reușit, de exemplu, sovieticii să realizeze primele avioane cu reacție: Yak-15 și MiG-9.

Liderii aviației aveau să devină însă americanii. Firma Boeing lansa în 1947 un adevărat „pachebot" al aerului, primul avion cu două etaje (sau punți). Stratocruiser 377 oferea excelente – chiar luxoase – condiții de zbor, la altitudinea de 10 000 m și viteza de 550 km/h. Avionul putea efectua zboruri transoceanice fără escală. În același an, la 14 octombrie, căpitanul Charles S. Yeager „spărgea" zidul sonic, zburând cu 1 556 km/h. Aparatul experimental Bell X-1 (foto 1), poreclit „Strălucitoarea Glennis", în cinstea soției sale – fusese purtat acroșat de un avion B-29 și largat la altitudinea de 6 000 m. Nimeni nu a știut înainte de zbor că Charles Yeager își rupsese două coaste cu o noapte înainte, în timpul unui zbor efectuat fără aprobarea superiorilor săi. Bangul sonic a fost înregistrat doar de cei de la sol. Pilotul a aflat că a intrat în legenda aviației urmărind indicatorul de viteză de la bord.

Un alt căpitan, James Gallagher, a realizat primul ocol al Pământului cu avionul, fără escală, în 1949. A zburat timp de 94 ore și un minut, din 28 februarie până în 2 martie. S-a realimentat de patru ori în timpul zborului. Avionul era un B-50, asemănător, ca aspect exterior, cu B-29, dar cu motoare mult mai puternice.

Anul 1949 a mai adus două priorități cu importante consecințe pentru transportul de pasageri. La 16 iulie a zburat prototipul avionului Vickers Viscount (foto 2), echipat cu patru turbopropulsoare. Pasagerii scăpau de acum încolo de zgâlțâielile inerente avioanelor ce foloseau motoare cu piston, având de înfruntat doar pe cele provocate de fronturile atmosferice. Și zgomotul produs de motoare era atenuat. Primul zbor cu pasageri a fost efectuat la 29 iulie 1950, iar prima cursă peste Atlantic a efectuat-o, la 19 decembrie 1957, un avion turbopropulsor Bristol Britania 312.

Concurentul turbopropulsorului, avionul cu reacție, a debutat la 27 iulie 1949. Era un avion de construcție britanică De Havilland DH-106 Comet (foto 3), cu patru reactoare. A decolat la ora 6.00 din Marea Britanie; echipajul a luat micul dejun la Tripoli și la ora 15.00 avionul revenea la Londra. După cum notau ziarele vremii, toate datele aviației comerciale trebuiau revăzute. Unele dintre ele țineau să sublinieze că măcar acest debut al unei noi ere în istoria aviației nu le aparținea americanilor. Avionul Comet reprezenta o noutate nu numai prin tipul de motoare utilizate, ci prin întreaga sa concepție. Din păcate, Comet a fost și primul avion cu reacție care a produs accidente catastrofale. La 3 martie 1953, un avion a explodat în aer. După al doilea accident, autoritățile i-au interzis zborul. Ancheta a stabilit că după un anumit număr de ore de zbor, s-au produs fisuri în dreptul geamurilor din cauza vibrațiilor. Cum și fuselajul fusese dimensionat necorespunzător, se rupea în zbor.

În perioada care a urmat, turbopropulsorul și reactorul au evoluat împreună. Fiecare tip de avion prezintă avantajele sale, ceea ce face să le întâlnim încă în exploatare. Turbopropulsorul decolează mai ușor, pe piste obișnuite, dar începe să aibă probleme la altitudini foarte mari, reducându-și randamentul. Reactorul câștigă ceva mai greu puterea de decolare, fiind legat de viteza atinsă progresiv, dar are un randament ideal la altitudini mari.

Și americanii au profitat de cercetările efectuate de germani în timpul celui de-al doilea război mondial. În 1945 ei au descoperit la Oberamergau un Messerschmidt P-1101, cu aripi cu geometrie variabilă. Le-au mai trebuit încă șase ani până au realizat primul aparat cu geometrie variabilă care să zboare. Era tot un aparat experimental, Bell X-5. Avantajul aripii cu geometrie variabilă era că la decolare și aterizare (în general, la viteze mici) aripa își păstra unghiul drept cu fuselajul, asigurând maximum de portanță, iar la viteze mari (supersonice mai ales) unghiul devenea ascuțit, reducându-se rezistența opusă la înaintare. Primul avion de luptă tactic dotat cu o astfel de aripă a fost F-111 (foto 4).

Americanii și-au revenit din șocul produs de avionul Comet și la 15 iulie 1959 prototipul Dash 80 efectua primul zbor. Din el, firma Boeing a dezvoltat modelul 707, un avion cu o lungă carieră, ce zboară și astăzi.

La 27 mai 1955 efectua primul zbor unul dintre avioanele cu cea mai elegantă siluetă

proiectate vreodată: SE-210 Caravelle. Constructorii francezi adoptaseră pentru prima oară soluţia plasării celor două turboreactoare la coada avionului. Pe lângă fineţea aerodinamică obţinută, se reducea foarte mult şi zgomotul în cabina pasagerilor. Călătorul cu numărul 8 000 000 care a zburat cu un Caravelle a fost actorul Roger Moore. În acelaşi an avea loc şi o premieră de altă natură: la 1 aprilie îşi începea activitatea, cu aprobarea autorităţilor occidentale de ocupaţie, compania de aviaţie civilă germană Lufthansa.

Să nu uităm că ne aflăm în plin război rece. Aviaţia nu putea lipsi din această confruntare. La 4 iulie 1956, efectuau primul zbor operaţional celebrele avioane-spion U-2 (foto 5). Construit de firma Lockheed, avea o anvergură a aripilor de 24,38 m, ceea ce permitea aparatului să parcurgă lungi distanţe în zbor planat, eliminând astfel o posibilitate de a fi detectat prin semnătura termică a motoarelor. Putea zbura la înălţimi de până la 21 000 m, de unde fotografia şi înregistra date de interes militar. A fost o mare surpriză pentru americani doborârea unui astfel de aparat, de către sovietici. Abia în anii din urmă s-a putut stabili că pilotul american Powell (ce s-a catapultat şi a fost apoi schimbat cu un celebru spion sovietic în S.U.A., Rudolf Abel) a „cooperat" cu sovieticii. Afacerea avionului U-2 a torpilat conferinţa la nivel înalt a celor patru mari puteri de la Paris, din mai 1960. Preşedintele S.U.A., generalul D.D. Eisenhower, a fost pus într-o situaţie neplăcută de acest eşec al serviciilor secrete, cu atât mai mult cu cât el autorizase aceste zboruri de spionaj militar. Peste şase ani, în 1962, într-un secret desăvârşit, efectua primul zbor înlocuitorul lui U-2, tot un Lockheed, numit iniţial A-12, apoi SR-71, cu numele de cod Blackbird (foto 6). Construit în întregime din aliaj de titan, avionul poate atinge Mach 3 (adică de trei ori viteza sunetului). În doi ani (1966-1968), forţele aeriene ale Statelor Unite au pierdut, potrivit unor ziare, cel puţin cinci aparate, datorită problemelor deosebite pe care le pune pilotarea unui astfel de avion. Temperatura la nivelul fuselajului atinge 400°C. Avionul practic nu mai poate fi lăsat doar pe mâna pilotului, care trebuie asistat de calculator.

Anul 1958 a marcat victoria avionului asupra vaporului pe ruta transatlantică între Europa şi Statele Unite. În acel an, pentru prima oară, avioanele au transportat un număr mai mare de pasageri decât vapoarele.

Competiţia în aviaţie este tot mai dură, costurile implicate tot mai mari, aşa încât nu trebuie să ne mire prezenţa mai redusă a românilor în această cronică a priorităţilor. Totuşi, primul paraşutist din lume care a stabilit un record mondial definitiv a fost un român, Gheorghe Iancu. La 31 mai 1961, pe aerodromul Strejnic de lângă Ploieşti, el a sărit de două ori de la înălţimea de 1 000 m, cu deschiderea întârziată a paraşutei, aterizând de fiecare dată la 0,00 m de punctul fix. Federaţia Aeronautică Internaţională a menţionat pe diploma acordată „Record mondial definitiv".

Anul 1968 a înregistrat primul zbor al unui avion supersonic de pasageri: Tu-144 (foto 7). De fapt, în 1960, aproape simultan, industriile aeronautice din S.U.A., U.R.S.S., Anglia şi Franţa au început să se preocupe de proiectul unui asemenea avion. Americanii au abandonat pe parcurs. Sovieticii, şi cu contribuţia KGB-ului, au reuşit să devanseze proiectul franco-britanic, Concorde (foto 8), care a zburat prima oară abia la 2 martie 1969. Concorde a realizat, în schimb, prima cursă cu pasageri peste Atlantic, abia în 1988. Zborul a durat 2.55 ore. Întârzierea s-a datorat interdicţiei aplicate de autorităţile americane, ce avea drept justificare oficială zgomotul prea mare produs de motoarele avionului.

Americanii s-au revanşat însă punând în circulaţie primul avion de transport de peste 360 tone. La 9 februarie 1969, celebrul Boeing 747 Jumbo Jet (foto 9) efectua primul zbor. Decolarea s-a produs după un rulaj de numai 1 370 m. El avea la bord peste 25 t de aparate de măsură şi înregistrare. Avionul putea transporta 500 pasageri (cât 24 avioane DC-3), pe o distanţă maximă de 12 395 km, consumând 12 t combustibil pe oră (cantitatea totală de combustibil, 178 t, echivala aproape masa unui Boeing 707 cu încărcătură completă). A fost primul avion pentru care nu a fost construit şi încercat un prototip.

La capitolul avioane gigant (mai ales de transport) americanii au fost depăşiţi de sovietici. Ei au realizat primul avion de peste 400 t, AN-124, pus în serviciu în 1985. A fost destinat pentru transporturi de materiale de război, 345 militari înarmaţi sau 270 paraşutişti. Are 2×5 roţi principale, poate decola în 1 200 m şi ateriza în 800 m. La 21 decembrie 1989 a zburat primul AN-225, cu o greutate de 600 t şi care se sprijină pe sol cu câte 7 perechi de roţi.

În anii din urmă, concurenţa în domeniul avioanelor mediu şi lung curier între marile firme europene şi americane s-a intensificat. Europenii au pătruns pe această piaţă mai ales cu avioanele Airbus (foto 10), care se remarcă prin tehnologia de vârf adaptată de la aviaţia militară. Consorţiul a realizat primul avion – A-320 – echipat cu comenzi de zbor exclusiv electrice. Americanii au replicat cu avioane robuste şi care dispun de o motorizare superioară. McDonnell Douglas a lansat, în 1991, modelul MD-11 (foto 11), iar Boeing modelele 757, 767, 777. De altfel, firma Boeing deţine recordul vânzărilor cu modelul 737, cel mai vândut avion din lume.

În plan militar americanii s-au concentrat asupra avioanelor greu detectabile sau practic invizibile pentru radar. Primul din această serie a fost bombardierul strategic Rockwell B-1, care are o semnătură radar ce reprezintă 1% din cea a unui B-52. Are aripi cu geometrie variabilă, poate ataca la mai puţin de 60 m de sol şi cu o viteză de 950 km/h şi transportă până la 57 t bombe. I-a urmat controversatul B-2 (foto 12). Realizat din materiale compozite,

absoarbe undele electromagnetice şi este practic invizibil pentru detectoarele de infraroşii.

Fără a dispune de materialele sofisticate şi de avansul tehnologic al americanilor, sovieticii au realizat foarte reuşite avioane de vânătoare. Atunci când vest-germanii au intrat în posesia MiG-urilor 29, după reunificare, au fost entuziasmaţi de performanţele de zbor ale aparatului. De altfel, acesta era singurul care putea realiza figura numită „cobra": zborul, pentru câteva secunde, cu coada înainte, după un cabraj puternic al botului avionului. Urmaşul său, MiG-31 (foto 13), este considerat cel mai puternic interceptor din lume. Apreciat de occidentali este şi avionul Suhoi SU-27 (foto 14), recent oferit de sovietici şi chinezilor. Între elementele de noutate se numără şi faptul că sistemul de desemnare a ţintelor este integrat în casca pilotului, care, prin simpla îndreptare a capului, dirijează avionul spre ţinta aleasă; în plus, o voce feminină îi semnalează pilotului orice pană intervenită.

Înainte de a spune două cuvinte despre avioanele viitorului, să mai menţionăm câteva recorduri aparte. Primul luping cu un elicopter a fost executat la 4 ianuarie 1949 de către Jim Ryan, pilot şef de încercări. În timp ce zbura cu prototipul aparatului XHJP-1, elicopter cu două rotoare în tandem, lui Jim i-a venit ideea, după un picaj cu viteză mare, să execute o resursă, după care a modificat pasul rotoarelor, astfel încât cel din faţă să realizeze o tracţiune mai mare şi cel din spate una mai mică. Prima octogenară care a traversat Atlanticul singură la bord a fost americanca Marian Hart. De altfel, un studiu realizat de americani demonstra că avionul poate fi condus şi la vârste foarte înaintate. Semnificativ este cazul englezului James Champman, care a murit la 103 ani, după ce s-a împiedicat în propria locuinţă şi a căzut. În ultimii opt ani zburase cu planorul, cu un monomotor de şcoală, cu balonul cu aer cald şi cu un elicopter. Primul avion cu reacţie pentru transportul pasagerilor realizat în România a fost Rombac 1-11. Primul zbor l-a realizat la 20 septembrie 1982. Primul ocol al Pământului, fără escală şi fără realimentare în zbor, a fost realizat în decembrie 1986. Avionul Voyager avea o construcţie specială şi o anvergură de 33,8 m. În 1987, aviaţia a transportat pentru prima oară peste un miliard de pasageri. Peste un an de zile, un elev californian de 11 ani, Christopher Marshall, traversa Atlanticul, având, ce-i drept, un însoţitor la bord, care a preluat doar o singură dată controlul aparatului pentru a face faţă unor dificultăţi deosebite.

Cum va arăta avionul viitorului (foto 15)? Este greu de răspuns. Proiectanţii lucrează deja la numeroase variante, pe calculator. Aparatul de zbor ideal ar trebui să răspundă la câteva criterii esenţiale: să se conformeze normelor de zgomot ale avioanelor subsonice actuale, să aibă un consum de carburant cât mai redus, să poată zbura în 2-3 ore de la Londra la Tokio, de exemplu, fără escală. El ar putea combina două tipuri de motor, unul pentru decolare şi aterizare, cu viteze subsonice, şi altul pentru zborul supersonic. Confortul pasagerilor va trebui şi el mărit. Deja, modelul 787 lansat anul trecut de firma Boeing oferă aproape facilităţile din clădirea unei aerogări. Proiectanţii se gândesc şi la sporirea siguranţei pasagerilor, una dintre soluţiile prefigurate fiind dotarea cabinei pasagerilor, ejectabilă, cu paraşute care să o readucă în siguranţă la sol, în caz de accident.

Sigur, toate aceste proiecte pot trimite cu gândul la Jules Verne. Dar dacă ne gândim la drumul parcurs de aviaţie în numai 90 ani, să recunoaştem că ele pot fi depăşite uşor de realitate.■

COPERTELE

① „Buna Vestire" din strana de la „Lorenzkirche" din Nürnberg, sculptură executată de Veit Stoss, în anii 1517 şi 1518. 19 restauratori germani şi străini au lucrat un an şi jumătate la reînvierea acestei sculpturi în lemn de tei, suspendată şi cântărind 5, 25 tone. Operaţia s-a desfăşurat sub direcţia Oficiului bavarez al monumentelor istorice (**Magia muzeelor şi monumentelor istorice germane,** p. 81)

② În prima vitrină a expoziţiei **Monumenta Romaniae Vaticana** se află **Codicele urbinat**, un splendid manuscris latin din secolul XV, deschis la pagina 346. Miniatura din partea centrală înfăţişează momentul în care Petru şi Andrei sunt chemaţi la apostolat. Andrei, fratele mai mic al apostolului Petru, este cel care, după anul 50, a predicat în oraşele Pontului Euxin şi a întemeiat comunităţi creştine la Tomis, Callatis, Histria şi în unele localităţi din Delta Dunării (**„Dumnezeu să binecuvânteze România"**, p. 13).

③ Emma Hamilton – Horatio Nelson – Trafalgar, o triadă în care iubirea între un bărbat şi o femeie s-a contopit cu iubirea de ţară. Emma Hamilton, persorificarea frumuseţii, pictată de Romney **(sus),** şi scenă din bătălia navală de la Trafalgar, ce avea să facă din Anglia stăpâna mării. În medalion: Nelson, pe corabia „Victory" **(Iubiri celebre,** p. 87)

④ În veacul XV mai ales prinţii şi înalta nobilime beneficiau de horoscoape. În imagine, o miniatură din 1469, reprezentând horoscopul întocmit la naşterea unui mare nobil de la curtea lui Jean II de Bourbon **(Astrologi şi magicieni în Evul Mediu,** p. 72)

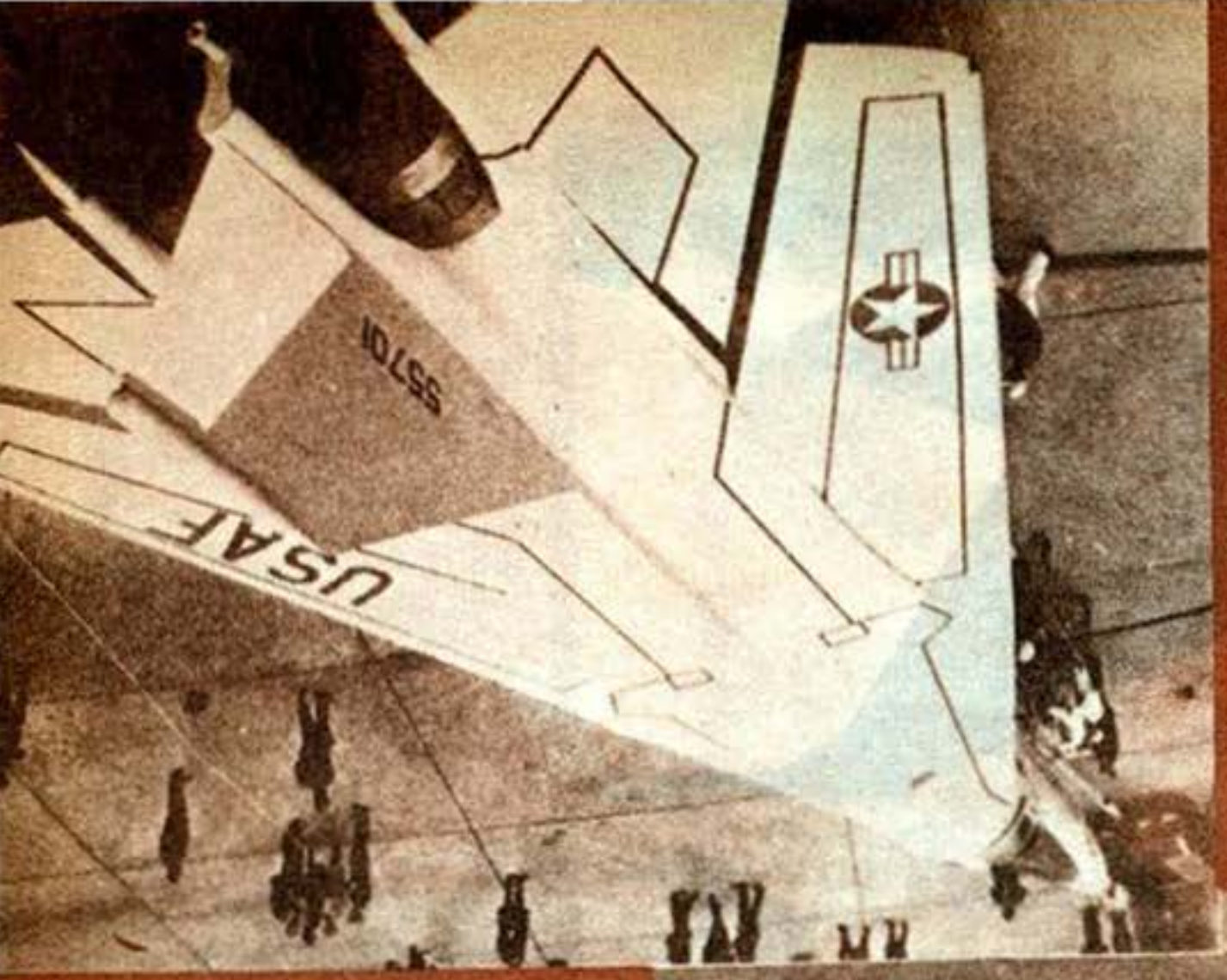

④

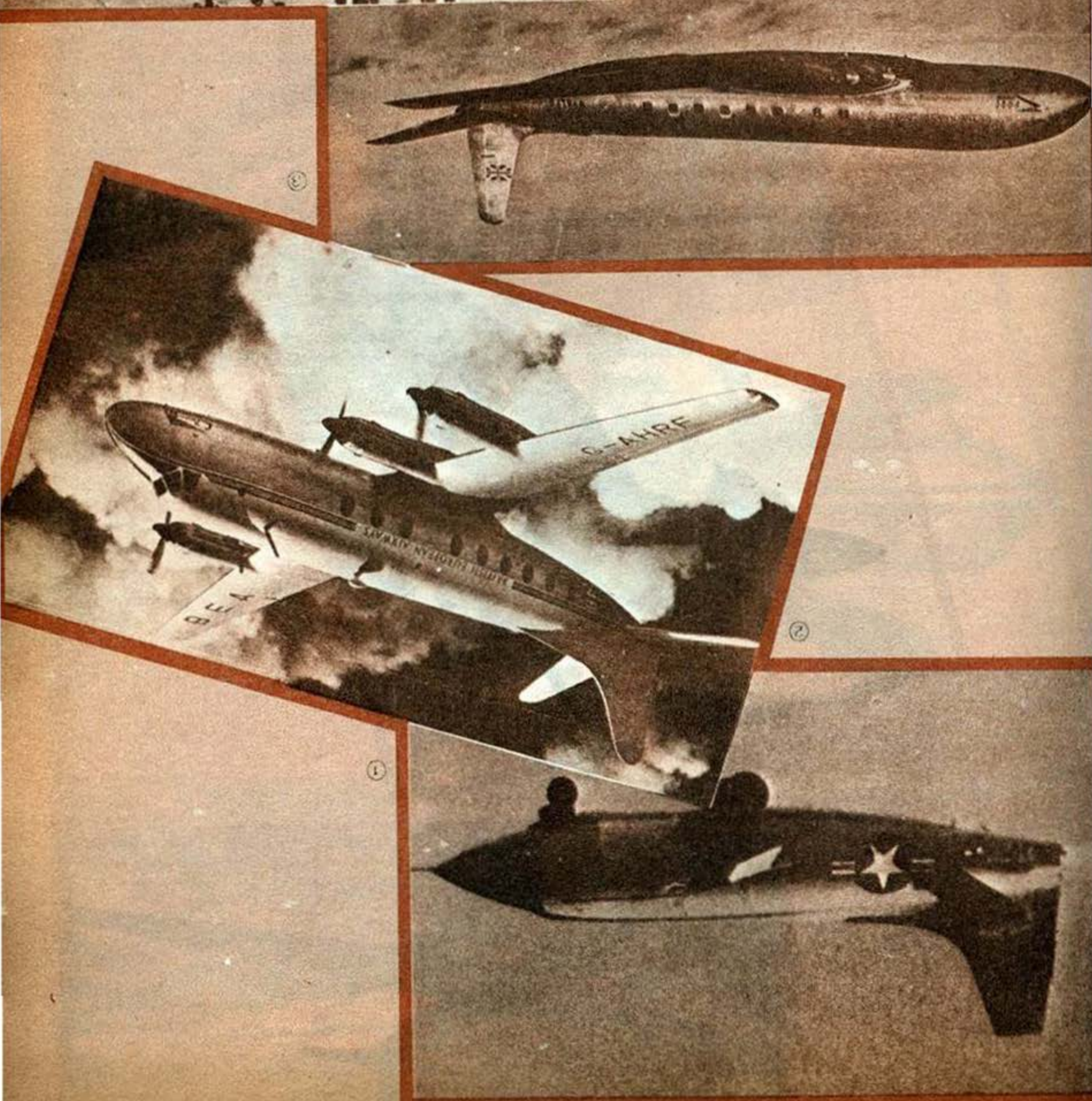

③

①

②

⑤

⑥

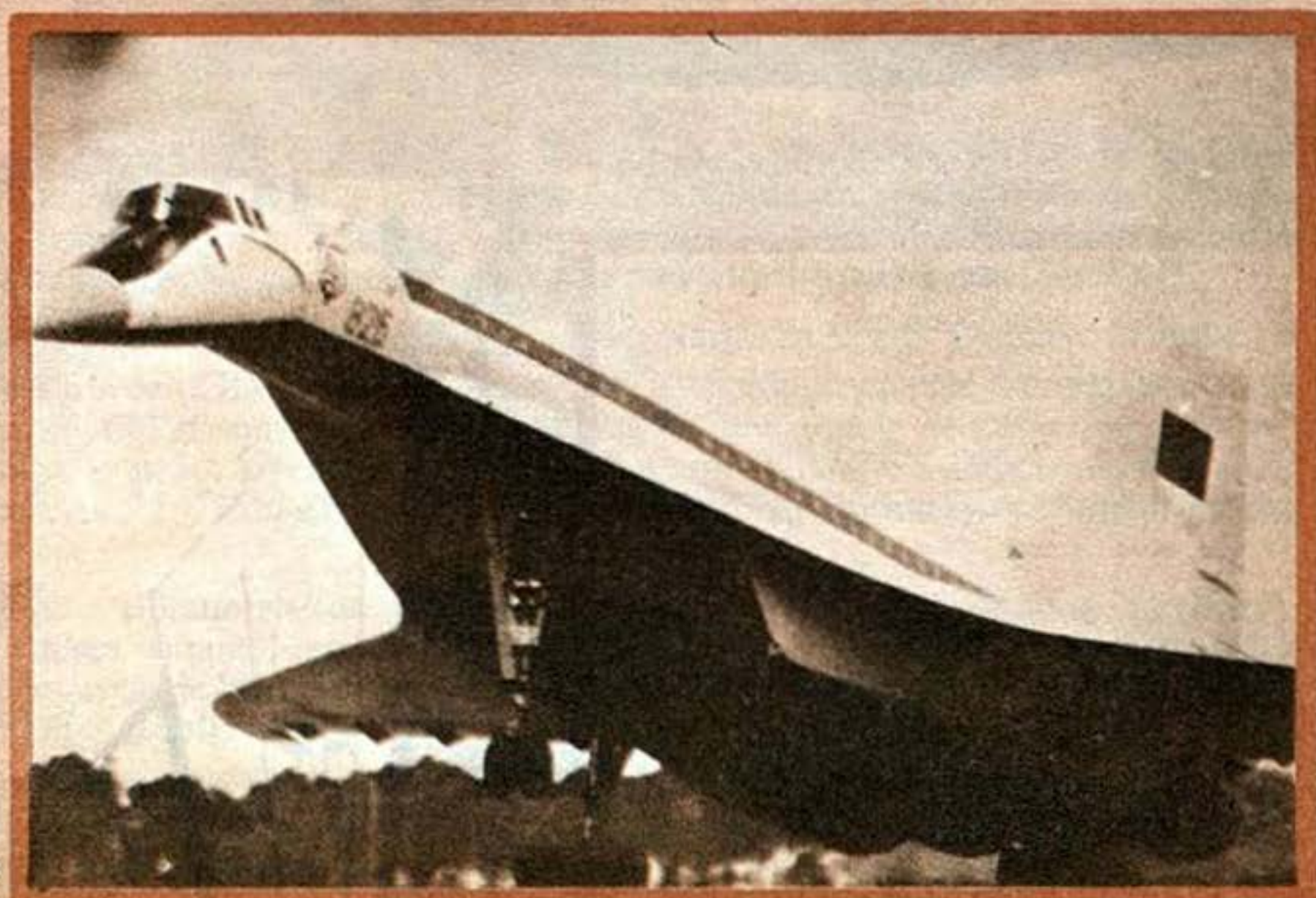

⑦

A310

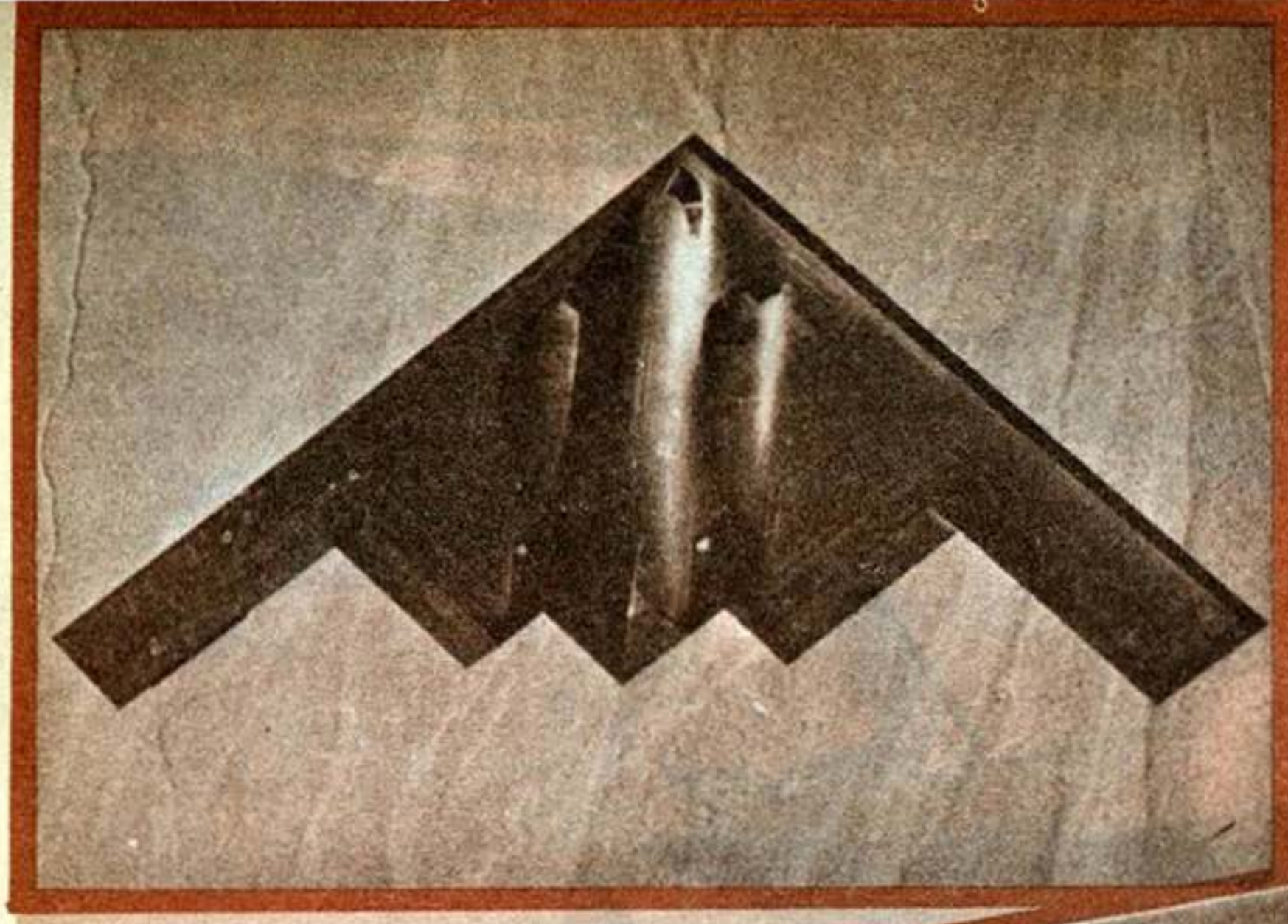

12

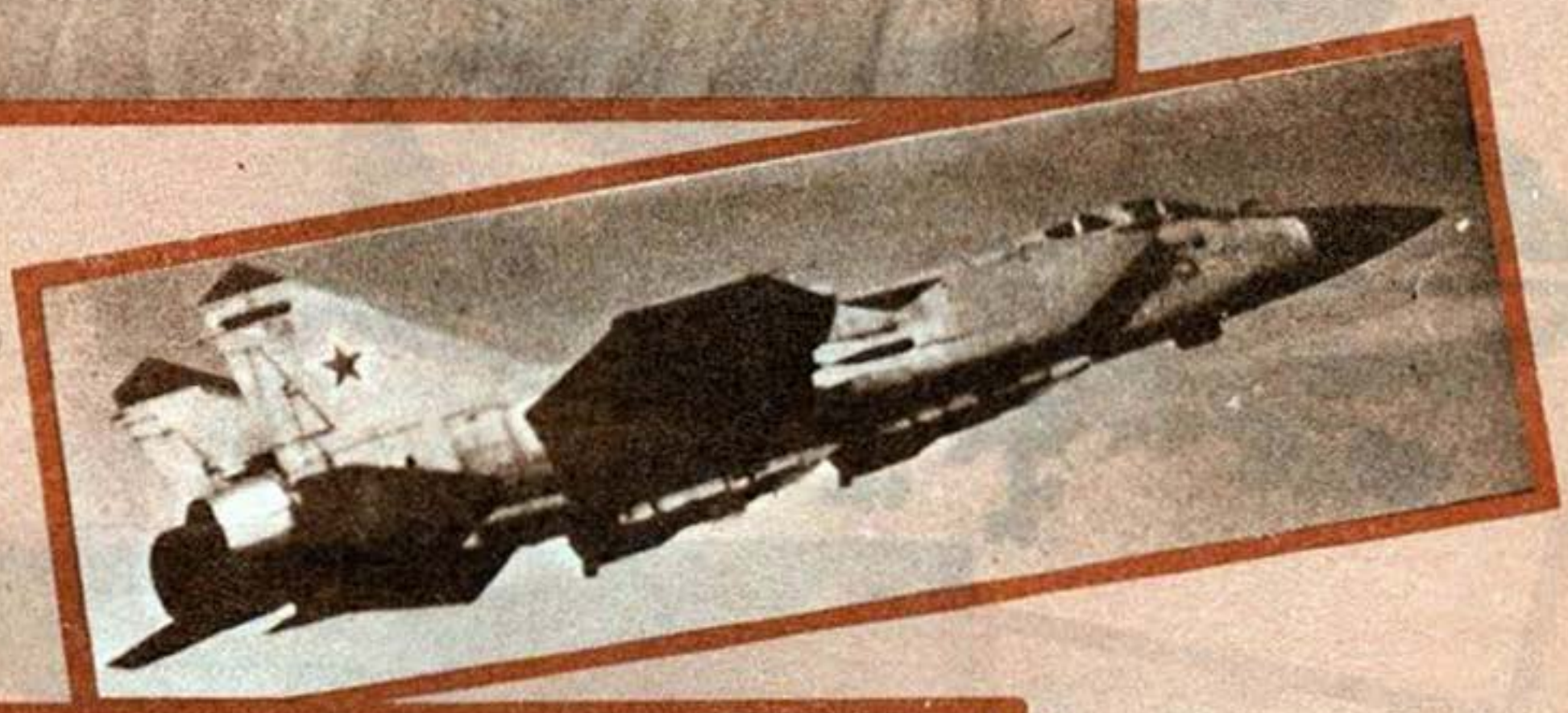

13

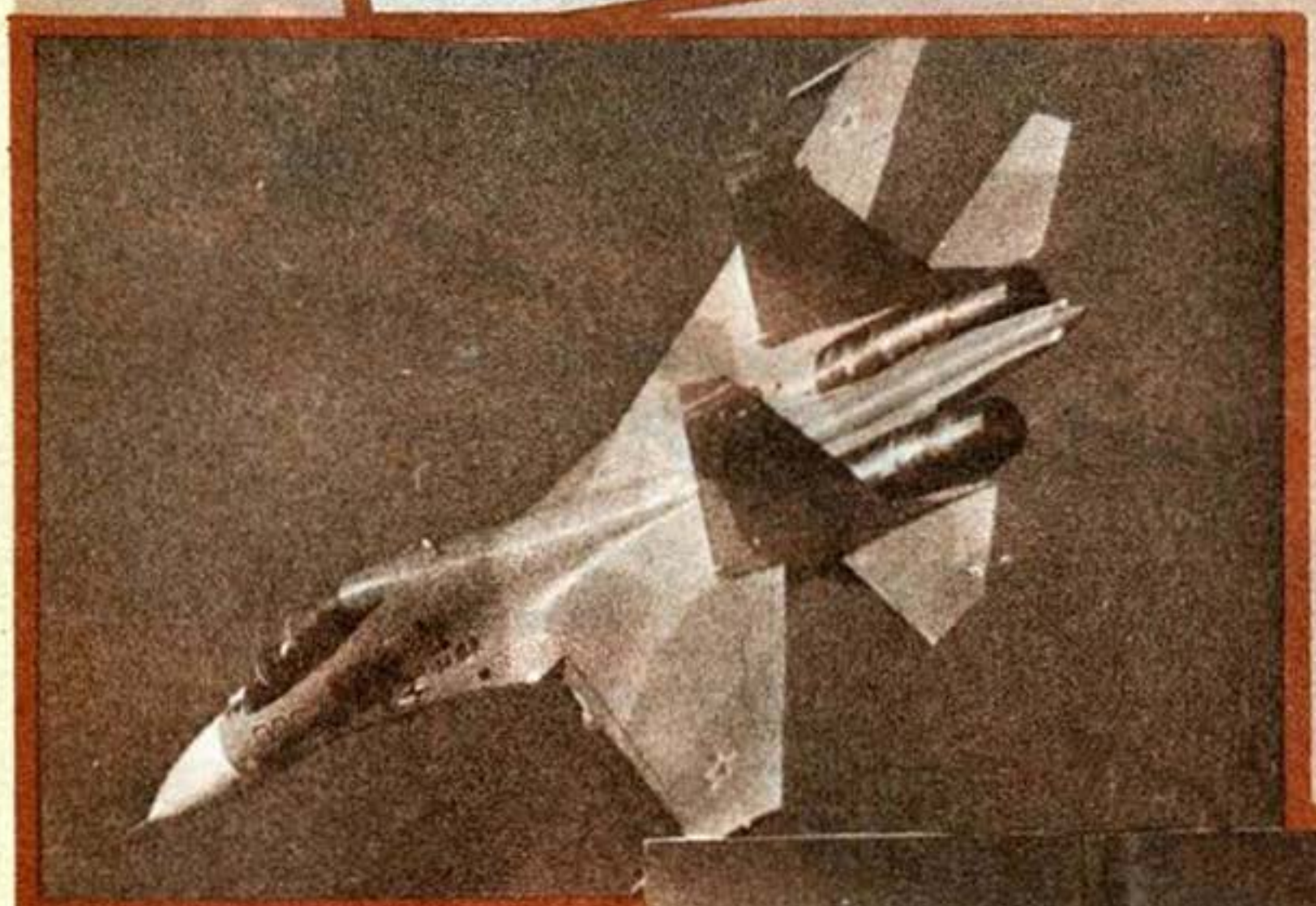

14

15

Istoria bancare

civilizației românești

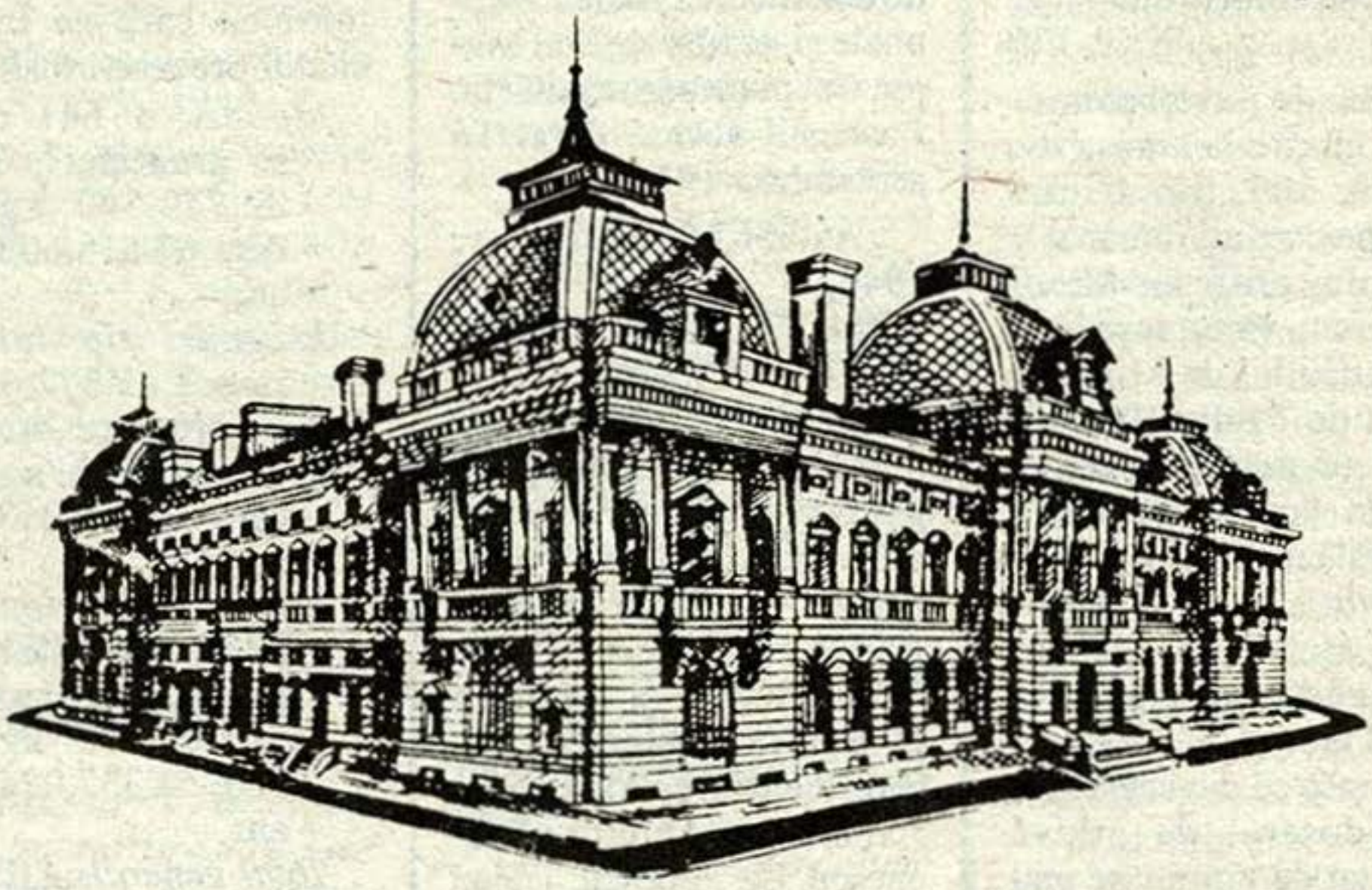

OPERAȚIUNEA TISMANA

DEVINE PUBLICĂ DUPĂ 50 ANI

„Domnii administratori Mihail Lozeanu și Alexandru D. Neaga se deleagă ca – asistați de domnul cenzor Caribol – să supravegheze operațiunile de transportarea și depozitarea aurului la mănăstirea Tismana din județul Gorj".

Această decizie a guvernatorului B.N.R. poartă data de 8 iulie 1944. În aceeași zi, conducerea B.N.R. ceruse, prin intermediul ministrului de finanțe, acordul scris al guvernului pentru a se trece imediat la evacuarea tezaurului (Magazin istoric, **nr. 5/1996).**

Revista noastră este azi în măsură să dezvăluie pentru prima oară unul dintre secretele absolute de la sfârșitul războiului.

Coborârea în „grotă“

Răspunsul aşteptat de conducerea B.N.R. a sosit la 11 iulie 1944. Iată-l:

„Ministerul finanţelor
Cabinetul ministrului
Nr. 1 176

Domnule guvernator,

Cu referire la adresa dv. nr. 319, 309, din 4 iulie 1944, pe care aţi înmânat-o domnului profesor Mihai Antonescu, vice-preşedinte al Consiliului de Miniştri, în ziua de 7 iulie 1944, vă facem cunoscut că guvernul este de acord ca Banca Naţională a României să-şi transporte şi să-şi depoziteze stocul său de aur la mănăstirea Tismana, judeţul Gorj.“

Iată însă că din acest moment dosarul de arhivă consultat de noi nu ne mai furnizează nici un fel de informaţii până la data de...16 septembrie! Nici nu trebuie să ne mire, având în vedere evenimentele petrecute în acel răstimp: arestarea Antoneştilor şi a principalilor lor colaboratori în ziua de 23 august, ieşirea din alianţa cu cel de-al III-lea Reich şi alăturarea României la coaliţia Naţiunilor Unite, iar la 12 septembrie 1944, prin semnarea Convenţiei de armistiţiu şi instituirea Comisiei Aliate (Sovietice) de Control, transformarea României într-o ţară cu regim de ocupaţie sovietică.

Şi totuşi, *cu toată supravegherea instituită de sovietici asupra întregii ţări, planul a fost dus cu succes până la capăt*. Un singur element fundamental trebuie remarcat: din documente dispare unul dintre factorii implicaţi în executarea lui – guvernul, acţiunea fiind desăvârşită de conducerea Băncii Naţionale şi de Marele Stat Major. Cel puţin aşa rezultă din Procesul-verbal datat 16 septembrie 1944:

„Astăzi 16 septembrie 1944,

Noi Virgil Netta – cenzor B.N.R., delegatul Onor Consiliului de administraţie al B.N.R., inginer inspector general Brukner Victor şi arhitect Alexandru Antonescu – organe tehnice B.N.R., casier central Romulus Roman şi controlor D. Bănică – delegaţii casieriei centrale, Alexandru Jemăneanu, Dumitru Stoenescu, Ilie Popescu, Traian Tigoi şi Vasile Zamfira – membrii echipei B.N.R. Tismana, precum şi Marin Florescu şi Grigore Gheorghiu – funcţionari B.N.R. dispersaţi la Târgu Jiu, constatând că s-au terminat lucrările fazei I-a menţionate în procesul-verbal din 9 septembrie 1944 (amenajarea grotei, inclusiv zidul de protecţie din fund, astuparea dopurilor, precum şi platforma de lemn pentru depozitare), neprimind încă până la 14 septembrie a.c. alte dispoziţii de la Centrala B.N.R. şi văzând că condiţiunile sunt prielnice, am procedat la executarea lucrărilor din faza II-a, transportând depozitul în grotă, în zilele de 14, 15 şi 16 septembrie 1944.

Transportul şi depozitarea valorilor s-au făcut sub stricta şi continua supraveghere a tuturor persoanelor notate mai sus. La terminarea transportului, verificând, am constatat din nou că s-au depozitat şi sunt în fiinţă, în grotă, următoarele valori.“

Reproducem esenţa tabelului cu care se încheia citatul proces-verbal:

Monezi: 1 641 casete în greutate brută de 82 742,560 kg, din care 67 575,60258 kg aur;

Lingouri tip internaţional: 1 372 casete în greutate brută de 73 495,575 kg, din care 67 761, 31306 kg aur;

Lingouri tip standard: 1 022 casete în greutate brută de 56 007,170 kg, din care 54 337,07480 kg aur.

Total general: 4 035 casete în greutate brută de 212 245,305 kg, din care 189 673,99044 kg aur.

Aur polonez în păstrare: 51 casete, în greutate brută de 3 057,450 kg.

Două observaţii: procesul-verbal pe care l-am citat se referă la o a doua depozitare a tezaurului, depus iniţial într-o pivniţă ce se dovedise insuficient de sigură. Acest fapt a necesitat amenajarea unei alte ascunzători („grota“). Cea de a doua observaţie se referă la cele 51 de casete cu „aur polonez în păstrare“, nimic altceva decât un rest din tezaurul polonez care, în septembrie 1939, a fost scos prin România şi trimis în străinătate, pentru a nu fi capturat de trupele naziste. Refugiul aurului polonez s-a produs cu largul concurs al autorităţilor româneşti.

Prezența acestui rest de „aur polonez“ la Tismana vine să sublinieze încă o dată responsabilitatea cu care partea română și-a onorat față de Polonia angajamentele asumate în condițiile istorice deosebit de grele din 1939-1944.

La data când se încheia procesul-verbal citat, reamintim, România se afla practic sub ocupație militară sovietică. Cu atât mai excepțională a fost activitatea tuturor celor însărcinați cu îndeplinirea „operațiunii Tismana“.

„Cireada este sănătoasă“

Pentru orice eventualitate, lucrările de la Tismana trebuiau să continue. Ne-o spune și raportul din 21 septembrie 1944, întocmit de Serviciul arhitectură de pe șantierul Tismana:

„Conform dispozițiunilor ce am avut, lucrările de la Tismana continuă, refăcându-se aripile clădirilor distruse de incendiu. Am obținut din partea Comisiunii Monumentelor Istorice autorizația de a lucra pentru o cât mai repede folosire a încăperilor și de comun acord cu dl. arh. inspector general Horia Teodoru de la Monumentele Istorice am amânat pentru campania 1945 execuțarea porticului din curtea interioară a mănăstirii...“

Dar cel mai sugestiv redă atmosfera ce se crease în țară în urma intrării trupelor sovietice această scrisoare adresată de „Parângul“ (evident, un pseudonim) guvernatorului B.N.R. la 21 septembrie 1944:

„Mult stimate domnule guvernator,

Prin camaradul și «mâna dreaptă» a mea vă trimit aceste noutăți de pe la noi.

Totul merge foarte bine și noi măsuri au fost luate pentru cea mai tare asigurare. Cireada este sănătoasă, la loc bun de păscut, iar argații la posturi. La locul ei de pășune liniște, și lăcustele n-au dat, dar în restul ținutului a fost prăpăd... Primele măsuri și-au dat roadele, dar alte stoluri venind, pericolul reapare și veghea trebuie să fie trează...“

Nu este nici o dificultate în a stabili identitatea lăcustelor. Cifrarea corespondenței era însă justificată, semnalele fiind tot mai îngrijorătoare.

Iată o altă scrisoare din 16 februarie 1945, purtând specificarea „strict confidențială“:

„Domnului guvernator al Băncii Naționale București,

Avem onoarea a vă informa că în dimineața zilei de 14 crt., pe la orele 12.30 s-au prezentat la mănăstire doi ofițeri sovietici (un maior, în uniformă, și un locot. îmbrăcat civil). De îndată ce turismul cu care au venit a fost somat să oprească la primul post de santinelă, numiții au descins din mașină, prezentându-se ofițerului ce i-a întâmpinat (lt. Popescu Nicolae). Locotenentul sovietic, în limba română, a rugat ofițerul român a-i conduce la dl. comandant al detașamentului, care între timp fusese înștiințat de această vizită.

Fiind primiți imediat, prezentând delegațiile de serviciu, au declarat că sunt reprezentanții Comisiei de armistițiu pentru jud. Gorj, dorind a se informa, potrivit clauzelor de armistițiu, de efectivele detașamentului. Dl. maior le-a înmânat datele cerute cu privire la efectivul trupei, după care i-a invitat la o gustare camaraderească, la care ofițerii sovietici au răspuns cu multă plăcere.

Nu s-au interesat de misiunea detașamentului; în clipa în care lt. sovietic pusese această întrebare, maiorul sovietic a intervenit, dorind a se discuta și alte chestiuni, în afară de serviciu.

Convorbirile au avut tot timpul o atmosferă camaraderească.

Delegatul B.N.R. se afla în acea zi la Târgu Jiu... La înapoiere, în timpul parcursului, aflând de vizita ofițerilor sovietici, prezentându-se d-lui comandant al detașamentului, i s-au confirmat întocmai cele relatate mai sus.

Ofițerii sovietici au părăsit localitatea la orele 14.

Șantierul B.N.R. mănăstirea Tismana“.

Ne aflam, deci, în februarie 1945. Aveau să mai treacă însă multe luni până la încheierea acestei aventuri a tezaurului B.N.R. Cum avea să ia ea sfârșit, vom afla în numărul viitor.

(Va urma)

Cristian PĂUNESCU,
Marian ȘTEFAN

În amfiteatrul „Vasile Pârvan“...

În prezidiul festivității, de la stânga la dreapta: prof. Al. Barnea, decanul Facultății de istorie, Marian Ștefan, dr. Cristian Popișteanu, Ioana Ursu, Dinu C. Giurescu

Eveniment cultural-științific care de-acum și-a creat o tradiție, fiind la a treia ediție: decernarea premiilor anuale ale Fundației Culturale Magazin Istoric (F.C.M.I.) pentru carte de istorie.

Festivitatea de premiere a celor nouă laureați din acest an (prezentați în nr. 4/1996 al revistei) a avut loc miercuri 17 aprilie a.c., în amfiteatrul „Vasile Pârvan“ al Facultății de istorie din București.

...Ora 13.15. Amfiteatrul este plin până la ultimul loc: premianții, rudele și cunoscuții acestora, membri ai familiilor care, cu generozitate, au oferit, prin intermediul F.C.M.I., cele nouă premii, personalități ale vieții culturale și universitare, istorici, ziariști, reporteri radio și tv., studenți, colaboratori și cititori ai revistei noastre, atât din București cât și din multe alte localități ale țării, inclusiv primul român care a păşit în spațiul cosmic, generalul Dumitru Prunariu.

Cei prezenți sunt salutați de dl. Cristian Popișteanu, președintele F.C.M.I., care subliniază faptul că aceste premii au fost acordate avându-se în vedere valoarea științifică a lucrărilor respective, contribuția autorilor, din cele mai felurite generații de istorici români, la dezvoltarea diferitelor domenii ale istoriografiei actuale, în buna tradiție lăsată de înaintași. Aceste cărți premiate – ca și multe altele care au fost publicate în 1995 – infirmă aserțiunile conform cărora, după 1989, istoriografia română ar trece printr-o perioadă de criză, de gol. Sunt aduse, de asemenea, mulțumiri celor care au oferit aceste premii, înțelegând să sprijine, și pe această cale, nu numai Fundația Culturală Magazin Istoric, cât mai ales cercetarea istorică din țara noastră.

Doamna Ioana Ursu, secretar general, și domnul Marian Ștefan, director al F.C.M.I., dau citire numelor premiaților.

Între timp, alți și alți oaspeți sosesc în amfiteatrul devenit neîncăpător. Atmosferă mai mult decât festivă. Este aceea a evenimentelor deosebite, în care emoțiile se împletesc cu bucuriile, recunoștința cu prețuirea, clipa prezentă cu permanențele timpului trecut.

Este și sentimentul dominant cu care dl. dr. Paul Păltănea își rostește cuvintele prin care, în numele premiaților, exprimă mulțumiri pentru onoarea de a fi laureați ai Fundației Culturale Magazin Istoric. Onoare pe care domnia sa o răsfrânge asupra zecilor și zecilor de mii de locuitori ai orașului Galați care au făurit istoria acestei vechi așezări, prezentată în cele două volume ale monografiei sale. O operă care încununează decenii de cercetare, în care anii de studiu în arhive și biblioteci au fost întrerupți de anii grei petrecuți de dl. Păltănea în temnițele comuniste, încă din vremea studenției sale. Temnițe în care a fost alături de unii dintre profesorii săi, a căror amintire o evocă acum în calde cuvinte de admirație și recunoștință, pentru exemplul lor de demnitate umană și probitate științifică: C.C. Giurescu, Gh. I. Brătianu, N. Bănescu, T. Sauciuc-Săveanu, V. Papacostea, I. Hudiță.

Exemplul iluștrilor săi profesori l-a făcut să-nu abandoneze cercetarea istorică, chiar în cele mai grele momente ale vieții sale. Premiul primit este și o mare bucurie, dar și un impresionant sprijin moral, pentru care, încă o dată, mulțumește recunoscător.

Mai rostesc calde cuvinte de mulțumire doamna Doina Alexandru și domnul dr. Dan Zamfirescu, în numele editorilor și editurilor care au tipărit lucrările premiate în cele trei ediții ale premiilor F.C.M.I.

Dl. prof. Dinu C. Giurescu, felicitându-i pe premiați, relevă și d-sa importanța actului cultural al acordării premiilor F.C.M.I. și contribuția Fundației și revistei *Magazin istoric* la stimularea interesului pentru istorie la un public cât mai larg.

Ca și cu alte prilejuri, colegii din presa scrisă și din cea audio-vizuală au fost alături de noi, relatând festivitatea din amfiteatrul „Vasile Pârvan“. Le mulțumim.

Mulțumim, de asemenea, Facultății de istorie din București, domnului decan Alexandru Barnea, pentru solicitudinea cu care au participat la organizarea acestei a treia ediții a premiilor Fundației Culturale Magazin Istoric.

● Presimțirile negre ale lui Averell Harriman ● Misiunea OSS se împarte în două ● Max Ausnit merge cu comuniștii ● Românii să plătească cu vârf și îndesat ● Un accident de avion cu grave consecințe ● Prin declarațiile sale, Rădescu face jocul sovieticilor ● Generalul Schuyler se înșală ● Plan de trei ani pentru comunizarea României

Perioada anilor '90 își face locul în istorie drept perioada Post-Război rece. **Uitându-ne la mersul istoriei, nu se poate să nu remarcăm că indiferent de opiniile divergente,** Războiul rece a luat sfârșit cu adevărat **o dată cu prăbușirea regimurilor totalitare din țările comuniste, central și sud-est europene, precum și în fosta U.R.S.S. care s-a destrămat și nu se va putea reface** ca atare **niciodată. Acestea sunt fenomene istorice ireversibile tocmai pentru că ele au apărut ca o epuizare a timpului, a duratei istorice a acestor regimuri a căror putere de evoluție a încetat în principal din** cauze interne **economice, politice, morale, naționale, spirituale.**

Nu contează atât că fostul secretar de stat James Baker III scrie în memoriile sale că, la începutul anilor '90, sarcina centrală a președintelui R. Reagan și a sa – câștigarea Războiului rece – a fost îndeplinită, cât mai ales faptul că regimurile comuniste din Europa au expirat de la sine, în vreme ce, cu toate crizele reale și încercările grave prin care trece de câteva sute de ani, societatea capitalistă continuă să se dezvolte. Războiul al doilea mondial, datorită caracteristicilor speciale încă insuficient reliefate, nu numai că nu a distrus creația revoluției bolșevice din 7 noiembrie 1917, statul sovietic, **dar l-a întărit și chiar mai mult l-a scos din cadrul unei singure țări, evident o mare putere, i-a lichidat izolarea internațională și l-a proliferat în regimurile de tip sovietic, instalate în opt state din centrul și sud-estul continentului european. Mai mult, al doilea război mondial a făcut din U.R.S.S. o superputere cu arsenal racheto-nuclear.**

Ceea ce s-a întâmplat în 1944-1945 în Albania, Bulgaria, Cehoslovacia, Iugoslavia, Polonia, România, Ungaria și o parte a Germaniei nu a fost rezultatul evoluției istorice din aceste țări, ci unul din rezultatele celui de-al doilea război mondial încheiat cu victoria coaliției antihitleriste în frunte cu U.R.S.S., S.U.A., Anglia.

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

Cu toate că în unele țări (Albania și Iugoslavia, în primul rând) stânga politică și mișcarea de eliberare națională antifascistă au ocupat poziții determinante, sau de mai mare sau mai mică importanță, ceea ce a avut loc în toate aceste țări a fost o cuprindere absolută – până la asfixiere – în sfera de dominație și influență sovietică și desigur a intereselor expansioniste și hegemonice ale U.R.S.S., și nu o urmare logică a mersului înainte al acelor țări.

Seismele care au zguduit necontenit această sferă (începând cu Iugoslavia anului 1948 și Albania anului 1960 care și-au marcat delimitarea de modelul sovietic, apoi revoltele din Berlin 1953, Budapesta și Varșovia 1956, Praga 1968, Varșovia 1970 și Gdansk 1980-1981 până la finalul din 1989-1990) o mărturisesc. Iar raportarea sfârșitului Războiului rece trebuie făcută numai **la situația istorică postbelică începând cu 1945. Extinderea regimurilor comuniste s-a putut face doar în virtutea raportului de forțe de la sfârșitul războiului, favorabil cu totul U.R.S.S. și forțelor sale armate și datorită priorităților strategice occidentale (respectiv ale S.U.A. și Angliei) în alte zone (Europa de Sud și de Vest, Suezul, Asia, Extremul Orient, Africa), ceea ce a dus la acordul procentajului din 9-10 octombrie 1944 și apoi la ulterioarele delimitări formale sau tacite ale sferelor de influență.**

Iată de ce nemaiexistând împrejurările istorice ale anului 1945 și mai ales ele nemaiputând fi niciodată recreate ca atare, nici Războiul rece, acest fenomen european și mondial – înglobând politicul, strategicul, economicul, culturalul și, în mod special ideologicul și umanul – nu mai putea nici subzista, nici renaște. Războiul rece nu putea supraviețui fără contenciosul dintre cele două superputeri, U.R.S.S. și S.U.A., principalele aliate și artizane (împreună cu Marea Britanie) ale coaliției antifasciste și ale sistemului postbelic al O.N.U. Iar în acest contencios erau preponderente împărțirea Germaniei și regimurile comuniste din cele opt țări central și sud-est europene, plus cele trei țări baltice din componența U.R.S.S. Nimeni nu poate exclude în viitor grave destabilizări ale relațiilor americano-ruse și nici noi surse de înfruntare, dar nu de tipul Războiului rece care a reprezentat un fenomen global ideologico-strategic și ale cărui cauze s-au epuizat.

Imensei bibliografii a Războiului rece dintre 1945-1990 îi urmează acum o nouă și incomparabil mai pertinentă bibliografie de analiză completă **pe baza mult mai multor surse*. Din această categorie face parte și teza doamnei Elizabeth Hazard (îi mulțumim încă o dată pentru copyrightul acordat ediției române, ce va apărea la Editura Univers Enciclopedic și din care publicăm o avanpremieră), ale cărei puncte de vedere le împărtășim în cea mai mare parte, întrucât Războiul rece nu a apărut** dintr-odată, **iar primul său teren experimental între U.R.S.S., S.U.A. și Marea Britanie l-a constituit într-adevăr România anilor 1945-1947 (după 1960 România s-a orientat spre o politică externă independentă fiind din nou un teren aparte în relațiile U.R.S.S.-Occident). Pentru noi teza doamnei Hazard demonstrează convingător că în anii '45-'47 au apărut germenii Războiului rece în întreaga Europă și ei au căpătat simptomatologia gravei și îndelungatei maladii de pe urma căreia ne-am resimțit cu toții de la București la Beijing și de la Moscova la Washington.**

Dr. Cristian POPIȘTEANU

Contacte cu comuniștii

Deîndată ce Înaltul Comandament Sovietic condus de generalul Vinogradov şi-a stabilit cartierul general în Bucureşti, acesta a înăsprit măsurile disciplinare pe front şi a ordonat trupelor sale să înceteze jafurile.

Rapoartele primite de la misiunea OSS furnizau un debit constant de informaţii strategilor politici ai Statelor Unite, analizând politica sovieticilor în teritoriile proaspăt eliberate şi evaluând – pentru Europa de Est – implicaţiile acesteia pe termen lung. Donovan, la 22 septembrie, îi telegrafia lui Wisner: „Excelentele dvs. rapoarte sunt primite cu mult interes şi sunt trimise Casei Albe, [Departamentului de] Stat, şi atunci când este cazul, Marelui Stat Major. Harriman [ambasadorul S.U.A. la Moscova] este ţinut la curent cu conţinutul acestora". Harriman era evident afectat de aceste rapoarte şi începuse să pună pe hârtie propriile presimţiri negre legate de intenţiile Uniunii Sovietice în privinţa României. „Acordul de armistiţiu", scria el, „dă comandamentului sovietic control nelimitat asupra vieţii economice a României" şi „putere poliţienească pentru perioada armistiţiului".

Pentru a preîntâmpina instaurarea dominaţiei economice şi militare sovietice în România, Departamentul de Stat a ordonat ambasadorului Harriman să insiste pentru o participare

---

* Ar mai trebui spus că definiţiile timpurii ale Războiului rece sunt excelent cartografiate, pentru prima oară în România, de dr. Eugen Preda într-o amplă analiză făcută într-un seminar al Asociaţiei de drept internaţional şi relaţii internaţionale şi publicate în nr. 1-2/1993 al *Revistei române de studii internaţionale.*

americană şi britanică mai semnificativă la problemele României şi o reprezentare mai puternică în Comisia Aliată de Control. Molotov era de neclintit şi a răspuns că prerogativele executive ale acesteia vor rămâne exclusiv în seama sovieticilor şi că sarcina reprezentanţilor americani şi britanici va fi analoagă celei a reprezentanţilor sovietici în Italia.

La începutul lui octombrie, misiunea OSS observa că ruşii deveneau din ce în ce mai preocupaţi de lipsa de cooperare a României şi de atitudinea evazivă a guvernului faţă de livrările de produse şi servicii impuse prin acordul de armistiţiu. OSS arăta că îngrijorarea ruşilor nu era lipsită de fundament.

Din acest moment, după cum spune şi Elizabeth Hazard, misiunea OSS se împarte în două[1]. *Frank Wisner, Louis Madison şi Henry Roberts se arată foarte preocupaţi de respectarea intereselor legitime ale sovieticilor şi adesea critici la adresa rigidităţii fruntaşilor politici români care nu înţelegeau să li se conformeze. Pe de altă parte, Robert Bishop, pe baza informaţiilor culese prin propria lui reţea de informatori, îşi bombardează superiorii cu rapoarte tot mai alarmante despre intenţiile sovieticilor de a comuniza România.*

Madison şi Roberts aveau grijă să spună Washingtonului că existau membri ai elitei înstărite din România care, simţind precaritatea situaţiei politice a ţării, se distanţau de conducerea conservatoare a partidelor istorice. Într-adevăr, mai mulţi începuseră să fie partizani ai unei relaţii mai conciliatoare cu sovieticii şi chiar cu comuniştii români. După cum explică istoricul Ştefan Fischer-Galaţi, ei nu numai că estimau corect puterea sovieticilor şi doreau să-şi protejeze poziţiile, însă descopereau platforma comunistă ca fiind „apetisantă, dacă nu chiar acceptabilă". Până şi industriaşul multimilionar Max Auşnit se plângea că „poziţia României a fost pusă în pericol de incapacitatea guvernului Sănătescu de a recunoaşte inevitabilul". Ezitările şi atitudinea sa antirusească, era de părere, nu stăteau în picioare, iar el [Auşnit] începuse chiar să creadă că partidul comunist ar putea fi singurul partid în stare să asigure ordinea şi bunele relaţii cu Uniunea Sovietică.

Într-un efort de a clarifica modul OSS-ului de înţelegere a dinamicii politice din România, Henry Roberts şi Louis Madison începuseră să caute contacte în interiorul partidului comunist. Cel mai important dintre acestea era Lucreţiu Pătrăşcanu, liderul partidului comunist şi membru în guvernul de coaliţie, căruia i-au cerut deîndată părerea despre criza în evoluţie. Roberts şi Madison îl caracterizau pe Pătrăşcanu drept un om „prietenos, deschis şi rezonabil", cu o pregătire universitară ce îi impresionase profund şi care avea un comportament civilizat şi moderat ce contrasta mult cu atitudinea intransigentă a colegilor săi. Pătrăşcanu insista ca partidul comunist „nici măcar să nu facă aluzie la ameninţarea cu folosirea forţei", ci era mai degrabă adeptul începerii unei cât mai urgente colaborări cu partidele naţional-ţărănesc şi liberal.

Dr. Herbert (Belu) Zilber, economist, membru al „grupării intelectuale" din partidul comunist şi prieten apropiat al lui Pătrăşcanu, purta şi el discuţii cu Roberts şi Madison. Şi el susţinea că propunerea partidului de remaniere guvernamentală era una moderată şi că acesta ar accepta un guvern în care partidele istorice ar avea încă o reprezentare majoritară.

Ostilitatea lui Maniu

Contactele OSS cu familia regală, cu membrii Curţii şi cu liderii partidelor politice din România îi îngrijorau pe strategii americani din vremea războiului. Comandamentul OSS din Caserta trimisese un mesaj dur misiunii din Bucureşti, cerând precauţie. „Agentul vostru nr. 485 îmi atrage atenţia să vă previn încă o dată să nu spuneţi sau să faceţi ceva ce, în primul rând, ar putea fi interpretat ca sprijin pentru vreun grup de români aflaţi în opoziţie faţă de ruşi şi, în al doilea rând, ar putea constitui dovada vreunui antagonism cu Rusia". Wisner s-a opus acestor critici ale Washingtonului şi s-a străduit să scoată în evidenţă, cu deosebită mândrie, succesul echi-

În p. 37: *Ana Pauker, la un miting al Frontului plugarilor, în vara anului 1945*

Ofiţeri sovietici, americani şi britanici la Opera Română, în noiembrie 1944

[1] Reamintim cititorilor că pasajele reproduse cu drepte reprezintă textul autoarei americane, iar cele cu cursive rezumatele de legătură ale redacţiei.

pei sale în contactele cu comandamentul sovietic din România şi în stabilirea unor bune relaţii personale şi oficiale cu generalii ruşi Vorobiev şi Burenin din Armata a doua ucraineană.

Schimbarea guvernului Sănătescu cu cel condus de generalul Rădescu a fost apreciată de OSS drept o „soluţie interimară". George Kennan, aflat pe atunci la Moscova, era de părere că intenţiile sovieticilor în privinţa României nu erau oneste. Într-o analiză făcută de el pentru Departamentul de Stat, a caracterizat tratamentul aplicat României de către ruşi în toamna lui 1944 drept unul dominat de „o pronunţată lipsă de încredere" şi de hotărârea de a-i face pe români să „plătească cu vârf şi îndesat" transgresiunile lor americane. El a confirmat că rușii ameninţă stabilitatea politică a României prin subminarea autorităţii liderilor partidelor naţional-ţărănesc şi liberal şi folosindu-se de partidul comunist ca purtător de cuvânt pentru cererile lor. El a susţinut însă că ruşii îi disprețuiau pe comuniştii români pentru slăbiciunea lor şi înţeleseseră fără îndoială că nu li se putea încredinţa cu adevărat conducerea politică. A mers mai departe, sugerând că americanii şi britanicii ar putea încă să îşi exercite influenţa asupra U.R.S.S. în România, că ruşii erau departe de a fi mulţumiţi de legăturile lor cu acea ţară şi că îngrijorarea lor în ceea ce priveşte sprijinul acordat de aliaţi la efortul de război din Europa de Est ar putea modera comportamentul lor faţă de România.

La începutul lui noiembrie a sosit la Bucureşti reprezentantul Departamentului de Stat, Burton Berry, pentru a stabili o misiune politică oficială în România. A fost urmat de general de brigadă Courtland van Rensselaer Schuyler, şeful misiunii militare americane şi reprezentantul S.U.A. în Comisia Aliată de Control. Era un semn clar că Statele Unite doreau să exercite o anume influenţă asupra evoluţiei evenimentelor politice din România. Împreună cu vicemareşalul aerului Stevenson (reprezentantul britanic în Comisie) şi Le Rougetel (reprezentantul Foreign Office-ului), Schuyler a protestat contra confiscărilor efectuate de sovietici în contul datoriilor de război. Proteste respinse de generalul sovietic Vinogradov. Diferendele legate de maniera de abordare a problemelor privind industria de petrol s-au menţinut până la semnarea tratatului de pace cu România din 1947.

O echipă a Departamentului cercetare şi analiză din cadrul OSS condusă de Henry Roberts şi un specialist din departament în probleme balcanice, Robert Lee Wolff, a întreprins în decembrie şi ianuarie o călătorie prin Transilvania, Moldova şi sudul Bucovinei, unde au descoperit activişti ai partidului comunist şi ai Frontului plugarilor, ce racolau şi organizau cu succes oameni la oraşe şi sate. Roberts consemna că şase ani de dictatură, dizlocările din vremea războiului şi concentrarea vieţii politice în Capitală destrămaseră organizaţiile partidelor istorice şi erodaseră aderenţa lor în zonele rurale. Roberts scria: „Cu cât mă îndepărtam de Bucureşti, cu atât mai dezorganizate găseam filialele locale ale partidelor istorice... Impresia mea era că, cel puţin pe moment, înmulţirea membrilor Frontului plugarilor nu era câtuşi de puţin o simplă invenţie a propagandei Frontului Naţional Democrat".

Celebrul industriaş şi finanţator al Partidului naţional -ţărănesc, Max Auşnit, era şi el îngrijorat de ostilitatea neostoită a lui Maniu faţă de sovietici şi era de părere că poziţia adoptată de acesta va duce în final la afectarea interesului naţional. Auşnit a declarat OSS-ului că temerile românilor legate de ruşi nu sunt justificate în acea conjunctură şi că pretenţiile sovieticilor prevăzute în armistiţiu erau „rezonabile şi nu tocmai distructive". El a continuat să susţină că unii comunişti moderaţi ca Pătrăşcanu şi Ion Gheorghe Maurer optaseră pentru o abordare sănătoasă a situaţiei politico-economice a României şi că un guvern organizat de ei nu ar trebui neglijat ca „o alternativă bună şi viabilă pentru actualul regim". Wisner a părăsit Bucureştiul în ianuarie 1945 fără să se fi lămurit asupra intenţiilor sovietice în privinţa României pentru viitorul mai îndepărtat. Într-un raport final, el scria că sovieticii fuseseră „extrem de grijulii să evite senzaţia că preiau puterea în ţară... Este, desigur, prea devreme să se poată afirma dacă acesta este de fapt obiectivul suprem sovietic".

Un plan conceput cu grijă

Cu toate că în luna ianuarie nu a avut loc o lovitură de stat comunistă, aşa cum se temeau mulţi că s-ar putea întâmpla, unii membri ai Curţii regale şi lideri ai partidelor istorice rămâneau neîncrezători. Din nefericire pentru guvernul lui Rădescu şi pentru simpatizanţii americanilor din Bucureşti, preşedintele Roosevelt nu a folosit întâlnirea sa cu Stalin de la Ialta pentru a susţine cauza lor. Nu au fost abordate aspecte ale situaţiei politice şi nici chestiuni legate de preocupările aliaţilor occidentali pentru investiţiile lor, respectiv rechiziţionările de proprietăţi ale companiilor petroliere practicate de sovietici. Un raport OSS redactat după conferinţa de la Ialta afirma că o echipă de experţi în probleme balcanice

aflată în drum spre Crimeea pierise într-un accident de avion şi că astfel fuseseră pierdute documente de importanţă vitală. Raportul aprecia: „Aceasta a reprezentat o mare pierdere pentru ţările implicate, inclusiv România, câtă vreme acest material documentar era de neînlocuit. Din acest motiv, problemele din Balcani au fost discutate doar în principiu şi nu s-au luat nici un fel de decizii ferme".

Este evident că interesul lui Roosevelt de a păstra cooperarea ruşilor în războiul din Pacific şi în deliberările consecutive încheierii războiului referitoare la soarta Germaniei împiedicau orice confruntare legată de evenimentele din Europa de Est. Angajamentul luat de Churchill prin acordul de la Moscova din octombrie 1944 implica şi că primul ministru nu va reproşa în mod deschis sovieticilor felul în care se ocupă de problemele româneşti.

La câteva zile de la semnarea acordului de la Ialta, a putut fi resimţită o modificare a politicii sovietice faţă de România. La 26 februarie, secretarul de stat Joseph Grew le-a cerut atât lui Schuyler cât şi lui Burton Berry să declare ferm şi în mod public că Statele Unite sunt devotate ideii de a garanta independenţa României. El a reafirmat convingerea Statelor Unite că un guvern de coaliţie pluripartinică la conducerea României era cea mai bună soluţie pe perioada armistiţiului, dar a insistat să fie organizate alegeri libere cât de curând posibil. Cererea României pentru acordarea statutului de cobeligeranţă, ţinându-se cont de contribuţia sa la efortul de război începând cu data de 23 august, ar trebui încurajată, susţinea Grew. El l-a asigurat pe Schuyler că Departamentul va protesta vehement împotriva refuzului lui Vinogradov de a se consulta cu partenerii americani şi britanici înainte de a dispune în numele Comisiei Aliate de Control.

Nici Schuyler şi nici Berry nu aveau autoritatea de a influenţa criza politică în evoluţie. La 23 februarie, ei l-au urmărit cu îngrijorare pe Rădescu luând o serie de decizii disperate şi intempestive ce făceau jocul sovieticilor. În primul rând, el a ordonat trupelor sale să deschidă foc asupra unei mulţimi furioase de procomunişti ce demonstrau în faţa clădirii Parlamentului. Apoi, a transmis public un discurs în care îi învinuia pe comunişti pentru tulburările ce macină ţara şi i-a denunţat pe Pauker şi Luca drept „hiene" şi „venetici" ce acţionează ca „agenţi ai unei puteri străine". Pauker era evreică şi Luca de etnie maghiară, iar alegerea de către Rădescu a cuvântului „venetici" a amintit multora de retorica extremei drepte din România.

Moscova avea acum motivul căutat pentru a cere demiterea guvernului „fascist" care, după spusele lui Molotov, nu numai că nu reuşise să menţină pacea şi ordinea, dar şi încurajase elementele prohitleriste din slujba Gărzii de Fier să devină mai active. Regele a cerut sfatul conducerii partidelor istorice şi reprezentanţilor americani şi britanici din Comisia Aliată de Control. Schuyler şi Berry sperau ca Statele Unite şi Marea Britanie să intervină şi să ia atitudine pentru a-i împiedica pe sovietici să îşi ducă planul la îndeplinire. Ei i-au încurajat pe Maniu şi pe Brătianu să aştepte un semn din partea aliaţilor occidentali înainte de a accepta un guvern dominat de FND. Totuşi nici un astfel de semn nu venea şi Schuyler nota în jurnalul său, la data de 4 martie, că nici americanii şi nici britanicii nu erau dispuşi să facă din România o problemă. „Nu putem face nimic altceva decât să stăm şi să urmărim derularea evenimentelor".

Divergenţe la OSS

Schuyler a notat în jurnalul său că hotărârea Statelor Unite de a nu recunoaşte guvernul Groza a încurajat opoziţia şi a convins-o că ajutorul din partea S.U.A. urma să sosească. Dr. Lupu, care ceruse demisia lui Maniu pentru a putea reorienta Partidul naţional-ţărănesc către stânga, şi-a încetat brusc campania şi şi-a afirmat loialitatea faţă de vechiul lider. „Românii par a crede că dacă nimic altceva nu se realizează, atunci protestul nostru a reuşit să determine guvernul să se mişte mai încet şi cu mai multă atenţie în problema reformei pământului, a persecutării «fasciştilor» şi în încercarea de a trece la aplicarea altor măsuri comuniste".

Generalul Schuyler se înşela. La 23 martie reforma agrară era adoptată. Chiar dacă Henry Roberts, specialistul OSS, o considera moderată, scopul ei politic era evident. Ea întărea considerabil poziţiile comuniştilor şi aliaţilor lor politici.

În această perioadă, secţiunea X-2 a OSS, condusă de maiorul Bishop, şi-a dublat eforturile de a aduna informaţii despre activitatea sovieticilor şi a partidului comunist. De la mijlocul lunii martie, X-2 a asaltat cartierul general al OSS din Washington cu rapoarte care cuprindeau cele mai înfricoşătoare şi pesimiste interpretări despre obiectivele sovieticilor în Balcani. Potrivit lui Bishop, sursele sale l-au informat că Internaţionala comunistă nu fusese dizolvată în 1943, ci dimpotrivă îşi continuase activitatea sub acoperirea mai

multor organizaţii şi fronturi. În România, între acestea se numărau comitetul central al Partidului comunist român, Tineretul progresist, Uniunea femeilor antifasciste şi Confederaţia generală a muncii. Cominternul convocase, în martie 1945, o şedinţă la Bucureşti, la care reprezentantul personal al conducătorului sovietic al Cominternului prezentase un plan sistematic de trei ani pentru comunizarea României şi două planuri de cinci ani pentru crearea unor instituţii comuniste în ţară. Ana Pauker şi Vasile Luca, Constantin Pârvulescu, Constantin Doncea şi Nicolae Afcev, un însoţitor special al Anei Pauker, participaseră din partea României la conferinţă. Generalul Fedor Jurkov (ofiţer politic din subordinea mareşalului Malinovski) şi Sulam Berezinski, reprezentant al Cominternului şi trimis special al lui Stalin, participaseră din partea U.R.S.S. Potrivit rapoartelor trimise de X-2, planul de trei ani includea şapte puncte, între care confiscarea tuturor proprietăţilor funciare şi împărţirea gospodăriilor mici în suprafeţe şi mai reduse. Scopul era să îi lipsească pe ţăranii mici posesori de pământuri de tractoare şi vite şi să pregătească drumul pentru un sistem de colectivizare după modelul colhozurilor sovietice. Planul mai cerea şi suprimarea armatei române, lichidarea tuturor băncilor, suprimarea partidelor tradiţionale, abolirea monarhiei şi eliminarea influenţelor culturale, sociale şi politice anglo-americane.

La 13 martie, Burton Berry a scris un raport către Departamentul de Stat, subliniind credibilitatea rapoartelor venite de la X-2 şi afirmând că aflase că programul partidului comunist includea o „reformă agrară completă, distrugerea partidelor naţional-ţărănesc şi liberal, eliminarea comerţului exterior, cu excepţia celui cu Uniunea Sovietică, desfiinţarea instituţiilor bancare şi dispariţia monarhiei".

La 18 martie, generalul Schuyler a trimis o lungă telegramă urgentă la Departamentul de război, arătând că fusese convins de informaţiile oferite de X-2 şi era de acord cu analiza lui Bishop. Schuyler a subliniat ceea ce el considera interpretarea extrem de incorectă de către sovietici a condiţiilor de armistiţiu, confiscarea arbitrară şi în exces a alimentelor, uneltelor agricole şi produselor industriale. Arăta că sovieticii făceau tot ce puteau pentru a grăbi colapsul economic al României, cu speranţa că poporul român, în disperare, avea să se îndrepte către comunişti şi să accepte unirea cu Uniunea Sovietică. „Eu sper că Statele Unite vor înţelege că doar printr-o administrare într-adevăr tripartită a condiţiilor de armistiţiu în întreaga ţară noi putem spera să salvăm România de la comunism".

La începutul lunii aprilie 1945, Bishop a fost obligat să părăsească Bucureştiul. Pretextând raţiuni de securitate, el s-a opus supervizării acţiunilor sale de către înlocuitorul lui Frank Wisner, maiorul Walter Ross, şi a refuzat să îi prezinte rapoartele sale lui Madison, pe care îl acuza că era „roşu". În momentul în care a profitat de poziţia lui pentru a-şi scoate din ţară amanta, acuzată de guvernul român de colaborare cu Gestapo-ul, l-a lăsat din braţe şi generalul Schuyler. Ajuns la Bari, Bishop a fost internat într-un spital pentru tratament psihiatric. Louis Madison şi Henry Roberts au primit ordin să examineze toate rapoartele întocmite de Bishop. Concluzia lui Madison a fost că în cea mai mare parte, datele oferite de el erau fabricate sau puternic denaturate. Ca să-şi întărească afirmaţia, cita şi opinia britanicilor, care, spunea el, gândeau la fel. Concluzia era că rapoartele lui Bishop nu-şi aveau locul decât la... coşul de gunoi.

Madison şi Roberts, care cultivaseră cu grijă relaţiile cu membrii aripii moderate din P.C.R., erau în mod evident preocupaţi de efectul de inducere în eroare pe care rapoartele lui Bishop îl puteau avea la Washington şi de potenţialul lor de a dăuna relaţiilor cu Uniunea Sovietică. În următoarele luni, Madison şi Roberts s-au străduit din greu să furnizeze ceea ce ei considerau un punct de vedere mult mai echilibrat asupra situaţiei politice a României şi a politicii sovietice aici. De exemplu, în aprilie Madison a întocmit un raport critic despre informaţiile date de Rică Georgescu către staţia OSS din Istanbul, care, spunea el, conţineau o serie de inadvertenţe şi informaţii false despre activităţile FND şi ale conducerii militare sovietice.

La 21 martie, Zilber a transmis americanilor părerea lui Pătrăşcanu că protestul Statelor Unite contra bazei înguste a guvernului Groza a fost folositor şi a fost bine primit în anumite cercuri de stânga, ca un indiciu că S.U.A. erau hotărâte să frâneze expansiunea sovietică în Europa. Sovieticii, spunea el, nu doreau ostilităţi cu Vestul şi probabil că în curând aveau să facă concesii şi să permită lărgirea guvernului român prin includerea reprezentanţilor aleşi de partidele din opoziţie. ■

(Va urma)

Traducere:
Alina PETRICEL
Adaptare: Dorin MATEI

10 iunie 1944

CÂND PESTE EI S-A PRĂBUȘIT CERUL

VALERIU AVRAM

Începând cu 4 aprilie 1944, războiul purtat de aliații anglo-americani în spațiul aerian al României a cunoscut o intensificare continuă, la începutul verii căpătând o amploare dramatică pentru țara noastră. Obiectivul prioritar al atacurilor aviației anglo-americane era zona petroliferă Ploiești – principala sursă de carburanți a armatei germane –, dar și centrele industriale de la București, Turnu Severin, Brașov, Galați, inclusiv nodurile de comunicații și aerodromurile aviației de vânătoare româno-germane.

Comandamentul Forței a 15-a aeriene americane avea în subordine mii de avioane de bombardament și vânătoare dislocate în sudul Italiei, la Foggia și Brindisi. La începutul lunii iunie a adoptat o nouă tactică – lovirea simultană a mai multor obiective, cu intenția de a dispersa forțele aeriene româno-germane și a obține maximum de randament. Este cazul să menționăm că în perioada 4 aprilie-6 iunie 1944, aviația anglo-americană a efectuat zeci de raiduri deasupra teritoriului românesc, pierzând 330 de bombardiere și avioane de vânătoare, deși adversarii lor nu le puteau opune decât un număr redus de avioane, circa 170-180 aparate de vânătoare românești, la care se adăugau alte circa 70 aparate germane. Eficacitatea acestora fusese însă destul de mare și crease destule probleme comandamentului aliat. Astfel, Grupul 6 vânătoare IAR-80 și 81 C a doborât, în doar 12 misiuni de luptă, 60 de aparate americane, alte 10 fiind grav avariate.

Luând în calcul aceste pierderi, comandamentul Forței a 15-a aeriene americane a hotărât – pentru data de 10 iunie 1944 – un raid surpriză, cu două obiective majore: unul viza distrugerea rafinăriilor din Ploiești, iar celălalt lichidarea aviației de vânătoare românești, ale cărei aparate trebuiau distruse la sol, înainte de a se ridica în aer.

Pe baza materialelor cercetate recent în arhivele militare românești (Arhiva Ministerului Apărării Naționale, Fond Marele Stat Major al Aerului – dosarele 132, 134, 135, 858 și 860; Fond Comandamentul Artileriei A.A., dosarele 23, 28 și 35), a mărturiilor unor participanți și a informațiilor primite din Germania (Bundesarchiv - M.K. II E. 3789/ 1944, Freiburg), vom încerca să reconstituim câteva secvențe din timpul acestei confruntări.

La orizont – „indienii cu o pană“

10 iunie 1944. La ora 5.30, de pe pistele Foggia 7, Foggia R şi Foggia Triola, şi-au luat zborul 36 de avioane bifuzelate Lockheed P-38 Lightning din Grupul 82 FG vânătoare, purtând fiecare câte o bombă de 450 kg şi rezervoare suplimentare de combustibil. Ele erau însoţite de alte 39 de aparate P-38 din Grupul 1 FG vânătoare, având la bord numai muniţia pentru mitralierele grele de 13,2 mm.

Cele două formaţii s-au întâlnit deasupra Mării Adriatice şi odată pătrunse în spaţiul românesc fiecare trebuia să-şi ducă la îndeplinire misiunea primită: prima grupare să bombardeze rafinăriile de la Ploieşti, iar cea de a doua să atace avioanele româneşti la sol.

La ora 7.10, aparatele americane nu pătrunseseră încă în spaţiul românesc, dar ofiţerul de serviciu de la staţia radar „Freya“ (nume de cod „Tigrul“), instalată pe aerodromul Otopeni, a transmis ordinul: „Atenţie mărită!“

La 7.15, cele 23 de avioane IAR 80-81 C aflate pe aerodromul militar Popeşti Leordeni aşteptau cuminţi inspecţia comandantului Grupului 6 vânătoare, căpitanul av. Dan Vizanty. Personalul navigant al escadrilelor 59, 61 şi 62, aliniat în faţa aparatelor, a prezentat onorul comandantului. Din cele 38 de aparate IAR-80 şi 81 C, aflate în dotarea Grupului 6 vânătoare, în acea zi erau apte de zbor doar 23, restul aflându-se în reparaţie. Maistrul militar principal Păduroiu l-a asigurat pe comandant că în jurul orei 10.00 alte 12 aparate vor fi gata de zbor.

Aşadar, căpitanul Dan Vizanty abia începuse inspecţia, când a primit următorul mesaj telefonic de la staţia de radar „Freya“: „La orizont au apărut «indienii cu o pană»“, ceea ce însemna că aparatele reperate erau de vânătoare şi nu de bombardament. Din acea clipă, întreg sistemul naţional de apărare, inclusiv artileria A.A., a intrat în alertă.

„Surprins de alarma dată aşa de dimineaţă –nota căpitanul av. Dan Vizanty –, pentru că americanii nu ne-au atacat niciodată înainte de ore 10 [dimineaţa], mi-am luat din sertarul biroului pistolul de semnalizare şi am tras o rachetă verde, care însemna decolarea imediată a întregului grup de vânătoare. M-am aruncat pur şi simplu în automobilul Ford-Taunus şi am demarat cu cea mai mare viteză spre avionul meu IAR-81 C nr. 344, care se afla alături de cel al locotenentului av. Puiu Lupescu, coechipierul meu“.

După un minut şi 36 de secunde, prima patrulă şi-a luat zborul, iar în următoarele două-trei minute au decolat şi celelalte aparate. La ora 8.10, toate cele 23 de avioane au luat cap-compas spre careul S.M. aflat la 100 km nord-vest de Bucureşti. Grupul 6 vânătoare zbura la 1 500 m altitudine. Cerul era de o puritate ameţitoare. La un moment dat, glasul puternic al comandantului de grup a răsunat în căştile subordonaţilor săi: „Paris: 1, 2, 3... Atacăm! Urmaţi-mă!“

Unul din cele 75 Lightning-uri ce s-au abătut asupra României în dimineaţa de 10 iunie 1944.

O mare de aripi cu stele albe

Adjutantul Ilie Dumitru a scos siguranţele tunurilor şi mitralierelor şi privind în jos a văzut la circa 150 m de sol siluetele fine ale avioanelor bifuzelate Lockheed P-38 Lightning. Când a coborât la 200 m de sol s-a trezit într-o mare învălmăşeală: peste tot aripi şi fuzelaje cu stele albe. Două IAR-81 îşi legănau aripile – semn al victoriei. Totul se petrecea cu o iuţeală halucinantă. La un moment dat a prins în reticulul aparatului său de ochire fuzelajul unui P-38. A deschis focul de la 200 m, a corectat tirul şi, virând brusc, a ajuns „chiar în faţa lui. Fără să ştiu cum – nota el – mă găsesc cu degetul pe trăgaci, cutremurat de bubuiturile tunurilor şi mitralierelor mele... Strâng virajul, pilotul american vrea să scape. O nouă rafală, şi proiectilele mele urcă spre motorul din dreapta [al avionului inamic] care ia foc... Îi ia foc şi aripa; nu mai are scăpare şi cade în vrilă, prăbuşindu-se la pământ... Sunt năucit şi nu-mi vine să cred că i-am venit de hac...“

Totul a durat doar câteva clipe, după care, adjutantul Ilie Dumitru a reintrat în luptă şi în următoarele cinci minute a doborât un alt aparat inamic, obţinând cea de a doua victorie.

Sublocotenentul Harry E. Noone, de 20 de ani (nr. matricol 0-760 376) originar din Kansas City-Missouri, privea năucit în jur şi nu ştia ce să creadă. Intrase dintr-o dată într-o bătălie aeriană cum nu mai văzuse până atunci. Comandantul formaţiei, căpitanul Kewin H. Jackson (nr. matricol 0-421106), le spusese la plecarea în misiune că totul va fi foarte simplu, că „la prima trecere" vor distruge aeroportul de la Popeşti Leordeni, că nici nu mai exista aviaţie de vânătoare românească; să fie atenţi doar la artileria A.A. care era destul de eficace. Ajuns deasupra obiectivului, a constatat, ca şi ceilalţi colegi ai săi, că totul era altfel. Auzea în căşti strigătele de ajutor ale camarazilor săi. Zbura la 500 m de sol şi încă nu-şi revenise din primul şoc, când o duzină de aparate IAR-81 i-au tăiat calea. S-a ghemuit în scaun. Proiectilele au răpăit pe fuzelajul aparatului său. Disperat, a tras rapid de manşă câştigând puţină înălţime, a deschis cupola şi s-a aruncat cu paraşuta în gol. A avut norocul să supravieţuiască, fiind luat prizonier, ca şi comandantul său de formaţie. La primul interogatoriu, tânărul pilot american avea să declare: „Vânătorii români ne-au atacat fără să ne dăm seama, aşa, dintr-o dată. Aveam impresia că peste Lightning-urile noastre s-a prăbuşit cerul..."

Adjutanţii aviatori Aurel Vlădăreanu şi Pavel Coteanu din Escadrila 62 au zărit o mică formaţie de 4-5 aparate inamice care voiau să scape cu fuga. Fiind ceva mai sus, au plonjat în formaţia americană, deschizând focul. Aurel Vlădăreanu a lovit în plin un aparat inamic, prăbuşit în apropierea satului Creţeşti (Vidra), iar camaradul său a doborât un altul, căzut în marginea comunei Frumuşani. Două Lightning-uri reuşiseră însă a se strecura în coada lui Coteanu. O manevră dibace l-a adus pe Vlădăreanu în spatele unuia dintre urmăritorii camaradului său. „Abia de-mi cred ochilor – nota el mai apoi. Repede apăs cu putere pe butonul tunurilor şi mitralierelor, fuzelajul avionului american se luminează de explozii. Prima mea rafală şi-a atins ţinta..." Acest al doilea aparat doborât de adjutantul Aurel Vlădăreanu s-a prăbuşit în flăcări la marginea comunei Fundeni-Frunzăneşti.

Sublocotenentul Ion C. Iatan din Escadrila 61 a fost încolţit de două avioane inamice. Se simţea totuşi în siguranţă, căci undeva mai sus se găsea camaradul său slt. av. Eugen Ianculescu. O rafală de proiectile i-a şters pur şi simplu carlinga, după care o alta l-a încadrat destul de strâns. A deschis şi el focul, trăgând serii scurte pentru a economisi muniţia. L-a zărit cu coada ochiului pe Ianculescu tocmai când îşi „încheia socotelile" cu unul dintre americani, al cărui ampenaj se desfăcea pur şi simplu în bucăţi. Bun manevrier, a prins un moment prielnic şi în colimatorul său cele două fuzelaje ale adversarului se măreau vertiginos. A deschis din nou focul şi cabina adversarului a zburat în bucăţi. N-a apucat să se bucure prea mult de această reuşită, căci alte două aparate inamice s-au aruncat asupra sa. Rănit şi cu motorul în flăcări, sublocotenentul Ion C. Iatan a aterizat forţat; a fost transportat urgent la spital şi medicii i-au salvat viaţa. Camaradul său, sublt. Eugen Ianculescu, cu avionul grav avariat, a reuşit şi el să aterizeze pe aerodrom.

Atacul piloţilor din Grupul 6 vânătoare a durat doar 12 minute. În acest timp au doborât 24 de aparate inamice; din cele 23 IAR-uri decolate s-au întors numai 19. Au căzut în acele minute de iad: locotenent Nicolae Limburg, adjutanţii aviatori Al. Giurgiu şi M. Tarii şi un alt camarad al lor.

În cursul luptei, comandantul grupului, căpitan av. Dan Vizanty, a obţinut şi el două victorii,. ca şi locotenentul Mircea Dumitrescu, sublocotenentul Eugen Ianculescu şi adjutanţii Ilie Dumitru, Ioan Dimache şi Gheorghe Ţuţuianu. Câte o victorie au avut căpitan Petre Constantinescu, locotenent Dumitru Baciu, adjutanţii Constantin Dimache, Nicolae Ioan, Ilie Lapedatu, Gheorghe Cocebaş, Ioan Husea, Gheorghe Zamfir, Pavel Coteanu şi sublocotenentul Ioan C. Iatan.

În p. 43: *adjutantul Ilie Dumitru povestind camarazilor săi dramatica confruntare cu „indienii cu o pană"*

Alarmă pe un aeroport românesc

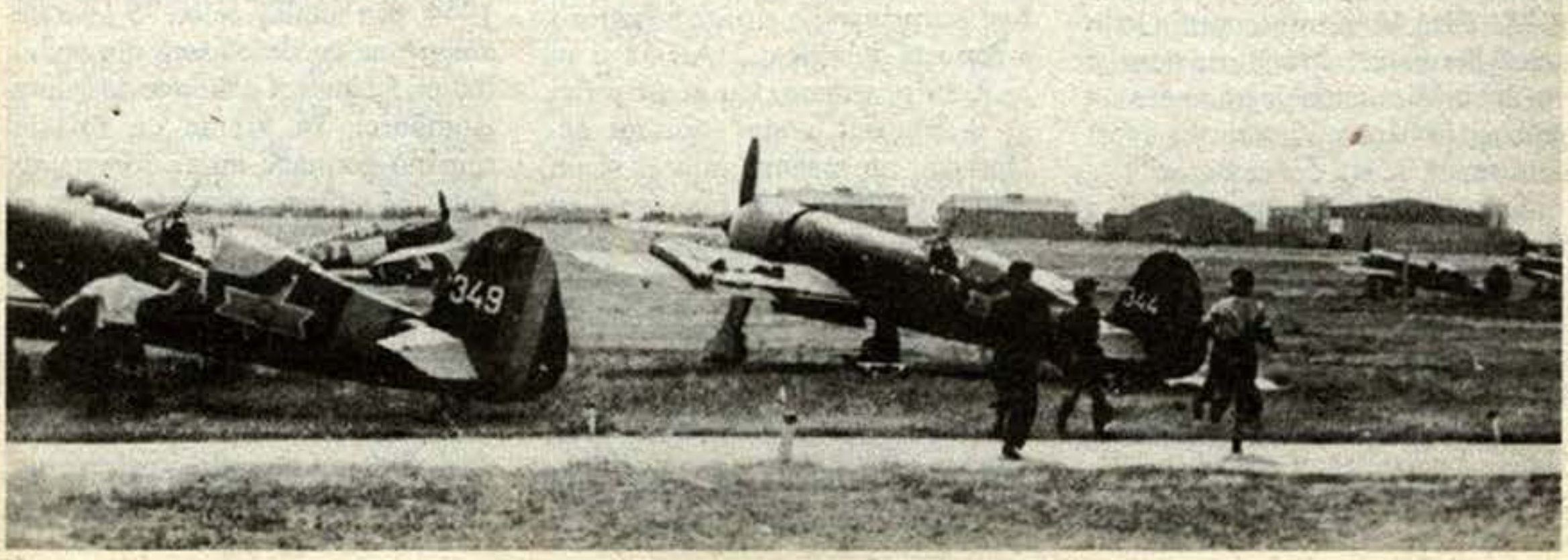

Pierderi grele și la Ploiești

În timp ce Grupul 6 vânătoare ataca în picaj formaţia celor 39 de avioane americane din Gupul 1, oraşul Ploieşti era atacat de celelalte 36 aparate din Grupul 82 vânătoare, fiecare aparat purtând câte o bombă de 450 kg.

La ora 8.10 se dăduse alarma şi cele 16 avioane IAR-80 ale Grupului 1 vânătoare îşi luaseră zborul de pe aerodromul de la Roşiorii de Vede. Intraseră în alarmă şi cele 17 aparate Me109-G ale grupurilor 7 şi 9 vânătoare, decolate de pe aerodromurile Mizil şi Târgşor. Aviaţia germană ridicase şi ea în aer 66 aparate de la Mizil, Târgşor şi Zilişteа-Buzău. La Ploieşti erau concentrate şi importante forţe de apărare A.A., un rol important avându-l cele 5 staţii de radar Würsburg româneşti şi cele 21 germane. Numai în oraşul Ploieşti se aflau 13 baterii A.A. româneşti de 88 mm, alte 5 baterii de 20 mm, 6 secţii de tunuri de 37 şi 20 mm şi cam tot atâtea aveau şi germanii în acest punct fierbinte.

La sosirea atacatorilor, ceaţa artificială învăluise oraşul şi americanii, zburând la 2 500 m înălţime, au fost obligaţi să-şi lanseze încărcătura cam la întâmplare.

Primii au intrat în luptă vânătorii germani din escadrilele 53 şi 77. Subofiţerul Martin Haim din Escadrila 77 a Grupului 8 vânătoare nota: „Avioanele escadrilei noastre s-au ridicat primele în aer şi ajungând în jurul Ploieştiului, la 35 km, într-o zonă deluroasă, am observat o formaţie mare de avioane americane P-38. Fără să primesc ordin, am atacat formaţia cu tunul de bord şi am doborât un aparat inamic care s-a prăbuşit în flăcări. Victoria mi-a fost confirmată de alţi doi camarazi".

Subofiţerul Martin Haim a încercat să-şi reediteze victoria, dar a fost atacat la rândul său de o formaţie de şase aparate americane, reuşind să scape doar cu serioase avarii la propriu-i aparat.

Locotenentul american Herbert B. Hatch, comandantul Escadrilei 71, în timp ce se îndrepta spre turnul de distilare al Rafinăriei Româno-Americane, era cât pe ce să se ciocnească cu un Me 109-G. Timp de câteva secunde s-a găsit faţă-n faţă cu pilotul german, apoi acesta din urmă a dispărut brusc. Prin radio, locotenentul Hatch şi-a anunţat subordonaţii să înceapă atacul. Dar exact în acel moment şi-au făcut apariţia vânătorii români şi cei germani şi, derutaţi complet, americanii şi-au aruncat bombele precipitat, preocupaţi să iasă cât mai repede din zonă. Ajuns la 3 000 m, Hatch a reuşit, după o luptă strânsă, să doboare aparatul german Me 109-G nr. 162 252, al subofiţerului Helmuth Koditz din Escadrila 53, care s-a prăbuşit lângă Boteni.

Tirul infernal al artileriei A.A. româno-germane a doborât alte cinci aparate americane. Atacul în trei valuri al celor 36 avioane P-38, de la 2 500-3 000 m înălţime, a fost lipsit de eficacitate. Pierderile atacatorilor au fost însă deosebit de grele. Aviatorii germani au doborât 15 aparate, vânătorii români alte cinci, iar alte cinci aparate au fost doborâte de artileria A.A. Escadrila 58 vânătoare a obţinut şi ea o victorie, în schimb Grupul 1 vânătoare de la Roşiorii de Vede n-a avut nici o pierdere şi nici o victorie pentru simplul motiv că nu s-a... întâlnit cu inamicul!

Marcaţi de insuccesul lor, atât la Popeşti Leordeni, cât şi la Ploieşti, aviatorii americani au atacat tot ce le-a ieşit în cale. Astfel, la Centrul de Instrucţie al Aeronauticii de pe aerodromul Pipera, unde, din lipsa avertizării la timp, s-a dat direct alarma, pagubele produse au fost importante. Cu toate că avioanele au decolat imediat pentru a se dispersa pe terenul de la Brăneşti, ele au fost surprinse pe drum, vânătorii americani doborând 2 IAR-38 şi un IAR-39 nearmate. Cu acest prilej şi-au pierdut viaţa adjutant av. Oprişan, un maistru militar şi un soldat. Pierderi mult mai grele au fost înregistrate la Şcoala de zbor fără vizibilitate, care avea dispersate cele mai multe aparate pe terenurile de la Orăşti şi Frumuşeni.

Pe aerodromul de la Popeşti Leordeni, după decolarea celor 23 aparate ale Grupului 6 vânătoare, mai rămăseseră doar câteva avioane de şcoală tip F.W.-58, gata şi ele să se disperseze şi să transporte personalul. Cele patru aparate F.W.-58 au fost surprinse de inamic în drum spre Frumuşeni, neînarmate; două dintre ele au fost doborâte şi încă unul avariat. Din nefericire, atunci şi-au găsit sfârşitul cpt. av. Constantin Dumitrescu, lt. av. Octavian Rovenţa, lt. av. Marin Dima, slt. mecanic Ion Mărculescu, soldat mecanic Ion Păloiu. Au fost răniţi cpt. av. Virgil Toma şi caporal Valeriu Ioan.

În drumul lor de întoarcere, americanii au atacat şi aeroportul Boteni, incendiind două aparate Ju-52 şi un Savoia Marchetti-79 ale Grupului Aerotransport, şi un Ju-52 al Societăţii LARES. Au fost avariate un Ju-52 şi un Lockheed Electra-10 de transport.

La ora 9.45, în zona podului de cale ferată Olt-Slatina, şi-au făcut apariţia 11 avioane americane care zburau la 150 m înălţime. La apariţia primelor avioane, Compania 206 artilerie A.A. a deschis focul, doborând două dintre ele. Când inamicul a repetat atacul, tunarii români au deschis din nou focul, lovind un al treilea aparat care a căzut în flăcări peste Depoul CFR Piatra Olt. Podul a rămas neatins.

S-au petrecut şi câteva scene triste. Aviatorii americani au atacat şi câteva localităţi la întâmplare, provocând victime printre cetăţenii nevinovaţi. Aşa s-a întâmplat cu satele Brăneşti, Plătăreşti, Creţeşti, Tâncăbeşti, Ciofliceni, Cernica (toate din jud. Ilfov), unde au fost ucise 15 persoane şi încă 10 rănite sau în alte localităţi din judeţele Dâmboviţa şi Romanaţi.

În timpul raidului din 10 iunie 1944, din totalul celor 75 aparate americane ce decolaseră din sudul Italiei, 52 au fost doborâte deasupra României, în vreme ce forţele româno-germane nu au înregistrat decât 14 avioane pierdute. Poate şi din acest motiv, chiar din ziua următoare, Comandamentul Forţei a 15-a aeriene şi-a schimbat din nou tactica, trimiţând asupra obiectivelor din România formaţiuni mari de bombardiere, uneori depăşind cifra de 7-800 de aparate, însoţite de numeroase avioane de vânătoare, pentru a le asigura protecţia. ■

Drama generalilor români

„La punerea mea în libertate din locul de deținere – penitenciarul Jilava – am luat la cunoștință faptul că nu am voie să divulg nimic din cele văzute și auzite de mine în legătură cu locurile de deținere pe unde am trecut și nici despre persoanele încarcerate. De asemenea, nu voi comunica nimic în scris și nici verbal rudelor sau altor persoane despre deținuții rămași în locul de deținere. În cazul când nu voi respecta cele arătate mai sus, am luat cunoștință că sunt pasibil a suporta rigorile legilor Republicii Populare Române".

Un astfel de angajament semna fiecare deținut politic dacă mai apuca momentul eliberării din temnițele regimului comunist. L-a semnat și generalul Nicolae Dragomir (1898-1981) în ziua de 27 iulie 1964, când a părăsit penitenciarul Jilava. Cum am putea judeca un astfel de act? Expresie a cinismului autorităților totalitare? Perfidie? Mult mai mult: recunoașterea caracterului deliberat al politicii de eliminare a adversarilor politici prin instituirea unui regim concentrațional ce a produs mii și mii de victime.

După ce vom rememora principalele momente ale detenției sale, vom constata că generalul Nicolae Dragomir avea, într-adevăr, ce „divulga".

Generalul N. Dragomir

OPT ANI MUNCĂ SILNICĂ

PENTRU UN POST DE FELCER VETERINAR

Col. dr. ALESANDRU DUȚU, FLORICA DOBRE

• Nimeni nu trebuie să fie nevinovat • Vina de a fi fost ministru • 7 dinți, un carnet ARLUS, 16 lame de ras • Războiul recursurilor • Să murim sau să nu murim? • Fapte de arme excepționale pe câmpul de luptă și un „deținut foarte recalcitrant"• 8 ani + 7 ani = 15 ani temniță din dragoste de țară

Dirijați în direcții necunoscute

În plin război, la 2 martie 1945, la punctul de comandă al Frontului 2 ucrainean, aflat în localitatea Divin din Cehoslovacia, sovieticii l-au arestat pe generalul Nicolae Dragomir, șeful de stat major al Armatei 4 române, împreună cu comandantul acestei mari unități, generalul Gheorghe Avramescu. Cei doi generali români au fost dirijați apoi în direcții necunoscute comandamentelor superioare românești aliate. În stadiul actual al cercetărilor nu putem afirma cu certitudine dacă generalul Avramescu a ajuns pe teritoriul sovietic sau a fost ucis în zona frontului, în timpul unui bombardament aerian. Cu siguranță, însă, generalul Nicolae Dragomir a ajuns în Uniunea Sovietică, unde a și fost anchetat și întemnițat și de unde s-a întors în patrie abia în ziua de 10 ianuarie 1956.

În lipsa lui, în țară, Tribunalul poporului, Cabinetul 1, a decis, prin Ordonanța din 10 aprilie 1946, efectuarea de cercetări privind activitatea generalului Dragomir, considerat a fi săvârșit, în calitatea sa de ministru al coordonării și statului major economic (14 septembrie 1940-31 martie 1941) „fapte din acele prevăzute și sancționate" de Legea nr. 312/1945, al cărei articol 1 prevedea:

„Sunt vinovați de dezastrul țării cei care:

a) Militând pentru hitlerism sau fascism și având răspunderea politică efectivă au permis intrarea armatelor germane pe teritoriul țării;

b) După 6 septembrie 1940 au militat pentru pregătirea sau desăvârșirea faptelor de mai sus prin viu grai, prin scris sau prin orice alte mijloace".

Introducându-l în categoria celor vinovaţi de dezastrul ţării şi a criminalilor de război, acuzatorul public Dumitru Săracu s-a „desesizat", la 26 iunie 1946, în cauza dosarului generalului Nicolae Dragomir în favoarea Curţii de Apel Bucureşti.

În urma terminării instrucţiei, procurorul Aristide D. Aristide, de la Parchetul General al Curţii de Apel Bucureşti, a dispus, prin Ordonanţa nr. 11 din 10 septembrie 1946, „în numele legii", punerea sub urmărire a generalului Nicolae Dragomir, pentru „crima de dezastrul ţării". Considerându-l un „intim colaborator" al lui Ion Antonescu, care a depus mult zel în „aprovizionarea trupelor germane şi aservirea economiei ţării în folosul războiului hitlerist", procurorul a apreciat că prin toate acestea „se poate trage prezumţia foarte puternică a militării sale pentru fascism". În mod concret, generalul Dragomir era învinuit că, în calitatea sa de ministru al coordonării şi statului major economic, a încheiat, la 8 ianuarie 1941, cu guvernul german, un protocol privind aprovizionarea trupelor germane aflate pe teritoriul României, prin care s-au pus la dispoziţia acestora mari cantităţi de produse cu reduceri de taxe fiscale şi vamale, că a semnat şi conceput „deciziuni şi legi cu caracter economic şi rasial", că „a luat parte activă la cedarea acţiunilor societăţii petroliere Astra Română către nemţi şi la acordarea unui adevărat monopol societăţii Solagra" etc.

În scurt timp, la 1 octombrie acelaşi an, Consiliul de Miniştri a aprobat actul de acuzare şi a dispus ca procurorul general de pe lângă Curtea de Apel Bucureşti să sesizeze instanţa competentă cu judecarea lui. Procesul-verbal nr. 87 era semnat de dr. Petru Groza, Teohari Georgescu, Octav Livezeanu, Lothar Rădăceanu, T. Ionescu, Anton Alexandrescu, dr. Florica Bagdasar, gen. Constantin Vasiliu-Răşcanu şi Romulus Zăroni.

Judecata acţiunii penale a avut loc la 4 octombrie 1946, în şedinţă publică, în absenţa inculpatului. Rezultatul cercetării era de altfel previzibil. Prin Decizia penală nr. 98 a Curţii de Apel Bucureşti, generalul Nicolae Dragomir a fost socotit vinovat de incriminările din actul de acuzare, fiind condamnat, în lipsă, în baza art. 3, al. 1 şi 6 din Legea 312/1945, la 10 ani detenţie riguroasă, 10 ani degradare civică şi confiscarea averii în folosul statului. Decizia de condamnare prevedea că acuzatul avea dreptul la „opoziţie sau recurs" în termen de 30 zile de la publicarea hotărârii.

În virtutea acestei decizii, la 3 februarie 1947, primul procuror al Tribunalului Ilfov a emis mandatul de arestare nr. 16 341, delegând pe administratorul penitenciarului Dumbrăveni „de a primi şi reţine pe sus-numitul Dragomir Nicolae".

Amnistie... numai pe hârtie

La acea dată, însă, generalul Nicolae Dragomir se afla în U.R.S.S., unde executa o pedeapsă de 8 ani muncă silnică, stabilită de justiţia sovietică. După expirarea acestei condamnări, la 4 aprilie 1953, a fost repartizat de autorităţile sovietice la muncă în stare de libertate, în sovhozul Bakansk, raionul Karasusk, regiunea Kustanai, unde a lucrat ca felcer veterinar.

Între timp, a aflat şi despre condamnarea sa în ţară, dar şi despre prevederile Decretului de amnistie nr. 253, din 30 iunie 1955, şi a solicitat repatrierea. În decembrie 1955 a primit aprobarea şi a fost condus la Sverdlovsk, unde s-a întâlnit cu un grup de români repatriaţi, cu care şi-a continuat călătoria, pătrunzând în ţară cu un paşaport colectiv, prin punctul de frontieră Ungheni, la data de 10 ianuarie 1956.

După ce a ajuns în Bucureşti, a fost verificat de Securitate, iar Miliţia i-a întocmit o fişă provizorie cu ştampila „Repatriat", cazându-l în spaţiul locativ al

Primele patrule sovietice pătrund în Iaşi (22 august 1944)

Generalul Gh. Avramescu

fratelui său Ion Dragomir. Prezentându-se la Comisia de repatriere, a constatat că se afla în evidență, fiind recomandat Direcției generale a recrutării forței de muncă pentru a fi plasat în serviciu. În iulie 1956 a fost încadrat în funcția de bibliograf la Serviciul de documentare științifică și bibliografie al Bibliotecii Centrale Universitare, cu un salariu de 775 lei lunar.

Se părea că lucrurile aveau să reintre în normal. Dar la 11 ianuarie 1957 a fost arestat din nou, fără să i se comunice motivul. Procesul-verbal încheiat în momentul privării sale de libertate menționa că asupra sa se găsiseră următoarele obiecte: un portofel de piele, un portțigaret, un ceas de mână „Pobeda", un stilou, o pereche de ochelari de vedere, un briceag, un țigaret, două chei, un pieptene de os, o pereche de mănuși din piele, 16 lame de ras, o agendă, buletinul de identitate, un carnet de sindicat, un carnet ARLUS, două fotografii, o placă spartă cu 7 dinți de porțelan, o adeverință, o caracterizare, 7 plicuri, diferite notițe și 322 lei și 95 de bani.

Bănuind că arestarea se făcuse în vederea executării deciziei Curții de Apel București din 1946, generalul Nicolae Dragomir și familia sa au făcut două demersuri judiciare împotriva respectivei decizii: „opoziție", în temeiul art. 2 din Legea nr. 61/1946 și „contestație la executare", în baza Decretului de amnistie nr. 253 din 1955. „Opoziția" a fost judecată la Tribunalul Capitalei, Colegiul 3 Mixt, care a considerat-o recurs, prin Decizia penală nr. 899 din 22 iunie 1957, dosarul fiind înaintat Tribunalului Suprem spre judecare. Acesta a dispus ținerea cauzei în evidență până la judecarea „contestației de executare", acțiune mereu amânată până la 21 iulie 1958, când Tribunalul Capitalei, Colegiul 4, a respins-o ca nefondată prin Decizia penală nr. 1181. Recursul făcut de generalul N. Dragomir a fost și el respins de Colegiul penal al Tribunalului Suprem la 2 decembrie 1958, prin Decizia nr. 3 452. La scurt timp, însă, Tribunalul Suprem a decis că demersul generalului Dragomir nu poate fi considerat recurs, ci „opoziție" la Decizia nr. 98/1946 și a dispus retrimiterea dosarului la Colegiul 4 al Tribunalului Capitalei spre judecare. La 4 aprilie 1959, această instanță a considerat „opoziția" ca tardivă și a respins-o prin Decizia 344.

Contestând aceste decizii, în mai 1959, avocatul generalului ruga respectuos Tribunalul Suprem să dispună „încetarea procesului penal și punerea imediată în libertate a inculpatului Dragomir Nicolae, întrucât nu mai există nici o cauză legală de natură să justifice deținerea sa în prezent". Recursul făcut împotriva Deciziei Tribunalului București a fost admis de Tribunalul Suprem în ședința din 13 iunie 1959, însă starea de arest a inculpatului a fost menținută. Rejudecată, „opoziția" a fost respinsă din nou ca tardivă de Tribunalul București la 18 noiembrie 1959. A urmat un alt recurs, făcut la 21 noiembrie același an, urmat, la rându-i, de o nouă decizie de respingere din partea Tribunalului București, la 28 ianuarie 1960.

În tot acest timp, generalul Nicolae Dragomir a fost ținut sub stare de arest în penitenciarul Jilava, dovedindu-se a fi unul dintre cei care „se asociază și aduce fel de fel de injurii la adresa partidului, cât și la administrația unității", un „deținut foarte recalcitrant, cu metode de a aranja grupări subversive", cum îl încondeia supraveghetorul său la 16 ianuarie 1959. Era însă o fire robustă, căreia anii îndelungați de temniță în U.R.S.S. și apoi în țară nu reușiseră să-i anuleze simțul umorului. În ziua de 30 iunie 1962 se afla la închisoarea din Râmnicu Sărat și a fost surprins dormind în picioare în celulă, fiind aspru admonestat de către supraveghetor. „Domnule șef – a răspuns el calm – veți ști că de 15 ani numai în poziția aceasta stau și vă rog să fiți și dumneavoastră mai buni, să îngăduiți să mai ațipesc câte un pic".

inspectează o bucătărie de campanie

Generalul N. Dăscălescu înconjurat de câțiva colaboratori ai săi din comandamentul Armatei 4

La 10 decembrie 1962 însă, comandantul penitenciarului Râmnicu Sărat raporta superiorilor că generalul N. Dragomir suferea de „hernie inghinală dreapta, hidrocel voluminos, hipertensiune sistolică“ şi recomanda internarea lui în spitalul penitenciarului Văcăreşti.

În urma acestei intervenţii, la 13 ianuarie 1963, a fost internat la Văcăreşti şi apoi, la 26 iulie 1963, la Jilava.

După 8 ani de detenţie în închisorile sovietice, la care s-au adăugat alţi 7 ani în temniţele româneşti, generalul Nicolae Dragomir a fost eliberat la 27 iulie 1964, în baza Decretului nr. 511 al Consiliului de Stat.

Şi-a stabilit domiciliul în Bucureşti, în str. Crişana nr. 3.

Şi, totuşi, cine a fost generalul Nicolae Dragomir? S-a făcut el într-adevăr vinovat de dezastrul ţării şi al armatei române în anii 1940-1945, aşa cum au decis judecătorii săi în 1946 şi în anii următori?

„Îi prevăd un viitor strălucit“

Analiza activităţii sale, atât în funcţia de ministru, cât şi în aceea de şef de stat major al Armatei 4, dovedeşte că acuzaţia a fost complet gratuită. Mai mult, documentele epocii relevă demnitatea dovedită în relaţiile economice şi militare cu germanii, grija şi responsabilitatea faţă de trupele în subordine, riscurile pe care şi le-a asumat în momentele critice ale războiului – în noiembrie şi decembrie 1942, în Stepa Calmucă, atunci când a protestat energic faţă de modul în care comandamentele germane au folosit în luptă trupele române. Semnificativă este şi intervenţia făcută în dimineaţa zilei de 23 august 1944 pe lângă mareşalul Ion Antonescu, căruia i-a cerut să ordone imediat retragerea generală a trupelor pe aliniamentul fortificat Focşani–Nămoloasa–Brăila.

Nicolae Dragomir se remarcase încă de la începutul carierei sale militare, participând, ca sublocotenent în Regimentul 11 artilerie, la luptele de la Mărăşti din vara lui 1917, fiind decorat cu Ordinul „Coroana României“, clasa a V-a, cu spade, în gradul de cavaler şi panglică de „Virtute Militară“. Trimis în Franţa, la 1 aprilie 1919, în cadrul Serviciului de repatriere a prizonierilor români din Alsacia şi Lorena şi expedierea în ţară a materialelor cedate de americani şi francezi statului român, a desfăşurat o activitate cu „adevărat românească“ până la 15 decembrie 1920, ceea ce a făcut „cinste uniformei române în străinătate“, cum remarca ataşatul militar român la Paris, lt.col. C. Ionescu-Munte.

Calităţilor profesionale li s-au adăugat, cum aprecia comandantul Şcolii speciale de artilerie – pe care a absolvit-o după întoarcerea sa în ţară – acelea ale „omului de solidă cultură generală, educaţie socială şi artistică“. În 1924, după ce a absolvit anul I al Şcolii Superioare de Război din Bucureşti, a fost trimis la Şcoala Superioară de Război din Torino, pe care a absolvit-o în 1925, cu rezultate excelente, în paralel obţinând şi titlul de doctor în ştiinţe economice şi politice al Universităţii din acelaşi oraş. Detaşat la Marele Stat Major italian, a făcut stagiu la Corpul 8 armată din Napoli, reprezentând „cu demnitate armata şi ţara“ şi făcând „cinste numelui de român“, cum transmitea în ţară ataşatul militar român la Roma.

Revenit în ţară, în 1926, a fost trimis la stagiu la Regimentul 2 artilerie grea. În 1928 a fost încadrat la Şcoala Superioară de Război, unde a predat cursul de tactică generală şi stat major, până la 31 martie 1935, când a fost mutat la Regimentul 1 artilerie grăniceri.

În 1937 a revenit la Şcoala Superioară de Război, bucurându-se de aceleaşi elogioase aprecieri ale generalului Paul Teodorescu, comandantul acestei instituţii: „Maiorul Dragomir este o personalitate desăvârşită, care se caracterizează prin: orizont foarte mare, păreri personale, concepţie largă, inteligenţă foarte vie şi productivă, putere de convingere, caracter ferm, voinţă puternică, cultură generală şi profesională foarte întinse. Ofiţerul – aprecia gen. Paul Teodorescu – este dotat cu calităţi excepţionale căruia îi prevăd un viitor strălucit, unde trebuie împins cât mai repede, spre binele ţării.“

Valorificându-i pregătirea profesională, conducerea ministerului l-a încadrat, în primăvara anului 1940, în Marele Stat Major, ca şef al Serviciului mobilizare-organizare naţională a teritoriului, generalul Nicolae Tătăranu apreciind că „orice misiune îi va fi încredinţată acestui eminent ofiţer o va scoate la capăt în condiţiuni optime“. În toamna anului 1940, generalul Ion Antonescu i-a încredinţat funcţia de ministru al coordonării şi statului major economic, pe care a îndeplinit-o până la 31 martie 1941.

„Cu răspundere înaintea ţării“

Pus la dispoziţia Cabinetului militar al conducătorului de atunci al statului, până în toamna lui 1942, a îndeplinit misiuni speciale. Iniţial, a fost trimis la eşalonul înaintat al Marelui Cartier General, unde, în 7 şi 8 iulie 1941, a colaborat direct cu generalul Eugen von Schobert, comandantul Armatei 11 germane, la elaborarea diferitelor ipoteze de război. Între 8 şi 20 iulie acelaşi an, a fost numit ofiţer de legătură al Marelui Cartier General pe lângă Armata 3 română, iar între 21 iulie şi 31 august, pe lângă Corpul expediţionar italian. Începând cu 1 septembrie 1941, a primit însărcinări speciale (conducerea cercetărilor pentru obţinerea cauciucului sintetic) în legătură cu apărarea naţională, urmărind „cu pasiune şi energie apărarea intereselor de stat şi împlinirea nevoilor războiului“. Începând cu 15 iulie 1942, a îndeplinit şi funcţia de subşef de stat major al Armatei 1, contribuind

la elaborarea planurilor de luptă ale acestui comandament.

În urma raportului făcut la 28 august 1942, prin care solicita să fie lăsat să-şi execute „cât mai curând“ stagiul pe front, a fost numit subşef de stat major la Armata 4, care acţiona în Stepa Calmucă. În calitate de coordonator al secţiilor 2 informaţii şi 3 operaţii, lt. col. Nicolae Dragomir „şi-a arătat cu prisosinţă însuşirile sale ostăşeşti, atât în conducerea operaţiunilor de la comandament, cât şi prin contactul direct cu trupele şi comandanţii lor, în subordinele armatei, chiar în cea mai înaintată linie a luptei“, după cum reliefa comandantul de atunci al Armatei 4, general Constantin Constantinescu-Claps.

Deşi Armata 4 lupta în condiţii foarte grele, iar superioritatea inamicului era zdrobitoare, în special în tancuri, lt. col. N. Dragomir a contribuit, „prin pricepere strălucită, curaj exemplar şi energie neîntrecută“, la oprirea inamicului la est de Kotelnikovo, permiţând comandamentului german să organizeze contraofensiva din 12 decembrie 1942, cu intenţia de a despresura trupele generalului Friedrich Paulus din imediata apropiere a Stalingradului. În timpul celei de a doua bătălii defensive, după 25 decembrie 1942, şi-a adus o contribuţie importantă la evitarea nimicirii complete a forţelor române participante la contraofensiva germană. La 27 decembrie a înaintat un raport Marelui Cartier General în care spunea: „Ne-aţi ordonat să executăm întocmai ordinele armatei germane. În condiţiile de mai sus, ordinele germane ca trupele noastre să rămână pe loc înseamnă condamnarea lor. Am făcut tot ce am putut pentru a evita aceasta. Nu putem face mai mult decât neexecutând ordinele. Rugăm interveniţi hotărâtor şi imediat pentru întărirea puternică contra tancurilor sau în caz contrariu pentru scoaterea trupelor noastre din misiunea actuală.“

Nu a fost ascultat, iar a doua zi raporta: „Sacrificarea trupelor a fost inutilă“.

Atitudinea sa tranşantă nu trebuie să ne mire. La 7 decembrie 1942 se adresase colonelului Socrate Mardare, din eşalonul înaintat al Marelui Cartier General, cerându-i să se rediscute situaţia dificilă a trupelor române: „Mă iertaţi, dar tot ce spuneţi am spus nemţilor. Ei ştiu una şi bună: să murim pe poziţie. Vă întrebăm: să murim sau să nu murim? Dacă nu ne puteţi răspunde dumneavoastră, întrebaţi la Bucureşti, căci mâine poate fi bătălia şi poate să fie tot atât de dezastruos dacă prăpădim aici toată armata ca şi dacă o retragem şi intrăm în conflict acut cu aliaţii noştri. Aşa se pune problema. Dacă o lăsaţi numai pe umerii noştri, noi vom hotărî cu răspundere înaintea ţării şi a lui Dumnezeu, dar nu mai puţin va rămâne clar că am fost lăsaţi singuri în faţa acestei grele probleme militare şi politice“.

Înaintat la gradul de colonel, a continuat să servească cu demnitate şi cinste oştirea, fiind numit, la 23 aprilie 1943, comandant al Regimentului 8 artilerie grea, iar la 11 aprilie 1944 subşef de stat major la Armata 4, pe frontul din Moldova. La 17 august 1944, cu puţin timp înaintea declanşării ofensivei sovietice, considerând că frontul din Moldova era „dinainte condamnat“, s-a pronunţat pentru adoptarea unor măsuri politice şi militare radicale, spre a se evita dezastrul previzibil. „În momentele decisive care se apropie – raporta el eşaloanelor superioare – este indispensabil *să luăm în mâini româneşti* frâiele conducerii trupelor de pe frontul român. Aceasta ne va da putinţa de *a realiza deplin manevra militară şi politică pe care o impune situaţia internaţională în curs de schimbare*. Altfel poate lucra politicul acum, şi altfel atunci când vom fi daţi peste cap, aşa cum vom fi, mai curând sau mai târziu, atunci când ruşii vor fi opriţi din înaintarea spre vest, pentru care fac acum efortul, şi vor putea îndrepta forţe importante spre noi. Trecătoarea noastră tărie actuală poate fi valorificată politiceşte, atât în ochii aliatului, cât şi ai adversarilor noştri. În acest sens, conducerea militară trebuie să persuadeze neîntârziat conducerea politică a ţării“ *(subl. ns.)*.

Somaţie pentru Antonescu

În dimineaţa de 23 august 1944, orele 9.45, nereuşind să ia legătura prin telefon cu mareşalul Antonescu, s-a adresat generalului Constantin Sănătescu, la Palatul Regal. Raportând că trupelor sovietice nu li se mai putea opune „vreo rezistenţă serioasă“, că germanii încercau să încetinească retragerea românilor spre aliniamentul Focşani–Nămoloasa–Brăila, dirijându-i spre Carpaţii Orientali, el a cerut să se ordone retragerea armatei române. „Este cazul să rezolvaţi imediat această situaţie cu domnul mareşal. Totul este pregătit. Puteţi conta, în momentul militar şi politic care se apropie, pe absoluta noastră credinţă românească. Aştept de la dumneavoastră un răspuns“.

Fără a mai aştepta răspuns de la generalul Sănătescu, la ora 12 a expediat o „celebră“ telegramă mareşalului Antonescu, în care aprecia că frontul era „total rupt şi deschis între Bârlad şi Siret“ şi îşi exprimă părerea că „singurul scop al operaţiilor noastre nu mai poate fi decât salvarea acestei armate, într-un mod care să fie de ajutor pentru ţară“. „Este indispensabil – arăta el în finalul telegramei – ca fără a întârzia o clipă să ne daţi ordinul sau cel puţin dezlegarea de a ordona retragerea generală a armatei spre ţara noastră de care noi nu ne putem despărţi... Înainte de *a ne lua răspunderi proprii* aşteptăm răspunsul dvs. care nu trebuie să întârzie nici un moment pentru salvarea armatei şi ajutorarea ţării“ *(subl. ns.)*.

Înainte de a pleca la Palatul Regal, unde avea să fie arestat în după-amiaza aceleiaşi zile, mareşalul Antonescu nu a mai avut timp să răspundă colonelului Dragomir, dar a spus că „s-a

lăsat Armatei 4 latitudinea pentru executarea mişcării şi suveranitatea absolută de a declanşa execuţia [retragerii] după cum va crede de cuviinţă".

Cu aceeaşi demnitate a acţionat şi în relaţiile cu comandamentele sovietice, după 23 august 1944, în funcţia de prim subşef de stat major al Armatei 4. Cu mult calm a dirijat trupele din subordine spre zonele de concentrare de la nord-est de Bucureşti, dezarmând, la Gherghiţa *(Magazin istoric,* nr. 7-8/1969) coloana germană comandată de generalul Alfred Gerstenberg. La ordinul Marelui Stat Major a dirijat apoi trupele spre podişul transilvan, de unde Armata 4 a debuşat în teritoriul ocupat de Ungaria în 1940, pe care l-a eliberat, în cooperare cu trupele sovietice, până la 25 octombrie 1944. „Pentru fapte de arme excepţionale pe câmpul de luptă", cum aprecia Înaltul decret nr. 2 294 din 28 noiembrie 1944, a fost avansat la gradul de general de brigadă, continuând să fie „creierul" statului major al armatei comandate de un alt cunoscut general român, Gheorghe Avramescu.

În ianuarie 1945, într-un context complex, neelucidat încă de istorici şi memorialişti, crezând că generalul Avramescu intenţiona să „pactizeze" cu germanii, a sesizat Marele Stat Major şi acesta, la 10 ianuarie 1945, a cerut generalului Avramescu să predea comanda generalului Nicolae Dăscălescu şi să se prezinte imediat la Bucureşti. Numit din nou la comanda Armatei 4, la 19 februarie 1945, la cererea comandamentului sovietic, generalul Avramescu a fost arestat, la 2 martie, la Divin, la postul de comandă al Frontului 2 ucrainean, împreună cu generalul Nicolae Dragomir şi fără ca Ministerul de război sau Marele Stat Major român să fi fost informate în prealabil. (Despre „cazul Avramescu" a se revedea *Magazin istoric,* nr. 4/1994 şi 10/1995.)

Aşa a început calvarul celor peste 15 ani de temniţe sovietice şi româneşti al generalului Nicolae Dragomir... ■

Prietenii lui Maurice Baumont

Sâmbătă, 15 martie 1996, a avut loc la Paris, în aula Societăţii de geografie a Franţei, Adunarea generală a *Asociaţiei prietenilor lui Maurice Baumont.*

Amintim că regretatul istoric Maurice Baumont a fost preşedinte al Institutului Franţei, fiind considerat unul din marii specialişti ai istoriei contemporane, câteva din cărţile sale fiind traduse şi publicate în România. Din Comitetul de onoare al Asociaţiei fac parte personalităţi cum ar fi: Claude Cheysson, fost ministru al afacerilor externe, Alain Decaux, Alain Peyrefitte, Maurice Schumann, membri ai Academiei Franceze, foşti miniştri, Emmanuel Le Roy-Ladurie şi François Lhermitte, membri ai Academiei de Ştiinţe Morale şi Politice, Jacques Freymond, director de onoare al Institutului de înalte studii internaţionale de la Geneva, membru corespondent al Institutului Franţei, cea mai importantă instituţie din Franţa.

Recent, în *Comitetul internaţional al Asociaţiei,* care numără reprezentanţi *a 11 ţări,* a fost cooptat Andrei Magheru, ministru consilier. În cuvântul său, preşedintele Asociaţiei, profesorul Jean Imbert, membru al Academiei de Ştiinţe Morale şi Politice, a subliniat că „prezenţa unui reprezentant al României are o dublă semnificaţie. Pe de o parte, nu face decât să ilustreze, o dată mai mult, tradiţionalele relaţii de prietenie şi cooperare româno-franceze, şi, pe de altă parte, oglindeşte profundele sentimente de amiciţie pe care le nutrea Maurice Baumont pentru România, ţară francofonă şi francofilă prin excelenţă, care în momentele de răscruce ale istoriei contemporane a fost întotdeauna aliata Franţei".

Amintim că acad. Maurice Baumont a fost un colaborator apropiat al revistei *Magazin istoric,* pe care a salutat-o de la primul număr, prieten mulţi ani cu prof. Titu Georgescu şi dr. Cristian Popişteanu.

Manifestare internaţională dedicată lui Petru Movilă la Kiev

În zilele de 15 şi 16 martie 1996 a avut loc la Kiev *Conferinţa ştiinţifică internaţională Petru Movilă şi contemporaneitatea (La 400 de ani de la naşterea sa),* organizată de Institutul de Filosofie al Academiei Naţionale de Ştiinţe a Ucrainei şi Universitatea Naţională „Academia Kievo-Movileană", la care au luat parte oameni de ştiinţă şi cultură din Ucraina, Canada, Franţa, S.U.A., Polonia, Italia, Republica Moldova. România a fost reprezentată de dr. Constantin Razachevici, cercetător principal la Institutul de istorie „N. Iorga" al Academiei Române.

Această primă reuniune de anvergură internaţională a deschis seria manifestărilor dedicate lui Petru Movilă în acest an aniversar, când se împlinesc 400 de ani de la naşterea şi 350 de ani de la moartea sa. Comunicările, foarte numeroase, susţinute în limbile ucraineană şi rusă, s-au grupat în jurul a trei teme mari: Mitropolitul Petru Movilă scriitor bisericesc, Petru Movilă şi probleme culturale şi Moştenirea lui Petru Movilă şi problemele religioase şi bisericeşti contemporane în Ucraina, la care s-au adăugat şi alte subiecte referitoare la viaţa şi activitatea acestuia.

Dincolo de omagierea în sine a mitropolitului de Kiev, Halici şi Rusia (Roşie), comunicările oamenilor de ştiinţă din Ucraina sau ucraineni din diaspora l-au înfăţişat preponderent pe Petru Movilă ca pe un ierarh pravoslavnic ucrainean, o figură de seamă a istoriei ucrainene din secolul XVII, fără a i se nega originea sa voievodală moldovenească. Completarea care se impunea a venit din partea cercetătorilor români din Chişinău, care s-au referit la legăturile culturale ale lui Petru Movilă cu arealul românesc; în ceea ce mă priveşte, am reliefat cele trei laturi ale personalităţii lui Petru Movilă: fiu de voievod român, legat de spaţiul şi neamul românesc, nobil al Poloniei, calitate moştenită de la tatăl său, Simion Movilă, cu ajutorul căreia s-a impus în tinereţe în viaţa militară şi chiar în cariera sa bisericească, şi ierarh al Ucrainei, răspânditor al culturii ortodoxe în haina limbii latine.

Constantin REZACHEVICI

S-A DISCUTAT LA MONTRÉAL

18th International Congress of Historical Sciences
XVIIIe Congrès International des Sciences Historiques
du 27 août au 3 septembre 1995

Cel mai străvechi și valoros dintre drepturile omului este dreptul de a vorbi, un drept însoțit de îndatorirea corespunzătoare de a asculta ceea ce spun ceilalți.

(Encyclopaedia Britannica, ***ed. 1945, vol. II., p. 44)***

Includerea între temele specializate a unei dezbateri privind istoria orală, abordată doar tangențial la ultimele congrese mondiale ale istoricilor, denotă ajungerea subiectului la maturitate. Raportul consacrat bilanțului unui sfert de secol de reflecții metodologice și de lucrări aplicate a fost întocmit de prof. Philippe Joutard de la Academia din Toulouse și avea la bază cele șapte referate trimise de istoricii Pietro Clemente, de la Universitatea din Siena, David Dunaway, de la Universitatea New Mexico din Albuquerque, S.U.A., Tadahide Hirokawa, de la Universitatea orașului Osaka, Japonia, Fabienne Regard, de la Institutul de Înalte Studii Universitare din Geneva, Elveția, Dora Schwarzstein de la Universitatea din Buenos Aires, Argentina, Mercedes Vilanova, de la Universitatea din Barcelona, Spania, Jean-Pierre Wallot, de la Arhivele Naționale ale Canadei din Ottawa.

Am specificat abundența referatelor tocmai pentru a vedea că în ultimul sfert de veac (de la Congresul XIII Internațional de Științe Istorice de la Moscova la cel de-al XVIII-lea de la Montréal) s-a parcurs un drum lung în evoluția istoriei orale, ca disciplină auxiliară a istoriei, o metodă relativ nouă de cercetare prin adunarea și înregistrarea de mărturii-documente vorbite, prin arhivarea lor sistematică.

Raportul ca și referatele au luminat câteva dintre aspectele principale ale acestei evoluții și au constatat statutul important deținut astăzi de istoria orală (începută practic odată cu studiile anglo-saxone de antropologie și în mod deosebit în deceniile 2-3 ale secolului XX prin cercetarea științifică a proceselor de aculturație), de la cantonarea în jurul problemelor Africii până la acceptarea acestei metodologii în numeroase țări ale lumii.

Pornind de la constatarea că în S.U.A. există deja patru generații de cercetători ai istoriei orale (Dunaway), în vreme ce în Japonia suntem abia la prima (Hirokawa), s-a putut stabili în raportul lui Joutard o cronologie semnificativă a răspândirii și dezbaterilor internaționale. S-a precizat rolul avut de masa rotundă de la Congresul al XIV-lea de la San Francisco, „Istoria orală ca o nouă metodologie a cercetării istorice", și de primul colocviu internațional de istorie orală de la Bologna (Italia) din 1976 cu subiectul: „Antropologie și istorie: sursele orale".

Am putut asista în după-amiaza zilei de 29 august 1995 la o masivă evaluare a stadiului actual al dezvoltării arhivelor de istorie orală, care a trecut de la înregistrarea amintirilor șefilor rezistenței antinaziste din Franța la cele ale liderilor revoluției mexicane, de la culegerea impresiilor despre cele trăite în al doilea război mondial de japonezi până la declarațiile martorilor Shoah, unde proiectul celebrului cineast Steven Spielberg – autorul *Listei lui Schindler* – urmărește o audiență de mărturii internaționale. S-a subliniat în discuții că, în prezent, din ce în ce mai multe universități, muzee, institute și arhive simt nevoia de a se asocia diferitelor programe de istorie orală sau chiar să le inițieze. Congresul internațional al arhivelor din 1988 a reliefat noile forme de ajutor pe care științele istorice le primesc de la istoria orală.

Pe lângă înmulțirea colocviilor internaționale consacrate istoriei orale (Colchester 1978, Amsterdam 1980, Aix-en-Provence 1982, Barcelona 1985, Oxford 1987) și apariția de culegeri *(Historia y Fuente Oral)* sau de reviste *(Oral History,* fondată de dr. Paul Thompson în Anglia, sau *International Journal of Oral History* al lui Ronald Grele), avansul rapid al tehnologiilor audio-vizualului adaugă mereu noi teritorii „documentelor" de istorie orală. Steven Spielberg, de exemplu, folosește aceste noi tehnologii audio-vizuale pentru a alcătui o culegere mondială de mărturii și declarații despre Shoah (termen mult mai propriu decât Holocaust – vezi și *Magazin istoric,* nr. 1/1995).

Desigur, referatele și discuțiile au suscitat diferite puncte de vedere, nu o dată contradictorii. Polemicile priveau însă mai ales locul marginal sau mai central al istoriei orale. După cum au fost felurite păreri despre intimitatea legăturilor istoriei orale cu științele politice sau lingvistice. S-a emis chiar opinia că în S.U.A. istoria orală se află la interferența dintre ziaristică, științe politice și istoria contemporană. Locul de naștere al istoriei orale, S.U.A. rămân și țara cu cea mai intensă dezvoltare a arhivelor istoriei orale. Exista o dezbatere critică și în ceea ce privește acceptarea documentelor istoriei orale, alături de cele clasice, scrise, punct de vedere în care arhivistica este reticentă.

O certitudine s-a degajat la Montréal. În acești ultimi 25 ani, istoria orală a fost acceptată de istoria universitară, iar în America Latină, această acceptare este legată de influența școlii franceze de la Annales, care prin Lefebvre, Bloch, Braudel urmărea imaginea unei istorii totale. În ceea ce privește istoria femeilor, de exemplu, rolul istoriei orale a fost unul de pionierat. Cel mai recent caz în acest domeniu este imensul rol jucat de istoria orală – larg evocat și la Montréal – pentru reconstituirea și elucidarea situației care a generat un grav traumatism al memoriei: femeile obligate să se prostitueze cu militarii japonezi. După cum a demonstrat Hirokawa, fără acceptarea supraviețuitorilor acestei dramatice situații istorice de a depune o mărturie de istorie orală, istoria contemporană a Japoniei ar fi eludat acest subiect.

Instituționalizat din ianuarie 1993, Centrul de istorie orală al Radiodifuziunii Române, creat din inițiativa dr. Eugen Preda, a avut la Montréal patru reprezentanți din cei șapte membri ai Consiliului științific (acad. Dan Berindei, prof. univ. dr. Zoe Petre, prof. univ. dr. Ioan Scurtu, dr. Cristian Popișteanu). Acad. Dan Berindei a exprimat în dezbatere câteva opinii despre utilitatea istoriei orale pentru un tablou istoric cât mai complet sau în alte situații pentru acoperirea unor zone care nu se regăsesc în sursele clasice. De asemenea, au fost expuse la Montréal primele rezultate ale Centrului de istorie orală al Radiodifuziunii Române, condus de doamna Mariana Conovici și a cărei mică echipă, entuziastă și competentă, a reușit până acum să înregistreze aproape 200 de mărturii de la persoane cu rol important în diferite momente istorice, totalizând 300 ore, alte 362 ore reprezentând copierea altor documente sonore din țară și străinătate despre evenimente importante. Trebuie să recunoaștem că pentru o echipă atât de tânără și de restrânsă este o realizare deosebită.

Indiferent de controversele dacă termenul de istorie orală este pertinent (Dominique Aron-Schnapper a pus problema încă din 1980) sau este mai bine să-i spunem arhive orale sau chiar surse istorice orale, dialog care va mai continua multă vreme, mărturiile orale înregistrate și clasificate și-au demonstrat valoarea și viabilitatea. Credem că nu greșim dacă prevedem o puternică expansiune a acestui instrument de investigare istorică. ■

Cristian POPIȘTEANU,
Dorin MATEI

IUNIE 1946

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 AN

Cronică măruntă

● ARLUS **organizează un concurs de afișe pe tema** Să serbăm prietenia româno-sovietică, garanția independenței și reconstrucției pașnice a țării noastre; **se acordă premii în valoare de 1 500 000 lei, 1 000 000 și 600 000 lei.**

● Generalul Vinogradov, **locțiitorul președintelui Comisiei Aliate (Sovietice) de Control, își încheie misiunea, fiind chemat la Moscova. „Din prima zi în care dl. general Vinogradov a ocupat în România înaltul post ce i-a fost încredințat – scrie** Liberalul – **d-sa a dat dovadă de sentimente prietenoase față de țara noastră, a cărei limbă a învățat-o în scurtă vreme, d-sa străduindu-se din răsputeri să cunoască nevoile reale și să satisfacă interesele legitime ale poporului român".**

● Se stinge **din viață, în vârstă de 72 de ani, M.I. Kalinin, președintele Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S.**

● O furtună **„de o violență rar întâlnită pe meleagurile noastre"** (cum scrie Ultima oră) **se abate asupra Capitalei la 14 iunie. Între altele, este smuls acoperișul blocului Frascatti de pe Calea Victoriei (peste drum de sala Teatrului „Savoy"), omorând un șofer și rănind câțiva trecători.**

● Prețuri **la pește în piețele Capitalei: albitură – 5 350 lei kg; calcan – 9 012 lei; caracudă – 7 160 lei; ciortan – 9 018 lei; șalău – 10 830-14 448; știucă – 9 018-12 690 lei.**

● Din rubrica Note **a ziarului** Poporul. **Printr-o decizie apărută ieri s-a stabilit pentru așezămintele spitalicești ale statului prețul maximal de 100 000 lei pentru o îmbălsămare. Măsura face oare parte din campania de ieftinire a vieții?**

Libertate, democrație: cuvinte care revin cu mare frecvență în presa din urmă cu cinci decenii. Sensurile lor erau redescoperite după anii de dictatură, însă exercițiul lor era anevoios.

„M-am întrebat adeseori – notează Mircea Damian în *Fapta* din 3 iunie – dacă printre libertățile pe care le făgăduiesc unii oameni din țara noastră nu ocupă oare un loc de frunte libertatea, pentru alții, de a muri de foame. După cum, pentru cei ce știu să se descurce, libertatea de a se îmbogăți fără să-i întrebe cineva prin ce mijloace au strâns atâția gologani căci, în linii mari, democrația noastră de până acum așa s-a prezentat".

Instaurarea unei depline democrații nu se poate face „în lipsa de organizare socială. O democrație adevărată – continuă autorul – nu se poate realiza decât de către oamenii pe care-i doare deopotrivă și nedreptatea ce se face unora și fenomenul îmbogățirii tocmai a celor ce muncesc mai puțin; care urmăresc să facă inofensive și cârtițele democrației, ca și pe lichelele ce-o scot la licitație, adjudecând pentru ele toate beneficiile.

Să ne ferim – încheie M. Damian – a crede în mituri, ci numai în realități."

Despre democrație scrie și B. Brănișteanu în *Adevărul*[1] din 2 iunie, asociind-o toleranței. „Da, duhul toleranței! Fără el democrația nu este imaginabilă, cum nu este imaginabilă fără sistemul parlamentar și fără Constituție. Ce bine ar fi dacă în aceste clipe decisive pentru țara noastră, s-ar gândi la aceasta și cei de sus, ca și cei de jos".

Luna iunie din urmă cu cinci decenii debutează cu un eveniment tragic, la 1 iunie, orele 18.03, la Jilava, sunt executați mareșalul Ion Antonescu și trei dintre colaboratorii săi, Mihai Antonescu, Constantin Vasiliu și Gheorghe Alexianu. În aceeași zi, la orele 10.30, ministrul justiției, Lucrețiu Pătrășcanu, prezentase regelui cererile de grațiere făcute de cei patru, împreună cu C. Pantazi, R. Lecca, E. Cristescu. „În urma propunerii guvernului – se arată într-un comunicat al Președinției Consiliului de Miniștri dat publicității la 2 iunie – Majestatea Sa regele a respins cererile de grațiere" ale grupului Antonescu, comutând în muncă silnică pe viață pedeapsa cu moartea aplicată celorlalți trei condamnați. (Pe larg, despre toate acestea, în *Magazin istoric*, nr. 6/1991, 2,3/1992, 8/1995, precum

[1] La 30 decembrie 1937, ziarul *Adevărul*, împreună cu alte publicații *(Dimineața, Lupta)* a fost suspendat de guvernul Goga-Cuza (29 decembrie 1937 - 10 februarie 1938). A reapărut în aprilie 1946.

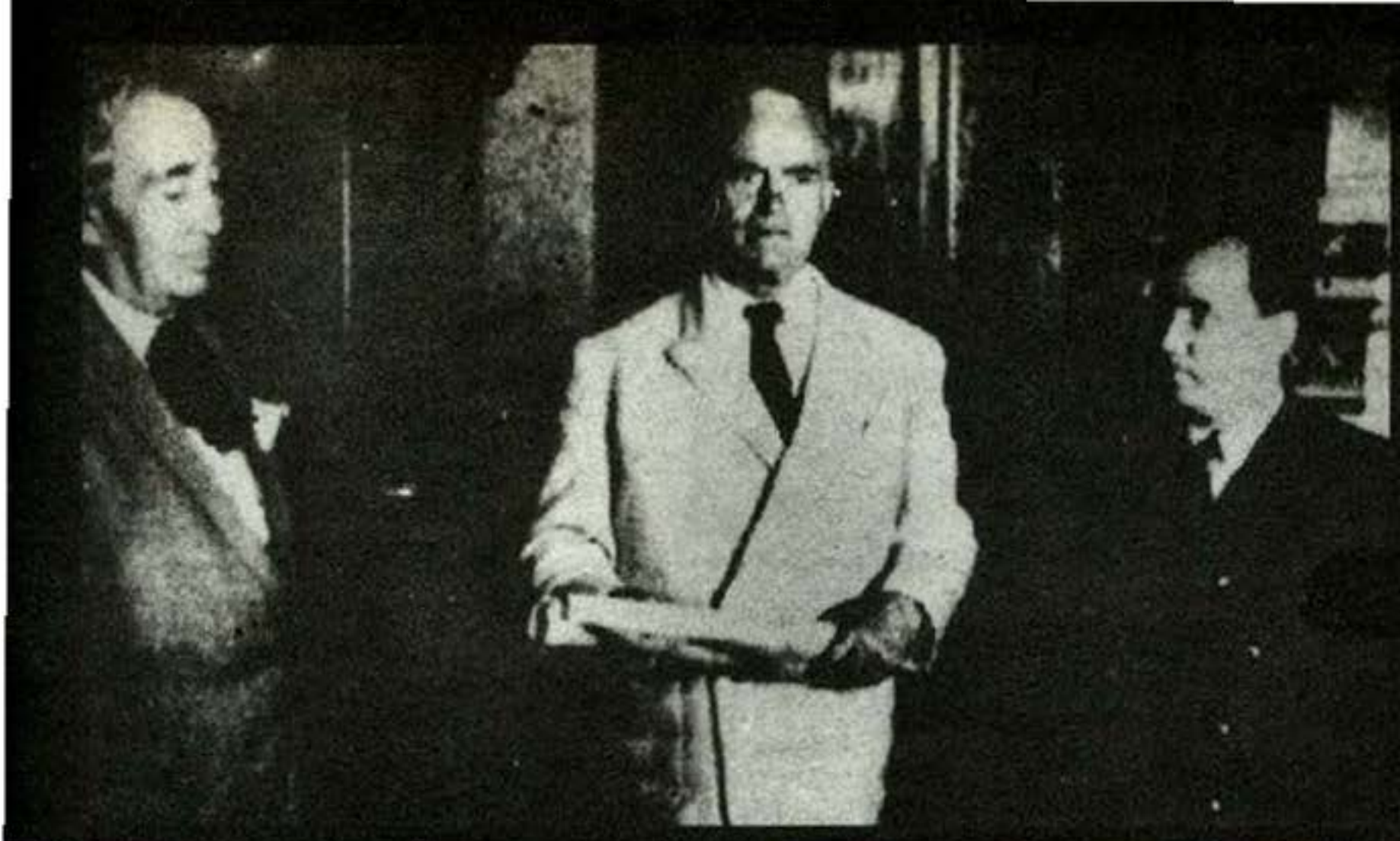

Primul ministru, dr. Petru Groza, este numit cetățean de onoare al Iașilor; în stânga sa, Teohari Georgescu, ministru de interne

și în primul *Caiet Magazin istoric, Ultimele zile ale mareșalului Ion Antonescu.)*

Marea majoritate a ziarelor bucureștene consemnează știrea execuției, fără alte comentarii. Doar presa comunistă exultă. Judecarea și executarea celor patru, scrie *România liberă* din 5 iunie, nu mai au „caracterul unei momentane izbucniri de revoltă, ci a unui chibzuit act de justiție, cu o permanentă justificație".

Același ziar, la 2 iunie, relatează despre „un mare meeting" ținut în Piața Universității în care „cetățenii Capitalei" au cerut: „sentința trebuie împlinită". Printre vorbitori, dr. Ed. Mezincescu, secretar general al Apărării Patriotice, acad. Ștefan Nicolau, invalidul Zbârnă, Lia Cernea, „luptătoare pentru drepturile femeii", și locotenentul invalid Ungureanu.

Un subiect care revine cu pregnanță în paginile ziarelor acestei luni îl constituie alegerile care se apropie.

Cum se vor desfășura ele?

Într-o notă amar-ironică, *Liberalul* (organul P.N.L.-C.I.C. Brătianu), din 6 iunie, conturează un posibil tablou al viitorului scrutin electoral.

„Operațiunile de calculare a rezultatelor vor începe din vreme, adică cu cel puțin o săptămână înainte de alegeri, sub supravegherea d-lui Tudor Ionescu. Pentru adunarea cifrelor până la 10, va da concursul și d. Zăroni.

În vederea acestui mare eveniment al alegerilor libere – continuă ziarul – suntem informați că Societatea de Cruce Roșie a făcut importante comenzi de pansamente, proteze, tărgi și ambulanțe.

D. Constantinescu-Iași [ministrul Informațiilor – n.*I.L.)* va avea prilejul să facă declarații presei române și străine, anunțând strălucitul rezultat al alegerilor, în care guvernul de largă concentrare democratică a obținut unanimitate, minus două voturi, care s-au strecurat din greșeală și din lipsa de vigilență a celor însărcinați cu paza urnelor.

O manifestație spontană – scrie în încheiere *Liberalul* – va fi organizată în după-amiaza aceleiași zile, ca de obicei la orele 5, cu care ocazie poporul va trebui să strige din proprie inițiativă: «Trăiască primele alegeri libere și moarte celor care au mai scăpat cu viață din bandele huligano-fascisto-hitleristo-reacționaro-manisto-brătienisto-moșierești!»"

Ziarele publică, la 8 iunie, schimbul de note între guvernele S.U.A. și Marii Britanii și guvernul român din data de 27 mai 1946.

Cronică măruntă

● Monitorul oficial **stabilește că după fiecare mișcare de gimnastică copiii din coloniile de vară vor trebui să respire de 4-5 ori. Ne întrebăm: ce se făceau copiii dacă nu citeau** Monitorul oficial?

● **Ziarul** Argus **ne informează că la Londra, datorită lipsei mâinii de lucru, confecționarea unui costum durează opt luni. La noi, din alte motive, funcționarii nu-și mai fac haine de zece ani.**

● Ion Voicu **se pregătește pentru concursul internațional de muzică instrumentală și vocală ce se va ține la Geneva la finele lui septembrie. „Violonistul Ion Voicu – scria** Fapta **– pleacă la concurs cu toate șansele de a face o figură mai mult decât onorabilă, virtuozitatea de care a dat dovadă, ca și sensibilitatea și temperamentul ce-l stăpânesc, constituie elemente temeinice care să ne îndreptățească aceste așteptări".**

● „Pentru **examenul de bacalaureat – notează același ziar – s-a fixat o taxă de 40 000 lei de fiecare candidat. Cum a rămas cu gratuitatea învățământului la noi? Sau examenul de bacalaureat iese din cadrul normal al învățământului".**

● Prin **decret regal, scrie** Aurora, **sunt confirmați atât rectorul Universității, prof. Al. Rosetti, cât și următorii decani ai facultăților din București: I.Gh. Popescu – farmacie; V. Răscanu – medicină; Gh. Oprescu – litere și filosofie; V. Iancovici – chimie industrială; Al. Crișan – electromecanică; C. Antoniu – construcții; C. Oescu – agronomie; Cezar Partenie – rectorul Politehnicii.**

● Se decernează **premiile „Enescu", instituite de George Enescu în 1918. Laureații ediției 1946 sunt: Alfred Mendelsohn,**

I U N I E

1946

Desen de Ligia Macovei din Scânteia

Cronică măruntă

Suita contemporană, **şi Gh. Dumitrescu,** Simfonia – **premiul I; Hilda Jerea, pianistă – premiul II; Ludwig Feldman,** Trio, **şi Laurenţiu Profeta** Ceata veselă – **premiul III; menţiuni: dr. Sturdza, T. Ciortea, Valentin Gheorghiu, Rodrig Goldental, Anatol Vieru.**

● „Pentru **prima oară** – **consemnează** Adevărul – **două femei au fost numite în posturi diplomatice. Este vorba de d-ra Desirée Mănulescu şi d-na Elena Niculescu, amândouă funcţionare în Ministerul economiei naţionale, la comisariatul comerţului exterior, care au fost desemnate ataşate comerciale".**

● Din **rubrica** Omul bine informat ştie că, **din ziarul** România liberă: **din Bucureşti au fost furate picturi de Holbein, Rembrandt, Grigorescu, El Greco; 25 la sută din totalul camerelor din staţiunile balneare sunt rezervate sindicaliştilor; a luat fiinţă o federaţie aeronautică; au fost ridicate restricţiile la aprovizionarea cu gaz metan; au fost fixate noile norme după care se va face concedierea salariaţilor.**

● K.H. Zambaccian, **despre** Peisagistul Ion Andreescu, **în** Revista Fundaţiilor Regale: **„Nimeni nu a redat ca Andreescu realitatea aceasta a peisajului românesc. Nimeni nu a înfipt ca el penelul în brazdă, nimeni nu a pătruns ca el tainele naturii cu «podoabele ei din afară şi secretele dinlăuntru», după cum spunea Delavrancea.**

Nimeni nu a redat ca el hrana şi fecundaţia, vegetaţia grasă, belşugul, puterea şi structura arborilor; Andreescu ţine de natură, după cum e legat ţăranul de glie şi, pe acest ogor al naturii, el a arat adânc şi ne-a dat forme

În documentele remise vicepreşedintelui Consiliului de Miniştri şi ministru al afacerilor străine, Gh. Tătărescu, de către reprezentanţii la Bucureşti ai S.U.A., Burton Y. Berry, şi Marii Britanii, Adrian Holman, se exprimă îngrijorarea celor două guverne aliate pentru faptul că „nu a fost promulgată o lege electorală şi nu s-a fixat o dată pentru alegeri" şi, apoi, pentru „abuzurile împotriva libertăţilor şi îndeosebi frecvenţa crescândă a actelor de violenţă cari sfidează aplicarea libertăţilor garantate de guvernul român prin acceptarea din partea lui a deciziilor de la Moscova", se consemnează în nota americană.

La rândul său, guvernul britanic declară că „priveşte cu îngrijorare crescândă continuarea condiţiilor existente în această ţară şi cere să se ia măsuri imediate de către guvernul român pentru a înlătura diferitele abuzuri". Printre abuzuri, este invocată încălcarea libertăţii de întrunire, iar „starea de violenţă politică a crescut în mod simţitor şi cazuri constante de huliganism, atât în Bucureşti cât şi în provincie, se întâmplă în scopul vizibil de a molesta pe membrii partidelor de opoziţie şi de a împrăştia întrunirile lor politice".

În răspunsurile sale, Gh. Tătărescu disculpă guvernul, arătând că acesta „a asigurat exerciţiul tuturor libertăţilor şi nici o stânjenire legală sau administrativă nu a împiedecat acest exerciţiu" (scrisoarea către A. Holman) şi că informaţiile ajunse la cele două guverne sunt „rezultatul unei anumite propagande care tinde la desfigurarea actelor guvernului şi la ignorarea realităţilor din ţara noastră" (scrisoarea către B.Y. Berry).

Din Bucureşti... la Iaşi, prin intermediul însemnărilor publicate de Sanda Diaconescu în *Revista Fundaţiilor Regale.* În acest început de vară 1946, Iaşii încă păstrează amintirea pustiirii războiului.

Pe o stradă, „în jurul unei case distruse de bombardament, străjuiesc pari groşi, înfipţi în pământ. Câţiva soldaţi ruşi înfăşoară pe mosoare uriaşe sârmă ghimpată, care se descolăceşte şi se târâie pe pământ, zgâriind firele de iarbă crudă. Aici a fost un lagăr de prizonieri. Parii aceştia de lemn, grosolan ciopliţi, ghimpii sârmei şi casa asta mare, găunoasă, buhavă te dor".

Pe mai toate clădirile, „pe ziduri, sunt inscripţii şi slove ruseşti: «Nu sunt mine. Locotenent V.»; «22 august. Locul curăţat de mine» etc., mărturii din primele zile ale intrării învingătorilor în oraş şi ale deminizării străzilor şi caselor de către echipele armatei roşii".

Viaţa în oraş e grea. „Lumea e sărăcită, bani sunt puţini şi au o circulaţie mai restrânsă. Ca în alte părţi, afaceri de târg negru nu se fac. Pâinea ce se dă pe cartelă e neîndestulătoare, iar cozile din faţa

Fază palpitantă într-un meci de fotbal de pe stadionul Giulești

În ajutorul gospodinei moderne...

cantinelor studențești sunt impresionante. Pe str. Carol, peste drum de Universitate, apoi la cantina căminului de studenți din Sărărie și mai ales la cantina Politehnicii, studenții așteaptă îndelung rândul la masă".

În Biblioteca de filosofie românească a Fundației Regale pentru Literatură și Artă, prof. Al. Rosetti publică *Filosofia cuvântului*, „accesibilă celor mai largi pături de intelectuali – scrie *Victoria*. Compartimentată amănunțit, tratând subiectul după un mod de disciplină a capitolelor și subcapitolelor care dovedește o inteligență bine mobilată și un simț al echilibrelor de mari dezvoltări, ceea ce impresionează deopotrivă în adevărurile, expozițiile și concluziile acestui studiu este acea stăpânire matură a unui stil de simplitate, de un clasicism al luminii pe care numai scriitorii în limbi literare formate, ajunse la aproape maximul evoluției lor, statornicite într-un sens, ca de pildă scriitori francezi să-l aibă".

Despre același volum și editor, Petru Comarnescu scrie în *Timpul:* „În personalitatea d-lui Rosetti au existat totdeauna respectul adevărului științific și cultul valorilor estetice, pe care le găsim în recenta lucrare, atât de fericit armonizate. Editorul de la Cultura Națională de odinioară și de la Fundația Regală pentru Literatură și Artă, pe care o conduce cu atâta pricepere și finețe, publicând atâtea cărți fundamentale, în condiții unice de îngrijire, atât ca respect față de text, cât și ca prezentare grafică, nu este decât corespondentul practic al omului de știință și al finului cunoscător de literatură, gândire și artă".

Din articolul *Democrați de modă nouă*, de N. Carandino (1905-1996), în *Dreptatea:* „Între *a fi* și *a părea* democrat s-a deschis o prăpastie de netrecut, o prăpastie pe care singuri cei lipsiți de scrupule parvin să o evite. Certificate care se obțineau după vieți întregi închinate promovării libertăților, se câștigă astăzi prin simplă înregistrare în arhivele vreunei organizații de principii camuflate și de activitate numai pe jumătate mărturisită.

Democrații de modă nouă seamănă cu naziștii ca două picături de apă. Sunt tot atât de siguri pe ei, tot atât de dinamici, tot atât de aprigi în voința lor de putere. Adoră marșurile, cântecele, pancartele, întreg ritualul totalitar și nu-și ascund ostilitatea față de sceptici, față de singuratici, față de «batjocoritori», față de oamenii liberi în general, obișnuiți să cugete înainte de a alege, să compare înainte de a adera și să se refuze cu mândrie lanțurile unei nedreptăți, chiar când ea devine lege comună". ■

Rubrică de Ioan LĂCUSTĂ

Cronică măruntă

închegate și nobile armonii, divina realitate a lucrurilor".

● Școlare. **În librării, manualele școlare sunt scumpe. „Dacă o carte costă între 5 000 și 10 000 lei – scrie** Scânteia – **și cum un elev are nevoie de 15-17 cărți, părintele acestui elev e forțat să scoată din buzunar circa 100 000 lei. Dar elevul mai are nevoie de rechizite. Cu ce se mai alege un funcționar din leafă dacă are un copil în liceu?"**

● Journal de Genève **publică prefața lui Grigore Gafencu la cartea sa, în curs de apariție,** Ultimele zile ale Europei, **din care citățm: „După cataclismul care a devastat lumea, a face pacea înseamnă a pune capăt abuzurilor forței, a asigura libertatea națiunilor, a lăsa echilibrul să se restabilească în diversitate, adică a restaura Europa. Ea mai înseamnă, pentru foarte Marile Puteri, a căror voință astăzi este determinantă, să se limiteze ele însile spre a salva un principiu de drept care, numai el, le poate asigura dreapta și liniștita folosire a roadelor victoriei comune".**

● Cât se fumează în România? **Ziarele publică cifrele pentru primele opt luni ale anului 1945: ianuarie – 57 360 kg tutun; februarie – 51 788 kg; martie – 68 403 kg; aprilie – 53 792 kg; mai – 70 417 kg; iunie – 52 732 kg; iulie – 33 754 kg; august – 36 632 kg. Cele mai multe țigarete (211 586 738) au fost fumate în luna iunie, iar cele mai puține (122 290 179) în ianuarie.**

● Pe stadionul **Giulești reuniuni sportive româno-franceze; la rugby, echipa României câștigă cu 17-8, iar la fotbal cu 10-3; asistă aproximativ 20 000 spectatori.**

Vasile Stoica scrie lui Petru Groza

„NU CUMVA GUVERNUL ȘI TU ÎNSUȚI N-AȚI FI DECÂT INSTRUMENTE DOCILE ÎN MÂNA MOSCOVEI?“

Vasile Stoica este bine cunoscut cititorilor revistei Magazin istoric **(vezi nr. 1, 10-12/1995). Diplomat de carieră, el a avut un rol important în propagarea cauzei unității naționale românești în S.U.A. (1918). În perioada interbelică a fost prim secretar al Ministerului afacerilor străine (1921-1928), ministru în Albania (1930-1932), Bulgaria (1932-1936), Letonia și Lituania (1936-1939), Turcia (1939-1940). A fost apoi pentru scurtă vreme secretar de stat la Ministerul propagandei naționale, trecând, din 1941, în Ministerul afacerilor străine, unde a îndeplinit funcția de președinte al Comisiei de coordonare a lucrărilor pentru pregătirea documentării privind poziția internațională, drepturile și interesele României.**

În 1946 a fost numit ministru în Olanda, cu acreditare și pentru Belgia. În această calitate a luat parte la lucrările Conferinței de pace de la Paris (1946-1947).

În cele ce urmează prezentăm o scrisoare adresată primului ministru dr. Petru Groza, în care îi rezumă activitatea sa în Olanda, Belgia și la Paris. În actualul stadiu al cercetărilor nu cunoaștem dacă această scrisoare a fost sau nu expediată la destinație; presupunem că nu, deoarece textul ei este incomplet și conține numeroase ștersături și reformulări. Ea este mai degrabă conceptul unei scrisori neterminate, dar acest fapt nu scade cu nimic valoarea documentului.

Am transcris textul respectând integral particularitățile stilistice și ortografice. În două-trei cazuri, marcate prin paranteze drepte, am preluat și fragmente de formulări șterse ulterior de autor, dar care aveau o semnificație a lor.

Petre OTU

„Haga, 20 septembrie 1946
Scumpe Preşedinte şi Amic
[Dragă Petre]

De când am plecat din ţară, am fost în continuă goană. Abia am sosit la Haga şi a trebuit să alerg la Paris. M-am întors la Haga, mi-am prezentat scrisorile de acreditare, am luat contact cu guvernul şi cu presa şi m-am grăbit la Bruxelles, unde am făcut acelaşi lucru şi iarăşi la Paris, unde începea dezbaterea problemelor noastre. Sunt acum din nou în Haga de o săptămână; problema mare a fruntariei noastre de vest e terminată, discuţiunile se poartă asupra chestiunilor economice, iar în acestea sunt alţii cu mult mai pricepuţi decât mine.

Ţin să-ţi mulţumesc mult că ai stăruit să plec chiar şi la Haga. Nu pentru că postul avea vreo atracţiune pentru mine, ci pentru că am putut lua din nou contact personal cu viaţa politică apuseană şi am putut fi de folos cauzei noastre în împrejurări decisive mai mult decât mi-am putut imagina vreodată.

După cei patru ani de presiune intensă şi după cele 16 luni de adevărată salahorie ca secretar general în cele mai grele zile ale raporturilor noastre internaţionale, am acum senzaţia unei destinderi fizice şi a unei încercări de forţe pe care le simt sporite de experienţă şi aşteptare.

Am avut marea mulţumire atât aici în Haga, cât şi în Bruxelles şi, bineînţeles, mai cu seamă la Paris, să regăsesc o mulţime de amici de toate neamurile – americani, britanici, francezi, cehi, greci [brazilieni, chiar şi ruşi], belgieni, olandezi cu care fusesem în strânse legături în cei douăzeci de ani de peregrinări diplomatice ale mele şi să constat că simpatia şi încrederea lor faţă de mine, şi inclusiv faţă de ţara mea, s-au menţinut neschimbate. Firește, această împrejurare m-a ajutat – şi ne-a ajutat – foarte mult, altfel se discută cu oameni necunoscuţi şi altfel se discută cu oameni pe care îi cunoşteam de zece, cincisprezece ani.

Situaţiunea noastră e cunoscută în lumea politică internaţională foarte incomplet. E cunoscută mai mult partea ei, să zicem, materială.

De aici nedumeriri, pe deoparte cu privire la raporturile dintre noi şi ruşi, pe de altă parte cu privire la structura şi la obiectivele guvernului tău; nu cumva suntem împinşi de prezenţa armatei roşii şi de partidul comunist spre o alianţă strânsă cu Uniunea Sovietică şi spre o intrare în această uniune ca una din republicile ei componente, ceea ce, fireşte, ar însemna şi finea monarhiei? Şi, nu cumva guvernul tău şi tu însuţi n-aţi fi decât nişte instrumente docile în mâna Moscovei, gata să-i puneţi la dispoziţie bogăţiile ţării şi, în cazul unui conflict, chiar armata ei?

Trebuie să se facă o largă acţiune de lămurire a lumii politice apusene şi a conducătorilor opiniunii publice. Iar aceasta trebuie să se facă nu numai cu argumente acceptabile occidentalilor, ci şi cu tact şi cu perseverenţă, mai ales că ne găsim la un început de eră nouă şi de felul cum vom şti situa ţara în conştiinţa mondială va depinde poate pentru mult timp situaţiunea ei internaţională.

[Neajunsul am căutat să-l suplinesc eu în Haga şi în Bruxelles, de când am venit şi de asemenea la Paris].

Trebuie să câştigăm neapărat încrederea lumii – chiar şi a celor mici

– de trăinicia şi seriozitatea noastră ca guvern, ca stat şi ca popor de calitate.

În acest sens am căutat să lucrez eu în Haga şi Bruxelles şi în cercurile diplomatice ale Conferinţei de Pace din Paris de când m-ai expediat în aceste părţi. Am căutat să văd cât se poate de multă lume. Nu numai oameni politici, ci şi ziarişti şi profesori. De asemenea, mulţi diplomaţi care discută situaţiile, creează atmosferă şi îşi informează guvernele.

Îţi trimit câteva dări de seamă apărute în presa din Bruxelles după o întrevedere a mea cu ziariştii belgieni, ca să vezi linia generală pe care am urmat-o. Rezultatul este foarte mulţumitor, atât în Olanda cât şi în Belgia. Aş fi prezumţios şi inexact dacă aş spune că am făcut minuni: am îmbunătăţit însă simţitor părerile despre ţară, despre raporturile româno-ruse şi mai ales despre guvernarea ta şi simt că încrederea faţă de România ca ţară de ordine şi muncă este în creştere. Firește, este încă mult de făcut şi rezultate importante nu pot fi obţinute decât după un timp mai îndelungat: lumea, mai ales aici, îşi bate capul întâi cu necazurile sale proprii şi numai în măsura în care are răgaz sau un interes deosebit dă atenţiune problemelor unei ţări îndepărtate ca a noastră.

Despre felul cum au mers până acum lucrările la Conferinţa de Pace desigur ţi-a făcut raport amănunţit Tătărescu. Îţi voi completa informaţiunile la sosirea mea în ţară. A fost o muncă foarte intensă. Nu atât în sânul delegaţiunii noastre, deoarece eventualităţile fuseseră studiate deplin de noi încă din ţară, cât mai ales în contactul cu delegaţii şi specialiştii străini al căror cuvânt avea să decidă în cele două comisiuni care ne priveau. Căci e o greşeală să se creadă că părerile diferiţilor delegaţi şi deciziunile lor se iau în cursul dezbaterilor unei şedinţe; acest lucru se face în conversaţiunile particulare, intime, degajate, în discuţiunile amicale de la om la om, încât când delegaţii se duc la şedinţă punctul lor de vedere este definitiv precizat. Au lucrat bine şi cu devotament în această privinţă – Franasovici, Filitti, Christu, Ciontu şi – crede – cel ce-ţi scrie acum. Îţi va părea ciudat că-ţi amintesc aproape numai diplomaţi de carieră; ei au fost singurii care au ştiut lua contact cu diplomaţii străini şi au ştiut duce cu tact conversaţiuni delicate.

Îmi pare rău să-ţi spun că, lăsând la o parte 3-4 specialişti în probleme economice, care au muncit serios, enorma majoritate a celor trimişi în sau pe lângă delegaţiune au fost inutilizabili. Au lucrat cei care s-au priceput. Iar ceea ce este important au lucrat bine. Avem astăzi cea mai bună atmosferă dintre toate delegaţiunile. Am convingerea că, precum ţi-am spus şi în Bucureşti, dacă porneam, cu abilitatea cuvenită, şi alte probleme, obţineam rezultatul favorabil şi în privinţa lor.

Îmi face o deosebită plăcere să-ţi spun că raporturile mai bune cu [Burton] Berry [reprezentantul politic al S.U.A. în România – *n.r.*] au dat roade excelente. Berry, sosit la Paris, mi-a povestit că înainte de plecarea sa din Bucureşti a stat aproape patru ore cu tine de vorbă. Mi-a cerut completări cu amănunte în ce priveşte politica noastră externă, căci în cea internă spunea că are de la tine toate lămuririle. A avut apoi în două zile consecutive câte două ore de lucru cu Byrnes, cu Cohen şi cu Campbell [din delegaţia americană – *n.r.*] încă înainte de a se discuta în comisiunea politică fruntaria noastră cu Ungaria. S-a dus apoi la Londra, de unde s-a reîntors din nou la Paris pentru două zile, înainte de a pleca la Washington. În aceste două zile a lucrat din nou cu delegaţiunea lor. De data aceasta în chestiuni economice. A venit la mine să-mi ceară unele informări. I le-am dat, pe baza datelor pe care le aveam (şi la strângerea cărora Ripoşan îmi fusese de mare nădejde).

Am căutat în special să-i arăt că posibilităţile noastre de plată sunt mult mai reduse şi că cererea unor despăgubiri exagerate din partea lor ar duce la prăbuşirea noastră. Dânsul a fost de acord. Înainte de a lua aeroplanul pentru New York mi-a spus, bucurându-se şi el că delegaţiunea lor înţelege perfect situaţiunea noastră şi că va fi binevoitoare, făcând toate reducerile posibile, eventual cerând numai o reparaţiune simbolică.

Mi-a promis totodată că va insista la Washington pentru a ni se facilita procurarea de alimente având în vedere lipsa noastră de porumb. M-a rugat să-ţi transmit salutul lui şi să te asigur că poartă adevărată afecţiune ţării noastre şi că va căuta să fie util pretutindeni unde se poate.

Desigur ţi s-a raportat cazul cu memoriul Gafencu către Conferinţa de Pace. Nu ştiu dacă ţi s-a dat şi un exemplar al acestui memoriu. Dracul nu-i chiar aşa de negru cum este prezentat de cei care nu l-au văzut; memoriul nu-i aşa de păcătos cum îl zugrăvesc cei care nu l-au citit. În orice caz eu ţi-am procurat un exemplar, cum şi declaraţiunile pe care ni le-a făcut Gafencu. Vei fi în situaţiunea de a judeca tu însuţi. Am văzut, de altfel, în Paris, pe Viorel Tilea, cu care am luat masa într-o zi

Martie 1945: recepţie la Ambasada sovietică din Bucureşti (de la stânga la dreapta): Eugen Filotti, dr. Petru Groza şi dr. Anton Ionel Mureşanu

şi pe care îl credeam alături de Gafencu în această chestiune. Venise din Elveţia unde nevasta sa e grav bolnavă de tuberculoză: spune chiar că sunt puţine şanse să mai fie salvată. Aveam să discut cu el chestiunea mobilierului legaţiunii noastre din Londra (care e plătit de el, dar pentru care ministerul încă nu i-a restituit banii).

I-am cerut, totodată, informaţiuni şi cu privire la memoriul şi la acţiunea lor din Paris. Iată pe scurt ce mi-a spus el:

– Acţiunea noastră nu urmăreşte nici un scop de politică internă. În realitate, nu face decât completează revendicările formulate de guvern. N-am slăbit deloc poziţiunea guvernului.

De aceea n-am dat extindere nici chestiunei Basarabiei şi Bucovinei, nici celei dobrogene; n-am vrut să se spună că nu toată opiniunea publică şi nu toată lumea politică românească urmăreşte bune raporturi româno-ruse şi astfel să înstrăinăm guvernului susţinerea serioasă şi eficace din partea Rusiei. Am căutat însă să vorbim în unele chestiuni mai răspicat de cum poate vorbi Tătărescu sau Groza. Puteţi voi cere acum o evaluare exactă a plăţilor de tot felul făcute în baza armistiţiului şi astfel reducerea reparaţiilor? Nu. Noi am făcut-o! Puteţi voi cere libertatea deplină a navigaţiunii pe Dunăre, cu participarea în comisiunile dunărene a Angliei, Americii şi Franţei, care ar împiedica presiunile ruseşti asupra navigaţiunii? Nu. Noi am făcut-o! Puteţi voi cere egalitatea dreptului comercial în România pentru toate statele şi restrângerea «sovromurilor» (încheiate sub presiunea ocupaţiei ruseşti) prin acordarea clauzei naţiunei celei mai favorizate tuturor statelor aliate? Nu. Noi am făcut-o! Aceeaşi e situaţiunea şi în alte chestiuni – a prizonierilor, a retragerii trupelor ruseşti din ţară, a garanţiilor juridice pentru aplicarea tratatului. Guvernul nu poate vorbi deschis şi bărbăteşte pentru că e sub ocupaţiune. Nu putem crede că Groza sau Tătărescu sau tu nu simţiţi tot aşa de amar ca noi nedreptatea care ni s-a făcut considerându-se «captură de război» toată flota militară şi comercială, toate locomotivele şi vagoanele pe care... [aici textul se întrerupe – *n.r.*]"

Vasile Roaită nu e... Vasile Roaită

Magazin istoric, serie nouă, a prezentat şi va prezenta cititorilor săi documente relevante pentru adevărata istorie a Partidului Comunist din România, istorie falsificată în anii totalitarismului şi învăluită – aşa cum am văzut şi din nr. 4/1996 – într-un mister de nepătruns.

Iată că o scrisoare recent sosită la redacţie contribuie la eludarea încă a unui mister din trecutul comuniştilor români: „eroul" Vasile Roaită. Este semnată de dl. inginer **CONSTANTIN NEGREA**, din *Bucureşti,* în vârstă de 84 ani.

În 1933, – scrie domnul Negrea – *aveam 21 ani şi lucram la Atelierele „Griviţa", la electrice. Era criză şi curbele de sacrificiu ne diminuaseră salariile în mod considerabil.*

Greva din 15/16 februarie 1933 de la „Griviţa" a fost declanşată de sindicate. Ne ajunsese sărăcia la os.

Până seara târziu, în 15 februarie, ne strânsesem vreo 5 000 muncitori. Eu, din oră în oră, trăgeam sirena, ca să se audă în tot oraşul că suntem în grevă şi să vină şi alţi ceferişti să ne sprijine.

Se ţineau discursuri de la o tribună, de unde am vorbit şi eu. O delegaţie – cu Gheorghiu-Dej, Ilie Pintilie şi alţii – a plecat la Ministerul transporturilor să prezinte revendicările noastre. Nu s-au mai întors decât doi, restul de şapte-opt au fost arestaţi.

Pe la două noaptea a venit şi armata.

Sirena a fost oprită la ora 23.00, deoarece nu mai erau lemne şi cărbuni pentru cazanul ei. Împreună cu vreo 20 de băieţi de la cămin am cărat combustibilul necesar şi sirena a putut fi trasă din nou.

Vasile Roaită, tânăr şi el, era ucenic la căldărărie. A venit la serviciu pe la cinci dimineaţa. Până atunci nu-l văzusem în curtea Atelierelor.

Când armata a început să tragă, el stătea în uşa atelierului lui. A fost printre cei şapte care au fost împuşcaţi atunci.

După 1944, Chivu Stoica şi Gh. Gheorghiu-Dej m-au chemat şi m-au întrebat cum a fost cu sirena. Eu le-am spus. Mi-au răspuns: „Nu e nevoie de tine, că e unul mai tânăr care a murit, Vasile Roaită, şi ăla o să fie cu sirena".

Am mai discutat o dată cu Dej şi i-am spus din nou că Vasile Roaită nici măcar nu s-a atins de sirenă. El mi-a spus că avea cu mine cu totul altă treabă: „Tu ai să stai lângă mine şi ai să fii omul meu". Nu am vrut. I-am spus aşa: „Tovarăşe Dej, eu nu intru în partid, că nu vreau să mor fără lumânare". M-a întrebat ce înseamnă asta. I-am răspuns: „Păi, ştiţi cum e cu rusii, se folosesc de om şi apoi îl împuşcă". Atâta i-a fost, că m-a înjurat şi m-a gonit de acolo. Am fost persecutat toată viaţa pentru vorbele astea.

La comunişti m-am înscris mai târziu, în 1967, cu un an înainte să ies la pensie...

Rămâne o întrebare: după aproape şapte ani de când nu mai avem cenzură şi nici conducerea tuturor treburilor ţării nu mai este făcută de către P.C.R., după ce dezvăluirile domnului inginer Negrea au devenit publice (vezi şi ziarele *Adevărul, Jurnalul naţional*) nici un istoric nu a făcut amenda necesară şi care ar fi fost onorabilă.

Dl. Negrea în 1931 şi după mai bine de şase decenii

AMINTIRI

DESPRE PĂRINȚII MEI

MAICA ALEXANDRA

Prima parte din această impresionantă evocare a apărut în numărul trecut al revistei noastre. Publicăm partea a doua a textului, pus la dispoziția redacției noastre de către domnul Ion Varlam, căruia îi mulțumim și pe această cale.

În primăvara anului 1918 au fost și momente de mare bucurie când Sfatul Țării, în Basarabia, a proclamat unirea Basarabiei cu Regatul României. Văd și acum jucându-se Hora Unirii în fața casei noastre și pe surorile mele mai mari jucând și ele hora în mijlocul străzii. Mama era puțin mirată de această demonstrație nemaiauzită până atunci. Era o explozie de bucurie pentru reîntoarcerea Basarabiei la țara de care fusese despărțită, fiindcă venea într-un moment tragic, când, din București, Austria și Germania trimiteau un ultimatum cu condiții grele de armistițiu și pace.

Dar soarta războiului s-a schimbat repede în acel an 1918 și a venit victoria, cu întoarcerea noastră la București, în țara liberă. Mi-aduc aminte cum în drum spre București, pentru prima dată am văzut gările înțesate de mulțimea care se apropia ca valurile mării, îndesându-se să vadă pe Rege și pe Regină, să-i atingă și să se bucure cu ei. Noi, care am trăit acele momente, niciodată nu vom putea uita entuziasmul acelei bucurii naționale. La București, tata și mama, cu generalul Berthelot alături de ei, intrau călare în fruntea armatei, în uralele și strigătele mulțimii care umplea străzile. Patriarhia[1] era luminată ca în povești cu candele și lumânări în timpul Tedeumului care a urmat.

Curând, după întoarcerea la București, a izbucnit o groaznică epidemie de gripă spaniolă care a făcut nenumărate victime, astfel cum făcuse tifosul exantematic în timpul războiului. Mama, care în viața ei de până atunci nu fusese niciodată bolnavă, a căzut greu bolnavă de gripă spaniolă și, în timpul celor trei săptămâni de suferință, au fost ceasuri când se credea că nu va putea să reziste. Dar România avea încă nevoie de dânsa și Dumnezeu i-a dat zile ca să poată răspunde la chemarea lui Ion I. C. Brătianu pentru a merge la Paris, unde el întâmpina greutăți la Conferința de Pace[2]. De îndată ce mama a călcat în Franța s-a produs o schimbare miraculoasă de atmosferă. Parisul a primit-o cu frenezie și-mi amintesc un moment când mulțimea a ridicat pe umerii ei mașina în care ne găseam, purtând-o până la ușa Operei, unde se oferea un spectacol în onoarea dânsei. Mi-aduc aminte de amestecul de mândrie și de teamă pe care l-am simțit în acele clipe. Partea importantă a

[1] La data respectivă ființa încă Scaunul Arhiepiscopal și Mitropolitan al Ungro-Vlahiei, care abia la 25 februarie 1925 s-a ridicat la rangul de Scaun Patriarhal, iar Miron Cristea a devenit Patriarh al Bisericii ortodoxe române – *n.r.*

[2] Despre scopul și desfășurarea acestei călătorii, vezi și *Magazin istoric*, nr. 12/1994 – *n.r.*

„România avea nevoie de dânsa și Dumnezeu i-a dat zile..."
Regina Maria, în 1936

vizitei mamei la Paris a fost efectul pe care l-a avut asupra oamenilor politici, dar mai ales asupra lui Clemenceau, care nu [ne] era binevoitor, reproşând României tratativele de armistiţiu, înainte de armistiţiul general. Dar Regina României, prin sinceritatea, curajul şi farmecul ei unic, i-a câştigat interesul şi bunăvoinţa. Astfel, în momentul când a vrut să se ridice pentru a nu-i răpi timpul său preţios, Clemenceau a reţinut-o spunându-i: „Am tot timpul pentru D-Ta, D-Ta vorbeşti cu convingere şi asta îmi place". A rămas memorabilă confruntarea pe care au avut-o când s-au discutat frontierele Banatului:

– Cum, a spus Clemenceau, Majestatea Voastră vrea tot Banatul până la Tisa? Dar asta înseamnă partea leului!

– Dar tocmai pentru asta, a răspuns mama, am venit la vărul său primar „Tigrul"[1].

Răspunsul mamei a descreţit fruntea „Tigrului" şi amândoi au râs din inimă. Astfel, faţa mamei a oferit o imagine mai plăcută şi mai convingătoare a României, făcând pe Clemenceau să spună lui Victor Antonescu, ministrul României la Paris, după terminarea întrevederii: „O regină ca a voastră nu poate fi primită decât cu onoruri militare, în frunte cu mareşalul Foch". Este regretabil că niciodată, în România, nu s-a recunoscut, cum ar fi trebuit, măsura marii contribuţii aduse de Regina Maria pentru ţara ei la Conferinţa de Pace.

După proclamarea Marii Uniri cu Ardealul au urmat vizitele pe care le-am făcut în oraşele din Ardeal. Eram prea mică pentru a-mi aminti care oraşe erau, dar am amintirea entuziasmului extraordinar cu care eram întâmpinaţi pretutindeni. Văd şi acum şi aud glasul unui bătrân ţăran care ridica în braţe un copil şi-i spunea: „Uită-te la ei şi nu uita că ei sunt acei care au împlinit visul nostru, adu-ţi aminte, când vei fi bătrân ca mine, cine a fost acela care a făcut România Mare".

Curând, în anii următori, a urmat marea reformă agrară cu împroprietărirea ţăranilor, pe care tata o făgăduise, cu sprijinul mamei şi al guvernului său, soldaţilor, în momentele tragice ale războiului, că va fi înfăptuită după victoria finală. După cât ştiu, această reformă agrară, pe care cei ce stăpânesc azi în scumpa noastră ţară au ruinat-o cu atâta viclenie, a fost o inovaţie şi un model pentru ţările europene.

„La Bucureşti, tata şi mama... intrau călare..., în uralele şi strigătele mulţimii care umplea străzile..."

Astfel tata, călcând pe inima de sânge german, a devenit cu totul român şi a respectat cuvântul dat, ca Rege al României. El şi-a câştigat două titluri minunate: „Ferdinand cel Leal" şi „Regele Ţăranilor". Sigur că cei din ţară azi nu aud acest lucru şi nu li se spune că acestea au fost titlurile Regelui ţării noastre întregite.

Nu s-a bucurat mult tata de ceea ce împlinise, fiindcă o boală cruntă şi mari dezamăgiri i-au scurtat viaţa. Văd şi acum scena din dormitorul lui în noaptea când a adormit întru Domnul; mama îl ţinea în braţe, tata se uita la ea şi surâdea şoptind: „Sunt foarte obosit, am nevoie să mă odihnesc puţin".

Mamei i-a fost dat să mai trăiască 11 ani, iubind România ca întotdeauna, dar nu toţi aceşti ani au fost fericiţi. Au fost totuşi zile minunate pe care le petreceam împreună la Cotroceni, la Balcic, la Sinaia, la Bran şi a fost timpul în care, mai mult ca oricând, a trăit aproape de poporul ei şi de populaţia din Ardeal, fie ea românească sau chiar ungurească, cum era la Sovata, unde mergeam pentru cura de sănătate. Peste tot, pe unde treceam, era iubită pentru că era atât de omenoasă şi de înţelegătoare. Întotdeauna maşina ei era plină de bomboane şi de lucruri pentru copii. Lumea o aştepta cu nerăbdare, copiii fugeau înaintea ei şi maşina se umplea de flori. Astfel s-a umplut cu flori şi trenul care a dus-o la Curtea de Argeş. Unul din ofiţerii care erau de gardă – era un prieten al meu – mi-a spus că s-au aruncat atât de multe flori asupra coşciugului încât avea impresia că totul va fi înecat în flori. Mama n-ar fi vrut o procesiune funerară drapată în negru, ea vroia purpura regală, cum se obişnuia în Anglia la înmormântările regale. Dar bunii noştri oameni n-au înţeles, au crezut că ea vroia o culoare frumoasă, mov, şi din ziua aceea movul a devenit culoarea ei, deşi nu corespundea dorinţei ei. Văd şi acum prima slujbă religioasă, la Bucureşti, în Sala Tronului, apoi coşciugul, dus pe umerii ofiţerilor de la 4 roşiori, regimentul mamei, a fost coborât pe scările de marmură de la Palat în sunetul imnului care-i

---

[1] Poreclă dată de contemporani marelui om politic francez Georges Clemenceau (1841-1929), cel care în acele momente îndeplinea funcţia de preşedinte al Conferinţei de Pace – *n.r.*

plăcea ei atât de mult, *Die Götterdämmerung*, de Wagner, executat în holul întunecos, de Filarmonica din Bucureşti, cu muzicanţii în lacrimi. La ieşirea în curtea scăldată în soare, muzica militară a întâmpinat sicriul în sunetele solemne ale Imnului Regal, într-o atmosferă vibrând de emoţie şi de plinătatea sentimentelor. A fost una din puţinele regine care a fost dusă la mormânt pe un afet de tun. Un detaliu care ne-a rupt inima, nouă, copiilor ei, a fost să vedem calul ei roib, cu şaua de damă, urmând sicriul.

Mama şi-a lăsat inima ţării, cu o frumoasă scrisoare în care spunea că toată viaţa ei lumea a venit să i se plângă şi ea a ascultat cu inima deschisă şi, dacă trupul ei trebuia să fie dus la Curtea de Argeş, alături de tata, de Regele Carol şi de Regina Elisabeta, ea vrea ca inima ei să fie acolo unde poporul poate să ajungă uşor. A fost pusă întâi la Balcic. Când am pierdut Balcicul[1] am putut s-o ducem la Bran, unde, într-o stâncă deasupra bisericii pe care o clădise dânsa, i-am făcut o mică capelă în care a fost depusă şi unde lumea putea să vină liberă să se închine.

Când a trebuit să părăsesc şi eu România am încercat să iau inima, dar nu a fost posibil fiindcă micul mormânt era aşa de bine cimentat şi nu se putea deschide fără a produce zgomot şi a atrage atenţia poliţiei comuniste. Era ca şi cum ar fi fost dorinţa ei să rămână în România, în mijlocul poporului ei iubit.

De atunci am încercat în zadar să ştiu ce s-a întâmplat cu inima mamei, dar anul acesta [1988] mi-a fost dat să aflu că autorităţile au reuşit să deschidă micul mormânt pentru a scoate cutia în care se găsea inima. Era o cutie de aur pe care i-o dăruise Ţara când a venit în România. Noi am găsit că acest dar simbolic era cel mai potrivit reliquar pentru inima mamei. Cutia a fost dusă într-un muzeu din Bucureşti.

Anul acesta mă găseam împreună cu fiul meu Ştefan, care păstrează o mare dragoste pentru România, când a venit să ne vadă o doamnă care lucrase la muzeu şi care a fost martoră când vandalii au deschis cutia. În momentul în care cutia a fost deschisă şi au vrut să scoată inima, aceasta s-a transformat în pulbere. Ştefan şi eu am respirat uşuraţi, zicându-ne: „Doamne, n-au putut să pună mâna pe inimă, inima s-a spulberat şi s-a împrăştiat în văzduhul României pe care Regina Maria a iubit-o atât de mult".

New York, 1 decembrie 1988 ■

[1] Prin tratatul de frontieră româno-bulgar semnat la Craiova în 7 septembrie 1940, partea de sud a Dobrogei (judeţele Durostor şi Caliacra) au intrat în componenţa Bulgariei – *n.n.*

PE TRONUL ŢĂRII ROMÂNEŞTI LA 12 IUNIE 1535

(Triverb: 4,4,6)

VR IEA

Gheorghe BRAŞOVEANU

Soluţia jocurilor din nr. 5/1996:

– p. 68 – L-AU PRINS CU ARCANUL (L-AU-P/R-IN-S/ CU-A-R/ CA-NUL)

– p. 84 – 11 = A; 20 = B; 10 = C; 19 = D; 9 = E; 18 = F; 8 = G; 21 = H; 7 = I; 1 = L; 6 = M; 16 = N; 5 = O; 15 = P; 4 = R; 14 = S; 3 = T; 13 = U; 2 = V; 12 = Z; 17 = X

Soluţia careului *Supliciul lui Baba Novac:* CZAKI – BASTA – LANT – FELEAC – ULA – FLACARI – JA – APA – ARI – EUNUC – A – A – S – N – UNIREA – OT – IASI – STANCA – RT – IORGA – T – UM – FRATE – IU – RUDOLF – ROBI – AGRIA – LINIE

1418, NU 1408

După cum probabil că cititorii noştri au sesizat deja, Mircea cel Bătrân – domnitorul al cărui nume apărea pe linia A-B a jocului din pagina 84, în numărul trecut – a domnit între 1386 şi 1418, nu 1408. Greşeala aparţine autorului, dar în egală măsură şi redactorului rubricii.

POLITICĂ ȘI ÎNCUSCRIRI

PAUL CERNOVODEANU

• A lucra pentru români în interesul țarului • Plombe ale voinței imperiale • Armata ginerilor-instructori • Revoluția îi îndepărtează, țarul îi decorează

Fățiș – prin rapturi teritoriale și ocupații militare prelungite –, prin formule „diplomatice" abile – cum a fost aceea a protectoratului –, Rusia a urmărit cu insistență anexarea Principatelor române. Cum am văzut și în numerele trecute, în cadrul acestui program, cabinetul din St. Petersburg a utilizat un întreg arsenal de metode, între care și pe aceea a căsătoriilor mixte. Să urmărim cum au evoluat, în continuare, aceste „încuscriri".

Aghiotanți și veri domnești

Dacă aliantele matrimoniale amintite până acum au avut ca mobil mai ales dorința boierimii – îndeosebi muntene – de a realiza înrudiri cu înalți ofițeri ruși spre a se bucura de privilegii și a intra în grațiile puterii protectoare, curând a fost pusă în practică o adevărată politică a cercurilor conducătoare rusești de pregătire a terenului pentru o viitoare anexare a țărilor române sau, în caz de nereușită, de transformare a lor în state clientelare, prin implantarea unor elemente rusești, căsătorite cu pământence, în diferite sfere de activitate. Ocupând poziții importante în stat, acestea puteau influența opinia publică și orientarea generală a acestor țări în direcția dorită de țar și consilierii săi.

Încă în 1833 au părăsit armata rusă și s-au înscris cu un grad superior în tânăra oștire românească, ca instructori și comandanți, și împământenindu-se aici prin căsătorii, ofițerii Banov, Horbațki (sau Garbațki) și Paznanski (în Țara Românească). Printr-o poruncă din 1833 către miliția munteană, Kisselev înștiința că „ștab căpitanul" *Aleksandr Nikolaevici Banov* din armata rusă a căpătat învoire „după a sa dorință" de a instrui și a activa în miliția munteană cu grad de „comandir de batalion". În 1836, în timpul domniei lui Al. Ghica, Banov („maior împlinitor datoriilor de dijurnă și ștab ofițer și cavaler") era „ștabul oștirii" (șef de stat major al oastei) și adjunct al șefului oștirii, marele spătar Constantin Ghica, fratele domnului. La 30 august 1839, Banov a fost avansat polcovnic, iar în 1841 și-a întărit poziția socială căsătorindu-se cu Maria, fiica lui Ștefan Bibescu agă și a Eufrosinei Scanavi. O vară a acesteia, Ecaterina, fiica serdarului Constantin (Dincă) Bibescu, a fost căsătorită mai întâi cu un cinovnic (funcționar) rus *Cepanov,* apoi, din 1833, cu maiorul rus *Victor Zimbrovski,* având cu acesta din urmă mai mulți copii care au purtat numele Bibescu. Atât Maria, cât și Ecaterina Bibescu erau verișoare primare cu viitorii domni ai Țării Românești Gh. Bibescu și Barbu Știrbei. Vodă Bibescu l-a protejat pe soțul verișoarei sale, „dejurnâi ștab ofițir" polcovnic Banov, devenit aghiotant domnesc în 1843 și „împlinitor al datoriilor de șef al oștirii" în 1847. În 1848 era „șeful ștabului domnesc", fiind însărcinat cu conducerea „școlii ostășești a iuncărilor". De altfel, pentru nevoile oștirii el a tradus din limba rusă și a publicat *Reguli în numirea părților pușcii* (1846) și *Planurile și figurile școlii recruților* (1847).

Pus în umbră de revoluția din 1848, Banov a revenit în prim-plan în timpul domniei celui de-al doilea văr al soției sale, Barbu Știrbei, când a fost însărcinat (1850) cu comanda „strejuirii granițelor atât despre Dunăre cât și despre Austria și Moldova". În 1851, ajuns la vârsta retragerii, colonelului Banov i s-a primit demisia din armată „cu mondir în ostafcă" (dreptul de a purta uniforma) și mulțumiri „pentru osârdia cu care s-a arătat în organizarea strejuirii granițelor".

Din căsătoria cu Maria Bibescu, Aleksandr Banov nu a lăsat urmași.

Tot ca și lui Banov, în 1833 Kisselev i-a încuviințat maiorului *Anton Ignatievici Horbațki* (1800-1875) „slobozirea din oștirea rusească" spre a intra în

miliția pământeană cu același grad. În 1835 s-a căsătorit cu Maria (1818-1849), fiica paharnicului eterist Constantin Hrisoscoleu și a Elenei Neculescu. Horbațki era în 1836 „comandiru batalionului 1-iu al polcului nr. 1 și cavaler", iar la 30 august 1839 era înălțat la gradul de polcovnic. A jucat un rol însemnat în reprimarea celei de-a doua răscoale a bulgarilor din Brăila, din 1843, primind mulțumiri din partea domnului pentru restabilirea ordinei „la vremea înrăutățitelor uneltiri ce se iviseră împotriva liniștei acestui oraș". În timpul revoluției din 1848 a fost înlăturat din armată, dar caimacamul conservator Constantin Cantacuzino l-a numit comandant provizoriu al oștirii, iar în 1849, sub Știrbei vodă, a fost întărit în postul de șef al oștirii, fiind trecut și în „știabul" domnesc. Era totodată și membru al comisiei de examinare a candidaților de la școala pentru pregătirea ofițerilor, primind mulțumiri din partea domnului pentru activitatea desfășurată. Pentru meritele câștigate față de armatele ocupante ruse, țarul Nicolae I l-a decorat cu Ordinul „Sf. Ana". Din motive care nu ne sunt cunoscute, la 13 ianuarie 1851, s-a primit demisia polcovnicului Anton Horbațki din oștire și i se aduceau mulțumiri „pentru îndelungată slujbă și folosul ce a adus oștirii prin ale sale cunoștințe ostășești". A murit în 1875, fiind înmormântat la cimitirul catolic din București, iar soția sa, răposată în 1849, a fost îngropată la Episcopia Buzăului. Din căsătoria celor doi s-au născut trei copii: generalul Alexandru Horbațki, director al Arsenalului armatei, Ecaterina, soție, mai întâi, a generalului Gh. Slăniceanu (1835-1885), apoi a fruntașului politic liberal Nicolae Fleva (1840-1920), și Elena, măritată cu Alexandru Izvoranu și înmormântată la cimitirul Bellu, având un frumos monument funerar datorat sculptorului Karl Storck. Este interesant de observat faptul că Anton Horbațki, implantat la noi ca ofițer rus, „demn" slujitor al țarului, nu s-a putut integra aspirațiilor societății românești, dar copiii săi au jucat alt rol, ironia sorții făcând ca ginerii săi – generalul Slăniceanu și liberalul Fleva – să fie doi din artizanii progresului României independente.

Cel de-al treilea demisionar din armata rusă în 1833, pentru a fi primit în miliția românească, a fost *Ignatie Paznanski* (1801-1861). În 1834 el s-a căsătorit cu Zoe, fiica boierului Gheorghe Coțofeanu Zătreanu, președinte de Curte la Craiova. La intrarea în miliție, avea gradul de căpitan, iar la 6 decembrie 1836 a fost înaintat maior. În 1839, în calitate de comandir de batalion, a fost citat în fața oștirii de domnitorul Al. Ghica, cu ocazia inspectării polcului 1. Alături de Horbațki, superiorul său, Paznanski a participat la reprimarea răscoalei bulgarilor din Brăila (1843), fiind și el felicitat de vodă. Stat în umbră în timpul revoluției din 1848, un an mai târziu, a fost decorat de țarul Nicolae I cu Ordinul „Sf. Vladimir" și a revenit printre membrii influenți ai oștirii, fiind înălțat de Barbu Știrbei la gradul de polcovnic (5 octombrie 1849) și trecut în „Arhondologhia statului". Tot în 1849, Paznanski a ajuns comandirul polcului 1 și ajutorul comandantului oștirii, cu misiunea de a supraveghea „corpul sanitar". În *Buletinul Țării Românești* din 1851 se aduceau mulțumiri polcovnicului Paznanski pentru că a înfăptuit „cu osebită bună orânduială socotelile oștirii pe trecutul an 1850, cu toată a lor complicată lucrare" și tot în același an era decorat din nou de țar cu Ordinul „Sf. Stanislav" cl. II, fără coroană. Vizitând în 1853 „batalionul model", „bateria artilerii" și „divizionul de cavalerie", domnitorul Știrbei a găsit toate „în desăvârșită plăcută stare", aducând mulțumiri polcovnicului

Recepție la palatul domnesc din București în onoarea principelui Albrecht, însoțit pe timpul șederii sale în București de polcovnicul Antoine de Gramont

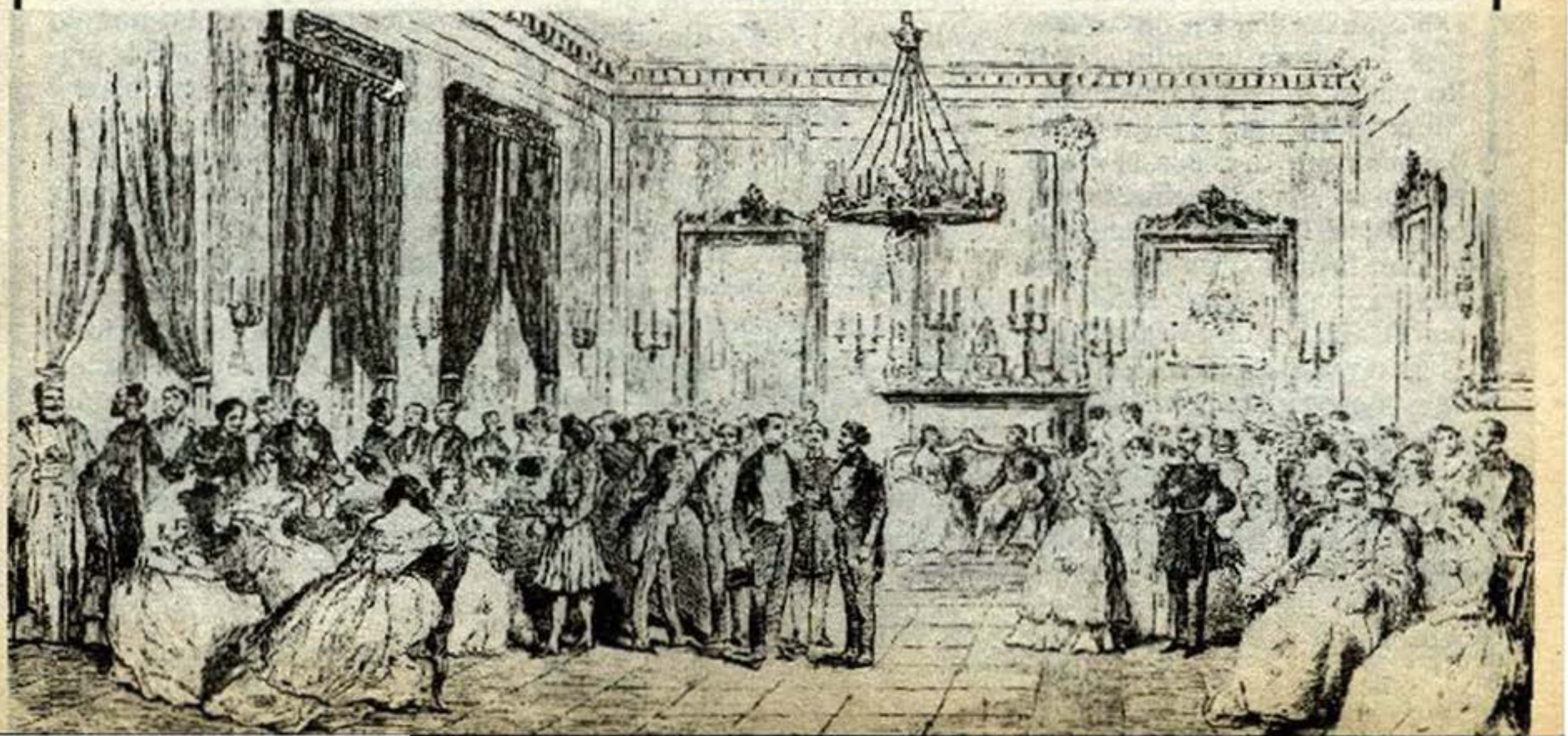

Paznanski, care contribuise la reorganizarea oştirii româneşti. Un an mai târziu, în 1854, în urma retragerii trupelor ruse din Principate şi ocupării acestora de către armatele austriece, în timpul războiului Crimeei, Paznanski şi-a înaintat demisia, acceptată „cu osebită mâhnire", pentru că „acest bărbat a slujit în toată vremea cu curăţenie şi osârdie oştirei româneşti".

Instructori, instructori...

Printre alţi militari ruşi implantaţi în Principate la sfârşitul perioadei de ocupaţie din 1828-1834, s-a aflat şi *Anton Barozzi,* de origine greacă, rămas şi el în miliţia locală, căsătorit cu o pământeancă al cărei nume nu îl cunoaştem şi având urmaşi pe Constantin Barozzi (1833-1921), general adjutant şi şef de stat major în armata română, însurat în 1861 cu Eliza Odobescu, fata căpitanului Răducanu, fratele nefastului polcovnic Ion Odobescu, şi pe Anastasia Barozzi (1828-1911), soţia maiorului de cavalerie Toma Paraschivescu (1815-1861).

Un alt ofiţer rus, de origine daneză, *Arnold Davidovici Jacobson* (1782-1849), a luat parte, ca maior, la războiul ruso-turc din 1828-1829, fiind apoi avansat „podpolcovnic" (lt. colonel) şi numit comandant al trupelor ruse din garnizoana Bucureşti. În 1834 şi-a dat demisia din armata rusă şi a intrat în miliţia Ţării Româneşti cu grad de polcovnic, fiind numit apoi aghiotant al domnitorului Al. Ghica, la 8 iulie acelaşi an. Spre deosebire de toţi ceilalţi confraţi ai săi, Jacobson a venit însurat şi cu copii, unii dintre urmaşii săi aşezându-se la noi. Dar înainte de a vorbi despre aceşti urmaşi, să urmărim în câteva cuvinte cariera polcovnicului la noi în ţară.

Jacobson n-a făcut carieră militară, vădind preocupări economice în domeniul agriculturii. Chiar în 1834 a fost ales ca membru de onoare al Societăţii Medicilor şi Cercetătorilor Naturii din Iaşi, întemeiată de medicii Jacob Cihac şi Mihail Zotta, iar la 13 ianuarie 1835 a devenit membru fondator şi chiar vicepreşedinte al Societăţii Agronomice patronată de Mihail Ghica, fratele domnitorului. A fost numit ocârmuitor al judeţului Brăila, în care calitate a reprimat cu asprime răscoalele bulgarilor de aici, din anii 1841 şi 1843. El a înfiinţat în judeţul Brăila un sat cu colonişti germani evanghelizaţi din Basarabia care s-a numit chiar „Valea lui Jacobson", unde, cu ajutorul domnitorului, dorea să construiască şi o biserică evanghelică. Iniţiativa i-a fost întreruptă de revoluţia din 1848, în timpul căreia, sub masca unei atitudini neutraliste, a luat unele măsuri contrarevoluţionare. A încetat din viaţă la 6 aprilie 1849, fiind înmormântat în cimitirul creştin-ortodox de la „Monument" din Brăila.

Constantin Blaremberg, în uniformă de ofiţer rus, participant la războiul Crimeei

Văduva sa Ana (1798-1878), fiica consilierului colegial Karpov din Nikolaev (gubernia Herson din Ucraina), cu care s-a căsătorit în 1822, a devenit la 1852, prin intermediul cărturarului Petrache Poenaru, prima directoare a Pensionatului domnesc de fete din Bucureşti, înfiinţat de Ştirbei vodă în casele lui Manuc din Calea Moşilor. Ana avea instrucţia necesară (obţinută la Pensionatul fetelor nobile din Odessa) şi certe aptitudini pedagogice. A rămas în această funcţie până în anul 1857, fiind ajutată de o profesoară din Odessa, Arsenieva Islenieva.

Din căsătoria lui Arnold Jacobson cu Ana Karpov s-au născut opt copii, toţi botezaţi în credinţă ortodoxă pravoslavnică. Dintre ei, menţionăm pe *Ecaterina* (1824-1901), care a fost la rândul său directoare la Azilul Elena Doamna din Bucureşti, şi pe *Alexandru* (1829-1886), maior de cavalerie în armata rusă, însărcinat cu afaceri al Rusiei la Bucureşti între 1878-1881 şi apoi consul general la Salonic, până la moarte. Din căsătoria sa, în 1863, cu o româncă, Elisa (1841-1922), fiica clucerului Mihalache Pencovici, directorul Poştelor din Ţara Românească, s-a născut, printre alţii, medicul militar Grigore Jacobson (1868-1917), care a slujit în armata noastră şi a murit în primul război mondial. Prin acesta s-a perpetuat familia în România până în zilele noastre.

Revenind la anul 1834, precizăm că tot atunci, aghiotantul generalului Kisselev, maiorul *Antoine de Gramont* (sau Grammont: 1795-1871) din armata rusă, fiu al unor emigranţi francezi, a fost primit în miliţia munteană cu grad de polcovnic şi numit aghiotant al domnitorului Alexandru Ghica. Aceeaşi demnitate şi-a păstrat-o şi în timpul domniei lui Gh. Bibescu. Deoarece a fost însoţitorul principelui Albrecht al Prusiei, fratele regelui Friedrich Wilhelm IV, în vizita pe care acesta a făcut-o în

Țara Românească și la București în 1843. Gramont a fost distins de consulul prusian Johann Ferdinand Neigebauer cu Ordinul „Acvila Roșie", iar de la princiarul oaspete a căpătat în dar o tabacheră prețioasă. După înăbușirea revoluției din 1848, polcovnicul nostru a căpătat învoire de la caimacamul C. Cantacuzino să rămână în slujbă activă, iar în 1849 a devenit din nou aghiotant domnesc. La 6 decembrie 1850, Știrbei vodă l-a ridicat la rangul de mare logofăt al credinței. În această calitate a fost decorat de țar, în 1851, cu Ordinul „Sf. Stanislav" cl. II cu coroană. Dar în cursul aceluiași an, colonelul Gramont, îmbolnăvindu-se, a cerut concediu de două luni și jumătate ca să „meargă în stațiunile imperiilor rusești și austriene" spre a-și îngriji sănătatea. Și-a găsit însă curând sfârșitul, decedând la 6 noiembrie 1851. A lăsat o scriere interesantă în limba franceză, dar alcătuită în spirit partizan, privind realizările administrației ruse a generalului Kisselev în Țara Românească, intitulată *De l'administration provisoire russe en Valachie et ses résultats* (București, 1840); un capitol privind „Cultul bisericesc și așezămintele de binefacere din Muntenia" a fost tradus în epocă și publicat în *Gazeta Transilvaniei* de la Brașov, în nr. 9 din 1846.

A. Gramont a fost însurat din 1833 cu Arghira, fiica negustorului grec eterist Ianache Scufa din Artino și văduvă a lui Theodosie Vrana. Din această căsătorie au rezultat doi fii: Dimitrie-Philibert (1834-1899), lt. colonel de cavalerie în armata română, și Alexandru (1835-1912), tot militar, comandantul regimentului de cavalerie în luptele de la Plevna; ambii frați au fost căsătoriți cu două surori, Smaranda (1847-1867) și Marghioala (1846-1864), fiicele boierului Constantin Neculescu Drugănescu. Familia Gramont s-a stins. Dimitrie-Philibert n-a avut decât o fiică, Constanța, soția diplomatului Constantin Hiott (1861-1941), ministru plenipotențiar al României la Praga în 1923, iar Alexandru n-a avut urmași. Amintirea acestei familii s-a păstrat doar în numele străzii Gramont din București, fostă între Piața „Gh. Coșbuc" și str. 11 iunie, și dispărută odată cu demolările sălbatice făcute pentru construirea așa-zisului Centru civic, în ultima decadă de existență a fostului regim comunist. Strada amintea de o proprietate existentă în acea regiune și aparținând colonelului Alexandru Gramont.

Un arheolog la curtea lui vodă

Polcovnicul genist *Feodor Kociubei,* în 1834, fusese și el unul dintre tinerii instructori din oștirea munteană, după ce se căsătorise în 1832 cu o boieroaică din protipendadă, Anica Manu, fiica marelui vornic Mihail Manu și a Smarandei Văcărescu. Nu cunoaștem date despre cariera lui Kociubei în Țara Românească; tot ce știm este că din căsătoria sa a avut o fiică, Ecaterina (1834-1908), măritată în 1856 cu Anton

Casa din București a marelui ban Mihail Ghica (1850)

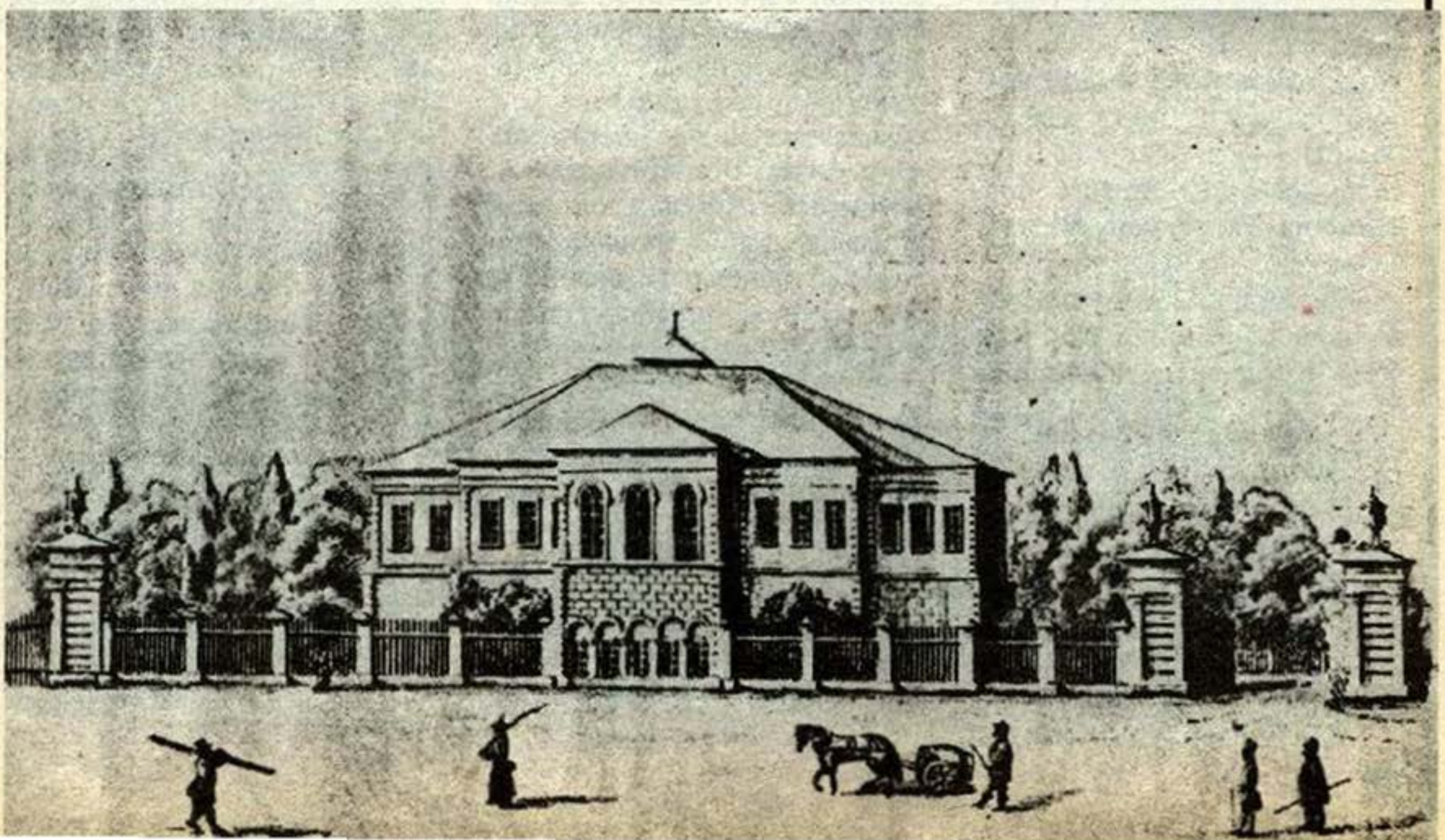

Brăiloiu (1824-1903), preşedinte de Curte la Craiova şi senator.

Un alt ofiţer rus întâlnit ca maior instructor înpământenit în ţara noastră a fost *Iuliu Engel,* de origine germană, primind o gratificaţie de 3 000 lei în 1834, cu prilejul înscăunării lui Alexandru Ghica. În 1836 era comandant al batalionului 1 al polcului 2 şi cavaler; la 16 martie 1838 a fost avansat polcovnic. S-a aflat şi el la Brăila cu prilejul tulburărilor din 1841, fapt pentru care a fost răsplătit de vodă Ghica cu solda pe trei luni. În 1846 a făcut parte din comisia ce a primit examenele de încheiere a cursurilor şcolii militare pentru soldaţii garnizoanei Craiova. Datorită atitudinii sale conservatoare de partizan al ruşilor şi al lui Gh. Bibescu, Engel a fost pus în retragere din armată de către Guvernul provizoriu din 1848, dar repus în activitate, după reprimarea revoluţiei, ca membru al „ştabului oştirii". Totuşi, din motive pe care nu le cunoaştem, polcovnicul Engel şi-a prezentat demisia din armată, în 1849, iar Barbu Ştirbei i-a primit-o. Se pare că a murit destul de curând după aceea. Engel era căsătorit încă din 1832 cu o fată de boieri olteni, Anica (1803-1857), fiica stolnicului Nicolae Gigârtu şi a Marghioalei, născută Golfineanu. Polcovnicul Iuliu a avut un fiu, Ioan Engel, pitar la 23 iunie 1856. Alte ştiri despre descendenţa lui Engel nu mai cunoaştem.

O figură mult mai interesantă şi întemeietorul unei familii la noi a fost polcovnicul *Vladimir Blaremberg* (1811-1846), fiul unui nobil francez hughenot din Olanda, Jean Moret de Blaremberg (1772-1821), strămutat în Rusia, unde s-a remarcat prin studiile sale arheologice la Odessa, ajungând şi consilier de stat. Amintitul Vladimir, ieşit din armata rusă ca maior, a fost primit în miliţia ostăşească munteană cu gradul de polcovnic în 1835. Prin faptul că s-a însurat cu Pulheria (Profira), sora domnitorilor Grigore IV şi Alexandru Ghica, divorţată de Nicolae Mavros, Vladimir Blaremberg a fost numit aghiotant domnesc al cumnatului său Alexandru vodă, ocupând succesiv dregătoriile de mare logofăt al credinţei (din 4 iulie 1841) şi apoi vornic al temniţelor. Vladimir a fost un pasionat arheolog, căutător şi descoperitor de vestigii antice pe teritoriul Ţării Româneşti, participând la mai multe expediţii iniţiate de cumnatul său mai vârstnic, marele ban Mihalache Ghica, împreună cu un alt împătimit, Nicolae Mavros. Este autorul mai multor articole publicate în *Muzeul naţional* şi în *Curierul românesc,* între anii 1836-1838, privind săpăturile de la Caracal sau Slăveni (Romanaţi) şi alte *Suveniruri istorice şi arheologice* relative la antichităţile vechii Dacii de la Turnu Severin, Celei, Turnu Măgurele etc. Vladimir Blaremberg este şi autorul unei lucrări cu caracter istoric şi statistic, *Anuarul Principatului Ţării Româneşti,* publicată la Bucureşti în 1842, cunoscând şi o versiune franceză la care adăugase un plan al oraşului Bucureşti, cu indicarea monumentelor religioase şi a edificiilor civile mai importante, ca şi a sediilor consulatelor străine. În acest *Anuar,* autorul a prezentat o schiţă istorică a principatului muntean până în epoca contemporană lui, apoi o notiţă statistică cu noţiuni geografice, administrative, financiare şi comerciale asupra Ţării Româneşti, un excurs asupra oştirii şi a adăugat toate articolele sale arheologice. Este o mică enciclopedie deosebit de valoroasă.

Printre multele sale îndatoriri s-a aflat şi aceea de şef al secţiei inginereşti a Departamentului din lăuntru, cu preocupări edilitar-gospodăreşti. În timpul domniei lui Gh. Bibescu, când a încetat a mai fi aghiotant domnesc, Blaremberg a fost numit, în 1843, membru al comisiei pentru amenajarea pieţei ce urma să găzduiască statuia lui Kisselev şi să poarte numele generalului. Acest proiect nu a fost dus la îndeplinire, banii strânşi în acest scop fiind destinaţi, la cererea lui Kisselev însuşi, ridicării unui teatru naţional. Deşi avea doar 35 de ani, Vladimir Blaremberg s-a îmbolnăvit grav şi mergând „spre băile Austriei spre a se curarisi", a încetat din viaţă la Linz „cu toată cinstea ostăşească de colonel".

Din familia lui Blaremberg merită a fi citaţi sora sa *Elisa* (1810-1897), care l-a urmat din Rusia la Bucureşti, devenind mai târziu directoare a pensionului de fete (viitoarea Şcoală Centrală), ca succesoare a Anei Jacobson şi trei dintre copiii săi: 1. *Constantin* (1839-1886), ofiţer în Rusia şi participant la războiul Crimeei, apoi revenit în ţară şi încadrat în armată cu gradul de căpitan şi ajuns aghiotant al domnitorilor Al. I. Cuza şi Carol I şi veteran al războiului din 1877-1878, înălţat până la gradul de colonel; a fost însurat cu Maria Băleanu (1840-1924), având cu ea, printre alţii, o fiică – Maria (1865-1934), soţia lui Nicolae Filipescu (1862-1916); 2. Nicolae (1837-1896), jurist şi publicist, om politic conservator, ajuns procuror de secţie la Curtea de Casaţie şi ministru de justiţie în 1891; din căsătoria lui cu Paulina Anghelescu a avut scoborâtori până în zilele noastre; 3. Alexandrina, măritată la 3 decembrie 1861 cu beizadeaua Ioan Grigore Al. Ghica (1830-1881), fiul domnitorului moldovean Grigore IV Alexandru Ghica, general, ministru de război şi ministru plenipotenţiar al României la St. Petersburg. ■

(Va urma)

1866 - 1996

Clio sub cupola Academiei Române

Revista noastră – al cărei prim număr a apărut tot într-un aprilie, în 1967, la 101 ani de la înființarea Societății Literare Române, în 1866 – a acordat, de-a lungul celor 29 ani de apariție, o atenție constantă vieții academice românești.

Și nici nu ne-am gândit să nu-i acordăm maximă atenție. Spre cel mai înalt for științific al țării s-au îndreptat, încă de la începuturile sale, toate energiile intelectuale ale poporului. Istoria acestor treisprezece decenii de la întemeierea Societății Literare Române s-a împletit permanent cu istoria prestigioasei instituții care, din 1879, avea să se numească Academia Română. În paginile noastre au fost evocate astfel atât un mare număr de personalități din rândul celor care au trecut în nemurire de sub cupola academică, cât și momente semnificative din existența Academiei Române (nr. 8/1979, 4/1986, 3/1992). În numerele 3 și 9/1974 au fost prezentați, de asemenea, primii istorici români care au ocupat fotolii academice.

Acum, la împlinirea a 130 de ani de la constituirea Academiei Române, oferim cititorilor noștri o succintă rememorare a principalelor prezențe ale istoricilor în viața academică. Incursiunea noastră o efectuăm pe baza lucrării Istoria Academiei Române. Repere cronologice, **alcătuită de doamna** Dorina N. Rusu **și publicată în 1992 în Editura Academiei.**

Ne-am oprit, în numărul de față și cel viitor, asupra anilor de până la 1900, urmând ca în alte pagini de revistă să continuăm consemnarea prezenței slujitorilor Muzei Clio în Academie și de-a lungul deceniilor din acest veac.

Datele sunt pe stil nou.

Membrii Societății Academice, în august 1867 (sus)

Palatul Universității din București, care a adăpostit, între 1867 și 1890, Societatea Academică și, ulterior, Academia Română

1866

13 aprilie. Prin decretul nr. 582 al Locotenenței domnești se hotărăște înființarea în București a unei Societăți literare, cu misiuni speciale: „a) De a determina ortografia limbii române; b) De a elabora gramatica limbii române; c) De a începe și realiza lucrarea dicționarului român".

Pentru început, Societatea urma să fie formată din 21 membri aleși din toate provinciile românești.

3 mai. Sunt numiți primii 14 membri ai Societății literare: Iosif Hodoșiu, Alexandru Roman, din Maramureș; Timotei Cipariu, Gavriil Munteanu, George Barițiu – Transilvania; Andrei Mocioni, Vincențiu Babeș – Banat; Alexandru Hurmuzaki, Ambrosiu Dimitrovici – Bucovina; Alexandru Hasdeu (Hâjdeu), Constantin Stamati, Ion Străjescu – Basarabia; Ioan D. Caragiani, Dimitrie Cozacovici – Macedonia. La 23 iunie, Ambrosiu Dimitrovici demisionând, în locul său este numit Ion G. Sbiera. La fel, Dimitrie Cozacovici demisionând este înlocuit cu Nicolae Ionescu.

1867

14 iunie. Sunt numiți membri ai Societății literare Vasile Alecsandri, Costache Negruzzi, Vasile Alexandrescu-Urechiă – Moldova; Ion Heliade-Rădulescu, August Treboniu Laurian, Constantin A. Rosetti (demisionat la 1 iulie, înlocuit cu Titu Maiorescu), Ion C. Massimu – Muntenia. Constantin Stamati demisionând, este înlocuit cu Ștefan Gonata.

13 august. În sala Ateneului Român, din casa lui C.Gr. Ghica, de la intrarea în Cișmigiu, se deschid lucrările Societății literare. În zilele următoare Societatea alege Biroul său de conducere (20 august) prezidat de Ion Heliade-Rădulescu și discută proiectele referitoare la statutul Societății, la ortografia și dicționarul limbii române ș.a. Sunt primite diferite donații de cărți, punându-se astfel bazele bibliotecii Societății (viitoarea Bibliotecă a Academiei Române).

5 septembrie. Este aprobat statutul Societății. Articolul 1 al statutului prevede transformarea Societății literare în „Societatea Academică Română", cu scopul „de a lucra la înaintarea literelor și a științelor între români". La 9 septembrie, domnitorul Carol I aprobă statutele Societății Academice și acordă o subvenție de 64 000 lei pentru anul 1868.

12 septembrie. Cea dintâi ședință a Societății Academice Române. Este ales președintele, I. Heliade-Rădulescu, vicepreședintele, T. Cipariu, și secretarul, A.T. Laurian.

13 septembrie. Constituirea secțiilor Societății: filologică și istorică (aceea de științe naturale în 1872); G. Barițiu, I. Hodoșiu, N. Ionescu formează primul birou al Secției istorice.

25 septembrie. Se adoptă sigiliul Societății, care o reprezintă pe zeița Minerva și inscripția „Societatea Academică Română. Bucuresci MDCCCLXVII".

27 septembrie. Domnitorul Carol I este ales primul membru de onoare al Societății Academice Române.

1868

28 august. În palatul Universității din București se deschide sesiunea anuală a Societății Academice Române.

7 septembrie. Membrii Societății consideră necesară editarea unei reviste periodice, sub titlul *Analele Societății Academice Române.*

27 septembrie. Episcopul Buzăului, Dionisie Romano, este ales membru de onoare al Societății, ca donator de prețioase vechi tipărituri și manuscrise românești.

28 septembrie. Au loc primele alegeri de noi membri ai Societății Academice Române: Mihail Kogălniceanu, Alexandru Papiu-Ilarian și Gheorghe Sion.

9 octombrie. Cea dintâi donație de carte făcută de V.A. Urechiă, unul dintre statornicii donatori ai Societății Academice Române.

1869

23 august. O comisie formată din Al. Papiu-Ilarian și Al. Roman este însărcinată cu organizarea Bibliotecii Societății.

26 septembrie. Al. Papiu-Ilarian rostește discursul său de recepție – primul discurs de recepție ținut în cadrul Societății Academice Române – intitulat *Viața, operele și ideile lui Georgiu Șincai.*

27 septembrie. Sub președinția lui M. Kogălniceanu are loc prima ședință a Secțiunii istorice. Este ales Biroul Secțiunii: M. Kogălniceanu – președinte, G. Barițiu – vicepreședinte, Al. Papiu-Ilarian – secretar.

Istoricul francez Edgar Quinet este ales membru de onoare.

1870

13 august. A.T. Laurian preia, provizoriu, președinția Societății Academice Române, în urma demisiei lui I. Heliade-Rădulescu. La 15 septembrie, Laurian este ales președinte al Societății.

16 septembrie. Se hotărăște traducerea și tipărirea în limba română a lucrării lui Dimitrie Cantemir *Descriptio Moldaviae* care „va forma începutul unei publicațiuni colective a scrierilor cantemirești".

21 septembrie. Al. Papiu-Ilarian prezintă comunicarea *Relațiune despre manuscriptele lui I. Budai-Deleanu aflătoare în bibliotecile centrale din București.*

22 septembrie. Alexandru Odobescu și episcopul Melchisedec Ștefănescu sunt aleși membri ai Societății Academice Române.

26 septembrie. G. Barițiu vorbește, în prezența domnitorului Carol I, despre importanța istoriei pentru români. „Să dăm în mâinile poporului și mai ales în ale generațiunilor care ne succed nouă – arată el – istoria patriei, a națiunei și bisericii, scrisă de bărbați nu numai erudiți, ci și pătrunși de amoarea pentru adevăr, prin urmare și nepărtinitori".

1871

14 august. Un exemplar din *Analele Societății Academice Române* este trimis fostului domnitor Alexandru Ioan Cuza, aflat în exil.

24 august. Premiul „Al.I. Cuza", de 150 galbeni, este acordat lui Aron Densușianu și I. Copcineanu, pentru traducerile lor din *De bello gallico,* de C.I. Caesar.

5 septembrie. Al. Odobescu oferă Societății Academice suma de 1 000 lei pentru un premiu ce ar urma să se acorde unei lucrări cu tema *Cercetări asupra popoarelor care au locuit țările române de-a stânga Dunării mai înainte de conchista acestor țări de către imperatoriul Traian.*

19 septembrie. Istoricul și arheologul francez Henri-Adrien Prévost de Longperrier, membru al Academiei de Inscripții și Litere Frumoase din Paris, este ales membru de onoare al Societății Academice.

21 septembrie. Alți istorici străini sunt aleși membri de onoare: arheologul francez Ernest Desjardins, arheologul și numismatul german Christian Eduard Ludwig Wilhelm Fröhner (autorul unei lucrări în 5 volume consacrată Columnei lui Traian), istoricul francez Charles de Linas, arheologul rus Alexei Sergheevici Uvarov, istoricul și publicistul francez Jean-Honoré-Abdolonyme Ubicini.

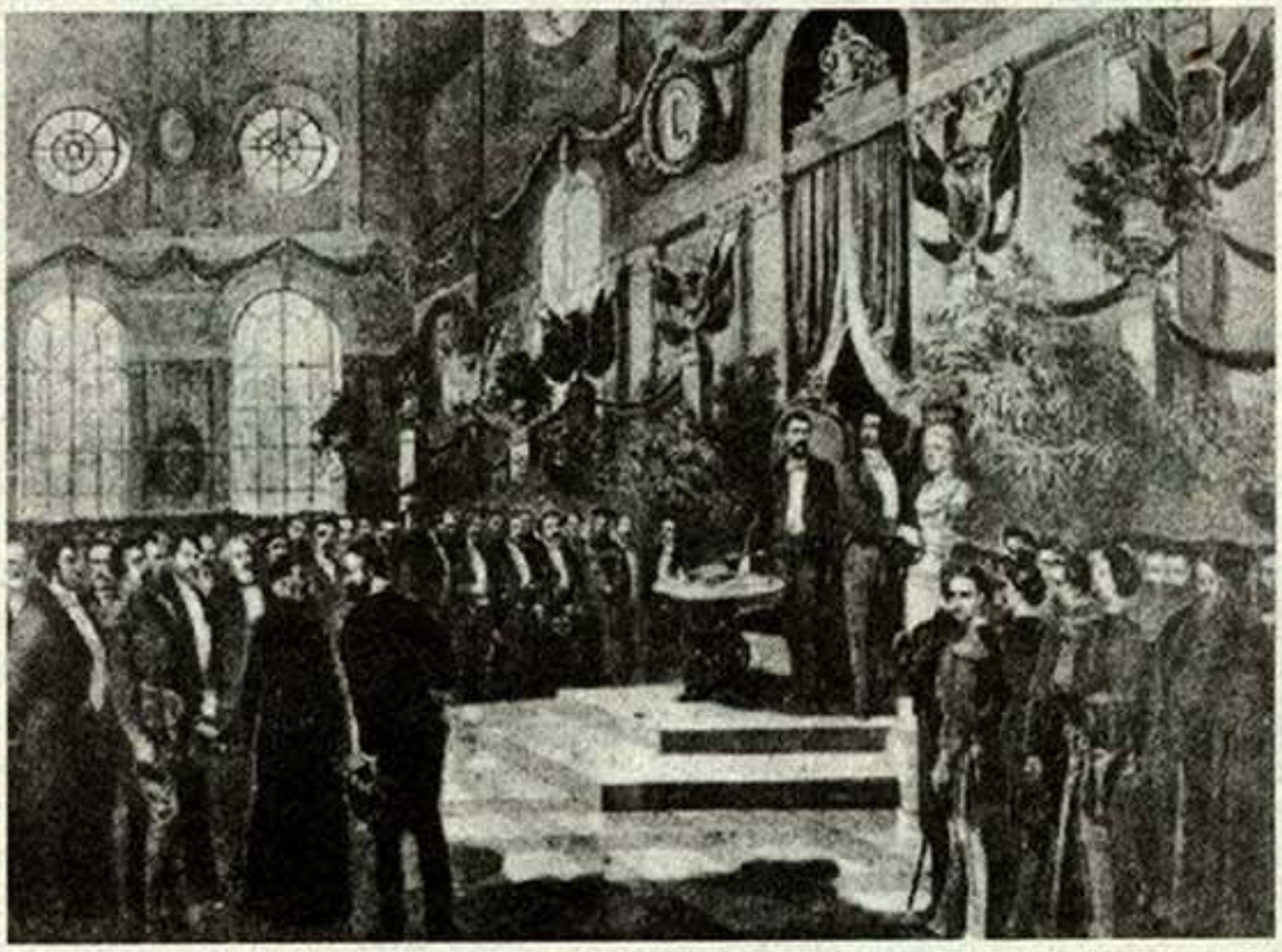

Ședința inaugurală a Societății Literare, la 13 august 1867; litografie de epocă

27 septembrie. La propunerea lui Al. Odobescu, este ales membru al Societății Academice Dimitrie A. Sturdza-Miclăușanu, istoric și om politic liberal.

1872

14 august. Eudoxiu de Hurmuzaki, din Bucovina, este ales membru titular al Societății Academice. El a inițiat și subvenționat publicarea unei mari colecții de documente străine despre români, ce-i poartă numele.

30 august. V.A. Urechiă este ales secretar general al Societății Academice. ■

(Va urma)

ASTROLOGI ȘI MAGICIENI

ÎN EVUL MEDIU

Miniatură din manuscrisul traducerii franceze a celebrei cărți de astrologie Quadripartitum

Horoscoapele sunt tot mai prezente în viața noastră de zi cu zi și tot mai „științific" motivate. Astăzi nimeni nu mai confundă astrologia cu astronomia, deși în istoria culturii europene ruptura radicală dintre cele două discipline este de dată relativ recentă: sfârșitul veacului XVII. Adică momentul când descoperirile astronomilor Copernic (1473-1543) și Galilei (1564-1642), privind heliocentrismul și mișcarea de rotație a Pământului, și cele ale marelui fizician Isaac Newton (1642-1727), privind legea atracției universale, au ruinat fundamentele științifice ale astrologiei.

În Evul Mediu însă, atât în Occident cât și în Orient, părea un fapt indubitabil că mersul corpurilor cerești influența viața pământenilor. Creștini și musulmani, savanții vremii socoteau că Lumea fusese creată de Dumnezeu pentru om, iar Pământul, aflat în centrul universului, era punctul de convergență al influențelor produse de planete și de stele. Se puteau stabili – considerau ei – o serie de corespondențe între macrocosmos (univers) și microcosmos (corpul omenesc, considerat o imagine redusă a lumii).

Și totuși, părerile erau împărțite în ceea ce privea natura și amploarea influenței cerului. Oare astrele nu aveau efecte decât asupra fenomenelor naturale (maree, inundații, catastrofe meteorologice, cutremure, epidemii) sau ele determinau – pe cale indirectă, cea a pasiunilor și umorilor – și acțiunile oamenilor? Trebuia sau nu făcută distincția între o „astrologie bună", cea limitată la studiul previziunii acestor fenomene naturale, și o „astrologie rea", superstițioasă, legată de magie, negând atotputernicia lui Dumnezeu?

La Bagdad și Damasc, epoca de aur

În întreg Evul Mediu această dezbatere a avut un larg ecou atât în lumea arabă, cât și în Orientul și Occidentul creștine. Ea i-a pus față în față pe partizanii unei astrologii deterministe – filosofi arabi și persani din sec. IX și italieni din sec. XIII – și pe puternicii adversari ai magiei astrale, medicul Avicena (sec. XI), teologul francez Nicole Oresme (sec. XIV), umanistul italian Pico de la Mirandola (sec. XV).

În toată această amplă controversă esențialul consta în faptul că astrologia avea un statut științific. Locul astronomiei în rândul artelor liberale (formate din *quadrivium,* adică cele patru discipline științifice, aritmetica, geometria, muzica și astronomia, și *trivium,* respectiv gramatica, retorica, logica) demonstrează această afirmație. Cu precizarea că studiul astrelor și cel al influenței lor erau considerate, în general, cele două fațete ale uneia și aceleiași discipline. Previziunea astrologică constituia numai finalitatea primordială a calculelor astronomice, ea comportându-se uneori și ca un auxiliar indispensabil al medicinei.

Statutul științific al astrologiei coboară în sec. V î.e.n., când în Babilon au apărut primele horoscoape. Astrologia medievală este însă și moștenitoarea științei grecești, revendicându-se, în principal, de la doi savanți de autoritate din veacul II e.n.: Ptolemeu și Galenus.

Primul, absolut genial, a conceput o teorie geocentrică şi matematică, ce permitea aprecierea mişcării planetelor cu o exactitate neegalată până în Renaştere. El a scris o celebră carte de astrologie, *Tetrabible* (în latină *Quadripartitum),* care punea bazele unei ştiinţe a predicţiilor privind indivizii şi grupurile umane. Pentru astrologii actuali, lucrarea grecului Ptolemeu rămâne de referinţă. Al doilea, Galenus, în tratatul *De diebus creticis* (Despre zilele critice), stabileşte o relaţie directă între cursul Lunii şi mişcarea dispoziţiilor corpului uman, respectiv bolile care pot decurge din aceste dispoziţii.

Operele lui Ptolemeu şi Galenus au fost răspândite în Bizanţ, apoi în lumea arabă, unde s-au îmbogăţit cu elemente indiene şi persane. Începând din veacul VIII, astrologia şi astronomia au cunoscut, mai întâi la Bagdad şi Damasc, apoi în întregul Islam, o veritabilă epocă de aur. Dovadă sunt savanţii care au lucrat acolo în cele două domenii, calitatea şi numărul lor. Curţile califilor şi ale prinţilor erau foarte preocupate de determinarea lunii Ramadanului, a orelor de rugăciune, de orientarea către Mecca etc. Interpretarea stelelor de către un astrolog, după ce a examinat horoscopul, îl erija pe acesta în judecător al destinului uman. Pentru că sentinţele lui interpretative erau un fel de scrisori de noblеţe, cele acordate de regele Franţei unor oameni de rând.

Începând din veacul VIII, astrologia bizantină, extrem de dinamică în ce priveşte horoscoapele politice încă din sec. V, a beneficiat de succesele islamice în domeniu, cunoscând zile frumoase până la căderea Constantinopolului. Occidentul latin însă, până în pragul sec. XII, a ignorat opera astronomilor şi astrologilor greci şi arabi, aşa încât horoscoapele nu reprezintă decât o astrologie previzională, elementară, fondată în principal pe cursurile Lunii. De pildă, căsătoriile erau recomandate în zodia Berbecului, plantarea de arbori în Taur, schimbarea vestimentaţiei în Rac, călătoriile pe mare în Capricorn, vizitele la curtea prinţului în Leu etc.

„Astrele se înclină, dar nu determină nimic“

Astrologia savantă, bazată pe cunoştinţe clare, organizate şi ierarhizate, datează în Europa creştină din prima jumătate a veacului XII, atunci când traducerile arabo-latine încep să ofere savanţilor creştini regulile de bază ale judecăţilor astrologice şi să le furnizeze tabele astronomice ce permiteau calcularea poziţiei planetelor pe horoscoape. În ciuda influenţei moderatoare a lui Toma d'Aquino (1225-1274), care a afirmat că „astrele se înclină, dar nu determină nimic“, astrologia arabă a executat o atracţie considerabilă asupra multor intelectuali europeni din sec. XIII, ca Albert cel Mare şi Roger Bacon, ceea ce a declanşat mânia Bisericii. În 1277, de pildă, episcopul de Paris, Etienne Tempier, a condamnat determinismul astral. Ceea ce nu a încetinit însă deloc activitatea astrologilor. Inspirându-se dintr-o formulă celebră, atribuită pe nedrept lui Ptolemeu („omul înţelept va domina astrele“), ei s-au mulţumit să-şi însoţească predicţiile cu anumite rezerve, ceea ce permitea salvarea aparenţelor de respect faţă de voinţa divină.

Aşa încât, între mijlocul sec. XII şi începutul sec. XIV asistăm la o influenţă mai slabă a astrologiei în Occident, apoi la o bruscă revenire a ei prin utilizarea, din 1320, a aşa-numitelor tabele alfonsine, tabele astronomice fals atribuite regelui Leonului şi Castiliei, Alfons X cel Înţelept (1221-1284), elaborate de fapt către 1320 de astronomi parizieni.

Astrologul persan Abû Mashar, din sec. IX, reprezentat pe tron ca un suveran oriental

Începând din 1470, răspândirea tiparului stimulează producţia astrologică. Ea capătă o tentă populară prin „bucla“ almanahurilor şi prezicerilor anuale, ce se generalizează în tot Occidentul şi se adresează publicului cultivat, chiar dacă latina rămâne limba folosită în 80 la sută din cele 300 ediţii de incunabule cu preziceri anuale păstrate până acum.

Cât priveşte practica astrologiei ea rămâne, în pragul Renaşterii, o activitate profund elitistă, exercitată în cercuri destul de restrânse de savanţi şi oameni de litere. Calculele necesare întocmirii unui horoscop rămân complicate şi semănate cu capcane, redactarea lui

cerând săptămâni întregi de muncă.

Preluând o tipologie transmisă de traducerile arabo-latine, astrologii Occidentului disting patru tipuri de previziuni: zilele de naştere, revoluţiile astrelor, opţiunile şi chestionarele. După zilele de naştere, adică cunoaşterea exactă a locului, datei şi orei precise a naşterii individului respectiv – lucru rar în afara mediilor princiare, înaintea sfârşitului Evului Mediu –, astrologul poate deduce, graţie metodelor de proiectare în timp, etapele vieţii acestuia. Astronomul Henri Bate de Malines (1246 - cca 1310) şi Robert de Fèvre, medicul lui Filip cel Frumos, sunt două cazuri celebre de oameni care şi-au căutat cu disperare datele de naştere, supunându-se chiar unei veritabile anchete poliţieneşti. Un secol mai târziu, magistratul negustorilor parizieni, Jean Jouvenel, a consemnat data şi ora precise ale naşterii celor 16 copii ai săi. Totuşi, cea mai mare parte a horoscoapelor pe baza datei naşterii din sec. XV privesc prinţii şi înalta nobilime.

Înfrângerea de la Azincourt a scăpat horoscoapelor

Studiul aşa-numitelor „revoluţii ale anilor" permitea să se prevadă catastrofele naturale, epidemiile, viitorul unui individ sau al unui popor, al marilor personaje politice. O judecată astrologică a anului 1415, de pildă, an din contextul istoric al Războiului de 100 de ani, al războiului civil dintre Armagnac şi Bourguinon, al Marii Schisme, un text anonim, considerat cea mai veche prezicere astrologică anuală franceză, prevedea mari inundaţii, ploi năvalnice, secetă, furtuni, boli, mortalitate a patrupedelor, dar nu menţiona o vorbă despre înfrângerea catastrofală a francezilor la Azincourt, în faţa englezilor, din octombrie acelaşi an.

Conjuncţiile planetelor, adică situaţiile a două corpuri cereşti având aceeaşi longitudine la un moment dat, indicau evenimente naturale, politice sau religioase majore: furtuni devastatoare, ca cea fals anunţată pentru 1186, ciuma neagră, reală din 1348, Marea Schismă din 1378, interpretate după conjuncţiile lui Saturn cu Jupiter în 1345 şi, respectiv, 1365, potopul universal prevăzut pentru 1524 (s-a înregistrat atunci o creştere spectaculoasă a producţiei de ambarcaţiuni, pentru refugiu, în caz de declanşare a dezastrului) etc. În ceea ce priveşte cometele, ele vesteau moartea unui rege sau prinţ, ca cea a ducelui de Milano, Visconti, în 1402.

Opţiunile erau momentele favorabile pentru întreprinderea unei acţiuni sau a alteia: a pune piatra de temelie a unui oraş, ca Bagdadul, în 762, unde arhitecţii au aşteptat verdictul astrologilor califului al-Mansur; a fonda o universitate, ca cea de la Bratislava, creată în 1467; a declara război; a se căsători; a concepe un fiu (şi nu o fiică); a face o operaţie medicală delicată, ca cea de cataractă a lui Juan de Aragon, în 1468 etc. Aceste opţiuni pot indica şi zilele favorabile pentru luarea de sânge, administrarea de purgative, practici de bază ale medicinei medievale.

Cât priveşte chestionarele, ele furnizau notabililor răspunsuri la întrebări foarte precise şi de toate soiurile: un papă va fi ales în conciliul de la Constanţa înainte de Crăciun? Recolta de vin va fi bună? Un anume personaj este un impostor? Cine mi-a furat breviarul şi unde se ascunde hoţul? Astrologul întocmea horoscopul din momentul când i se pusese întrebarea şi încerca să răspundă la ea.

În secolul XIII, atitudinea Bisericii faţă de aceste diferite aspecte ale astrologiei s-a mai clarificat, fără ca ambiguităţile şi contradicţiile să dispară total. Ierarhia ecleziastică tolera până la un punct horoscopele pe baza zilelor de naştere şi revoluţiilor astrelor, dar condamna opţiunile şi mai ales chestionarele, asimilate cu ghicitul, respins de Părinţii Bisericii. Unii membri ai înaltului cler, ca Pierre d'Ailly (1350-1420), episcop de Cambrai şi cardinal, au văzut în conjuncţia lui Saturn cu Jupiter (dezvoltată de savantul persan Albumasar, în veacul IX) o grilă de interpretare a istoriei religioase. El a crezut, de pildă, că fenomenul de conjuncţie din 571, contemporan cu naşterea lui Mahomed, ar fi anunţat apariţia islamului şi a calculat şi horoscopul naşterii lui Christos, optând astfel pentru ascendent Balanţa, şi nu Fecioara, cum procedaseră înaintea lui Albumasar şi Albert cel Mare. În fond, nu este semnul Balanţei un simbol al justiţiei şi echilibrului, care ar putea semnifica creştinismul?

Aşadar, Biserica de la sfârşitul Evului Mediu era departe de a se pronunţa pe o singură voce cu privire la astrologie, al cărei prestigiu tindea să crească în rândul elitelor.

Acţionează cenzura

Cu totul excepţională apare astăzi, la 500 de ani distanţă, viaţa astrologului ocazional al lui Carol VIII (1483-1498), un anume Simon, celebru pentru lucrarea lui *Recueil des plus célèbres astrologues*. Destinul acestuia dovedeşte locul astrologiei în societatea franceză a secolului XV şi dezbaterile pe care le suscita ea. Născut în 1444, cel ascuns sub pseudonimul Simon s-a iniţiat în astrologie în anii 1462-1465, în cadrul învăţământului *quadrivium*, de la Facultatea de arte a Universităţii din Paris. În 1469, devenit specialist, s-a angajat în serviciul lui Jean II, duce de Bourbon, unde a rămas până la moartea acestuia, în 1488. Îndrăgostit de călătorii şi de carte, Simon a continuat să urmeze cursurile la Oxford şi la Universitatea din Montpellier,

unde şi-a însuşit şi o brumă de cunoştinţe medicale.

Ataşându-se de oraşul Lyon, Simon s-a căsătorit acolo, şi-a cumpărat o casă confortabilă, în 1485, şi s-a integrat perfect în mediul ştiinţific şi artistic destul de restrâns, dar dinamic, al acestei cetăţi bogate şi cosmopolite. Pe 7 martie 1490, a participat la organizarea primei intrări a lui Carol VIII în oraş, dată importantă în istoria simbolisticii statului francez. Farmecul ceremoniei l-a constituit defilarea a două care astrologice, unul dintre ele, înfăţişând cele şapte planete şi cele patru elemente, fiind realizat personal de Simon.

Originalitatea astrologului consta în faptul că el făcuse din arta sa un fel de profesiune liberală, pe care o exercita în propriul cabinet de consultare astrologică din Lyon. În condiţiile în care în Franţa veacului XV practicarea astrologiei nu constituia o meserie, ci o activitate auxiliară, exercitată de clerici. Specializarea lui Simon în chestionare astrologice şi, mai ales, în căutarea hoţilor şi servitorilor fugiţi – un fel de detectiv particular de astăzi – i-a dus faima de ghicitor, de „Sibilă", care în final n-avea decât să-i strice.

După Sărbătoarea tuturor sfinţilor din 1490, Simon a fost acuzat de cancelarul Guillaume de Rochefort – partizan al alianţei cu Bretania, în vreme ce astrologul preconiza căsătoria regelui Carol VIII cu Margareta de Austria – că are în el un demon, înzestrat cu o putere magică. În consecinţă, lui Simon i s-a interzis să practice astrologia. În februarie 1494, Facultatea de teologie a Universităţii din Paris a dezaprobat astrologia judiciară conţinută în cele 11 volume din biblioteca sa, confiscată de la Simon. Printr-o hotărâre a Parlamentului din 26 martie 1494, el a fost condamnat la plata unor cheltuieli, practicile magice au fost interzise, iar tipografii invitaţi să supună lucrările de astrologie cenzurii prealabile a autorităţilor ecleziastice.

În acest context ostil, Simon a redactat „o apărare şi ilustrare a astrologiei", după părerea lui, „decana celor şapte arte liberale". Între anii 1494 şi 1498, astrologul a scris opera *Recueil des plus célèbres astrologues,* unde a strâns toate precedentele istorice şi nu a ezitat chiar să-şi inventeze o bună parte dintre predecesori, pentru a dovedi utilitatea ştiinţei cerului, în special în plan politic.

În Franţa însă, învăţământul universitar al ştiinţei cerului a rămas mai puţin înfloritor decât în Europa centrală şi Italia. Astrologii de Curte erau acolo figuri palide faţă de omologii lor italieni, spanioli, germani sau polonezi, aceştia din urmă mai substanţial stipendiaţi de universităţile şi oraşele-state care îi foloseau. Şi unii şi alţii nu erau decât foarte rar consilierii cei mai ascultaţi ai prinţilor. Chiar dacă prezicerile astrologilor aveau un ecou din ce în ce mai important în viaţa publică, astrologia, în Europa de la sfârşitul Evului Mediu, era mai ales un mijloc de informare, de propagandă şi de putere.

Califii sunt darnici

Cum stăteau lucrurile pe pământ islamic? *Albumasar in Sadan,* celebra culegere de texte ştiinţifice datând din sec. IX, de la curtea califilor din Bagdad, şi *Farajal - Mahmun,* istoria astrologilor încheiată în 1252, dovedesc preţuirea de care s-a bucurat astrologia în mediile de Curte şi integrarea astrologilor în viaţa socială. Între astrologul şef al Curţii califului şi modestul ghicitor stradal, expert în interpretarea viselor, „diferenţa de salarizare" era de 100 la 1, dar prestigiul cunoaşterii magiei era la fel de mare.

Astrologia, îndrumând iniţiativele individuale şi colective, juca un rol important în viaţa cotidiană a diferitelor categorii sociale din oraşele Orientului medieval musulman. În Samarkand, sub Tamerlan, era relevant îndeosebi rolul ei politic. Cele mai importante opţiuni strategice, prospectarea politică se făceau cu ajutorul astrologiei. Şi în acest domeniu Occidentul secolului XV era în urmă. Grefa astrologică în plan socio-politic, dar şi religios a fost mult mai bine suportată în Evul Mediu pe pământ islamic decât în Europa creştină.

Şi totuşi astrologia a jucat un rol foarte important în viaţa elitelor europene, în cultura şi viaţa lor artistică. Mărturie stau numeroasele traduceri din arabă în latină şi din latină în limba vulgară. Ele circulau frecvent în anturajul lui Frederic II Hohenstaufen (1212-1250) şi al regelui Castiliei Alfonso X, în biblioteca Luvrului, reunită de regele Carol V (1364-1380), la Padova şi la Ferrara.

Departe de a fi un semn de obscurantism, astrologia medievală a fost un factor de progres în mai multe domenii: astronomie (observatoarele musulmane şi şcoala de la Cracovia, al cărei produs a fost Copernic), ceasornicărie (a şti ora exactă era o motivaţie esenţială a astrologilor, primii ceasornicari fiind ceasornicari astronomici, cei care dădeau poziţia Soarelui şi a Lunii) etc.

Astrologii medievali ar trebui salutaţi cu respect ca strămoşi ai specialiştilor moderni şi ca martori direcţi ai voinţei omului de a stăpâni timpul şi destinul lui. O utopie? Poate. Dar de admirat. ■

Adaptare după revista
L'Histoire **de**
Florentina DOLGHIN

Vechi capitale ale arhipelagului nipon

KYOTO ŞI MARELE COMPLEX IMPERIAL

Nara, oraş din sudul insulei nipone Honshu, a fost capitala Japoniei, cum am văzut în numărul trecut al revistei, vreme de 74 de ani, din 710 până în 784, „perioada Nara" fiind marcată de domnia împăratului Shomu, în timpul căruia a avut loc un masiv import de cultură chineză.

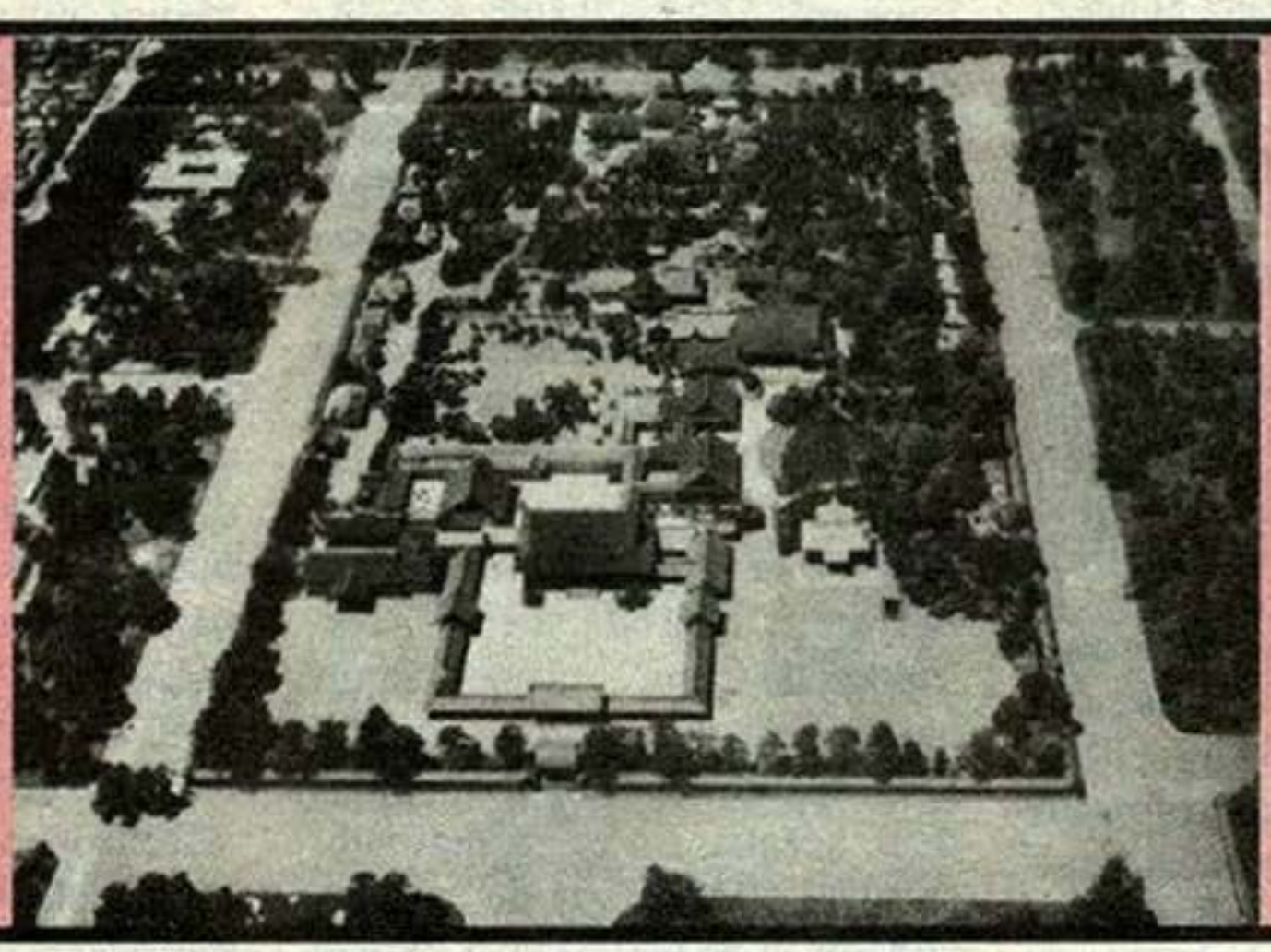

Kyoto însă, următoarea reşedinţă imperială şi capitală a ţării, a cărui istorie o vom urmări succint în aceste pagini, are un plus de 1 000 ani de longevitate faţă de Nara şi reprezintă o replică proprie, autohtonă, a culturii nipone în raport cu cea chineză.

ANNA EVA BUDURA

În anul 784, împăratul Kammu (al 50-lea suveran, 737-806)[1] dornic să se elibereze de influenţa copleşitoare a clerului budist asupra curţii imperiale, a hotărât mutarea Capitalei din vecinătatea templelor şi ridicarea uneia noi, care să depăşească în strălucire capitala dinastiei Tang, Chang'an, enunţând prin această decizie o nouă stare de spirit a casei domnitoare şi, poate, a aristocraţiei nipone, în întregul ei. Deşi a acceptat drept model sistemul de urbanizare a capitalei chineze şi a recurs la preceptele geomanţiei chineze, el a cerut totuşi şi ocrotirea zeităţilor shinto, ordonând executarea unei ceremonii tradiţionale, chemată să asigure o domnie fructuoasă în noua aşezare.

În anul 794, curtea imperială s-a mutat la Heiankyo (la 45 km de Nara), în Capitala Păcii şi a Liniştii.

[1] A domnit între anii 781 şi 806.

În următoarele patru secole, respectiv până la data de 1185, Capitala a cunoscut prosperitatea. Viaţa sa culturală, eliberată de fluxul impetuos al influenţei chineze[2], a înflorit. Erau anii când Japonia, după ce asimilase valul civilizator de afară, şi-a zămislit replica sa proprie.

Brâncuşi – sugerat

După sec. XIII Capitala a trăit cea mai tragică perioadă a existenţei sale, fiind distrusă în proporţie de 80%, ca urmare a confruntărilor între clicile militariste. Refacerea sa în a doua jumătate a sec. XVI este datorată guvernării dictatoriale binefăcătoare a lui Toyomi Hideyoshi (1538-1598), după care va rămâne centrul culturii naţionale tradiţionale, până în anul 1870, când Capitala va fi mutată la Edo-Tokyo (capitala de est) de azi.

[2] Începând din anul 894 nu s-au mai trimis solii în China.

Timp de peste 1 000 de ani, Kyoto şi-a păstrat aureola de rafinament şi sensibilitate faţă de frumos, calităţi care nu s-au diminuat nici azi. Cu edificiile sale de valoare istorică, cu vestigiile sale culturale, păstrate în mod miraculos şi refăcute, după fiecare dezastru natural sau produs de mâna omului, cu dăruire, meticulozitate şi precizie, vechea capitală imperială a rămas până azi simbolul sufletului cultivat al Japoniei.

Zilele de glorie şi soarta tragică ale Palatului imperial se împletesc strâns cu istoria de un mileniu a Japoniei. Aşezat iniţial în partea central-nordică a capitalei Heiankyo, el se întindea pe o suprafaţă de 300 acri, în incinta înconjurată cu un zid protector aflându-se peste 30 de edificii: palate de mari ceremonii, reşedinţa şi iatacul imperial, precum şi oficiile guvernamentale.

Construit din lemn, palatul a devenit pradă uşoară focului, doar în primii 400 de ani fiind mistuit de flăcări până la temelii de 14 ori.

Cu ocazia acestor calamităţi curtea imperială de obicei se refugia pe proprietatea familiei Fujiwara, aflată în zona Tsuchimikado. După ce acest loc de bejenie a intrat în posesia curţii imperiale, în anul 1336, şi împăratul Komyo l-a declarat oficial palat imperial, aici şi-au avut reşedinţa 28 de suverani ai Japoniei. Edificiu sacru pentru poporul nipon, palatul nu a fost deloc ferit de calamităţi nici în continuare.

Războaiele Onin (1467-1477), conflictele militare din perioada Statelor combatante (1467-1568), noi incendii şi cutremure au transformat în repetate rânduri palatul în cenuşă. Dar tot de atâtea ori el a fost reconstruit cu migală. Actualul palat este rezultatul restaurării din anul 1856, executat cu mare măiestrie, fără să fi scăpat nici cel mai mic detaliu care ar putea ştirbi autenticitatea unui edificiu vechi de un mileniu.

Complexul Palatului imperial aminteşte de simplitatea odihnitoare, reconfortantă a templelor shinto, în care elementele arhitecturale ale dinastiei Tang erau sublimate până la esenţa lor fundamentală. Palatul, în ansamblul său, şi în fiecare din elementele sale componente sugerează spiritul ancestral nipon, născut în aceste insule muntoase şi stâncoase, acoperite cu păduri bântuite de kami, spirite ale acestora. Nu există elemente decorative pompoase, stridente care să îndepărteze privitorul de chintesenţa vieţii. Lemnul, omniprezent, este doar lustruit, pentru a-i sublinia frumuseţea sa naturală. Privind balustradele, coloanele susţinătoare ale consolelor îmi aminteam mereu de Brâncuşi. Doar el reuşise să elimine toate detaliile nesemnificative, pentru a ajunge la esenţa definitorie a lucrurilor.

Dintr-o privire aruncată prin portalul ce deschide privelişte spre Sala Tronului, vizitatorul înţelege cât de înălţătoare poate fi simplitatea. Curtea impunătoare este acoperită cu un nisip imaculat, greblat în şanţuri egale, aproape imperceptibile, doar cireşul şi portocalul din cele două laturi ale scărilor simple din scânduri lustruite oferă două pete de culoare diafane incintei.

Clădirea dreptunghiulară a Sălii Tronului, cu un acoperiş durat din 40 de straturi de şipci de chiparos, nu degajează măreţie ostentativă, ci stabilitate, echilibru, sobrietate. Tronul împăratului şi al împărătesei adăpostite în această sală austeră, aşezate sub câte un baldachin decorat cu pasărea phoenix, impresionează prin bun gust şi perfecţiunea execuţiei elementelor decorative, şi nu prin multitudinea şi strălucirea acestora.

Tronurile sunt două simple scaune lăcuite. Sobrietatea interiorului este subliniată de cele două panouri Kenjo-no-shoji, pictate iniţial de maestrul Kose Kanoke în anul 892, reprezentând în mod semnificativ 32 înţelepţi chinezi, chemaţi probabil să confere imaginea simbolică a unei guvernări chibzuite.

Statuie expusă o dată la 33 de ani

Aşa cum Sala Tronului nu copleşeşte vizitatorul printr-o măreţie ostentativă, la fel nici întregul complex cu iatacurile imperiale, cu grădinile, sălile de studiu, pavilioanele pentru ceremonia ceaiului şi chiar altarul unde se păstrează cu ocazia marilor ceremonii oglinda sacră, însemnul puterii imperiale cereşti, nu se impune prin opulenţă, ci printr-un îndemn la meditaţie. Aici, în acest palat, vizitatorul percepe bucuria unei vieţi elevate prin trăiri interiorizate ale frumosului şi bucuria înţelepciunii, a curăţeniei sufleteşti şi trupeşti, satisfacţia unei existenţe simple şi disciplinate, aproape de natură.

Panou de paravan, pictat în anul 892 şi reprezentând înţelepţi chinezi

În p. 76: *vedere de ansamblu a complexului Palatului imperial din Kyoto*

Semnul protecţiei imperiale în Japonia este favoarea acordată de a putea acoperi un edificiu cu acel modest *hinoki,* acoperiş făcut din şipci din lemn de cedru, asemenea celui al Palatului imperial. *Templul Kiumizu-dera,* cel mai vechi şi cel mai vestit templu din Kyoto, se numără printre edificiile care se bucură de această distincţie.

Legenda atribuie întemeierea, în anul 788, a templului unui vis pe care l-a avut călugărul Encin, vis în care însăşi bothisatva Kan-

non i-a indicat acest loc cu apă limpede – kiumizu –, pentru a ridica un umil adăpost statuii sale cioplite de el însuşi. Datorită minunilor săvârşite în acest loc în anul 794, când s-a mutat Capitala în Heiankyo, împăratul Kammu a donat templului panourile componente ale sălii tronului, pentru a ridica din ele un templu demn de acest nume. Mândrul edificiu a căzut însă pradă unui incendiu în anul 1629, cel actual fiind o copie fidelă a donaţiei imperiale, fără a avea, desigur, patina seculară.

Templul *Kiumizu-dera* este o lume în care credinţa nu este îngrădită de prejudecăţi şi nu este tributară nici unui rit[1]. Spre el urcă zi de zi, pe panta abruptă a străzilor pietruite, ce păstrează amintirea vechiului Kyoto, grupuri-grupuri de pelerini îmbrăcaţi în costume tradiţionale, toţi purtând în suflet speranţa împlinirii unei dorinţe.

Pelerinii pătrund în templu sub privirile înspăimântătoare ale celor doi Nio, regi deva, protectorii templului, apoi îşi purifică mâinile şi gândurile la fântâna cu apă limpede, aduc ofrandă zeiţei shinto Benten, încredinţându-i doleanţele, apoi în *Asakura-do* se prosternează în faţa bothisatvei Kannon, cea cu 11 feţe, a lui Bishamon-ten, zeul bogăţiei şi a lui Jizo, apărătorul copiilor, cerându-le binecuvântarea. Pe terasa din faţa Templului cel Mare, ei admiră geta (sandalele), turnate în fier ale călugărului legendar, uriaşul Benkei, şi încearcă să ridice imensa lui lance pentru a împrumuta o părticică din puterea lui miraculoasă.

În interiorul marelui sanctuar, atmosfera este încărcată de mister, pereţilor din lemn cioplit rudimentar doar tabletele şi picturile votive le conferă câte o pată de lumină şi culoare. Statuia originală sculptată de Enchin este ferecată într-un sipet şi este expusă doar o dată la 33 de ani[2], ultima oară – în anul 1977. În marea sală sunt la vedere doar statuile discipolilor lui Kannon, ale celor patru regi deva, a zeului Banului (bogăţiei) şi a apărătorului copiilor. Spre sud, Marele Sanctuar are o deschidere spectaculoasă spre o terasă largă, unde în trecut aveau loc spectacolele cu dansuri rituale. Terasa se extinde mult peste prăpastie, fiind susţinută de o structură de piloni ce îmbină talentul ingineresc cu un dezvoltat simţ artistic al constructorilor templului.

Pentru bucuria sufletului

Chiar în spatele Marelui Sanctuar se află unul din cele mai căutate lăcaşuri shinto din Japonia, dedicat zeităţii Jishu, protectoarea pământului, pe care se află construit templul, precum şi cel închinat fratelui cam capricios al zeiţei soarelui, Amaterasu Omikami, presupus strămoş al casei imperiale. Acest lăcaş al credinţei ancestrale este slujit de preoţi înveşmântaţi în cele mai fabuloase costume, ce evocă amintirea celor purtate de împăraţii şi nobilii chinezi, în timpul dinastiilor Han şi Tang.

În *Kiumizu-dera* împrumuturile culturale de afară nu mai pot fi percepute ca elemente distincte, ci ca o parte integrantă a civilizaţiei nipone.

Desăvârşirea eului japonez am găsit-o însă în mod semnificativ în *Sanctuarul cu 33 de nişe din Templul Renge-o* (Regele Lotus), în *Kinkaku-ji* (Templul cu pavilionul de aur) şi în grădinile zen din *Ginkaku-ji* (Templul cu pavilionul de argint).

Templul Renge-o a fost ctitorit în anul 1164 de cel de al 77-lea suveran al Japoniei, Go-Shirakawa (1126-1191), un admirator al lui Kannon, animat fiind de dorinţa de a aduce pace şi prosperitate ţării prin promovarea budismului şi a doctrinelor sale.

Planurile împăratului erau pe măsura marelui său ideal, deşi pentru acea vreme acestea frizau extravaganţa. El a ordonat construirea, în mijlocul unui întins complex de temple, a unui sanctuar impozant cu 33 de nişe, care să simbolizeze cele 33 de încarnări posibile ale lui Kannon. Lung de 118 m, el urma să adăpostească nu doar o singură statuie înaltă de peste 3,7 m a bothisatvei făcătoare de minuni, cea cu 11 feţe şi 1 000 de mâini[3], ci încă altele 1 000 de dimensiuni normale ale fiinţelor omeneşti (1,65-1,68 m), încredinţat fiind că în acest fel va înmulţi înmiit efectele binefăcătoare ale actului său pios.

Pentru desăvârşirea grandioasei opere el a convocat 70 din cei mai vestiţi artişti sculptori ai vremii. Dintre aceştia se remarcă operele marelui maestru Tankei (1173-1256), care la vârsta de 82 de ani şi-a văzut încoronată activitatea sa artistică de o viaţă prin impozanta statuie a lui Kannon, piesa centrală a sanctuarului. Din cele 1 031 de statui, 9 poartă încă semnătura lui, altele fiind pierdute în incendiile care au mistuit templul de-a lungul istoriei sale. Artiştii japonezi, generaţie după generaţie, au dăltuit cu dăruire şi talent piesele acestei galerii de sculpturi nemuritoare ale secolelor XII şi XIII.

În semn de respect, în marele sanctuar, vizitatorii pătrund descălţaţi. Marea statuie a lui Kannon din centrul acestuia străluceşte discret în penumbra sălii, emanând o linişte serafică. Imaginile ei înmiite amplifică starea de tranchilitate sufletească. Multitudinea statuilor nu oboseşte privitorul, deoarece fiecare figură exprimă altă stare de spirit, iar fineţea şi perfecţiunea execuţiei îi bucură ochiul. Aici vizitatorul uită de meschinăriile vieţii cotidiene şi se simte elevat în alte sfere, în care poate gusta satisfacţia estetică şi bucuria artistică, poate să-şi purifice sufletul.

[1] Aici am cumpărat *Învăţăturile lui Buda* în limba română.

[2] Numărul 33 reprezintă cele 33 de încarnări posibile ale lui Kannon, dornic să salveze o categorie cât mai largă de oameni.

[3] Bothisatva este reprezentată de fapt doar cu 21 perechi de mâini, dar cum, fiecare mână poate salva 25 lumi, acestea simbolizează 1 000.

Aici totul este japonez: în figurile ascetice, alungite ale bothisatvelor se regăseşte idealul feminităţii interiorizate a japonezelor, în robusteţea paznicilor bothisatvei şi al credinţei budiste, vitejia războinicilor acestor pământuri, în figura descărnată a călugărului cerşetor, viaţa chinuită a celor mulţi, în zeităţile vântului şi tunetului precum şi a discipolilor fantastici ai bothisatvei, personagiile legendelor populare şi ale spiritelor shintokami.

Kinkaku-ji (Templul cu pavilionul de aur), această bijuterie arhitecturală de mare rafinament, este deseori evocat ca simbol al sintezei a trei stiluri diferite într-un tot unitar, un simbol al capacităţii japonezilor de a asimila şi de a-şi însuşi curente artistice şi în a le transforma apoi în unul de al lor propriu.

Pavilionul purităţii răcoroase, din complexul Palatului

Pavilionul de aur a făcut parte dintr-un complex destinat recreerii construit de Saionji Kintsune (1171-1244), în partea de nord a capitalei imperiale. Eleganta clădire avea menirea de a întruchipa imaginea Lacului cu cele şapte comori din paradisul budist. După moartea shogunului Ashikaga Yoshimitsu (1358-1408), a fost transformat, conform dorinţei sale, într-un templu budist zen, în care s-au păstrat opere de artă de mare valoare, creaţii ale artiştilor renumiţi ai vremii.

Primul nivel al pavilionului, unde shogunul îşi primea oaspeţii, este construit în stilul arhitectural shinden-zukuri – stilul palatelor imperiale din perioada Heian (794-1185); al doilea, unde el purta discuţii confidenţiale, numit Cho-ankaku (Sala valurilor dezlănţuite), în stilul buze-zukuri a caselor locuite de samurai în perioada Kamakura (1185-1333); al treilea în stilul Kara – chinezesc din perioada dinastiei Song (960-1279), stil preluat apoi de templele budiste zen. La primul nivel s-a folosit lemnul natur şi doar lustruit, iar la nivelele doi şi trei lemnul lăcuit şi apoi acoperit cu foiţă de aur. Un acoperiş elegant curbat, decorat cu o pasăre phoenix, desăvârşeşte această operă arhitecturală de mare frumuseţe.

Fratele mai modest al Pavilionului de aur este Pavilionul de argint *(Ginkaku-ji)*. De argint doar cu numele, deoarece nu fusese niciodată placat cu argint. Ab initio acesta fusese conceput ca o modestă casă ţărănească cu două niveluri, acoperit cu şipci din cedru. Simplitatea construcţiei sale, ca şi a celorlalte edificii ale incintei vilelor, se explică prin faptul că shogunul Ashigaka Yoshimasa (1436-1490), deziluzionat de frământările şi mizeriile cauzate de războaie, dorea să-şi creeze un loc unde să se retragă şi unde să-şi petreacă timpul aproape de natură, meditând şi îndeletnicindu-se cu preocupări elevate, care să-i bucure sufletul: grădinărit, aranjamente florale, ceremonia ceaiului şi alte plăceri ezoterice.

Pentru a atinge scopul urmărit, shogunul a solicitat pe cel mai vestit creator al peisajelor din interiorul grădinilor, pe Soami (1455-1525). Artistul a creat un tot unitar, începând cu stilul, linia şi înălţimea construcţiilor, a materialului din care erau durate, integrându-le în natură. Grădina a împărţit-o în două secţiuni – grădina uscată (karesansui), din nisip, şi grădina clasică japoneză cu ochiuri de apă, apă curgătoare, plante şi pietre.

Grădina uscată ocupă o suprafaţă de 1,75 acri. Nisipul este greblat cu măiestrie, în aşa fel încât să sugereze mişcările valurilor mării. Pe o latură, se află un con de nisip înalt de 2 m şi cu un diametru de 5 m, amintind de Muntele Fuji, ridicat cu scopul de a amplifica efectele lunii în marea de nisip. De pe terasa Pavilionului de argint, în nopţile cu lună plină, shogunul putea să admire mişcarea valurilor sau să se delecteze cu priveliştea unei luni pline, în mijlocul unui lac de argint.

Grădina vie, cu plante, eleştee, firuri de apă curgătoare, cu un covor de muşchi verde, copăcei, arbuşti şi tufe de flori este greu de descris. Doar cei care reuşesc să o parcurgă cu paşi domoli şi să se oprească la fiecare cotitură a potecii, pentru a admira şi gusta frumuseţea fiecărui tablou care i se înfăţişează, pot înţelege această artă născută din sufletul japonez.

* * *

În vara anului 1995, când avionul a părăsit golful Tokyo, am cuprins cu ochii arhipelagul care se micşora mereu şi am închis în inima mea bucuria unei experienţe, care îmi va oferi hrană sufletului în anii ce vor veni. ■

DIN STEPELE CHINEI

ÎN PUSTA UNGARĂ

După mai bine de un mileniu problema originii poporului maghiar constituie încă un subiect deschis de cercetare, nu numai pentru oamenii de ştiinţă din Ungaria, ci şi de pe alte meleaguri ale lumii. În acest context este interesantă comunicarea muzicologului Du Yaxiong, de la Conservatorul din Beijing, apărută în cotidianul de limba engleză *China Daily,* din 19 iunie 1995, sub titlul: *Un numitor comun. Muzica, verigă de legătură între etniile din China şi unguri.*

Profesorul Du Yaxiong a adunat, conservat şi studiat vreme de 30 de ani cântece populare şi de cult ale minorităţilor din stepele Chinei de Nord, o zonă deosebit de bogată din punct de vedere etnografic şi istoric. În această parte a Chinei s-au păstrat străvechi practici ale shamanismului şi cântece de ceremonii.

Ascultând melodiile interpretate de un shaman şi un bard din rândul naţionalităţii Yugur, profesorul Du a remarcat că piesele interpretate foloseau gama pentatonică, amintind piesele pentru pian compuse de Bela Bartok pentru copii. Asemănarea l-a surprins. S-a întrebat cum de o piesă muzicală străveche din China a putut ajunge tocmai în Europa? În timpul studiilor sale în Ungaria, în anii 1987-1988, el şi-a aprofundat cercetările în satele din diferite regiuni ale ţării, studiind şi materialul cules de Bartok. Rezultatele i-au confirmat constatările.

Muzica populară maghiară are o singură gamă, pentatonică, alte game fiind excluse. De asemenea, îi lipsesc semitonurile, trăsătură a melosului popoarelor turco-tătare din stepele Asiei Centrale, până departe spre est, în China.

Profesorul Du evidenţiază şi o altă caracteristică a cântecului popular maghiar, asemănătoare cu cea a cântecelor shamaniste ale etniilor din nordul şi nord-estul Chinei (man, xibo, oroqen, eveki, din grupul popoarelor altaice, şi dauri, mongoli, yuguri şi tu-i, din grupul popoarelor mongole), şi anume structura melodică a piesei: a doua parte a melodiei, identică cu prima, este repetată cu o cvintă mai jos. În această privinţă omul de ştiinţă chinez aminteşte de similitudinea uimitoare între cântecul unui shaman mongol *O, zeilor, pogorâţi-vă!* şi un străvechi cântec popular maghiar, *Şi-a luat păunul zborul,* precizând că acestea sunt doar două dintr-un număr impresionant de cântece culese de el.

Profesorul Du precizează faptul că dintre popoarele fino-ugrice, din care se presupune că ar face parte şi ungurii, din punct de vedere lingvistic, în mod surprinzător doar ungurii şi ceremizii au păstrat acest gen de muzică pentatonică. Asemănarea dintre cântecele populare maghiare şi cântecele shamaniste ale etniilor minoritare din nordul Chinei conduce spre concluzia că ungurii au trăit alături de grupurile etnice din nordul Chinei, şi-au format acest stil de muzică acolo, în locul lor de origine, stil pe care l-au păstrat practic nealterat până în prezent.

Este posibil, deci – afirmă muzicologul chinez – ca strămoşii ungurilor să fi trăit alături de minorităţile din nordul Chinei, a căror limbă aparţine familiei de limbi altaice. Această părere este susţinută şi de descoperirile arheologice, care indică apropierea practicilor shamaniste ale strămoşilor ungurilor mai mult de popoarele altaice decât de cele uralice.

În încheiere, în articol se apreciază că „susţinută de vestigii arheologice, descoperirea profesorului Du ar putea face lumină asupra istoriei timpurii a ungurilor".

Anna Eva BUDURA

Clio anunţă

În imagine: desen reprezentând nobili unguri din sec. IX, executat pe baza descoperirilor arheologice. Vestimentaţia lor este foarte asemănătoare cu cea a etnicilor din nord-estul Chinei.

MAGIA MUZEELOR ȘI MONUMENTELOR ISTORICE GERMANE

În accepția celor care nu o cunosc, Germania este cu precădere o țară cu multe și mari uzine, cu puternice concerne, cu o tehnică sofisticată, ce-și pune amprenta și asupra tuturor laturilor vieții cotidiene, cu un trai bun generalizat etc., etc. Și, nu încape îndoială, Germania înseamnă toate acestea. Dar dacă ai privilegiul să-ți bucuri ochii cu valea Rinului, să cutreieri munții Harz, să urmezi cursul Neckarului de la izvor până la vărsare ori să cunoști alte zone fermecate, te încredințezi că, alături de ceea ce ne-am obișnuit a numi atributele civilizației contemporane, Germania este și o patrie a vestigiilor trecutului, admirabil conservate și înconjurate de o evidentă, permanentă grijă pentru păstrarea lor.

Uimit de profuziunea muzeelor de toate felurile, întâlnite aparent în cele mai neașteptate locuri, am și avut curiozitatea să mă interesez de numărul lor și astfel am aflat că în momentul de față sunt peste 4 000. Marea majoritate sunt întreținute de colectivitățile locale, orașe ori districte – *Kreise* sau *Bezirke* –, iar restul sunt finanțate de organisme și societăți private. Foarte puține aparțin landurilor, în timp ce statul german, considerat ca entitate separată, nu deține în totul lui tot decât vreo 17, răspândite pe întreg teritoriul. Sigur, această împrejurare se explică, în primul rând, prin structura federală a Germaniei, care atribuie largi competențe culturale diverselor landuri sau comune, fără a refuza, totuși, să participe, atunci când e cazul, la promovarea unor acțiuni de însemnătate națională, ca, de pildă, achiziționarea unor opere de artă de însemnătate deosebită sau organizarea de importante expoziții naționale și internaționale.

Tradiția constituirii de muzee și expoziții are în Germania o vechime seculară, ale cărei origini pot fi aflate la începuturile veacului trecut. Căci, începând de atunci, colecțiile princiare sau ecleziastice, ce nu erau accesibile decât unui public restrâns, au început să fie completate cu muzee de stat și comunale, iar un mare număr de inițiative private s-au concretizat în așa-numita *Kunstvereine,* a cărei misiune primordială era organizarea de expoziții de artă contemporană.

Apoi, concomitent cu muzeele de istorie a artei și culturii, au fost amenajate muzee istorice și arheologice, întregite de muzee de științe ale naturii și ale tehnicii. În fine, marilor muzee care, treptat, și-au cucerit un renume internațional, li s-a asociat o

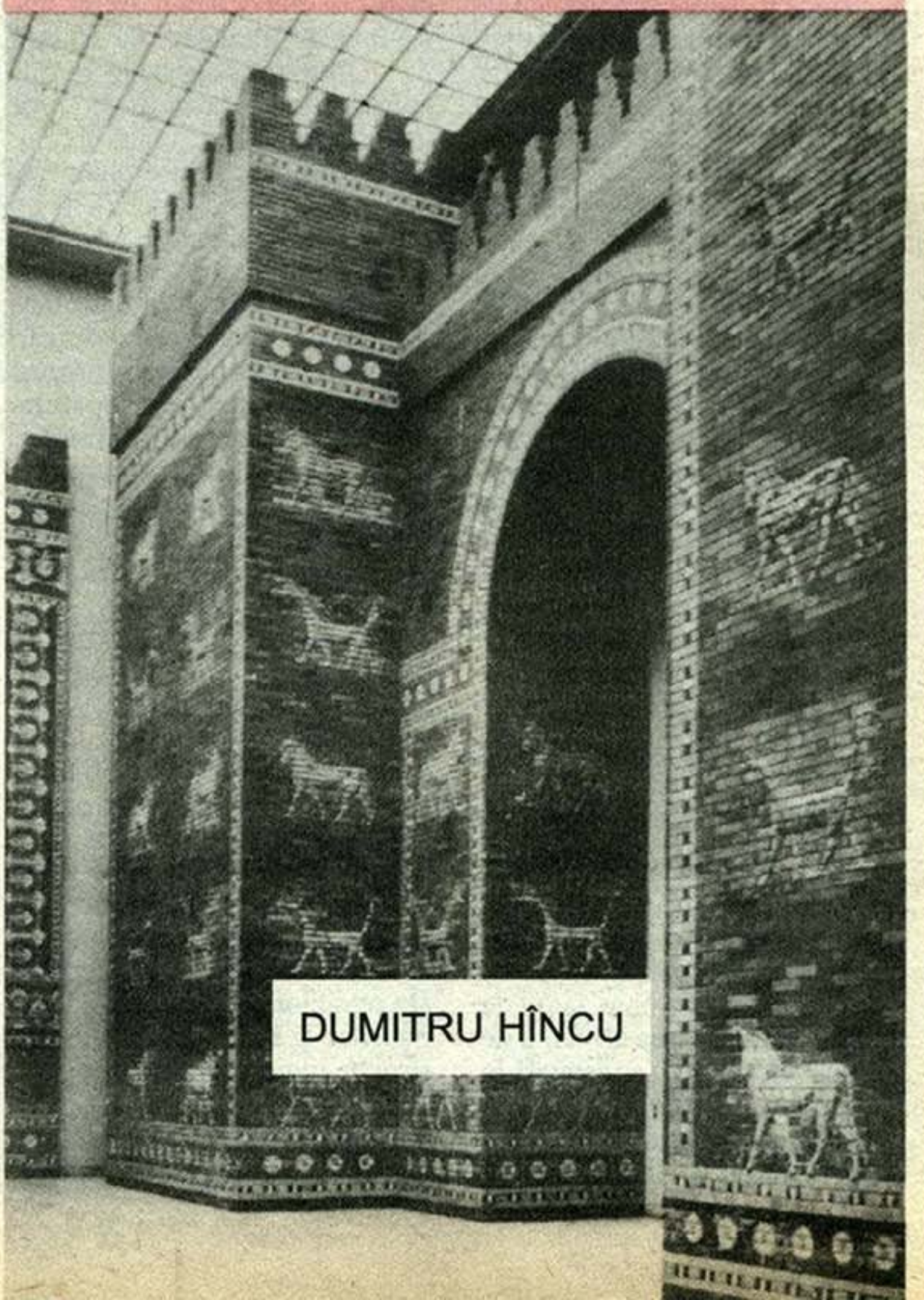

Poarta zeiței Ișstar din Babilon, reconstituită în Muzeul „Pergamon" din Berlin

multitudine de mici expoziţii de artă populară şi muzee regionale.

Astăzi, cele mai multe muzee germane se află – cum am fost informat – în landurile Baden Würtemberg (748), Bavaria (704) şi Nordrein-Westfalen (481). Oraşele-stat Berlin, Hamburg şi Bremen se mândresc cu câte 110, 47 şi, respectiv, 20 muzee fiecare. Berlinul este, de altfel, reşedinţa unor instituţii muzeistice de mare şi bine meritată faimă universală, cum sunt Muzeul egiptean, Pergamonul, celebra Galerie de pictură din Dahlem, consacrată artei vechi, şi Galeria de artă modernă. Tot aşa cum *Deutsches Museum* din München se situează în primplanul muzeelor europene de ştiinţe naturale.

Cele mai multe muzee municipale sunt găzduite, însă, de puternica citadelă economică şi financiară care este Frankfurtul de astăzi (poreclit chiar, cu o admirativă ironie, Bankfurt), unde noi edificii, special construite în acest scop, s-au adăugat vechilor muzee. Am în vedere Muzeul german al filmului în 1980, Muzeul german de arhitectură în 1984, Muzeul evreiesc în 1988 sau Muzeul de artă modernă în 1991. Deşi, dacă ţinem seama de calitatea colecţiilor, ele sunt totuşi întrecute de cele din Köln, printre care se cuvine a aminti neapărat măcar Muzeul de artă veche Wallraf-Richartz, Muzeul Ludwig (de artă modernă, cu pop-art şi avangarda rusă ca atracţii principale), Muzeul Extremului Orient sau Muzeul de artă aplicată.

În acelaşi timp, un bun număr de muzee, nu lipsite de interes, sunt legate de interese economice sau comerciale, fiind, în speţă, consacrate vinului şi podgoriilor, farmaciei, jocului de cărţi, porţelanului sau, evident, automobilului şi motoarelor...

Ceea ce-i însă, poate, la fel de interesant e şi marea afluenţă de public, care poate fi constatată la toate manifestările muzeistice, permanente sau ocazionale, în zilele de lucru sau de sărbătoare. Fenomenul e atât de frapant şi de instructiv, încât m-a determinat să consult datele statistice aferente. Şi astfel am aflat că cea mai mare şi mai internaţională dintre expoziţiile de artă modernă, aşanumita „*Documenta*" din Kassel a avut într-un an aproape 480 000 vizitatori, o retrospectivă de „Artă nouă" organizată la Darmstadt a atras circa 600 000, una consacrată „Erei Hohenstaufenilor" peste 800 000 ş.a.m.d.

Wieskirche, o bijuterie a rococoului

Ţară atât de bogată în muzee şi expoziţii, Germania este însă, aş spune, şi mai avută în vechi monumente şi situri istorice care, după cel de-al doilea război mondial, au ridicat o sumedenie de probleme delicate. În oraşele violent bombardate au trebuit astfel întreprinse vaste lucrări de consolidare sau reconstrucţii de mare anvergură, ca în cazul tuturor catedralelor şi bisericilor mai importante. De cele mai multe ori s-a preferat soluţia restaurării stadiului lor anterior.

În cazul construcţiilor profane s-a procedat, însă, la modificări substanţiale, dominate de restructurarea cvasiintegrală a spaţiilor interioare (cum s-a întâmplat, bunăoară, cu localul Operei din Hanovra) sau de înlocuirea aripilor distruse prin edificii moderne (vezi *Germanisches National Museum* din Nürnberg).

Dar atunci când a fost vorba de reconstruirea unor întregi ansambluri urbane distruse, arhitecţii n-au mai putut ţine seama decât în mică măsură de tradiţia locurilor. Doar în unele cazuri fericite s-a putut lucra după vechi documente, realizându-se astfel reconstituiri remarcabile – ca Prinzipalmarkt din Münster – şi conservând vechile caracteristici ale reţelelor stradale, ale acoperişurilor şi materialelor de construcţie regionale tipice etc.

De altminteri, grija pentru monumentele de excepţie mai constituie şi acum un subiect de pasionate discuţii între specialiştii germani. Nu mai este vorba doar despre obişnuita întreţinere a edificiilor supuse fenomenelor naturale de uzură sau de simple măsuri de protecţie împotriva deteriorărilor, ci de adoptarea unor metode moderne de conservare furnizate de noile descoperiri ale chimiei, fizicii şi tehnicii construcţiilor, care să apere monumentele de degradarea accelerată provocată de recrudescenţa poluării atmosferice, a utilizării, cum s-a întâmplat în perioada imediat următoare războiului, unor materiale improprii sau vibraţiilor, rezultate din intensul trafic rutier şi aerian. Rezolvarea unor probleme cum sunt conservarea pietrei, ocrotirea lemnului, consolidarea zidurilor şi a temeliilor, instalarea de geamuri pentru protejarea vitraliilor din Evul Mediu reclamă, lucru uşor de sesizat, o strânsă cooperare între multe discipline ştiinţifice şi tehnice. Ceea ce a şi dus, între altele, la înfiinţarea unor instituţii specializate, ce se şi pot prevala de o bună şi amplă experienţă.

Restaurarea interioarelor istorice ale bisericilor şi mănăstirilor, ale vechilor primării cere o minuţioasă pregătire şi planificare. Transformări anterioare sau multiple retuşuri ale frescelor complică adesea deciziile ce trebuie luate în vederea alegerii celei mai bune variante de organizare a spaţiului.

Aspectul estetic trebuie pus în concordanţă cu istoria şi arheologia. Încât nu e de mirare că a fost nevoie de şapte ani de muncă îndârjită, efectuată de 80 de specialişti de înaltă calificare, spre a rechema la o nouă viaţă lăcaşul de pelerinaj *Wieskirche,* o autentică bijuterie a rococoului din sudul Germaniei.

Alte proiecte costisitoare au fost puse în operă pentru a realiza restaurarea şi întreţinerea unor complexe importante, unele cu valoare internaţională, cum sunt vetrele comemorative ale literaturii germane clasice de la Weimar, parcurile din Dessau/Wörlitz, castelele şi grădinile din Au-

gustenburg şi Falkenlust, la nord de Rin cu parcurile de la Potsdam, cu Insula păunilor şi palatul Sans Souci, înscrise în lista patrimoniului mondial UNESCO.

Uneori, aceste eforturi s-au lovit de pripite, rău înţelese intenţii novatoare. În deceniul şase, deci în cursul primului val de euforie constructivă din Germania postbelică, într-o seamă de localităţi ale căror zone centrale fuseseră cruţate de vitregiile războiului – ca Erlangen sau Itzehoe – au fost adoptate astfel metode moderne de înnoire urbană, sacrificând centrele istorice, fie în favoarea construirii unor mari spaţii comerciale, clădiri pentru bănci, sedii de societăţi de asigurare, de administraţii publice, fie a amenajării unor noi căi de acces la traficul motorizat.

Curând, însă, aceste iniţiative au stârnit mişcări de protest ale locuitorilor din respectivele localităţi, afectate de intervenţiile speculative, ceea ce a dus la stoparea lor. Încât politica de amenajare a localităţilor a luat o turnură decisivă cu deosebire din 1975, Anul european al protecţiei monumentelor istorice.

O problemă specific germană pentru destinul monumentelor istorice este aceea a reconstruirii celor complet distruse de război (sau dispărute din alte raţiuni în epoca postbelică) cum este, de pildă, cazul cu celebra *Frauenkirche* din Dresda, aflată în ruină din noaptea de coşmar a lui 13 februarie 1944 (*Magazin istoric*, nr. 9/1992). Luând în discuţie asemenea situaţii, defel rare în Germania, Asociaţia responsabililor regionali ai monumentelor istorice din Republica Federală Germania s-a situat pe o poziţie care, pentru însemnătatea ei de principiu, merită amintită mai amănunţit.

Fluvii de oaspeţi spre Heidelberg

Astfel, în rezoluţia unei adunări anuale, această Asociaţie a stipulat: *„Alături de toţi germanii, ei* [responsabilii regionali ai monumentelor istorice – *n. n.*], *evocă cu părere de rău monumentele istorice dispărute în cursul celui de-al doilea război mondial sau în urma unor decizii politice luate atât în Republica Democrată Germană, cât şi în Republica Federală Germania. Ei îşi exprimă înţelegerea faţă de dorinţa de reconstruire a operelor de arhitectură distruse, după modelul lor original. Dar ţin să reamintească în mod expres că această dorinţă nu poate fi înfăptuită. Însemnătatea monumentelor istorice cu mărturii ale unor remarcabile performanţe ale trecutului nu rezidă doar în ideile artistice pe care ele le întrupează, ci în bună parte în forma lor materială, arhitecturală şi artistică, condiţionată de vreme, cu toate urmele destinului lor. Forma materială transmisă posterităţii ca mărturie a istoriei nu poate fi repetată, la fel cum nici istoria nu poate fi repetată. Construirea de replici ale unor monumente istorice dispărute nu poate avea altă semnificaţie decât ca o acţiune a prezentului. Astfel de imitaţii nu pot încarna monumente care, în sensul strict al noţiunii, reamintesc marile performanţe ale trecutului şi conservă amintirea marilor procese ale istoriei cu părţile lor bune şi rele.*

Responsabilii monumentelor istorice nu se pot angaja decât în mărturii istorice nereproduse şi consideră că e datoria lor să intervină când trecutul e ameninţat să dispară în spaţiul public“.

Celebrele galerii de artă din Dresda, construite în anii 1847-1857

Punct de vedere care mi s-a părut magistral confirmat de modul cum este păstrată, de exemplu, celebra ruină a castelului din Heidelberg care, de pe măgura unde a fost ridicat şi de unde domină întreaga vale de la poalele ei, adună tot anul fluvii de oaspeţi din toate colţurile lumii. Ea convinge indubitabil că o încercare de reconstrucţie ar fi fost nu numai o impietate de neiertat faţă de destinul ei, dar şi o gravă eroare de gust, o crasă lipsă de bun simţ. Pe când aşa, lăsată în stadiul în care au părăsit-o trupele invadatoare franceze ce au incendiat castelul către finele sec. XVII, ea sugerează cum nu se poate mai elocvent atât splendoarea de odinioară a monumentului, cât şi nebunia devastatoare a războiului ce nu se opreşte şi nu cruţă nici cele mai frumoase elanuri ale minţii şi trudei omeneşti. ■

Un comunist sau un naționalist radical la Kremlin? Cu siguranță că ar fi atât în defavoarea Rusiei, cât și a Vestului. Dar și mai sigur este că, întrucât președintele deține puteri considerabile, alegerile prezidențiale din Rusia, din luna iunie, ce au loc la câteva luni după cele legislative, vor fi decisive pentru viitorul țării.

Cine va locui deci la Kremlin de la jumătatea acestui an? Oricum celebra fortăreață suportă pe oricine. Zidurile și sălile ei, care, la viața lor, au văzut și ascultat atât de multe, sunt impregnate de milioanele de cuvinte rostite de marii actori ai istoriei Rusiei de-a lungul veacurilor, pentru a mai vibra la vorbele tăioase ale vreunui dictator sau la șoaptele unui democrat. În trecutul acestei fortărețe, aflate în inima Moscovei, încearcă să ne introducă textul care urmează.

KREMLINUL MOSCOVEI VEACURI DE ISTORIE

Piața din fața Kremlinului, cu catedrala Buna Vestire, la jumătatea veacului XIX

Deşi sunt mai tinere decât cele ale multor fortărețe rusești, zidurile Kremlinului, simbolul statului rus, au peste o jumătate de mileniu. Pe locul Kremlinului exista cândva o pădure, care a dat numele locului: Dealul pădurii („Borovițki Holm"). Acolo, pe malul râului Moscova, a înființat orașul cneazul Iuri Dolgoruki, în anul 1147 *(Magazin istoric,* nr. 6/1977, 4/1979).

Despre primele ziduri ale Kremlinului din Moscova ne-au parvenit foarte puține date. Știm totuși că cele dintâi fortificații de lemn, construite în 1156, au ars în timpul invaziei tătarilor din 1237. Reconstruite cu greu, ele au fost apoi înlocuite – în timpul domniei cneazului Ivan Kalita (1325-1340) – în numai cinci luni, cu alte ziduri, mai puternice, dar acestea nu au rezistat mai mult de 50 ani.

În a doua jumătate a veacului XIV, Dmitri Donskoi, mare cneaz al Moscovei, cel care a început lupta de emancipare a rușilor de sub dominația tătară, a fost nevoit să ridice ziduri noi, de data aceasta din piatră. Distruse de hanul tătar Tohtamîș, în timpul expediției sale din anul 1382 împotriva Moscovei, incendiate de lituanieni, reparate în multe locuri, zidurile și turnurile de piatră albă au rezistat numai 100 ani.

Iată însă că, în sec. XV, sub conducerea personală a lui Ivan III, „mare cneaz al întregii Rusii", cum se autointitula, arhitecții italieni Anton Friasin (Antonio Friasini), Marco Ruffo, Pietro Antonio Solari, Alevise Friasine Milănezul, ajutați de pietrari ruși și de armata rusă, au ridicat o mare cetate. În aproximativ 10 ani au fost construite turnurile principale, zidurile și bisericile Kremlinului. La vremea aceea, Europa apuseană nu cunoștea lucrări atât de vaste. De

aceea, în ochii ei, Kremlinul a devenit simbolul puterii statului moscovit.

Cetatea triunghiulară

Construirea fortificațiilor Kremlinului s-a desfășurat într-o anumită ordine. Mai întâi, au fost înălțate turnuri în locurile cele mai vulnerabile din punct de vedere al apărării, după care acestea au fost legate între ele prin ziduri. Sub primul turn, „Tainițkaia", a fost săpat un puț care dădea într-un pasaj subteran secret, ce ducea până la râul Moscova și asigura alimentarea Kremlinului cu apă, în caz de asediu. De aici și numele dat turnului, „Tainițkaia", ceea ce înseamnă „tăinuitul", „secretul". Era în vara anului 1485, anul nașterii incintei Kremlinului, martor al atâtor evenimente din zbuciumata istorie a Rusiei.

La începutul veacului XVI, s-a trecut la construcția unor noi ziduri în jurul Kremlinului. În 1538, sub conducerea arhitectului italian Petroc, a fost ridicat al doilea zid al Moscovei, care înconjura Kitaigorodul[1]. Cea mai mare parte a acestui zid a fost demolată în anii 1930, dar porțiunile care au supraviețuit continuă să impresioneze. În 1585, au fost construite zidurile „Orașului alb" – o splendidă cingătoare, operă a arhitectului rus Feodor Koni – înlocuite, la sfârșitul secolului XVII, cu centura bulevardelor. Iar în 1592 au fost clădite – în numai șase luni – cele mai mari ziduri de oraș din lume, cu o lungime de 15 km.

Împreună cu fortăreața din veacul XV, noile ziduri au constituit un ansamblu unic. Astfel, în ceva mai mult de un secol, au fost construite fortificațiile definitive ale capitalei rusești.

Elementul lor principal erau zidurile Kremlinului. Care este semnificația și stilul acestora?

Într-o veche legendă despre înființarea Moscovei, un cronicar anonim se adresează cneazului și-i prezice că pe locul respectiv va apărea un oraș uriaș, că se va construi o cetate triunghiulară („un regat triunghiular") și că în ea se vor aduna o mulțime de oameni, aparținând unor neamuri diferite. Într-adevăr, zidurile Kremlinului formează un triunghi aproape echilateral, dictat nu numai de forma triunghiulară a vârfului format de râul Moscova și afluentul ei Neglinka, ci și de o idee.

A doua linie de fortificații adiacentă Kremlinului – zidul orașului Kitaigorod – forma, împreună cu cea dintâi, un triunghi și mai mare, care cuprindea piața principală a Capitalei – Piața Roșie (*Magazin istoric*, nr. 3/1982). Centrul geometric al tuturor fortificațiilor Moscovei și simbolul „regatului triunghiular" era biserica „Sfânta Treime", cunoscută astăzi sub numele ei mai recent de „Vasili Blajennîi", din Piața Roșie, construită de Ivan IV cel Groaznic (1533-1584), la mijlocul secolului XVI, pentru a marca cucerirea hanatului de Kazan.

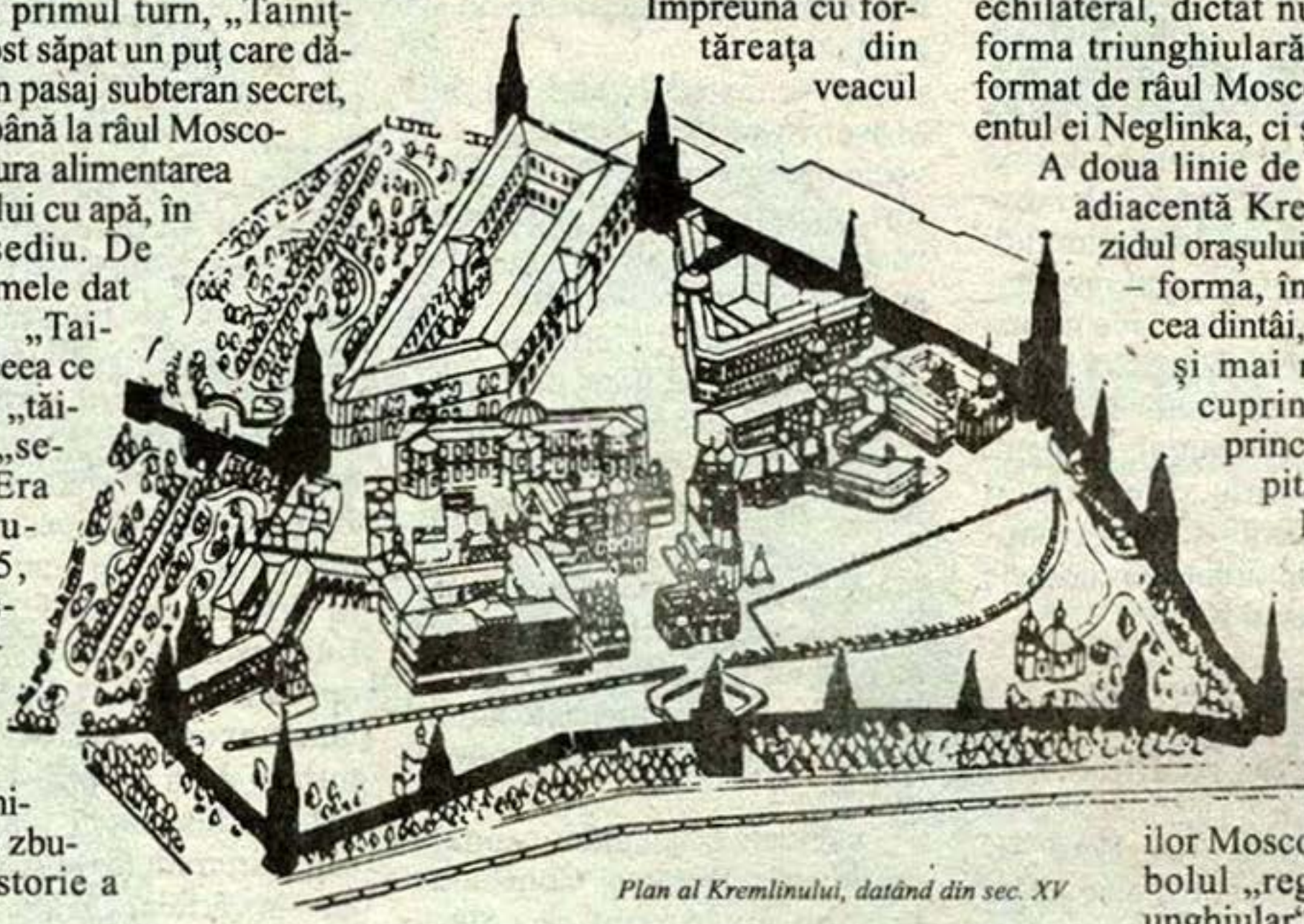

Plan al Kremlinului, datând din sec. XV

Veacurile XV și XVI au constituit o perioadă de creștere și consolidare rapidă a frontierelor tânărului stat moscovit, de extindere a relațiilor sale comerciale și de intrare a sa în arena politică mondială, ca una dintre marile puteri europene. Rusia a devenit practic centrul bisericii ortodoxe, în urma prăbușirii vechilor centre – „prima" și „a doua" Romă. Roma catolică se îndepărtase de biserica ortodoxă la începutul secolului XIII, iar „a doua" Romă – Bizanțul sau Constanti-

---

[1] Veche aglomerație a Moscovei, situată în afara zidurilor Kremlinului, dar în vecinătatea lui. Aici, începând din sec. XI, s-au concentrat numeroși meșteșugari – negustori ai orașului. Au înflorit pielăria, giuvaiergeria și siderurgia. În vremea lui Ivan III, din cauza reconstrucției Kremlinului, mai mulți preoți și boieri moscoviți au fost mutați din incinta Kremlinului în afara lui, în Kitaigorod, unde erau găzduiți și străini, aflați în trecere prin oraș. În sec. XVI, târgul a început să-și piardă caracterul meșteșugăresc-negustoresc. În timpul domniei țarului Ivan IV, s-au construit edificii guvernamentale și comerciale: monetărie, tipografie (în care a lucrat primul tipograf rus, Ivan Feodorov), vamă, fierărie, sărărie etc., iar la sfârșitul veacului – Palatul ambasadorilor. În 1626, Kitaigorodul a ars aproape în întregime, dar a fost repede reconstruit nu numai din lemn, ci și din piatră. Reformele inițiate de Petru I au afectat și aceste locuri: s-au deschis, în 1699, o mare farmacie, apoi farmacii particulare, patru întreprinderi-manufacturiere, dintre care una de mătase. Pentru preîntâmpinarea incendiilor, țarul a ordonat ca toate clădirile din Kremlin și Kitaigorod să fie ridicate numai din piatră și aliniate, în lungul străzilor. După mutarea notabilităților orașului în capitala lui Petru, Petersburg, în sec. XVIII, Kitaigorodul a devenit un centru exclusiv negustoresc, pentru comerțul intern, ca și pentru cel cu China, Persia, Asia mijlocie. În 1812, în timpul invaziei lui Napoleon, Kitaigorodul a ars complet, dar la sfârșitul războiului a fost total reconstruit. În sec. XIX, odată cu dezvoltarea capitalismului, aici s-au ridicat bănci, agenții comerciale, iar în timpul reconstrucției Moscovei, din anii de după Revoluția din octombrie, cea mai mare parte a zidurilor Kitaigorodului au fost dărâmate, pe locurile lor înălțându-se clădiri noi, supraetajate.

nopolul – fusese cucerită de otomani în secolul XV (1453). Astfel a început să se realizeze vechea profeție: „o mulțime de oameni aparținând unor neamuri diferite“ au prins a se aduna în Moscova, capitala statului rus.

Zidurile construite sub Ivan III în jurul Kremlinului s-au născut din ideea că „Moscova este a treia Romă“ (*Magazin istoric,* nr. 12/1994). „Căci două Rome s-au prăbușit, a treia se înalță și o a patra nu va exista“, cum spune o veche legendă. Clerul susținea că „a treia Romă“ trebuia să devină un „oraș sfânt“, adică să moștenească și gloria Ierusalimului. Astfel a apărut, în mod involuntar, ideea unei Moscove continuatoare a misiunii fostelor puteri creștine și a măreților lor capitale: Roma și Bizanțul. Evident, ca centru politic și religios al țării, Kremlinul trebuia reconstruit în conformitate cu cerințele austerului secol XV.

Cu meșteri din „prima Romă“

Sub domnia lui Ivan III (1462-1505), pentru a se apăra împotriva invaziilor dușmane (tătare, lituaniene, ale Ordinului livonian), Rusia a construit o fortăreață după alta și a refăcut vechile cetăți: Novgorod, Ivangorod, Kolomna... În vremea aceea, școala de arhitectură rusă a atins culmi neegalate. Totuși, în aceeași perioadă, Rusia a chemat arhitecți italieni pentru a ridica zidurile capitalei ei. Și a făcut aceasta în ciuda faptului că vecinii săi – armenii, georgienii, bulgarii, polonezii și, în fine, suedezii – erau constructori de renume; dar primii arhitecți aduși erau meșteri din „prima Romă“. S-a făcut simțită și influența soției lui Ivan III, Sofia Paleolog (cu care acesta se căsătorise în 1472, adoptând totodată ca emblemă vulturul bicefal bizantin), nepoată a ultimului împărat al Bizanțului, ea însăși de origine italiană.

„A doua Romă“ era de mult reprezentată în Rusia de numeroase personalități din domeniul artei și al vieții spirituale: mitropoliți, stareți ai unor mari mănăstiri, arhitecți – constructorii „Sfintei Sofia“ din Kiev și ai altor biserici din sudul Rusiei –, pictorul de icoane Teofan Grecul, scriitorul Pahomie Sârbul, filosoful Maksim Grecul și mulți alții.

De asemenea, Kremlinul din Moscova păstra, din cele mai vechi timpuri, opere ale unor pictori bizantini. În palatele, mănăstirile și bisericile Kremlinului se mai găsesc și papirusuri egiptene, lucrări ale filosofilor antici, opere ale unor mari teologi din Europa medievală, tratatele și telescoapele lui Galileu, splendide cronici rusești și străine, opere de artă ale tuturor popoarelor slave, vest-europene, caucaziene. Zidurile Kremlinului au devenit receptaculul simbolic al tezaurelor spirituale ale lumii, la care visaseră generații întregi de ruși.

De îndată ce au ajuns capitale de imperii, Roma și Constantinopolul au început să colecționeze cele mai mari opere de artă. Pentru a-și construi și împodobi bisericile și fortărețele, au adus nu numai meșteri de peste tot, ci și statui antice, coloane, cornișe sculptate, din cele mai frumoase palate ale orașelor cucerite. Moscova, în schimb, nu a luat din teritoriile rusești pe care le-a cucerit decât clopotele și icoanele cele mai venerate și nici aceasta nu a făcut-o sistematic; deseori s-a mulțumit cu copii. Tot restul a fost construit de meșteri din țară sau din străinătate, a fost cumpărat sau primit în dar de la ambasade străine.

Kremlinul din Moscova – ansamblul cel mai tipic rusesc în ce privește forma, scopul și spiritul său – a devenit simbolul unității fără violență, al liberei coeziuni a popoarelor din Rusia și din alte regiuni. De această semnificație a Kremlinului erau legate și frazele pe care le strigau gărzile de pe ziduri. Apelul începea cu un cântec de glorificare a Sfintei Treimi, a Maicii Domnului și a tuturor sfinților, după care garda exclama: „Măreț este orașul Moscova! Măreț este orașul Kiev! Măreț este orașul Smolensk! Măreț este orașul Novgorod!...“ și așa mai departe, până când enumera toate orașele rusești.

Vederea de pe Kremlin reprezenta o delectare pentru numeroși călători, pictori, poeți, oameni de cele mai diverse profesii și poziții sociale. Încă din sec. XVI, străinii care vizitau Moscova calificau Kremlinul drept un castel mare și frumos. Zidurile lui aveau peste doi kilometri lungime. Și erau construite în funcție de relief, urmând o linie ușor frântă, astfel că din orice turn puteai vedea toate celelalte turnuri. Fiecare din cele 20 turnuri avea propria sa caracteristică arhitecturală și un nume al său. Piramidele de piatră adăugate în vârful lor în sec. XVII dau acestor turnuri severe din Evul Mediu o eleganță și o frumusețe aparte.

Zidurile și turnurile Kremlinului sunt clădite din cărămizi roșii bine arse. Fiecare cărămidă cântărește aproape opt kilograme. Zidăria „în cruce“, din mortar cu nisip și var, le-a făcut practic invulnerabile. Și, deși au cunoscut soarta grea a tuturor fortărețelor – asedii, incendii, bombardamente, lovituri de tun, explozii –, nu au fost niciodată luate cu asalt. Ele se înalță de peste 500 ani, restaurate cu grijă după diversele calamități. ■

Adaptare
după revista *Sputnik*
de Florentina DOLGHIN

AMIRALUL NELSON

IUBIRI CELEBRE

EMMA HAMILTON

Pentru această iubire romantică, ecranul ne-a furnizat de-a lungul anilor, cupluri la fel de celebre cu originalul, între care, în primul rând, Vivien Leigh – Lawrence Olivier și, mai târziu,

Michèle Mercier – Richard Jonson sunt cele mai cunoscute. Pictori la modă în epocă, ca englezul George Romney sau franțuzoaica Elisabeth Vigée-Lebrun, s-au întrecut în a lăsa posterității chipul inegalabil al Emmei Hamilton. Primul, de pildă, a semnat nu mai puțin de 24 portrete, pentru care „Zeița", cum o numea el, sau „cea mai frumoasă femeie a timpului", considerată astfel de contemporani, i-a pozat 300 de ore.

Dincolo de frumusețe însă, Lady Hamilton (Magazin istoric, **nr. 3/1976, 1/1992) a avut o viață tumultuoasă și în esență tristă, plină de suișuri și coborâșuri în care farmecul personal i-a slujit numai ca simplu „ingredient", fără a fi copleșitor în destinul ei.**

Lady Hamilton, al treilea film în care Vivien Leigh și Lawrence Olivier au jucat împreună și filmul preferat al lui Winston Churchill, realizat în 1941, a avut un asemenea succes în Uniunea Sovietică, încât soldații armatei roșii dormeau cu fotografia aristocratei Vivien Leigh sub pernă

S-a născut în 1765, la Hawarden, o mică aşezare din comitatul Cheshire (nord-vestul Angliei), în familia fierarului Henry Lyon. De mică – pentru a ajuta casa – a trebuit să vândă trecătorilor mici saci cu cărbuni. Femeie de serviciu în familiile mai înstărite, mama sa nu făcea faţă greutăţilor zilei. Aşa încât, la numai 14 ani Emma a plecat la Londra, pentru a-şi despovăra familia. La început a servit în prăvălia unui băcan, apoi a devenit slujnică într-o berărie. Acolo, prinţul de Wales a remarcat-o pe tânăra purtând saboţi. Era excepţional de frumoasă, cum o va descrie el entuziasmat pictoriţei Vigée-Lebrun, ca posibil subiect de inspiraţie.

Emma avea un trup de statuie greacă, un nas bine conturat, o gură senzuală, pe care înflorea permanent un surâs blând, bucle cafenii-roşcate, ochi albaştri şi un perfect oval al feţei. Acestea erau armele sale naturale, completate cu o sălbăticie care îi conferea şi mai mult farmec. Atât de mult farmec, încât foarte curând din legătura ei cu un căpitan de corabie, un anume Payne, viitor amiral, se va naşte o fetiţă. Copilul va fi crescut de bunici la Hawarden, iar Emma îl va vizita deseori acolo. Acolo o găsim şi în 1781, când baronetul Sir Harry (Fetherstonehaugh), protectorul său din acel moment, părea a o fi abandonat. Un alt prieten al Emmei, Sir Charles Francis Greville, fiu al celui de al optulea baron Brooks, avea să devină părtaşul nefericirii ei. „Sunt la pământ. Nu am mai primit nici o veste de la Sir Harry. Ce să fac? I-am scris şapte scrisori. Nu mai am un ban, nici măcar pentru a mă întoarce la Londra. M-au părăsit toţi prietenii".

Sir Charles îi răspunde printr-o lungă epistolă lui Emily – cum îi place să o alinte –, sfătuind-o să renunţe la relaţia ei cu Sir Harry. „Părerea mea este că trebuie să-ţi impui o linie de conduită mai fermă. Să-ţi ştergi lacrimile şi să te consolezi. Sub un alt nume, încet-încet îţi vei face un nou cerc de prieteni, iar eu te asigur că vei fi respectată şi admirată. Secretul va fi numai al nostru".

Astfel Emma a revenit în capitala de pe Tamisa. Evident, pentru a se arunca în braţele salvatorului ei, Sir Charles. Dar, cu o nepăsare tipic britanică, acesta s-a arătat destul de puţin impresionat de superba creatură. Ce-i drept, a promis să se ocupe de ea, condiţionând însă ajutorul oferit: Emma Lyon trebuia să renunţe să-şi vadă foştii prieteni din Londra şi să ducă o existenţă austeră. La domiciliul ei, fără a ieşi prea mult în societate, ea urma să se ocupe de cultivarea darurilor sale naturale, să-şi perfecţioneze vocea, pentru a deveni o cântăreaţă dorită în saloane, de asemenea să-şi finiseze unele aptitudini artistice şi literare, cum stătea bine unei femei inteligente şi de spirit ca ea, insista plin de bunăvoinţă Sir Charles.

Copleşită de recunoştinţă, Emma nu intenţiona să iasă din cuvântul mentorului său. Ba mai mult, s-a îndrăgostit nebuneşte de el. Din păcate însă, Sir Charles era mândru să aibă în preajmă acest „ideal de frumuseţe păgânteană". Atât. Nu o iubea deloc. În plus, avea problemele lui. Nu-şi putea permite să-i angajeze „pupilei" sale profesori de canto, ortografie sau belle-arte. Pentru că, deşi provenea dintr-o familie foarte bogată, era plin de datorii. Ce-i drept, a instalat-o pe lângă tânăra femeie, pe post de menajeră (house-keeper), pe o anume Mrs Cadogan, pentru a-i da un plus de respectabilitate Emmei, căreia, aşa cum îi sugerase mai înainte, i-a schimbat numele. Emma Lyon a devenit Mrs Hart. Numai el ştia de ce. Apoi Sir Charles a condus-o pe „Zeiţă" la faimosul pictor Romney. A urmat astfel suita de 24 portrete. „Mediatizarea" era asigurată.

Depindea de preţ

Tocmai atunci, unchiul lui Sir Charles, Sir William Hamilton, ambasadorul Angliei la Neapole, cel care deţinea practic toată averea familiei, a sosit la Londra, pentru a petrece câteva zile cu nepotul său. Fascinat de frumuseţea Emmei, Sir William, la cei 55 de ani ai săi, nu părea a mai fi interesat de întoarcerea la postul său diplomatic. Singura lui preocupare era acum să-i dea lecţii de istoria artei noii sale „nepoate". Sculptura, pictura, arhitectura şi corifeii lor au constituit vreme de câteva luni subiectele dialogului dintre cei doi. Sir William o învăluia cu priviri înfocate pe eleva sa, fără a-i putea mărturisi marea lui dragoste.

Dar când Emma a plecat la Hawarden, să-şi vadă fetiţa, Excelenţa Sa nu s-a mai putut stăpâni: i-a declarat nepotului că „în toată viaţa lui de colecţionar niciodată n-a întâlnit un obiect de artă mai preţios". „Pentru că în artă nici nu există un obiect atât de perfect", l-a aprobat prompt Sir Charles. Care, de altfel, avea planurile lui în ce o privea pe frumoasa Emma. Încolţiseră în mintea lui atunci când Charles observase efectul farmecelor fetei asupra coptului său unchi. O manevră abil condusă – gândea Sir Charles, un ghem de ambiţii, fără strop de afecţiune – i-ar fi putut sluji perfect interesele. Concret: pe de o parte, ştia că propriile venituri, destul de modeste, nu i-ar fi permis să ducă o viaţă la fel de călduţă mult timp; pe de alta, ştia că venirea la putere a lui William Pitt, viitorul prim-ministru, i-ar fi asigurat o carieră politică: un post bine retribuit şi deci şi o căsătorie corespunzătoare poziţiei sale în societate. Atunci Emma ar fi devenit un obstacol. Trebuia deci să caute un pretext pentru a se despărţi definitiv de ea.

În plus, mai exista un motiv de îngrijorare. Sir William avea deja două partide de însurătoare, ceea ce ar fi produs o atingere la moştenirea lui Sir Charles. Pericolul părea a fi iminent. Unchiul trebuia oprit înainte de a fi prea târziu. Odată aruncată în braţele lui Sir William, Emma i-ar fi temperat preocupările matrimoniale, iar Sir Charles ar fi avut viitorul asigurat, ca singur moştenitor. Tânărul oricum nu prezenta complicaţii afective. Nu încercase niciodată o pasiune devoratoare pentru Emily, pe care o trata mai curând ca pe unul dintre bibelourile sale. Se putea oricând dispensa de ea, Depindea numai de preţ.

Uşor de zis, dar greu de realizat, pentru că tânăra îl iubea cu adevărat pe bogatul moştenitor. Întoarsă la Londra din vizita făcută părinţilor şi fetiţei, Emma era mai îndrăgostită decât oricând de Sir Charles. Care, între timp, îi trimisese la Neapole unchiului său un portret al Emmei, făcut de Romney pentru ca acesta să viseze mai concret la frumoasa nepoată... în aşteptarea originalului.

Căci acesta era planul lui Sir Charles: să o expedieze pe zeiţă la Neapole. Intenţiona, de asemenea, să se căsătorească cu fiica Lordului Middleton, de aceea i-a solicitat lui Sir William să-i trimită o sumă de bani, pentru a-şi plăti creditorii şi, totodată, să o cheme personal în Italia pe tânără, „uşor de întreţinut", cum îi scria nepotul. „Invit-o la dumneata şi explică-i că eu nu pot părăsi Anglia cu nici un chip, din cauza afacerilor. Prezintă-i lucrurile ca şi cum îmi face mie o mare favoare dacă acceptă invitaţia dumitale. Ea ar pleca atunci din Londra cu mai puţină părere de rău".

Lordul Hamilton şi-a pus în joc toată persuasiunea. A ispitit-o pe Emma cu cel mai frumos apartament din ambasadă, cu posibilitatea de a-şi perfecţiona vocea şi de a admira numeroase opere de artă.

La început, pentru Emma ideea de a se despărţi de Sir Charles era de nesuportat. Apoi a acceptat calda invitaţie, dar numai după ce a obţinut promisiunea tânărului de a veni să o vadă periodic. De altfel, era foarte impresionată, încurajată chiar de bunătatea unchiului lui Sir Charles. Aşa că Emma s-a aşternut la drum, în vreme ce Greville a răsuflat uşurat şi, ipocrit până la capăt, i-a scris lui Sir William că „inima sa a luat cu greu o asemenea hotărâre. Au intrat în joc bunătatea, prietenia pe care mi-o arăţi şi nu în ultimul rând ataşamentul dumitale pentru fată. N-aş fi avut niciodată curajul să mă gândesc la o separare definitivă de ea, dacă n-aş fi ştiut că are un adăpost decent".

Un sfat cinic

Într-adevăr, Emma este copleşită de bunăvoinţa lui Sir William. El o acoperă literalmente de cadouri şi bucurii. Pentru început îi oferă un echipaj cu trăsură şi bijuterii demne de o ambasadoare. „Cavalerul Hamilton, ambasadorul Angliei la Neapole, scrie Goethe, în trecere prin sudul Italiei, după o viaţă de preocupări artistice, a găsit în sfârşit un apogeu al plăcerilor oferite de artă: o tânără de o deosebită frumuseţe, pe care a primit-o la el. Este o englezoaică de 20 ani, foarte bine făcută, îmbrăcată greceşte, ceea ce o prinde de minune".

Dar tot acest interes de care se bucură nu pare a o face fericită pe Emma. Este tristă mai tot timpul. Îi scrie disperată lui Sir Charles, care îi lipseşte tot mai mult. „Mi-este imposibil să trăiesc fără tine. Sunt a ta şi nimeni nu-ţi va lua locul în inima mea".

Dar Greville nu îi răspunde. Sau, mai bine zis, îi răspunde o singură dată la 14 scrisori incandescente ale ei. Îi scrie un bileţel pe un ton sec. Emma insistă. „Îl respect pe Sir William. Am mare consideraţie pentru el, ca unchiul tău, ca prieten al meu, dar el mă iubeşte, Greville". De data aceasta, Sir Charles este de-a dreptul cinic. O sfătuieşte să cedeze dorinţelor ambasadorului. Emma este consternată. Între două crize de plâns îi răspunde tremurând de indignare. „Mă sfătuieşti să... Tu să-mi dai mie un asemenea sfat? Cu o indiferenţă rece să-mi spui să mă duc la... Sir William? Nimic mai rău nu mi se putea întâmpla. Dar mă voi duce la el. Iar dacă ajung vreodată lângă tine te ucid, apoi mă sinucid". Urma un P.S. Scris tot la mânie: „Nu mă cunoşti. Nu ştii cât sunt de puternică. Nu voi fi niciodată amanta unchiului tău. Voi fi soţia lui. Dacă ai vrut să loveşti la ţintă, ai lovit".

Tânăra ştia că putea face orice din Sir William. Iar Sir Charles că ea era capabilă să-şi realizeze proiectul. Chiar dacă suna a ameninţare şi reprezenta rodul unei crize de nervi. Aşa că el l-a înştiinţat repede pe unchi pentru a-l pune în gardă. I-a trimis chiar un emisar pentru a-i explica mai bine amploarea posibilului scandal generat la Londra de căsătoria bogatului unchi cu fosta prietenă a nepotului său.

Dar Lordul Hamilton nu părea a fi deloc speriat de o asemenea perspectivă, cu atât mai mult cu cât întregul corp diplomatic o primise deosebit de cald pe „Mrs. Hart". Aşa că Sir William s-a grăbit să-i ceară fostei slujnice de berărie să-i facă onoarea să devină soţia lui. Nepotul va afla foarte curând vestea, chiar de la prima sursă: Emma. „Ambiţia mea este să-l fac fericit pe Lor-

dul Hamilton. Îţi preţuiesc în mod deosebit rolul de intermediar pe care l-ai jucat. Îţi sunt chiar recunoscătoare. Graţie ţie am putut să-l cunosc pe el. Acum nu mai pot iubi pe nimeni în afara lui. Ştiu că această mărturisire te va face fericit".

Urmează nunta. Unde? Emma vrea ca ea să aibă loc în Anglia. Sir Charles jubilează. Ştie că Londra este foarte puritană. Lumea bună o va respinge cu siguranţă pe aventurieră. Se înşală. Emma reuşeşte să-i cucerească pe toţi. Până şi pe Sir Horace (Walpole), conte de Oxford, cunoscut pentru severitatea lui. „Este încântătoare, scrie acesta unor prietene. Are o voce frumoasă şi puternică, este deopotrivă o bună comediană şi o bună tragediană". La 6 septembrie 1791, într-o biserică mică, reverendul Edward Barry oficia în faţa lui Dumnezeu căsătoria dintre Sir William şi Emma Hart. A urmat primirea celor doi la Maria Antoaneta, regina francezilor, semiprizonieră la Tuileries, apoi perechea a ajuns acasă, la Neapole.

Maria-Carolina, regina Neapolelui, sora Mariei Antoaneta şi soţia regelui Ferdinand, a primit-o fără prea mult entuziasm pe tânăra englezoaică. Dar, din nou, farmecul Emmei a acţionat la sigur. Proaspăta Lady Emma a devenit cea mai bună prietenă a reginei.

„Şi a căzut în braţele mele"...

Au trecut câţiva ani buni de la nuntă. Într-o seară, Sir William îşi anunţă soţia că îi va face cunoştintă cu amiralul Horatio Nelson (*Magazin istoric,* nr. 2/1969, 5/1970, 10/1987), venit cu o escadră în golf, între două lupte contra francezilor, să se prezinte suveranilor. La întâlnire, Emma serveşte ca interpret. Îi va face să se înţeleagă pe regină şi pe amiral, care are mult farmec, remarcă Emma. Cei trei sunt pe aceeaşi lungime de undă. Îi urăsc la fel de mult pe francezi şi mai ales pe acest „mic Buonaparte", gata să ocupe întreg nordul Italiei. Emma, din dragoste pentru regina Neapolelui, dar fără a abdica de la patriotismul său arident, va sprijini din tot sufletul politica dusă de Neapole, iar cuvintele lui Nelson, pe care îl simte din ce în ce mai apropiat, devin lege pentru ea.

În mai 1798, când amiralul repurtează victoria de la Abukir asupra flotei franceze, curtea de la Neapole, *y compris* ambasadoarea Angliei, este în delir. „Dumnezeule, ce victorie! Îi scrie Emma în extaz învingătorului. Am leşinat când am aflat vestea. M-am prăbuşit pe o parte, m-am rănit uşor, dar acum nu mai am nimic. Aş fi considerat o glorie să mor într-o asemenea împrejurare. Ba nu, n-aş fi vrut să mor înainte de a-l vedea şi a-l îmbrăţişa pe cuceritorul Nilului".

Cuceritorul Nilului îi provoacă deja bătăi de inimă tinerei. Simpla lui prezenţă o tulbură vizibil tot mai mult. În ultimele înfruntări însă amiralul şi-a pierdut un braţ, cel drept, şi un ochi. „Aş vrea să am posibilitatea să vă arăt ruinele lui Horatio Nelson, îi scrie el cu vădită preocupare ambasadoarei Londrei. Sper ca mutilările cărora le-am căzut victimă să nu vă împiedice a mă primi cu bunăvoinţă". „Ruinele lui Nelson" par însă a o fi satisfăcut pe deplin pe ambasadoare. Amiralul, foarte impresionat de întâmpinarea caldă ce i s-a făcut la Neapole, îi povestea într-o scrisoare soţiei lui: „Când ambarcaţiunea onoraţilor mei prieteni, Lord Hamilton şi soţia lui, a acostat, Lady Hamilton a urcat repede scara de avarie strigând: «Ah, Dumnezeule! Este el cu adevărat?» Şi a căzut în braţele mele mai mult moartă decât vie. Sper să am ocazia să te prezint lui Lady Hamilton, îi spunea el soţiei, cu naivitate. Este cu siguranţă una dintre cele mai minunate femei care există pe lume".

Emma şi Horatio se iubesc nebuneşte, de data aceasta. Uită de ura comună contra lui Napoleon şi de politică, în general. Cât despre bătrânul soţ, el manifestă multă înţelegere. „Dumneata şi bunul Sir William – îi scrie, la rândul lui, Nelson Emmei – m-aţi răsfăţat cu adevărat, iar eu nu mă simt bine decât cu voi doi. Te ador".

Francezii lui Napoleon se îndreptau însă spre Neapole. Din faţa lor oamenii trebuiau să fugă. Nelson i-a primit la bord pe ambasadorul şi ambasadoarea Angliei şi i-a transportat, împreună cu familia regală, la Palermo. În Sicilia menajul în trei a continuat. Chiar şi la Viena, unde amiralul şi familia Hamilton s-au reîntâlnit, în toamna anului 1800.

Trioul a intrat în gura întregii Europe. Cu atât mai mult cu cât el îl avea în componenţă pe celebrul Horatio Nelson şi o femeie după care mulţi bărbaţi întorceau capul. Între timp, soţia lui Nelson devenise tot mai nerăbdătoare să rupă relaţia soţului ei cu Emma. Ceea ce l-a obligat pe Nelson să o părăsească, rămânând numai cu Lady Hamilton. În curând aceasta l-a anunţat că este însărcinată. Nelson exultă de bucurie. Emma dă naştere unei fetiţe, pe care o botează Horatia, nume ce nu mai lasă loc nici unui echivoc, în vreme ce amiralul este pe mare, pe corabia lui.

Sir William continuă să-şi joace perfect rolul de bărbat încornorat, dar resemnat. O vreme se face că nici nu o observă pe Emma că ia vizibil proporţii, apoi dă semne că a înţeles, când se aud primele scâncete ale Horatiei. În sfârşit, Nelson îşi vede

fiica şi nu există fericire mai mare pentru el. „N-am iubit pe nimeni ca pe tine, Emma, îi scrie el. N-am mai primit o dovadă de dragoste înainte ca tu să mi-o acorzi pe a ta. Dumnezeu să te binecuvânteze".

Bineînţeles că Horatio nu ştie nimic despre existenţa bebeluşului născut în urmă cu 20 de ani. Când se întoarce, el află că Emma a cumpărat – cu banii soţului ei – o casă frumoasă, unde s-au instalat toţi trei. „Ştiu că atenţia soţiei mele este concentrată asupra Lordului Nelson şi că viaţa ei este în casa de la Merton. Ştiu, de asemenea, cât de curat o iubeşte Lordul pe Emma, scrie Sir William, şi cât de greu ar fi pentru el, cel mai bun prieten al meu, să mă despart de Emma şi de el. Sunt deci dispus să fac tot ce pot pentru a evita acest impas".

De fapt, nici n-ar mai fi putut acţiona altfel, pentru că nu mai avea timp. A murit în braţele „loialului" său prieten şi ale soţiei sale, la 6 aprilie 1803. „Sir William a murit în dimineaţa asta, i-a scris Nelson ducelui de Clarence. Niciodată lumea nu a pierdut un *gentleman* de o asemenea calitate".

Dar „gentlemanul de o asemenea calitate" le-a rezervat o surpriză. Nu dintre cele mai plăcute. Moştenitorul său – se menţiona în testament – era nepotul Charles, care avea datoria să remită anual mătuşii sale 800 lire.

Mizeria vieţii

La sfârşitul anului 1805, Horatio Nelson se afla la Trafalgar, în aşteptarea flotei franco-spaniole. Înaintea începerii luptei, el a coborât în cabină pentru a-i face Emmei încă o declaraţie de dragoste, în scris, cu speranţa ca după bătălie să-şi încheie epistola adresată „feteilor" lui. Urcat pe punte, comandă echipajelor sale manevre ce îi vor aduce celebra victorie, dar într-un moment de neatenţie este rănit mortal. Un glonte îi traversează rinichii. Se prăbuşeşte, dar apucă să spună câteva cuvinte: o meşă din părul lui să fie dată lui Lady Hamilton. Când se anunţa cu surle şi trâmbiţe marea victorie de la Trafalgar, Nelson, mulţumindu-i lui Dumnezeu pentru că „a reuşit să-şi facă datoria", şi-a trăit ultimele clipe.

Într-un carnet de buzunar găsit în cabina lui Nelson, acesta notase câteva rânduri privind asigurarea existenţei materiale a Emmei şi Horatiei. Dar reverendul William Nelson, moştenitorul amiralului, a refuzat să-i respecte ultimele dorinţe. A început un interminabil proces. „Cât de nedrept mi se pare – scrie Emma unui prieten – acest tratament la care suntem supuşi eu şi Lordul Nelson. Păstrez toate scrisorile de la el şi vreo 800 ale reginei Neapolelui care pot dovedi ce am făcut pentru regele meu şi pentru ţara mea".

Emma nu ştie să trăiască simplu, iar scrobita societate londoneză îi întoarce spatele celei pe care o numeşte „concubina" lui Nelson. Ea s-ar fi putut descurca cu cele 2 000 de lire sterline de care dispunea. Dar nu era învăţată să şi-i gospodărească. Datoriile se acumulează de la zi la zi. „Am ajuns la situaţia cea mai penibilă, se confesează ea ducelui de Queensbury. Aş fi fost acum în închisoare dacă, din omagiu pentru memoria lui Nelson, un grup de prieteni n-ar fi intervenit ca să mă scape". Dar în 1811 şi 1813, în două reprize, Lady Hamilton este aruncată în închisoare pentru datorii. Şi, ca un corolar al nenorocirilor, un sechestru la domiciliul ei dezvăluie lumii toată corespondenţa cu Nelson, aşa încât secretul naşterii Horatiei nu mai poate fi ascuns. Opinia publică britanică se dezlănţuie împotriva nefericitei femei. Singura ei soluţie este să dezavueze corespondenţa. Afirmă că fetiţa lui Nelson nu este fiica ei, gest de neiertat, care va genera multe neînţelegeri între Horatia şi „tutoarea" ei.

Pacea instalată în 1814 între Anglia şi Franţa îi permite Emmei să fugă de creditori şi să plece peste graniţă. La început se instalează în cel mai bun hotel din Calais, împreună cu Horatia, apoi se retrage la o fermă din împrejurimile oraşului. Nu mai face faţă cheltuielilor.

Urmează mizeria. O bronşită, apoi o congestie pulmonară şi, la 15 ianuarie 1815 Emma Hamilton îşi dă sfârşitul, în hohotele de plâns ale Horatiei.

Cheltuielile de înmormântare au fost suportate de un necunoscut, un văr de departe al Emmei, apărut pentru prima oară în viaţa ei. „Cea mai frumoasă femeie a timpului" este înmormântată în cimitirul din oraşul Calais, sub o cruce de lemn. *Ghidul oraşului Calais* din 1833 descria mormântul ca având o piatră tombală (crucea de lemn fusese deci înlocuită), pe jumătate prăbuşită şi pe care inscripţia era aproape indescifrabilă. Până la moartea lui, octogenar, în 1881, reverendul William Nelson nu a vrut să admită că Horatia este fiica lui Nelson şi a lui Lady Hamilton.

În ultimii ei ani, Emma se zbătuse în cea mai cruntă sărăcie, în plus fiind obsedată de neputinţa de a asigura educaţia pe care şi-ar fi dorit-o pentru Horatia. „Dacă viitorul Horatiei ar fi asigurat, aş muri fericită. Sau dacă, cel puţin, aş putea să-i ameliorez soarta", mărturisea disperată unui prieten, înainte să moară. ■

Adaptare după
Historama **de**
Florentina DOLGHIN

ISTORIA ȘI ȘCOALA

ARRUBIUM

Revista cu acest titlu, a elevilor Liceului „Gheorghe Munteanu Murgoci" din Măcin, este la nr. 9 din cel de-al VIII-lea an de apariţie.

Colectivul de redacţie este format din: prof. Radu Chioveanu, directorul liceului – coordonator; prof. Vladimir Ivanov – redactor principal; Firicel Mone – redactor; Monica Creţu, Sorina Iacobăţ, Nicolae Vădineanu – colaboratori; Gheorghe Laurenţiu – grafică.

Acest număr al *Arrubiumului* este dedicat împlinirii a 123 ani de învăţământ românesc la Măcin şi a 40 ani de la înfiinţarea liceului din localitate. Prima şcoală românească din oraş a fost întemeiată de un cărturar sibian, Nifon Bălăşescu, venit să răspândească lumina cărţii pe pământul dobrogean. Şi alţi dascăli au fost la Măcin de la Turnu Severin, Botoşani, Galaţi, Braşov.

Liceul a fost înfiinţat la 15 septembrie 1955, începuturile sale fiind evocate de primul diriginte al primei clase de liceeni de atunci – profesorul, pensionar acum, Ion Buzea.

TÂNĂR COLECŢIONAR

„Mă numesc **VALENTIN FUŞCAN,** am 16 ani şi îmi place foarte mult istoria".

Aşa îşi începe scrisoarea un nou prieten al revistei şi rubricii noastre din *Făgăraş, jud. Braşov,* care continuă: „Din iunie 1994 mă număr printre cititorii fideli ai *Magazinului istoric.* Îmi place foarte mult revista, deoarece conţine informaţii pe care nu le poţi avea dintr-un manual de istorie, este foarte documentată şi este scrisă pe înţelesul tuturor".

Ne-a trimis şi trei reproduceri xerox, între care una după o litografie intitulată *Marii făuritori ai neamului românesc. 1916-1919.* Sunt reprezentate aici portretele lui: Decebal, Traian, Mihai Viteazul, Al. I. Cuza, Carol I, Ferdinand, Gh. Lazăr, Veniamin Costache, Tudor Vladimirescu, I. Heliade Rădulescu, A. Şaguna, Simion Bărnuţiu, A. Mureşanu, Avram Iancu, N. Bălcescu, Gh. Asachi, M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, I. C. Brătianu, M. Eminescu, T. Maiorescu, N. Filipescu, Er. Grigorescu, V. Stroescu, Take Ionescu, I. I. C. Brătianu, generalul Prezan, I. Maniu, N. Iorga, Şt. Cicio Pop, Al. Vaida Voevod şi generalul Averescu.

Valentin ne scrie şi despre pasiunea sa pentru numismatică, intenţionând să realizeze o colecţie a monedelor româneşti din anii 1867-1947.

Doreşte, de asemenea, să corespondeze cu colegii din alte localităţi pasionaţi de istorie, precum şi să-şi completeze colecţia *Magazin istoric* cu numerele anilor 1967 şi 1968. Deci, cei dornici să-i scrie sau să-l ajute o pot face pe adresa: *Valentin Fuşcan, str. Tudor Vladimirescu, bloc 12, sc. A, ap. 1, Făgăraş, jud. Braşov, cod 2300.*

PETROL ŞI ARME

Student al Facultăţii de relaţii economice internaţionale din cadrul Academiei de studii economice din Bucureşti, **MARIUS CÂMPEAN** ne trimite comunicarea sa prezentată în cadrul Sesiunii de comunicări a cercurilor studenţeşti din 5-6 mai 1995 (conducător ştiinţific Ioan Vorovenci): *Relaţia economică româno-germană în cel de-al doilea război mondial.*

Tema, notează tânărul cercetător, este „pe cât de importantă, pe atât de controversată în cercetarea istoriei contemporane a României.

Relaţia economică a României cu Germania – continuă el – are două dimensiuni: cea industrială şi cea comercială". Cercetarea sa prezintă doar „elementele constituente ale dimensiunii comerciale, cu referire specială la pactul petrol contra arme".

În acest cadru sunt urmărite atât evoluţia livrărilor de petrol din România către Germania în urma acordului din 29 mai 1940, cunoscut drept „Pactul petrolului" (Öl Pakt), cât şi aceea a livrărilor de armament din Germania către România.

Punerea în aplicare a acordului, notează autorul, s-a dovedit păgubitoare pentru partea română. „Motivul principal îl constituie nerespectarea de către Germania a contingentelor angajate cu privire la livrările de arme. În decurs de patru ani de schimburi, niciodată Germania nu a trimis armament în proporţie mai mare de 50-60% din valoarea petrolului primit. În perioada 1 ianuarie 1940 - 1 ianuarie 1942, România a exportat petrol în valoare de 313 mil. RM şi a putut să importe armament în valoare de 240 mil. RM. Restul era acoperit cu alte produse germane sau se transforma în contul de clearing. Datorită faptului că la celelalte produse nu funcţiona clauza preţului fix, România a înregistrat pierderi în valoare de 40-80%.

Sigur că nu putem restrânge comerţul României cu Germania la relaţia petrol-arme. Ea este însă purtătoarea intereselor strategice ale celor două ţări, iar restul comerţului se desfăşoară ca o completare a acestei relaţii. Să amintim, cu titlu informativ, că populaţia României nu a fost supusă sub guvernul mareşalului Antonescu raţionalizării produselor alimentare şi a bunurilor de larg consum. Aceasta s-a datorat principiului, aplicat de Antonescu cu consecvenţă, conform căruia nici o cantitate de cereale, legume sau animale nu se exportă atâta timp cât consumul intern nu este asigurat în întregime. Mărturie stau disputele la nivel de guverne dintre România şi Germania pe tema cumpărării de către soldaţii germani de cantităţi impresionante de hrană şi trimiterea lor în Germania, unde cartelarea alimentelor funcţiona de mult. Procesul era favorizat şi de discrepanţa între veniturile limitate ale populaţiei autohtone şi îndestularea băneasca a trupelor germane, plătite în RM, pe un teritoriu cu o monedă mai slabă. Practica era de amploare şi a fost limitată prin interdicţia particularilor nemţi de a trimite mai mult de 5 kg de alimente pe lună în Germania".

Concluzia studiului său: „În condiţiile Germaniei ca singur partener comercial, România a ştiut să exploateze în acordurile încheiate avantajul petrolului, realizând maximul colaborării comerciale posibile. Marea parte a acordurilor încheiate au avut pe hârtie un caracter echitabil. România nu a avut nici un moment statutul de ţară ocupată, moment în care toate resursele sale (inclusiv cele de care a beneficiat în mod constant piaţa internă) ar fi luat necondiţionat drumul Germaniei.

Punerea în practică a acestei relaţii a fost subordonată în mod determinant intereselor Reichului. Statutul său de ţară mică a împiedicat România de a impune corectitudine în respectarea tratatelor".

Îl felicităm pe tânărul cercetător care vădeşte reale aptitudini pentru investigaţii într-un domeniu destul de arid: istoria economică în conexiunile ei cu istoria politică.

Precizăm că revista noastră a publicat, în nr. 1, 2/1982, studiul d-lui dr. Eugen Preda *Miza petrolului. O dispută în*

culisele războiului mondial. De asemenea, domnia sa este autorul cărții *Miza petrolului în vâltoarea războiului,* tipărită în 1983 la Editura Militară din București.

LUPTĂTOR MEMORANDIST

Dl. prof. **FLORIN PÂRVU**, din *Arad,* ne trimite o evocare a luptătorului memorandist Mihai Veliciu (1846-1921).

Născut în comuna orădeană Șepreuș, Mihai Veliciu, a făcut studii în comuna sa natală, la Beiuș și apoi la Oradea și Budapesta, fiind licențiat în drept.

Între 1873 și 1876 a fost notar în Șepreuș. Împotrivindu-se introducerii limbii maghiare în administrație, a fost destituit. El continuă să lupte pentru drepturile românilor, activând în Chișinău-Criș. Devine tot mai cunoscut în Țara Zarandului, având strânse legături și cu alți militanți, precum Vasile Mangra, Nicolae Oncu, Roman Ciorogariu. I se spunea „generalul" sau „conducătorul", ținându-se seama de sfaturile sale.

În 1892, la Conferința națională de la Sibiu *(Magazin istoric,* nr. 11/1978), Mihai Veliciu este ales în „comitetul de 25", însărcinat cu elaborarea *Memorandului.* Împiedicat de autorități să meargă la Viena, în delegația memorandiștilor, el a fost totuși judecat și condamnat la 2 ani închisoare pentru participarea la această mișcare națională a românilor. A executat un an de temniță la Vaț, după care a fost eliberat, împreună cu ceilalți luptători.

A continuat să militeze pentru drepturile naționale ale românilor transilvăneni, fiind președintele secției Partidului Național Român din Arad.

Țintuit de boală pe patul de suferință n-a putut participa la istorica adunare de la Alba Iulia, din 1 Decembrie 1918, când s-a proclamat unirea definitivă a Transilvaniei cu patria mamă, România.

S-a stins din viață în 1921. În 1927, în fața casei sale din Chișinău-Criș a fost dezvelit un monument. „Vreme de un pătrar de veac – arăta unul din prietenii și tovarășii săi de luptă, dr. Ioan Suciu – Mihai Veliciu ne-a fost conducătorul nostru înțelept, de o energie invincibilă, în jurul căruia cu dragoste și încredere s-a grupat toată suflarea românească din această regiune geografică a țării noastre".

BOIERI ȘI BRAȘOVENCE

„Mă ocup de multă vreme de studiul vieții în vechile curți boierești", ne scrie dl. **ALEODOR-MARIUS TEODORESCU**, profesor de istorie la Grupul școlar agricol *Mărăcineni, jud. Argeș,* care ne și trimite o evocare a unui mijloc de locomoție folosit de boierii de odinioară – *brașoveanca,* o „căruță largă cu patru roți imense", „mastodontul vehiculelor", după cum o numea în 1877 publicistul Ulysse de Marsillac, care o și descria astfel:

„Brașoveanca este astfel numită după numele Brașovului, pe care românii îl dau orașului Cronstadt, din Transilvania. Brașoveanca este o veritabilă casă ambulantă. Imaginați-vă o imensă căruță, largă de trei la patru metri și lungă de opt la zece; deasupra se ridică cu cercuri de lemn un fel de vastă boltă sau de umbrar, care o acoperă cu un gros înveliș de pânză; aceasta formează o mare cameră; în fund se pune orice, un menaj complet, paturi, mobile, ustensile de bucătărie, sau o prăvălie completă, un adevărat bazar; toate acestea acoperă în jur de două treimi din volumul brașovencii; a treia parte este suficientă pentru a primi de la zece la cincisprezece persoane, comod așezate sau culcate în această nouă arcă a lui Noe; la această imensă mașină se înhamă un număr indefinit de cai și se pleacă. Se merge încet, se oprește la fiecare han și se deshamă în toate serile, înainte de apusul soarelui și nu se înhamă decât a doua zi dimineața când zorile fac loc luminii complete a zilei".

Iată ce consemnează, în continuare, colaboratorul nostru: „Era posibil ca această căruță brașoveancă să fi avut în epocă și denumirea de «căruță nemțească». La 27 august 1822, de exemplu, o mare cocoană, cum era Elena Brăiloiu din Craiova, comanda casei comerciale sibiene Hagi Constandin Pop o «căruță nemțească bună, care să fie cu uși, învălită, coveltiru pe dinăuntru cu canafas, apoi de-asupra rogojină iar pă din afară cu mușamă».

Atunci când boierii se deplasau de la curtea de la moșie la curtea din Capitală, sau invers, din ograda curții pornea «o tabără întreagă de trăsuri, de brașovence și de harabale».

În trăsuri călătoreau boierii, copiii lor, profesorii, guvernanta și dădacele copiilor, fetele de serviciu ale cocoanei «precum și mai adesea cămărășița», aceasta din urmă fiind cea mai importantă slugă din casa boierească. «În brașovence – scrie Radu Rosetti – se așezau celelalte slugi de sus, apoi spălătoriţele, fetele din casă, băieții de la bufet și câțiva rândași indispensabili din cauza specialităților lor. În harabale se încărca calabalâcul, adică bagajele personale ale călătorilor și mulțime de unelte privite ca indispensabile, cari se posedau într-un singur tacâm, cum era soba portabilă de fier și tingirile speciale pentru facerea dulcețurilor». Deci, brașovencele erau folosite numai pentru transportul persoanelor (în cazul de față, al slugilor), atunci când curtea poseda și căruțe harabale, care să le urmeze încărcate cu bagaje, obiecte de menaj etc. Slugile «de sus» erau acele slugi care își îndeplineau atribuțiile «sus», adică în casa boierească, iar cele de «jos» în ograda curții.

Amintirea căruții brașovence a fost păstrată și de arhitectul George Matei Cantacuzino (1899-1960) care, într-o scriere memorialistă, nota că pe pereții «hall»-ului din «casa veche» a familiei sale, de la Horodniceni, se puteau admira, alături de «gravuri din Epinal» și de scoarțe care acopereau «pe jumătate» acea cameră «vastă și luminoasă» și «brașovence vopsite în culori vii, ca niște enorme jucării». Brașovencele pictate în culori vii, orientale, pe pereții hall-ului central al menționatei case boierești aveau rolul de a rememora istoria vieții boierilor de altădată."

Concursul *Magazin istoric,* ediția 1996
La 29 ani: concursul lunii aprilie
Răspunsurile la întrebări

1. b
2. Nicolae Bălcescu
3. W. Churchill, H.S. Truman, I.V. Stalin

• REBUS • REBUS • REBUS • REBUS • REBUS • REBUS • REBUS •

NICOLAE IORGA

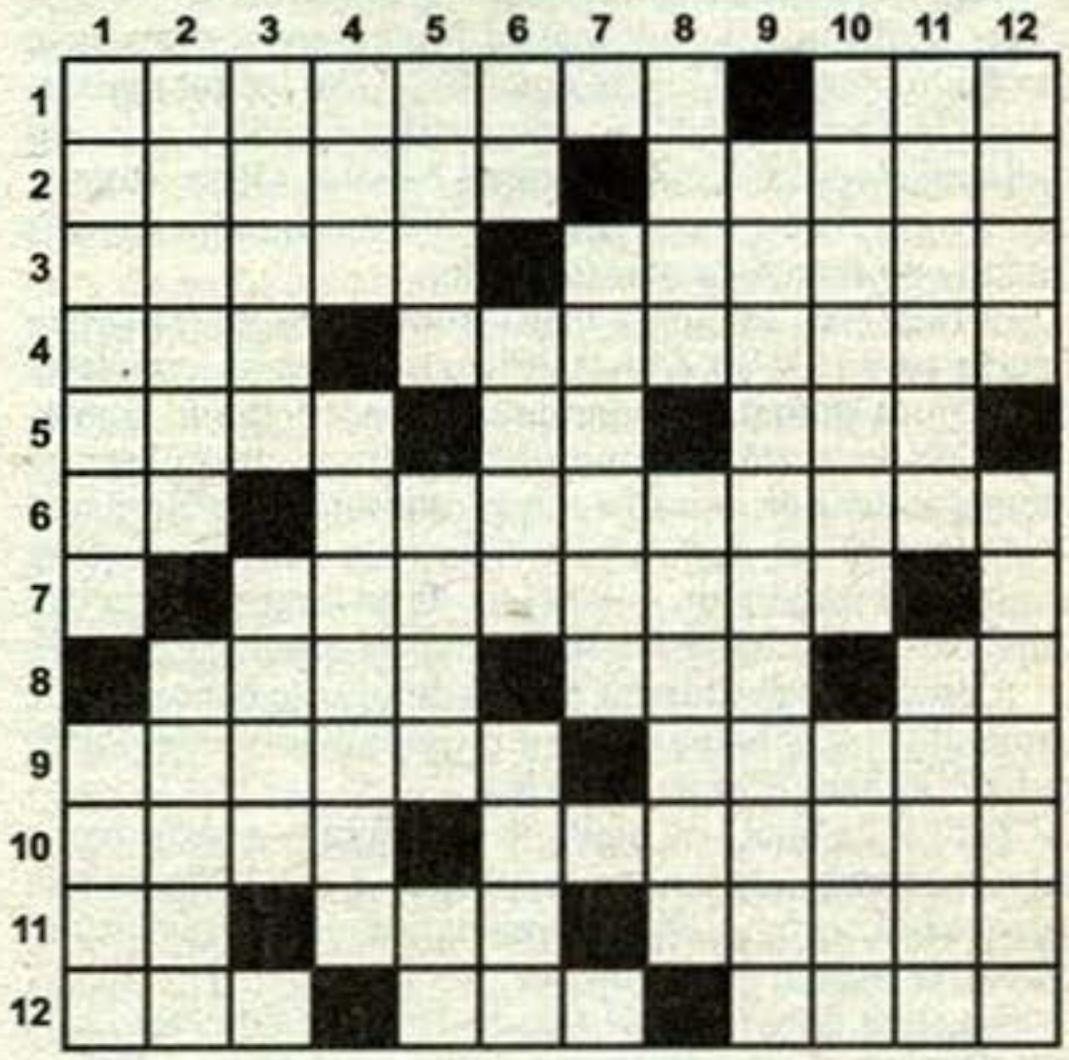

ORIZONTAL: 1) Din bogatul material cules din arhivele Transilvaniei, N. Iorga a publicat numeroase volume, printre care ...*Braşovului* şi... *Sibiului* (neart.) – Oraş în Serbia, ţară în care a şi conferenţiat Iorga, la Academia din Belgrad. 2) În anul 1895 Iorga ţine în această sală bucureşteană conferinţa sa despre „Basta şi Mihai Viteazul" – Soldat japonez ce a trăit timp de 30 ani, rătăcind prin jungla filipineză, crezându-se încă în misiune după ce al doilea război mondial se terminase. 3) La tragica sa moarte din 1940, Iorga terminase doar primul din cele zece ale *Istoriologiei,* câte îşi planificase să scrie (sg.) – Din anul 1918, Iorga militează pentru recunoaşterea unităţii naţionale, publicând în limbi străine şi demonstrând continuitatea ...românesc în hotarele dacice (neart.). 4) Nume purtat de zeiţa mării, la japonezi – În prodigioasa sa activitate istorică, Iorga publică, pe lângă cele 1 250 cărţi, şi peste 25 000 de astfel de contribuţii. 5) Străbunică după mamă a marelui savant – Elena Enescu – Siglă pentru Uniunea Academică Internaţională. 6) Tren gol! – „Înţelepciunea e o... pe care cine o vinde a cumpărat-o", cugeta marele savant – Trei sute la romani. 7) În anul 1897 apare volumul ...*consulare prusiene din Iaşi şi Bucureşti (1763-1844)* formând tomul X din colecţia Hurmuzaki. 8) Afluent al Someşului Mic – Nemo! – Mile! 9) „Marii ardeleni văzură lumea şi în mintea lor se făcu...", scrie Iorga în 1898, iar o cugetare a sa zice: „Nu te mira de moarte ci te miră că în fiecare zi ţi se deschid ochii la..." „Măgarul e încredinţat că el conduce turma şi că păstorul e... lui" (neart.). 10) Arbore din Malaysia – Aşa cum au fost N. Iorga cu Maria Tasu, în 1899, apoi cu Ecaterina Bogdan, în 1901 – Ion Ungureanu. 11) Petre Ţuţea – În prima zi a acestei luni din anul 1919, Iorga vorbeşte muncitorilor, cerând drepturi pentru ei, cât şi pentru femei – Publicaţie anuală. 12) Rege al mirmidonilor, devenit după moarte unul din cei trei jucători din infern (mit.) – O cugetare a lui Iorga ne spune: „Recunoaşterea posterităţii – Un giulgiu de ...pe trupul celui asasinat" – Prenumele mătuşii după tată a lui Nicolae Iorga.

VERTICAL: 1) Aşa cum a fost învăţatul şi eruditul N. Iorga (pl.) – Poetul Anghel, prieten cu N. Iorga, îl descrie astfel pe marele savant: „Din trupul firav atrăgeau atenţia ochii lui mari ca nişte..., iar în jurul său începuse să se ţească nimbii istoriei". 2) La 19 noiembrie 1913 ţine o comunicare la Academia din Belgrad despre „Cauzele catastrofei imperiului..." – La 13 martie 1906 are loc o mişcare cunoscută şi sub numele de ... pentru limba românească. 3) Ambasadorul de azi al Românici la Londra – Capitală europeană a gintei noastre latine unde Iorga îşi dedică multe vacanţe muncii ştiinţifice şi de cercetare. 4) Organizaţia Naţiunilor Unite (siglă) – „Să cei din... sau pentru motiv de progres, ca omul să facă ceea ce nu-i dă mâna a face, e ca şi cum n-ai cerut nimic", cugeta marele savant. 5) N. Iorga, omul şi istoricul – Localitate în Mexic – Alexandru Andriţoiu. 6) Eugen Uricariu – Localitate în Italia – Tatăl războinicului troian Adamas. 7) În anul 1904, odată cu debutul lui Sadoveanu, Iorga slăveşte pe marele domn moldovean, publicând istoria acestuia la a 400-a aniversare. 8) Veche aşezare în Palestina, azi făcând parte din oraşul Tel-Aviv, capitala Israelului – Din cele 33 opere publicate în anul 1910 se remarcă *Istoria ... românești.* 9) Numele mic al tatălui marelui savant, nume purtat şi de Iorga în tinereţe – Printre multele oraşe italiene, Iorga a poposit şi în acesta, scotocind prin arhive. 10) „...nu se găseşte bine decât în casa în care se munceşte", cugeta N. Iorga (pl.) – Primii dintre... ultimii! 11) Sentiment pastoral – Localitate în jud. Gorj. 12) În 1905, când faima de mare savant a coborât asupra lui, Iorga publică alte lucrări, printre care ...*şi mănăstiri din România* – „Învăţământul nu dă totdeauna..., ci mai adeseori numai tabla de materii a ei", spune o altă cugetare a marelui istoric.

Dicţionar: NIS, ONODA, AMA, NACU, LONA, NINO, UPAS, EAC, APAN, RERO, ASIU, IOPI

Nicolae GOLGOJAN

DIALOG CU CITITORII

DONAȚIE COLECȚIE MAGAZIN ISTORIC

Mă numesc **GHIVRIGĂ ILIE,** sunt pensionar și veteran de război de pe ambele fronturi și în curând poate voi împlini vârsta de 80 de ani.

Locuiesc în **București, Sectorul 1, str. Dej, nr. 32 A, cod 78346, Of. Poștal nr. 32,** posed telefonul 666.17.65.

Am prins dragoste de istorie datorită profesorului, prin care pentru noi, copiii, această oră era o adevărată sărbătoare.

Am rămas cu această dragoste până voi pleca în veșnica odihnă.

Menționez că am prins dragoste de la apariția primului număr al revistei **Magazin istoric,** pe care o am la zi, în condiții de păstrare excepționale.

Întrucât nu am pe nimeni, deoarece băiatul și soția au decedat, ar fi păcat, ca această colecție să se piardă.

Doresc ca prin ajutorul dv. să donez colecția, în amintirea profesorului meu Gheorghe Ţârdea, unei școli primare sau unui liceu.

Felicitări și urările noastre de La mulți ani!, stimate domnule Ghivrigă!

Cei dornici să intre în posesia colecției donate de cititorul nostru îi pot scrie la adresa mai sus menționată.

CONGRES MONDIAL SHAKESPEARE

Shakespeare și secolul XX **a fost tema incitantă a celui de-al VI-lea congres mondial Shakespeare, organizat între 7 și 14 aprilie 1996 în somptuosul hotel Biltmore – Los Angeles (S.U.A.), hotel în care a fost decernat primul premiu Oscar.**

Gazde: Asociația Internațională Shakespeare și Asociația Americană Shakespeare. Participanți – peste 900 din cei mai renumiți profesori universitari, experți în studiile shakespeariene din întreaga lume, printre care „stele" precum Steven Greenblatt, Alessandro Serpieri, Kate Belsey.

Colaboratoarea noastră, dr. Mădălina Nicolaescu, de la Universitatea București, a prezentat și dezbătut abordările postmoderne ale lui Shakespeare în teatrul românesc. Lucrarea a trezit un real interes pentru contextualizarea reprezentărilor shakespeariene în spațiul postcomunist.

CĂRȚI DE LA BÂRDA

Primim din partea preotului ALEXANDRU STĂNCIULESCU-BÂRDA, din com. Bârda, jud. Mehedinți, **câteva dintre cărțile al căror autor este, publicate în propria Editură, „Cuget românesc", din respectiva localitate. Iată titlurile lor:** Războiul crucilor, Inima mamei, Chipuri și icoane, Cămașa fericirii **și** Nicolae Iorga. Concepție istorică **(cu o prefață de acad. Ștefan Pascu).**

Tot la „Cuget românesc", preotul Dumitru Bălașa publică primul volum din Vechi lăcașuri oltene.

Mulțumiri și felicitări pentru strădaniile editoriale.

PE SCURT

Consemnăm din corespondența sosită pe adresa acestei rubrici: Dl. PETRU ONEȚIU, din satul Cristești, com. Hălmagiu, jud. Arad, **ne trimite câteva amintiri personale pe marginea articolului** Minoritatea germană din România **(nr. 1/1995): în anul 1945 tatăl d-sale, învățătorul P. Onețiu, a ascuns în casa sa, câteva luni, doi tineri germani, Eugen și Zoltan Ackermann, salvându-i astfel de la deportarea în U.R.S.S.**

D-nii ION MORARU și MARCEL SCARLAT, din Alexandria, **evocă pe cel ce a fost preotul ION SPIRU, decedat în februarie 1995, pasionat arheolog și numismat, colaborator și al revistei noastre. Multe din cele descoperite de preotul Spiru – consemnează corespondenții noștri – se găsesc expuse în vitrinele Muzeului de istorie din Alexandria.**

Dl. RADU TURTUREANU, din Baia Mare, **maior (r), veteran de război, în completarea articolului** Hotin – ianuarie 1919. Răscoală sau agresiune? **(nr. 7/1995) ne semnalează că referiri la evenimentele de atunci se găsesc și în cartea** În vâltoarea războiului (1914-1919), **de prof. Constantin Turtureanu, publicată la Cernăuți în 1938.**

CERERI ȘI OFERTE

AUGUSTIN METEȘAN, bd. Alex. Obreja, nr. 40, bl. R8, ap. 67, București, **oferă colecția 1968-1989.**

RINEL SAMFIROIU, bd. Decebal, bl. 15, ap. 68, Deva, **oferă: nr. 3/1968; 7/1978; 8/1984; 2/1987; 5/1989; 3/1991.**

SEVASTIAN SILVIAN, str. Pietății, nr. 24, Hipodrom, bl. C3, ap. 41, Brăila, **oferă: nr. 7-9/1967; 4/1972; 6, 8, 10, 11/1981; 5/1988.**

CĂLIN NĂVODARU, str. Luceafărului, nr. 6, bl. A2, sc. A, ap. 16, Râmnicu Vâlcea, **oferă colecția 1967-1973.**

IULIAN PÂRVĂNESCU, str. Amaradiei, nr. 9A, Craiova, **oferă colecția 1967-1989.**

EUGENIU NICOLESCU, str. Petre Păun, nr. 5, bl. 69D, sc. II, ap. 57, București, **oferă colecția 1967-1992.**

IMPORTANT!

Începând cu data de 1 iulie 1996, redacția Magazin istoric **va funcționa în** strada Valter Mărăcineanu, nr. 1-3 **(intrarea în Cișmigiu vizavi de magazinul „Adam") sau prin intrarea din** str. Dr. Marcovici, nr. 2, etaj III, camerele 281, 283, 285 și 287. **Apelurile telefonice se vor primi la nr. 615 09 91.**

CONTENTS (Romanian History) **D. Marmeliuc** The National Substratum of Culture • **C. Troncotă** 1941. S.S.I. warns about the Soviet Union's Power • **Al. Cretzianu** The Oriental Frontiers • **Cardinal Luigi Poggi** Romanians in the Vatican Archives • **G. T. Kirileanu** Heroes'Cult • **C. Păunescu, M. Ștefan** Unknown Pages from the History of National Bank (XI) • **E. Hazard** The Cold War started in Romania (II) • **V. Avram** The American Air Raid of June 1944 • **Al. Duțu, F. Dobre** The Tragedy of Generals: Nicolae Dragomir • In Bucharest, 50 Years Ago • Vasile Stoica writes to Petru Groza • **Nun Alexandra** Recollections about my Parents: King Ferdinand and Queen Mary (II) • **P. Cernovodeanu** Romanians and Russians: Politics and Kinship (IV) • Historians in the Romanian Academy

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **D. Marmeliuc** Le substrat national de la culture • **C. Troncotă** 1941. S.S.I. previent sur le potentiel de l'U.R.S.S. • **Al. Cretzianu** Les frontières orientales • **Le cardinal Luigi Poggi** Roumains dans les archives de Vatican • **G. T. Kirileanu** Le culte des héros • **C. Păunescu, M. Ștefan** Pages inconnues de l'histoire de la Banque Nationale (XI) • **E. Hazard** La guerre froide a commencé en Roumanie (II) • **V. Avram** Le bombardement américain de juin 1944 • **Al. Duțu, F. Dobre** Le drame des généraux: Nicolae Dragomir • À Bucarest il y a 50 ans • Vasile Stoica écrit à Petru Groza • **La nonne Alexandra** Souvenirs sur mes parents: le roi Ferdinand et la reine Maria (II) • **P. Cernovodeanu** Roumains et Russes: politique et parentés (IV) • Clio sous la coupole de l'Académie Roumaine

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **Д. Мармелюк** Национальный субстрат культуры • **К. Тронкотэ** 1941. S.S.I. предупреждает о потенциале СССР • **Ал. Крецяну** Восточные границы • **Кардинал Луиджи Поджи** Румыны в архмвах Ватикана • **Г.Т. Кириляну** Культ героев • **К. Пэунеску, М. Штефан** Неизвестные страницы истории Национального Банка (XI) • **Е. Хазард** Холодная война началась в Румынии (II) • **В. Аврам** Американская бомбардировка в июне 1944 • **Ал. Дуцу, Ф. Добре** Драма генералов :Николае Драгомир • В Бухаресте 50 лет назад • Василе Стойка пишет Петру Грозе • **Монахиня Александра** Воспоминания о моих родителях: король Фердинанд и королева Мария (II) • **П. Черноводяну** Румыны и русские: политика и родства (IV) • Историки Румынской Академии

INHALT (Rumänische Geschichte) **D. Marmeliuc** Nationale Hintergrund der Kultur • **C. Troncotă** 1941. S.S.I. warnt über den Potential der Sowjet-Union • **Al. Cretzianu** Die Östlichen Glenzen • **Kardinal Luigi Poggi** Rumänen in den Vatikan – Archiven • **G. T. Kirileanu** Das Helden – Kultus • **C. Păunescu, M. Ștefan** Aus der unbekannte Geschichte der National Bank (XI) • **E. Hazard** Der kalte Krieg hat in Rumänien begonnen (II) • **V. Avram** Der amerikanische Bomben Angriff von Juni 1944 • **Al. Duțu, F. Dobre** Drama der Generäle: Nicolae Dragomir • In Bukarest vor 50 Jahren • Vasile Stoica an Petru Groza • **Mutter Alexandra** Erinnerungen an meine Eltern: König Ferdinand und Königin Maria (II) • **P. Cernovodeanu** Rumänen und Russen: Politik und Verwandschaften (IV) • Clio in der Rumänischen Akademie

SUMARIO (Historio rumana) **D. Marmeliuc** El substrato national de la cultura • **C. Troncotă** 1941. S.S.I. advierte sobre el potencial de la U.R.S.S. • **Al. Cretzianu** Las fronteras orientales • **El cardinal Luigi Poggi** Rumanos en los archivos del Vaticano • **G.T. Kirileanu** El culto de los héroes • **C. Păunescu, M. Ștefan** Páginas desconocidas de la historia del Banco Nacional (XI) • **E. Hazard** La guerra fría ha empezado en Rumanía (II) • **V. Avram** El bombardeo norteamericano de junio de 1944 • **Al. Duțu, F. Dobre** El drama de los generales rumanos: Nicolae Dragomir • En Bucarest hace 50 años • Vasile Stoica escribe a Petru Groza • **La Madre Alesandra** Recuerdos sobre mis padres: el rey Ferdinand y la reina Maria (II) • **P. Cernovodeanu** Rumanos y rusos: politica y parentamientos (IV) • Clio bajo la cúpula de la Academia Rumana

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate; difuzare redacție, Constantin Mușat, telefon: 222.38.50/636, 917.

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57
FAX 0040-1-222.64.07 sau 222.64.39,
telex: 11995 – Piața Presei Libere, nr. 1,
Sector 1, București, România
Abonamentul pe un an – 75 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. – Imprimeria „Coresi" – București

Comandă de stat
ISSN 0541-88IX

Lei 1200

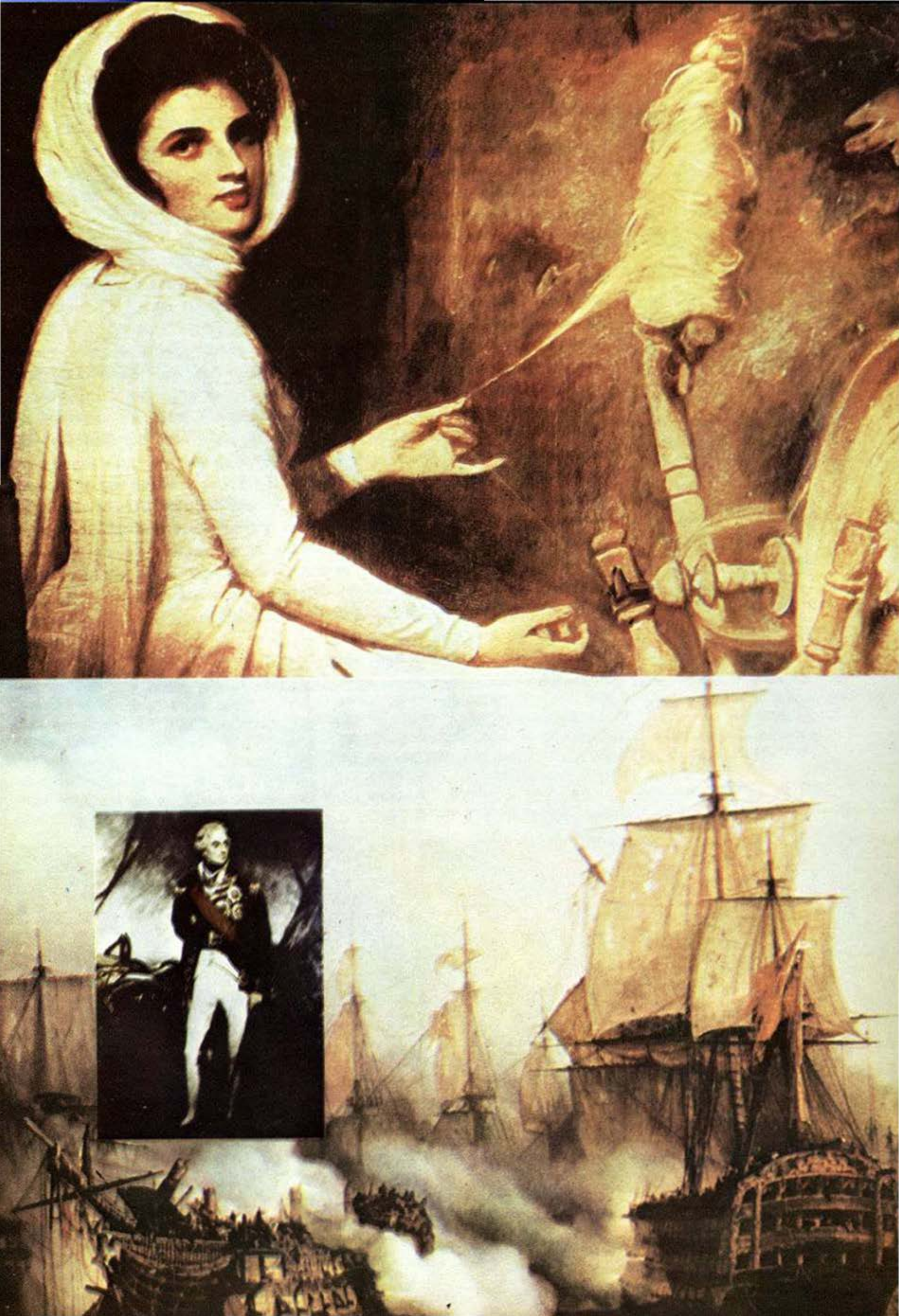

● *S.S.I. semnalează imensul potențial sovietic*

● *Destăinuirile Maicii Alexandra*

● *Aurul B.N.R. în grota de la Tismana*

● *Miracolul monumentelor germane*